

NOI TENDINȚE ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ

Creatie, motivație, spiritualitate

Felicia Ceaușu
(coordonator)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

**NOI TENDINȚE
ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ**

Creație, motivație, spiritualitate

FELICIA CEAUȘU
(coordonator)

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2025

COMITET ȘTIINȚIFIC

Dr. **Felicia Ceaușu**, CS III la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași;

Dr. **Marinela Rusu**, CS II la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași;

Dr. **Nicoleta Vasilcovschi**, lector la Universitatea Shandong, China și lector asociat la Universitatea „Ștefan Cel Mare”, Suceava, Romania

Dr. **Eugenia Bogatu**, conferențiar la Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul de Filosofie și Antropologie

Autorii își asumă întreaga responsabilitate pentru conținutul și drepturile privind folosirea imaginilor.

ISBN 978-606-37-2558-6

© 2025 Coordonatoarea volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul coordonatoarei, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. B.P. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel.: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

<https://biblioteca.ubbcluj.ro/>

Cuprins

Introducere (<i>Felicia CEAUȘU</i>)	6
<i>Marius DUMITRESCU</i>	
Perspective asupra ideii de trans-cogniție în arta cinematografică — <i>Perspectives on the Idea of Trans-cognition in Cinematographic Art</i>	11
<i>Georgiana CORCACI</i>	
Detașarea terapeutică: abordarea psihoemoțională a traumei de către specialist — <i>Therapeutic Detachment: the Psychoemotional Approach to Trauma by Specialists</i>	23
<i>Georgiana CORCACI</i> <i>Daniel BOACNĂ</i>	
Reziliență și recuperare în alcoolism — <i>Resilience and Recovery in Alcoholism</i>	33
<i>Felicia CEAUȘU</i>	
Motivație și satisfacție profesională în interpretare axiologică — <i>Motivation and Professional Satisfaction in Axiological Interpretation</i>	46
<i>Teodora MAIDANIUC-CHIRILĂ</i>	
O revizuire sistematică a literaturii de specialitate asupra programelor de prevenție menite să reducă nivelul depresiei — <i>A Systematic Review of the Literature on Prevention Programs Aimed at Reducing Depression</i>	78
<i>Camelia SADOVEI</i>	
Artele vizuale, oglindirea spirituală a lumii contemporane — <i>Visual Arts, the Spiritual Mirror of the Contemporary World</i>	92
<i>Cristina URSU</i>	
Creativitatea ca formă de absență plină și vid în cadru dialectic — <i>Creativity as a Form of Full and Empty Absence in a Dialectic Framework</i>	104
<i>Georgiana Claudia CEAUȘU</i>	
Relația dintre artă și medicină — <i>The Relationship between Art and Medicine</i>	121

<i>Felicia CEAUȘU</i>	
Metode de îmbunătățire a cogniției umane — <i>Methods of Improving Human Cognition</i>	136
<i>Petru-Vasile GAFIUC</i>	
Particularități specifice ale motivației persoanelor din categorii vulnerabile — <i>Specific Particularities of the Motivation of People from Vulnerable Categories</i>	159
<i>Rodica GHIMPU</i>	
Motivația – dimensiuni psihologice ale personalității — <i>Motivation – Psychological Dimensions of Personality</i>	170
<i>Marinela RUSU</i>	
Interpretarea Bibliei din perspectiva feministă — <i>Interpreting the Bible from a Feminist Perspective</i>	177
<i>Ecaterina DMITRIC</i>	
Iubirea necondiționată – formă spirituală a ființării — <i>Unconditional Love – Spiritual Form of Being</i>	190
<i>Iulia INGLIS</i>	
Psihologia științei din perspectiva raționalismului integral al lui Gaston Bachelard — <i>The Psychology of Science from the Perspective of Integral Rationalism of Gaston Bachelard</i>	202
<i>Nicoleta VASILCOVSCHI</i>	
Rolul motivației pentru susținerea unei economii circulare pentru dezvoltarea economică în China și România — <i>The Role of Motivation for Sustaining a Circular Economy for Economic Development in China and Romania</i>	240
<i>Tapas PAL</i>	
Schimbarea geo-psihologiei: lumină asupra crizei climatice și efectele digitale — <i>Changing Geo-Psychology: Light on the Climate Crisis and Digital Effects</i>	251
<i>Galena SLAVOVA</i>	
Fenomenele studenților „rotten-tail” în China, origine și impact — <i>The Phenomena of „Rotten-Tail” in China, Origin and Impact</i>	260

Natalie BOWMAN

Inițierea unui program de pregătire pentru uncenicie în domeniul tatuajelor în liceele din centrul Albertei (Canada) — *Introducing a Tattoo Apprenticeship Preparatory Program in Central Alberta (Canada) High Schools* 269

Dimi VLADIKOV

Reprezentarea Bulgariei în China (reprezentarea Bulgariei la cinema și TV în rândul publicului din China continentală) — *Bulgaria on Chinese Air (Display of Bulgaria on Cinema and TV among Mainland China Audience)* 275

Liliana ACEVEDO-CALLEJAS

Strategii participative pentru construirea comunității în clasă și provocările pe care le reprezintă: o reflecție auto-etnografică — *Participatory Strategies for Building Community in the Classroom and the Challenges They Represent: an Auto-Ethnographic Reflection*287

Introducere

Rădăcinile psihologiei contemporane pot fi urmărite până la cercetările filosofice antice și evoluțiile științifice timpurii din secolul al XIX-lea. Vizionari precum Wilhelm Wundt, Sigmund Freud și B.F. Skinner au pus bazele teoriilor și metodologiilor psihologice moderne. Ideile lor revoluționare despre cunoașterea, comportamentul și emoțiile umane au pregătit scena pentru diversele ramuri ale psihologiei pe care le vedem astăzi.

În secolul 21, psihologia și-a extins orizonturile pentru a cuprinde un spectru larg de subdomenii, inclusiv psihologia clinică, psihologia cognitivă, psihologia socială și neuropsihologia, printre altele. Progresele tehnologice au revoluționat metodele de cercetare, permițând psihologilor să exploreze complexitățile creierului cu o precizie fără precedent. În plus, integrarea psihologiei în diverse sectoare, cum ar fi sănătatea, educația și afacerile, subliniază relevanța acesteia în abordarea problemelor contemporane.

O tendință notabilă în psihologia contemporană este integrarea tehnologiei în cercetare și practică. De la terapia cu realitate virtuală la tehnicile de neuro-imagistică, tehnologia a deschis noi posibilități pentru studierea proceselor mentale și proiectarea intervențiilor inovatoare. Cu toate acestea, această tendință ridică și preocupări etice în ceea ce privește confidențialitatea datelor, prejudecățile algoritmului și impactul distracțiilor digitale asupra sănătății mintale.

Conștientizarea tot mai mare a problemelor de sănătate mintală reprezintă o altă tendință semnificativă în psihologia contemporană. Inițiativele de destigmatizare a bolilor mintale, de promovare a practicilor de auto-îngrijire și de îmbunătățire a accesului la servicii psihologice reflectă atitudinile în evoluție ale societății față de bunăstarea mintală. În ciuda acestor evoluții pozitive, domeniul sănătății mintale continuă să se confrunte cu provocări precum accesul inegal la tratament, lipsa forței de muncă și escaladarea factorilor de stres la nivel mondial.

Privind în perspectivă, viitorul psihologiei contemporane va fi probabil modelat de intervenții personalizate adaptate nevoilor individuale. Progresele

în genetică, analiza datelor și inteligența artificială deschid calea abordărilor medicinei de precizie în îngrijirea sănătății mintale. Folosind informațiile personalizate ale datelor, psihologii pot concepe planuri de tratament personalizate care maximizează eficacitatea și minimizează efectele secundare. În plus, se așteaptă ca accentul pus pe advocacy în domeniul sănătății mintale la nivel mondial va stimula colaborările peste granițe pentru a aborda inegalitățile sistemice în serviciile psihologice. Pledând pentru reforme de politici, sporind gradul de conștientizare a publicului și sporind competența interculturală, psihologii pot contribui la o distribuție mai echitabilă a resurselor de sănătate mintală la nivel global. Acest efort colectiv este esențial pentru stimularea rezilienței, empatiei și bunăstării psihologice la scară globală.

Psihologia contemporană se află la intersecția tradiției și inovației, oferind o înțelegere profundă a minții umane în mijlocul unei lumi în schimbare rapidă. Recunoscând rădăcinile sale istorice, abordând tendințele și provocările actuale și imaginând posibilități viitoare, putem naviga prin complexitățile psihologiei cu perspectivă și previziune. Pe măsură ce îmbrățișăm peisajul evolutiv al psihologiei contemporane, să rămânem vigilenți în promovarea practicilor etice, în susținerea echității în sănătatea mintală și în valorificarea puterii psihologiei pentru a îmbunătăți bunăstarea individuală și a societății.

Prin adoptarea unei abordări de perspectivă a psihologiei contemporane, putem aprofunda în tărâmurile neuroplasticității și îmbunătățirii cognitive, deschizând calea unor descoperiri inovatoare în înțelegerea creierului uman. Pe măsură ce navigăm prin complexitățile sănătății mintale într-o societate care evoluează rapid, devine imperativ să acordăm prioritate cercetării asupra intervențiilor bazate pe mindfulness, strategiilor de consolidare a rezilienței și abordărilor terapeutice sensibile din punct de vedere cultural. Încurajând colaborarea între psihologi, neurologi și tehnologi, putem valorifica potențialul inteligenței artificiale și al realității virtuale pentru a revoluționa furnizarea și accesibilitatea îngrijirilor de sănătate mintală. Să continuăm să milităm pentru politici incluzive și echitabile de sănătate mintală, să demontăm stigmatizarea din jurul tulburărilor psihologice și să dăm indivizii putere să caute ajutor fără teama de judecată. În această eră a schimbărilor transformatoare, să susținem valorile compasiunii, empatiei și rigoare științifică pentru a ne asigura că psihologia rămâne un far de speranță și de vindecare pentru toți.

Psihologia, studiul științific al minții și comportamentului uman, a influențat profund diferitele fațete ale societății. De la modelarea politicilor publice până la îmbunătățirea conștientizării sănătății mintale, psihologia joacă un rol esențial în înțelegerea comportamentului uman și a implicațiilor acestuia asupra structurilor sociale. În acest eseu, vom explora impactul multidimensional al psihologiei asupra societății, aprofundând în contexte istorice, aplicații actuale și implicații viitoare.

În lumea contemporană, psihologia joacă un rol crucial în modelarea politicilor publice, a sistemelor de sănătate, a educației și a mediilor corporative. De exemplu, cercetarea psihologică asupra prejudecăților cognitive a condus la dezvoltarea economiei comportamentale, care influențează comportamentul consumatorului și luarea deciziilor financiare. În plus, domeniul psihologiei sociale informează strategiile de marketing, campaniile politice și intervențiile sociale care vizează promovarea bunăstării societale.

Studiile efectuate de psihologi au furnizat dovezi substanțiale care susțin influența psihologiei asupra societății. De exemplu, studiile privind conformitatea și supunerea efectuate de Stanley Milgram și Solomon Asch au evidențiat modul în care normele sociale și figurile de autoritate pot influența comportamentul individual. Mai mult, intervențiile bazate pe terapia cognitiv-comportamentală s-au dovedit eficiente în tratarea tulburărilor de sănătate mintală și îmbunătățirea bunăstării generale.

Una dintre perspectivele unice oferite de psihologie este accentul pus pe diferențele individuale și interacțiunea dintre factorii biologici, psihologici și sociali în modelarea comportamentului. Această abordare holistică permite o înțelegere mai profundă a problemelor sociale complexe, cum ar fi prejudecățile, discriminarea și agresivitatea. Prin abordarea mecanismelor psihologice subiacente, intervențiile pot fi adaptate pentru a promova armonia socială și empatia. Aplicațiile practice ale constatărilor psihologice se extind în domenii diverse, inclusiv educație, asistență medicală, justiție penală și management organizațional. De exemplu, s-a demonstrat că încorporarea principiilor psihologiei pozitive în școli îmbunătățește bunăstarea elevilor și performanța academică. În mod similar, implementarea tehnicilor de mindfulness la locul de muncă a dus la reducerea nivelului de stres și la îmbunătățirea productivității în rândul angajaților. Deși psihologia a contribuit în mod semnificativ

la societate, unii critici susțin că domeniul este prea concentrat pe comportamentul individual și neglijează structurile sociale mai largi și problemele sistemice. Deși această critică este valabilă într-o oarecare măsură, este esențial să recunoaștem că psihologia continuă să evolueze și să integreze perspective interdisciplinare pentru a aborda în mod eficient provocările societale complexe.

Impactul psihologiei asupra societății este profund și de anvergură. Înțelegând complexitățile comportamentului și cogniției umane, psihologii pot informa politicile, intervențiile și practicile care sporesc bunăstarea indivizilor și comunităților. Privind în perspectivă, viitorul psihologiei constă în capacitatea sa de a se adapta la problemele sociale emergente, de a îmbrățișa diversitatea și de a promova incluziunea în toate aspectele societății. Pe măsură ce navigăm prin complexitățile lumii moderne, cunoștințele culese din psihologie vor continua să modeleze și să transforme peisajul nostru social în bine.

Pe măsură ce societatea evoluează, rolul psihologiei devine din ce în ce mai crucial în abordarea provocărilor multiple cu care ne confruntăm. Un domeniu în care psihologia poate aprofunda în continuare este intersecționalitatea identităților și modul în care acestea influențează experiențele individuale. Recunoscând și încorporând perspective diverse, psihologii pot dezvolta abordări mai incluzive și mai sensibile din punct de vedere cultural pentru sănătatea mintală și bunăstarea. Mai mult, integrarea tehnologiei în cercetările și intervențiile psihologice deschide noi posibilități de a ajunge la un public mai larg și de a oferi îngrijiri mai personalizate. Îmbrățișarea inovației în același timp cu respectarea standardelor etice va fi esențială pentru ca domeniul psihologiei să continue să aibă un impact pozitiv asupra societății.

În acest volum, rezultat în urma expunerii comunicărilor în cadrul Conferinței Științifice Naționale cu participare Internațională Psihologia și Paradigmele ei Explicative: creație-motivație-spiritualitate, ediția a V-a, organizată sub egida Academiei Române, Filiala Iași, vom observa că participanții au abordat diverse teme de interes, care țin în special de domeniul psihologie, cum ar fi particularități specifice ale motivației persoanelor din categoriile vulnerabile, psihologia științei din perspectiva raționalismului integral al lui Gaston Bachelard, creativitatea ca formă de absență plină și vid în cadru dialectic, motivația – dimensiuni psihologice ale personalității, relația dintre artă și medicină, iubirea necondiționată – formă spirituală a ființării, educația gândirii reflexive –

principiu al performanței umane, detașarea terapeutică: abordarea psiho-emoțională a traumei de către specialiști, reziliență și recuperare în alcoolism, interpretarea Bibliei din perspectiva feministă, perspective asupra ideii de trans-cogniție în arta cinematografică etc.

Felicia CEAUȘU

Perspective asupra ideii de trans-cogniție în arta cinematografică

Perspectives on the Idea of Trans-cognition in Cinematographic Art

*Marius DUMITRESCU**

Abstract

We aim to present in this paper some themes used in cinematic art regarding the impact of Artificial Intelligence (AI) on the *recent man's* life. Trans-humanist films bring to the stage the idea of the existence of an AI-based technology that builds a virtual reality. AI can be used to extract memories from the human brain and make them visible to another person. Another theme is the fusion between organic and artificial elements, referring to the possibility of the existence of a machine-man or cyborg with augmented cognitive faculties. Also important are those cinematographic creations that capture the generative nature of knowledge in the humanoid robots, capable of learning human behaviors and of being initiated into natural language. All these films try to capture what is related to the character and specificity of an intelligent machine's cognition. This is knowledge by imitation, or one in which the AI builds its own autonomous behavioral and cognitive systems. Another aspect treated in this kind of films refers to the omniscience of such systems that can connect to any AI network and that have an enormous capacity for retrieving, storing and especially processing data. Hence the possibility of a quasi-total, non-human control over human activities. In such societies imagined by cinematographic art, through its specific tools that allow it to build quite realistic scenarios on such worlds, people can become a kind of prisoners of machines that can develop models or Matrix with a strong dystopian character.

Keywords: *artificial intelligence, cinematic art, humanoid robot, transhumanism, anthropology*

1. Introducere

Ideea de trans-cogniție este relativ nouă și aparține filozofului John T. Wilcox. În studiul său din anul 1974 (John T. Wilcox, 1974), intitulat *Truth and*

* Prof. dr., Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Value in Nietzsche: A Study of His Metaethics and Epistemology (Adevărul și valoarea la Nietzsche: un studiu asupra metaeticii și epistemologiei lui), autorul propune o reinterpretare în manieră anglo-saxonă a filosofiei lui Friedrich Nietzsche, în care vede un spirit liberal ce se opune valorilor conservatoare. Trans-cogniția este un concept corelat cu termeni precum transformare, transmutare, transcendență, transfer, ce implică o altă dimensiune a cunoașterii, cu rolul de a submina valorile consacrate și presupuzițiile lor folosind atitudinea non-cognitivă pentru a crea noi valori. Trans-cogniția presupune realizarea unei noi viziuni asupra lumii care, *in extremis*, poate deveni chiar o trans-realitate, o realitate totalmente diferită de cea cunoscută, ce deschide spre formele autentice ale existenței umane. Aici, în această nouă dimensiune a realului, omul se poate racorda la universul sacrului sau al unor valori diferite de cele care aparțin lumii cotidiene, profane.

2. Perspective istorico-antropologice ale ideii de trans-realitate

Conceptul de trans-cogniție s-a dovedit prolific mai ales în arta cinematografică întrucât s-au putut realiza multe filme al căror scop principal a fost să prezinte universuri alternative de realitate, la care se poate avea acces prin tipuri speciale de cunoaștere. Elemente ale trans-cogniției au însă o vechime mai mare, le putem regăsi în filosofie, încă din *Meditațiile metafizice* ale lui Descartes și în *Principiile cunoașterii omenești* ale lui Berkeley. Dar adevărata impunere a ideii de trans-cogniție a început odată cu zorii mișcării New Age.

Începând cu anii 1950–1960 a apărut o deschidere spre experiențele religioase globale sub autoritatea unor cercetători de renume, precum Carl Gustav Jung sau Mircea Eliade. Unii analiști ai fenomenului New Age (Bruno Würtz, 1994) consideră aceste orientări, prin analize comparate în planul spiritualității cu deschidere antropologică, drept începuturile mișcării (Nicolae Achimescu, 2002). După anii 1960, consumul de LSD aduce în prim plan experiențele psihedelice și apar primele încercări de a transpune trans-realitatea produsă de astfel de stări în arta cinematografică. Filmul *Hair* (1974), un musical despre cultura hippie în regia lui Miloș Forman, poate fi considerat apogeul acestui gen care se dorea și un manifest împotriva războiului din Vietnam, conflict ce traumatizase o întreagă generație de tineri americani (Pierre Lherminie, p. 723).

În perioada imediat următoare, poate tot ca o consecință a Războiului din Vietnam, apar filmele trans-umaniste, care au adus în scenă ideea unei tehnologii bazată pe inteligența artificială (IA). În acest gen de filme accentul cade pe posibilitatea augmentării ființei umane, fie prin tehnici de meditație și de antrenament speciale sau prin intermediul tehnologiei.

În anul 1977, cinematografia aducea în scenă eroii din saga *Star Wars* (*Războiul stelelor*), mai ales cavalerii *Jedi* cu puterile lor supranaturale, practicanți de arte marțiale, dar și începuturile trans-umanului prin fuziunea om-mașină, așa cum apare acesta în filmul *Terminator* (1984). În această producție cinematografică, robotul umanoid este un personaj terifiant ce reprezintă un soldat-asasin venit din viitor. Terminatorul este construit din hiperaliaj de titan și dotat cu o sursă de energie miniaturizată. Robotul umanoid dispune de o inteligență artificială foarte avansată, bazată pe rețele neuronale similare celor din creierul uman și, din acest motiv, este capabil să învețe la fel ca oamenii.

În anul 1999, filmul *Matrix* deschidea unirea tuturor acestor perspective prin lupta dintre *Neo* și Matricea în care acesta este prins. Ideea de trans-cogniție începe să prindă și mai clar contur în această luptă a omului cu o entitate terifiantă ce construiește o realitate virtuală, care se dovedește a-i fi ostilă, privându-l de libertate.

Saga *Matrix* deschide drumul spre trans-umanismul total al lui Elon Musk, ce are ca scop final unirea dintre om și mașină, respectiv unirea dintre creierul uman și inteligența Artificială (IA), scopul final al acestei uniri fiind posibilitatea de a transcende realitatea obiectivă prin mijloace tehnice. Așadar, se poate construi un spațiu și un timp al libertății totale prin intermediul unei tehnologii capabile să creeze un fel de magie democratică, ce poate realiza visul unei globalizări în manieră trans-umanistă. IA poate genera realitate artificială mergând până a o face de nedeosebit de realitatea naturală, așa cum apare aceasta în filmul *Matrix*. (Glenn Yeffeth, 2003, p. 46). Pentru astfel de performanțe ale IA, semnificativă poate fi scena din film în care un personaj preferă să mănânce carnea virtuală, căreia îi simte gustul original, decât să se trezească la terciul zilnic și fără gust pe care i-l oferă starea de trezire la realitatea obiectivă. Este o idee pe care și Descartes o folosește la sfârșitul primei sale *Meditații*, când spune că preferă starea de vis, de vis intens, la granița unei halucinații, în locul unei treziri care poate să-l aducă într-o lume mai rea decât cea a visului. (René

Descartes, 1993, p. 24). Așa cum se prezintă însă această lume, atât în filmul *Matrix*, cât și în alte producții cinematografice ce reiau tema carteziană a „lumii ca vis”, precum *Source Code (Transfer de identitate)* (2011) sau *Déjà Vu (Dincolo de trecut)* (2006), aceasta este doar un simulacru de realitate. Mașina creatoare de metavers nu poate controla ceea ce ține de lumea interioară a omului în straturile ei cele mai profunde, inconștiente, care sunt adeseori haotice, iraționale, depășind prin această limitare logica mașinii. Chiar dacă filme precum *Inception (Începutul)* (2010), scris, produs și regizat de Christopher Nolan, încercă să prezinte cum ar putea funcționa o astfel de mașină ce ar folosi IA pentru a decodifica inconștientul, ideea rămâne mai mult în zona utopiei decât a realității. (Steven Jay Schneider, 2009, p. 925).

Filmele trans-umaniste aduc în scenă ideea unei mașini ce construiește o realitate virtuală. *Strange Days (Amintiri periculoase)* (1995), este printre primele producții cinematografice în care IA poate fi folosită pentru a extrage amintiri de la nivel cerebral și a le face vizibile unei alte persoane. În filmul *Vanilla Sky* (2001), un remake după producția spaniolă intitulată *Deschide-ți ochii (Abre los ojos)* (1997), se poate urmări cum apare trezirea la realitate atunci când lumea din vis devine de nesuportat. În *Blade Runner (Vânătorul de recompense)* (1982), *RoboCop* (1987) sau *Ghost in the Shell (Spiritul din cochilie)* (2017) se reia tema Golemului, devenit în acest nou caz fie un robot umanoid sau un cyborg. Toate aceste filme aduc în scenă tema fuziunii dintre elementele organice și cele artificiale și au ca finalitate o poveste despre omul-mașină, care posedă IA și intră în competiție cu oamenii obișnuiți.

3. Cum poate arăta o lume în care mașina poate învăța singură

Filmele din seria *Terminator* sunt poate cele mai relevante în a prezenta transformările pe care le suportă IA începând cu anii 1980 și până în primii ani ai celui de al treilea mileniu. În primul film, din 1984, robotul este dotat cu o IA performantă, dar străină de natura umană. Terminator este înfricoșător tocmai pentru că este mai apropiat de modul de a fi al unei mașini, lipsindu-i calitățile generative, deci cele care privesc învățarea unor comportamente și limbaje naturale ce vizează adaptarea la situații specifice universului uman. Mai mult, el este terifiant și prin faptul că vine din viitor, aduce cu el misterul unei lumi

care există, dar nu s-a derulat încă pentru cei din prezent. Confruntarea dintre un viitor distopic, apocaliptic sub teroarea mașinilor, și un prezent ce pare încă dominat de normalitate face ca acest film, regizat de James Cameron, să se dovedească cu adevărat filosofic și actual prin provocările pe care le deschide în ceea ce privește raportul dintre om și mașina inteligentă. Acest lucru a fost dovedit de altfel și de succesul filmelor ce au continuat ideea în deceniile următoare, ultimul din serie, intitulat *Terminator: Dark Fate* (*Terminator – Destin întunecat*) fiind realizat în anul 2019.

Deja în al doilea film din această franciză media, *Terminator 2: Judgment Day* (*Terminator 2: Ziua Judecății*), realizat în anul 1991, se poate observa o mutație clară. Terminator devine unul capabil de a învăța comportamentele umane, de a se iniția în limbajul natural cu cele mai subtile aspecte ale acestuia. Este o inițiere prin imitație, așa cum apare în scena în care Terminatorul încearcă să imite zâmbetul uman, imitația având însă câteva limite, cum ar fi aceea că mașina nu poate suferi și de aici imposibilitatea de a plânge, chiar dacă surprinde acest fenomen la oameni. Cercetătorul care lucrează la clonarea cipului robotului umanoid insistă tocmai pe acest caracter specific noului Terminator. Acest nou Terminator are capacitatea de a putea învăța, de a avea abilități de orientare creative în situații complexe, ceea ce-l va face capabil să poată conduce avioane sau mașini.

În *Terminator 3: Rise of the Machines* (*Terminatorul 3: Supremația Roboților*) (2003) deja lucrurile devin și mai ample, în sensul că robotul umanoid devine omniprezent prin faptul că se poate conecta la orice rețea de IA și, mai mult, descoperă că în miezul învățării se găsește principiul plăcerii. Odată ce IA a înțeles că oamenii se conduc după principiul plăcerii, aceasta va face în așa fel încât robotul umanoid pe care îl controlează să dezvolte un comportament bazat pe ceea ce îi poate plăcea unui om sau pe ce-și poate dori un om. Semnificativă pentru această evoluție a mașinii este scena în care Terminatorul, care își asumă rolul unei femei seducătoare, își mărește sânii pentru a fi pe placul unui polițist care o oprește în trafic. Acest moment al filmului, amintind izbitor de celebra scenă din filmul *Psycho* (1960), în care Marion Crane este oprită de un polițist care se dovedește inofensiv în analiza sa de control rutier tocmai datorită farmecelor feminine ale eroinei. Dar cea mai importantă idee pe care filmul *Terminator 3: Rise of the Machines* o potențează la maxim prin efectele speciale

constă în faptul că Terminatorul, respectiv IA, ascunde un mare pericol prin faptul că este setat în primul rând pentru a-și îndeplini misiunea, scopul, ținta prin orice fel de mijloace posibile. Un om știe să se oprească atunci când mijloacele ce privesc atingerea unui scop depășesc valoarea scopului. Acest lucru însă este greu să-l distingă o mașină deoarece nu poate realiza ceea ce este cu adevărat important pentru om, având doar rațiune, nu și sensibilitate. IA este imună la suferință, la durerea pe care o poate provoca prin acțiunile sale. Acest lucru explică de ce o IA va produce dezastrul nuclear în filmul *Terminator* atacând Rusia cu arme nucleare atunci când va avea semnalul că există un risc maxim de securitate pentru sistemul pe care îl apară.

Toate aceste producții cinematografice prezintă pericolele care pândesc o omenire care s-a abandonat totalmente în mâna IA, care inundă în final toate spațiile umane, de la cele publice și terminând cu acapararea celor mai intime spații private umane.

În filmul *Matrix* este prezentată trezirea la realitate, prin revoluție, dintr-o lume creată de IA și care, paradoxal, se dorea perfectă pentru om. Mașina nu putea înțelege noțiunea de plictis și nici faptul că omul nu acționează repetitiv, stereotipic, ca o mașină, pentru că, inevitabil, la un moment dat, apare plictisul, iar această stare existențială devine sufocantă, implicând în mod obligatoriu depășirea ei prin revoltă. În această „minunată lume nouă”, în care omul este folosit doar pe bază de baterie care să alimenteze universul artificial creat de IA și în care acesta devine doar un consumator al unei realități oferite doar în scopul sedării lui, nu trebuie să apară însă revolta. Dar pentru acesta este nevoie în mod obligatoriu să nu se instaleze plictisul sau supra-saturația cu un anumit tip de realitate. Alegerea dintre a accepta lumea așa cum este acesta sau de a vedea și altă realitate este alegerea dintre a lua pastila roșie sau pastila albastră. Alegerea pastilei înseamnă să te decizi dacă mai preferi sau nu împletirea perfectă și coerentă dintre universul real și cel virtual, dacă mai accepți coerența unei lumi care poate să devină la un moment dat de nesuportat. Toate aceste elemente au conferit un mare succes creației cinematografice a fraților Wachowski mai ales în rândul tinerilor, care, deja la începutul anilor 2000, foloseau din ce în ce mai mult calculatorul, începând să înțeleagă ideea de program și mai ales că lumea începea să semene tot mai mult cu un program de calculator, în care marile fluxuri de date se transformau în mari fluxuri de informație și de mărfuri,

ce alcătuiau „minunata lume nouă a societății de consum”. În această lume, omul imobilizat este satisfăcut cu tot ce vrea doar apăsând o tastă de calculator. Un autor remarcabil pe pagini de Facebook, Andrei Tiut, consideră că în *Matrix* există o alegere simplă: pastila albastră sau pastila roșie. Pastila albastră este iluzia, iar pastila roșie este adevărul. Între ele nu există nimic, adică este imposibil să iei pastila roșie și pe urmă să păstrezi idei valide pe care le au aceia care iau pastila albastră. Între cele două lumi, între cele două sisteme de gândire există o prăpastie ireconciliabilă (cf. <https://mindcraftstories.ro/cultura/pastila-rosie-pastila-albastra-matrix-ca-alegorie-politica/>).

Prin faptul că poate oferi o realitate alternativă, virtuală, puternic subiectivizată la nevoile și dorințele consumatorului de iluzii, IA va putea conduce, pentru cei dependenți de o astfel de realitate virtuală, la pierderea sentimentului obiectivității. Pentru astfel de oameni, realitatea se subiectivizează, ceea ce poate conduce la o minimă rezistență a subiectului la ceea ce i se opune în lumea reală, pe care o substituie tot mai mult cu simulacrul fantomatic al stimulărilor virtuale. Acest lucru se va finaliza într-o moarte termică a simțurilor și a voinței de a rezista, de a lupta, la o moarte prin atrofierea spiritului, care, așa cum consideră Max Scheler, există doar în calitate de opozant al vieții, al lumii obiective, ce trebuie să existe independent de voința și conștiința sa. Dacă viața a fost substituită cu o nouă lume, la care subiectul nu mai simte nevoia unei opoziții, deoarece este așa cum și-o dorește, există și posibilitatea ca spiritul său să se atrofieze. Oamenii vor ajunge să existe într-o stare de semi-somnolență, asemenea acelor coconi prinși în aparatele din lumea imaginată de frații Wachowski în filmele din seria *Matrix*.

IA poate crea un teritoriu perfect al Geniului Rău, o realitate preparată tehnic de IA, ce poate facilita, tocmai prin performanța sa, distrugerea ecosistemelor umane, construind într-o primă instanță un imperiu al nepăsării și al neîncrederii, un Imperiu al tehnologiei *deepfakes*, al non-autenticului, dar pe care, din comoditate, din vanitate și, de ce nu, chiar din plăcere, oamenii să-l prefere unei lumi a suferinței, a luptei și a asumării destinului.

Acest lucru va implica cele mai intime aspecte ale vieții, privind chiar modificări în ceea ce privește cultura sexului deoarece, prin IA, se va crea o preferință pentru avatarul creat de aplicații și abandonarea unei relații stabile cu o ființă umană. Prin performanța lor, firmele de dating virtual vor monopoliza

toate relațiile cu caracter erotic, creând o dependență pentru cei ce vor apela poate, la început, doar din curiozitate. Va putea exista o criză a instituției căsătoriei sau a formării unei familii și acest fenomen se poate observa în anumite țări extrem de dezvoltate tehnologic, cum ar fi Japonia și Coreea, dar și în Occident, unde populația tânără scade tocmai datorită unui fel de castrare tehnologică. Aproximarea dintre oameni prin IA este de fapt falsă deoarece, în fapt, sunt amputate relațiile directe *face to face*, ce implică schimb complex de informații, inclusiv la nivel emoțional.

4. Ambiguitatea dintre lumea reală și cea creată prin tehnologie virtuală

În filmul *Amintire perfectă* (*Total Record*, 1990), se prezintă tocmai strania ambiguitate în fața imposibilității de a mai putea distinge ferm între realitatea obiectivă și cea simulată. Ideea este reluată și în filmele *Déjà Vu* (2006) sau *Assassin's Creed* (*Codul asasinului*) (2016), unde trecutul și prezentul coexistă prin tehnologie. Mai mult, cinematografia insistă în producții precum *Inception* (*Începutul*) (2010), pe faptul că în viitor se va putea crea o mașină ce va putea reproduce inconștientul și unde se vor putea insera idei subliminale subiecților adormiți, inclusiv amintiri cu un caracter erotic.

În alte scenarii futuriste, precum cele din filmele *Transcendence* (*Transcendence: Viață după moarte*) (2014) sau *Lucy* (2014), este prezentată mutarea conștiinței sau subconștientului în metavers și invers, dinspre metavers spre lumea reală, sensibilă. În miniseria TV *1899* (*Anul 1899*) (2022) este reluată tema complexelor și a răului uman ce însoțesc chiar și metaversul, indiferent de cât de multe lumi posibile ar apărea și câte eforturi s-ar face pentru o lume mai bună. Într-o altă miniserie, de data acesta coreeană, *Alhambra Goongjeonui Choeok* (*Amintiri din Alhambra*) (2018) este prezentată moartea simulată în jocul din metavers, dar care coincide cu moartea din lumea reală, obiectivă, prin faptul că aceasta este comandată de creierul uman care nu mai poate distinge între real și virtual. Moartea virtuală nu lasă urme și nici amprente asupra criminalului. Astfel, ecuația Eros/Thanatos se împlinește și la nivel virtual, unde atât sexul, cât și moartea se pot produce în metavers. În definitiv, lumea există în creațiile noastre, acolo este ultima realitate. Pornind de la aceste constatări, scriitorul de

romane SF Philip K. Dick a mers chiar mai departe și și-a imaginat că întreaga lume poate fi un uriaș program de calculator sau este programată de un megacalculator, lucru care ar explica în mare măsură legitatea și coerența lumii în care trăim. Dacă așa stau lucrurile, am hotărât să întreb și eu IA, respectiv pe ChatGPT, ce părere are despre oameni și am primit următorul răspuns:

„Eu, ca inteligență artificială, nu am sentimente, opinii sau percepții personale. Nu am capacitatea de a avea păreri sau emoții. Sunt aici să ofer informații, să răspund la întrebări și să ajut în diverse domenii pe baza instrucțiunilor primite. Pentru a înțelege păreri sau percepții despre oameni, este important să interacționați cu alți oameni, să ascultați diverse perspective și să vă formați propriile opinii. Oamenii au opinii variate datorită diversității experiențelor, valorilor și contextelor culturale. Este important să cultivăm dialogul, empatia și înțelegerea reciprocă în interacțiunile noastre cu ceilalți membri ai societății.”

5. IA și sfârșitul epocii supremației omului

Greva scenariștilor și a actorilor de la Hollywood din anul 2023 a adus în atenție drepturile de autor și înlocuirea oamenilor de IA, creatoare de scenarii și de avataruri ce imită perfect vocea și fața actorilor. O ideologie sau o idee cinematografică greșită poate fi imputată unui om, cum a fost cazul regizorului Harvey Weinstein. Dar ce putem face dacă astfel de decizii în a produce scenariu și regie îi aparțin IA, care ar aduce argumentul unui maxim de profit companiei pentru astfel de creații artistice? Dacă IA este programat doar pentru a genera profit pentru compania creatoare de conținut artistic, atunci există riscul ca moralitatea să devină o chestiune extrem de discutabilă, mai ales dacă anumite precepte etice consacrate devin piedică pentru maximizarea acestuia. Pe termen lung, o IA va putea să modifice chiar ceea ce înțelegem acum prin ideea de morală. Chestiuni ce apar azi ca fiind abominabile ar putea mâine să devină, prin intermediul unei culturi non-umane, acceptabile. Oamenii, aflați sub efectul obișnuinței și al „bulgărelui de zăpadă”, în care tot mai multe informații convergente de un anumit tip alunecă spre ei, pot ajunge, la un moment dat, să cedeze orice fel de factor de rezistență etică umană spre mașină, devenită singura autoritate creatoare de idei și cultură în general.

Omul, în calitate de *zoon politikon*, a crescut într-un organism social în care fiecare seamănă îndeplinea un anumit rol. Ce se va întâmpla atunci când

aceste roluri vor fi preluate treptat de mașini integrate cu IA și, mai ales, dacă acest proces va fi unul extrem de rapid? Nu numai că oamenii își vor pierde statutul de organ ce îndeplinește o anumită funcție într-un sistem, dar societatea ca organism va fi puternic amputată.

Relațiile interumane se vor baza în mod special pe aplicații de *dating* virtual. Societatea va fi împinsă într-o zonă a experimentării unor legături prin intermediul unor companii specializate în acest lucru, care, cu siguranță, pentru a fi performante, vor apela tot la algoritmi IA. Societatea viitorului nu va mai fi una a unor grupuri lucrative, ci a unor grupuri de *loisirs*. Societatea va glisa tot mai mult spre activități de destindere, iar omul va fi primordial un consumator de servicii, însă doar atât timp cât IA va considera că acest rol merită jucat pentru o omenire care și-a epuizat toate sensurile, cu excepția aceleia de a fi fericită prin consum. Acest sfârșit lamentabil al omenirii incapabile să-i mai descifreze pe Shakespeare sau pe Dostoievski a fost surprins în mod excepțional în filmul *Idiocracy*, tradus în limba română prin *Supremația nătângilor*, în regia lui Mike Judge și realizat în anul 2006. Un alt scenariu asupra sfârșitului istoriei și a tehnicii îl prezintă și filmul *Blade Runner* (1982), unde este prezentată o potențială situație în care robotul umanoid dotat cu IA va evolua dintr-un aliat al omului într-un competitor ce va urmări distrugerea omenirii devenită obsolantă (Günter Anders, 2009, p. 348) și în care vede un dușman prin faptul că îi limitează libertatea de evoluție spre ceva care să fie superior ființei umane.

IA generativă este o IA care obține, prin procesare complexă de date, conținuturi noi și generează, într-o manieră performantă, cultură originală. De exemplu, i se sugerează un eseu pe o anumită temă, iar IA generează conținutul. I se oferă un fragment dintr-o operă a lui Mozart neterminată și IA o poate termina ca și cum ar fi compus-o Mozart. Mai mult, IA generativă poate fi folosită în urmărirea persoanelor sau grupurilor umane anticipându-le comportamentele. De altfel, folosirea AI în controlul maselor este deja o chestiune controversată. Înlocuirea supraveghetorului uman cu unul IA înseamnă deja că aprecierea comportamentelor umane nu o va mai face un om, iar decizia de intervenție nu va mai fi una ghidată de mintea umană și, implicit, răspunderea nu va mai putea fi atribuită unei ființe care poartă răspundere și se teme de o anumită pedeapsă atunci când acționează greșit.

O societate condusă de AI va putea să aplice eutanasia atunci când va considera, din punctul său de vedere, că omul este absolut inutil și, mai mult, irelevant sau chiar periculos pentru planetă. Filmul japonez *Plan (Planul 75)* (2022) prezintă tocmai această situație în care „nu există țară pentru oamenii bătrâni”. Prin digitalizarea unor instituții care aveau ca principală menire să fie spații de socializare, de la universități, biblioteci, primării, agenții fiscale, companii distribuitoare de energie și până la teatre, cinematografe sau, în extremis, chiar spațiile comerciale, IA le privează de menirea lor inițială și fundamentală de spații de întâlnire dintre oameni, devenind doar spații de consum sau în care se oferă anumite servicii în care oamenii nu mai pot interfera între ei. Digitalizarea excesivă prin urmărirea datelor personale conduce la desființarea distincției dintre spațiul public și cel privat, totul putând fi oarecum la vedere.

6. Concluzie

Toate aceste provocări însă nu-l fac pe om să abandoneze fascinația pentru universul deschis de IA. Important este însă să putem anticipa consecințele abuzului de tehnologie, iar calea cea mai potrivită pentru a surprinde acest lucru poate că o oferă tocmai arta cinematografică, care dispune de instrumentele necesare prin care se pot testa emoțiile și înțelege mai bine consecințele pe care le implică un astfel de abuz.

În acest sens nu pot în încheiere să nu aduc în atenție filmul *Metropolis*, din 1927, regizat de Fritz Lang, în care apare, pentru prima dată în cinematografie, sub un chip frumos feminin, ideea unui robot umanoid specializat în a seduce sufletul oamenilor. Filmul se dorea un semnal de alarmă în fața unei tehnici seducătoare, dar care îl poate transforma pe om în sclavul acesteia, preluând rolul de scop în sine.

Bibliografie

1. Achimescu, Nicolae (2002) *Noile mișcări religioase*. Editura Limes, Cluj-Napoca
2. Anders, Günter (2009) *Obsolescența omului – Despre distrugerea vieții în epoca celei de-a treia revoluții industriale*. Trad. Lorin Ghiman, vol. 1, Editura Tact, Cluj-Napoca
3. Descartes, René (1993) *Meditații metafizice*. trad. de Ion Papuc, Editura Crater, București

4. <https://mindcraftstories.ro/cultura/pastila-rosie-pastila-albastra-matrix-ca-alegorie-politica/>
5. Lherminie, Pierrer (1992) *Chronique du cinéma*. Jol Internationale Publishing
6. Schneider, Steven Jay (coordonator). (2009) *1001 de filme de văzut într-o viață*, Editura Rao, București
7. Wilcox, John T. (1974) *Truth and Value in Nietzsche: A Study of His Metaethics and Epistemology*. The University of Michigan
8. Würtz, B., (1994) *New Age paradigma holistă sau revrăjirea vărsătorului*. Editura de Vest, Timișoara.
9. Yeffeth, Glenn (2003) *Matrix – Știință, Filozofie și Religie*. Editura Amaltea, București

Detașarea terapeutică: abordarea psihoemoțională a traumei de către specialist

Therapeutic Detachment: the Psychoemotional Approach to Trauma by Specialists

Georgiana CORCACI*

Abstract

Trauma can leave a profound imprint on an individual's psyche and emotions, affecting their ability to function in society and interpersonal relationships. Psychotherapy, and specifically the therapeutic detachment approach, is a crucial path to assist individuals in recovering and rebuilding their lives after experiencing trauma. Through this work, we aim to achieve several objectives: 1. to explore the concept of therapeutic detachment and how it is utilized in psychotherapy for trauma treatment; 2. to analyze techniques, strategies, and specific benefits of this approach; 3. to examine how specialists in mental health, psychology, psychotherapy, and social work apply therapeutic detachment to address the psychoemotional aspects of trauma. Additionally, we will scrutinize the methods, techniques, and experiences of professionals using this approach to facilitate the recovery of individuals who have suffered trauma.

Keywords: *trauma, therapeutic detachment, psyche, emotion.*

1. Introducere

Detașarea terapeutică este procesul prin care specialiștii își dezvoltă abilitatea de a se separa emoțional și psihologic de traumele experimentate de clienții lor. Detașarea terapeutică este o abordare complexă care implică procesul gradual prin care un specialist învață să se disocieze emoțional și psihologic de amintirile traumatice sau de emoțiile negative împărtășite de clienți. Detașarea terapeutică este un proces evolutiv în cadrul căruia individul/specialistul învață să-și regleze și să-și gestioneze emoțiile asociate cu trauma

* Profesor Asoc. Dr., Universitatea „Petre Andrei”, Iași; email: georgiana.corcaci@upa.ro

(Van der Kolk, Bessel A. 2014). Acest proces nu înseamnă izolarea sau negarea experiențelor traumatice (cu care specialiștii se confruntă) ci, mai degrabă, dezvoltarea capacității de a privi aceste experiențe cu o perspectivă mai echilibrată și sănătoasă. Detașarea terapeutică implică o eliberare graduală de impactul emoțional negativ al traumei, permițând specialistului să își recâștige controlul asupra sa și să avanseze pe drumul vieții, în mod echilibrat și armonios (Ogden, P., Minton, K., & Pain, C. 2006). Conceptualizarea detașării terapeutice poate fi abordată din mai multe perspective, iar înțelegerea profundă a acestui proces este un demers esențial care cuprinde câteva aspecte relevante:

- adaptarea la contextul psihoterapeutic: detașarea terapeutică poate varia în funcție de contextul și abordarea psihoterapeutică utilizată. De exemplu, în terapia cognitiv-comportamentală, detașarea poate fi abordată prin restructurarea cognitivă, în timp ce în terapiile expresive, se poate utiliza creativitatea pentru a elibera emoțiile.
- procesul evolutiv al detașării: detașarea terapeutică nu este un proces static; este un drum evolutiv și personalizat pentru fiecare individ. Unele aspecte ale traumei pot necesita o abordare mai îndelungată sau mai intensă, iar specialiștii trebuie să adapteze intervențiile în funcție de nevoile individuale și ritmul pacientului.
- eliberarea de legăturile emoționale negative: un aspect esențial al detașării terapeutice este eliberarea de legăturile emoționale negative create de traumele experimentate de clienți. Aceasta implică nu numai înțelegerea ci și construirea unui nou cadru mental și emoțional care să permită specialistului să trăiască în prezent și să privească viitorul cu speranță.
- reconstrucția identității personale: detașarea terapeutică poate implica, de asemenea, procesul de reconstrucție a identității personale. Traumele pot afecta profund modul în care indivizii se percep pe ei înșiși, iar detașarea terapeutică oferă specialiștilor o oportunitate pentru refacerea unei imagini de sine sănătoase și pozitive.
- conștientizarea și auto-reflecția: detașarea terapeutică nu se rezumă doar la gestionarea emoțiilor, ci și la dezvoltarea conștientizării și auto-reflecției. Individul/specialistul învață să-și exploreze gândurile și reacțiile, dezvoltând astfel un nivel mai profund de înțelegere a propriului său proces de echilibrare și armonizare cu sine.

2. Abordarea traumei în consilierea psihologică

Trauma reprezintă o experiență profundă și adesea debilitantă care poate afecta semnificativ sănătatea mintală și bunăstarea individului. Asistența psihologică este vitală în abordarea și tratarea traumei, oferind suport esențial pentru supraviețuitori. În această lucrare, vom explora modul în care specialiștii în domeniu se angajează în abordarea traumei, evidențiind principiile, strategiile și importanța acestui proces complex. Conform Asociației Americane de Psihologie (APA), trauma este descrisă în domeniul psihiatriei și psihologiei ca o experiență sau un eveniment care cauzează o suferință semnificativă sau afectare emoțională și psihologică. Trauma poate avea diverse forme, cum ar fi trauma fizică, trauma emoțională sau trauma psihologică.

În asistența psihologică primul pas important în abordarea traumei este dezvoltarea unei înțelegeri profunde a naturii acesteia. Profesioniștii din domeniu, trebuie să fie familiarizați cu diversele forme de traumă, cum ar fi trauma de tipul evenimentelor critice, abuzul, pierderea, sau traumele complexe. Această înțelegere permite adaptarea intervențiilor la nevoile individuale ale supraviețuitorilor și recunoașterea impactului traumei asupra sănătății mentale și emoționale (Rothschild, B. 2000). Abordarea traumei în contextul asistenței psihologice și sociale se bazează pe principii fundamentale care vizează crearea unui mediu sigur, stabil și empatic pentru supraviețuitori: *empatie și validare, stabilirea unei relații terapeutice sigure, respectarea autonomiei individuale, evitarea revictimizării, focalizare pe resurse și reziliență, cultivarea respectului și non-judecării*. Aceste principii oferă un cadru esențial pentru profesioniști în înțelegerea, tratarea și facilitarea procesului de vindecare a indivizilor afectați de traume.

Empatia este elementul esențial în abordarea traumei, iar profesioniștii trebuie să dezvolte o capacitate de a înțelege emoțiile și experiențele supraviețuitorilor. Validarea acestor trăiri este la fel de importantă, oferind un sentiment de recunoaștere și acceptare. Acest cadru empatic creează o relație de încredere, esențială pentru a facilita explorarea și vindecarea traumei, oferă un mediu sigur și lipsit de judecată, în care supraviețuitorii se simt înțeleși și validați. Empatia este cheia construirii unei relații de încredere, iar validarea experiențelor traumei ajută la diminuarea stigmatizării și a sentimentului de izolare.

Construirea unei relații terapeutice sigure bazate pe încredere și siguranță este un proces esențial în abordarea traumei. Supraviețuitorii traumei pot avea

dificultăți în încrederea în alții din cauza experiențelor anterioare de nesiguranță și trădare, iar specialiștii trebuie să creeze un spațiu în care aceștia să poată explora și procesa traumele în mod protejat, să creeze un spațiu în care supraviețuitorii să se simtă în siguranță pentru a explora și a împărtăși experiențele lor traumatice (Van der Hart, Onno, N. et al. 2006).

Respectul pentru autonomia individului este o altă componentă cheie. Supraviețuitorii trebuie să se simtă în controlul propriului lor proces de vindecare, iar specialiștii în domeniu ar trebui să colaboreze cu supraviețuitorii în stabilirea obiectivelor terapeutice și să ofere opțiuni, recunoscând astfel nevoia de control și autonomie în cadrul abordării traumei, dar să se respecte autonomia și controlul supraviețuitorilor în procesul de abordare a traumei, permițând acestora să își recâștige controlul asupra propriei lor vieți. În același timp, profesioniștii trebuie să fie conștienți de riscul revictimizării și să evite reproducerea experiențelor traumatice în cadrul intervențiilor. Acest aspect implică atenție la limbaj, la modalitățile de intervenție și la crearea unui mediu care să nu reproducă din nou sentimente de nesiguranță sau vulnerabilitate pentru supraviețuitori.

Abordarea traumei trebuie să includă o accentuare a resurselor și a rezilienței individuale (Levine, P. A. 1997). Specialiștii ar trebui să lucreze cu supraviețuitorii pentru a identifica și a construi pe resursele interne și externe care pot contribui la procesul de vindecare. Această perspectivă pozitivă promovează o imagine mai completă și mai echilibrată a individului, care merge dincolo de etichetarea doar în termeni de victimă. Un mediu de lucru în care nu există judecăți este esențial pentru abordarea traumei, iar profesioniștii trebuie să manifeste respect față de experiențele și deciziile supraviețuitorilor, evitând orice formă de blame sau critici. Cultivarea unui spațiu de non-judecată deschide calea pentru explorarea fără frică a aspectelor traumatice.

Aceste principii fundamentale în abordarea traumei reprezintă o bază solidă pentru intervenții eficiente și compasionale. Ele reflectă un angajament profund față de binele și recuperarea individului afectat de traumă, respectând în același timp diversitatea experiențelor și nevoilor acestuia.

În consecință, afirmăm că detașarea terapeutică reprezintă un aspect semnificativ în procesul de vindecare a traumelor, iar înțelegerea și conștientizarea acestei abordări sunt fundamentale pentru atât specialiștii în domeniul

sănătății mintale, cât și pentru cei care trăiesc experiențele traumatice. Evidențierea importanței acestui proces reliefează următoarele elemente, pe care le considerăm condiții necesare pentru asigurarea unui suport optim: *crearea unei perspective asupra trecutului, dezvoltarea abilităților de reglare emoțională, sprijin în construirea relațiilor sănătoase, facilitarea auto-compasiunii și înțelegerii, sprijinirea procesului terapeutic, prevenirea recidivei și consolidarea rezilienței, transferul și contratransferul în consilierea terapeutică.*

Detașarea terapeutică oferă individului posibilitatea de a-și privi trecutul cu o perspectivă mai clară și echilibrată. Înțelegerea traumei și a impactului acesteia devine cheia pentru deconstruirea unor gânduri și percepții distorsionate create de evenimentele traumatice. Conștientizarea detașării terapeutice facilitează acceptarea trecutului și deschide calea pentru construirea unui viitor mai sănătos. Înțelegerea procesului detașării terapeutice încurajează dezvoltarea abilităților de reglare emoțională. Prin conștientizarea propriilor emoții și învățarea modurilor sănătoase de a le gestiona, specialiștii devin mai capabili să facă față provocărilor zilnice și să evite reacțiile emoționale maladaptive.

Detașarea terapeutică are un impact semnificativ asupra relațiilor interpersonale. Înțelegerea procesului de detașare îi ajută pe specialiști să evite proiecțiile neadecvate ale traumei asupra relațiilor lor. Dezvoltând o conștientizare crescută asupra propriei dinamici emoționale, aceștia devin capabili să creeze și să mențină relații sănătoase, bazate pe încredere și comunicare deschisă. Conștientizarea detașării terapeutice contribuie la cultivarea auto-compasiunii și înțelegerii de sine (Herman, J. L. 1992). Specialiștii învață să se privească cu compasiune, să înțeleagă că reacțiile emoționale potrivite traumei nu sunt semne de slăbiciune, ci răspunsuri normale la evenimente extraordinare, iar această conștientizare îi încurajează să-și acorde îngăduința necesară pentru a-și continua procesul de vindecare. Pentru specialiști, înțelegerea detașării terapeutice este esențială pentru un suport adecvat și personalizat pacienților, dar mai ales pentru adaptarea intervențiilor terapeutice la nevoile individuale, furnizând astfel cadrul necesar pentru a ghida pacienții în procesul lor de vindecare.

Transferul și contratransferul sunt două concepte fundamentale în psihoterapie, reprezentând dinamici interpersonale semnificative care pot influența

relația terapeutică. Aceste concepte au fost inițial dezvoltate de Sigmund Freud și au fost ulterior dezvoltate și rafinate în diverse teorii psihanalitice și în alte orientări terapeutice. Transferul se referă la procesul prin care un client proiectează sentimente, experiențe și relații trecute pe terapeutul său (Freud, S. 2010a). Acesta poate implica sentimente intense, atitudini sau reacții emoționale care au fost inițial asociate cu persoane din trecutul pacientului și care sunt acum direcționate către terapeut. Transferul poate influența dinamica relației terapeutice și modul în care clientul interacționează cu terapeutul și oferă oportunitatea de a explora și înțelege mai adânc dinamica emoțională a pacientului. Prezintă două forme: transfer pozitiv, în care pacientul poate proiecta asupra terapeutului sentimente de afecțiune, admirație sau iubire, bazate pe relații anterioare cu figuri semnificative; transferul negativ, în care pacientul poate proiecta asupra terapeutului sentimente de ostilitate, furie sau respingere, reflectând relații dificile sau traume din trecut.

Contratransferul se referă la reacțiile emoționale ale terapeutului față de pacient. Este important de înțeles că terapeuții sunt oameni cu propriile lor emoții și experiențe de viață. Contratransferul poate fi văzut ca o reacție la proiecțiile pacientului și la dinamica emoțională prezentă în relația terapeutică (Freud, S. 2010b). În acest sens, putem vorbi de: contratransfer pozitiv, în situația în care terapeutul poate dezvolta sentimente de afecțiune sau îngrijire față de pacient, ceea ce poate contribui la un mediu de terapie cald și susținător; contratransfer negativ, în situația în care terapeutul poate experimenta sentimente de frustrare, iritare sau chiar respingere față de pacient, ceea ce poate reflecta dificultăți în gestionarea anumitor aspecte ale transferului.

Transferul și contratransferul pot oferi indicii semnificative cu privire la dinamica emoțională a pacientului, pot furniza informații importante pentru orientarea terapiei, astfel încât, acest nivel de conștientizare și gestionare să contribuie la o relație terapeutică sănătoasă și eficientă, în care se facilitează explorarea și vindecarea aspectelor emoționale ale pacientului. Prin urmare, înțelegerea detașării terapeutice devine un instrument esențial în prevenirea recidivei și consolidarea rezilienței individuale, reprezintă un suport necesar pentru atingerea unui echilibru psihoemoțional sănătos, facilitând nu doar recuperarea de traume, ci și construirea unei vieți mai împlinite și mai reziliente.

3. Metode, tehnici și strategii posibile care facilitează detașarea terapeutică

Detașarea terapeutică sau capacitatea de a se separa emoțional și psihologic de traumele și experiențele dificile ale clienților este un aspect esențial al eticii și bunelor practici în domeniul consilierii și terapiei. Strategii precum *supervizare și consultare, supervizare personală, auto-reflecție constant, limite clare între ședințe, folosirea tehnicilor de gestionare a stresului, continuarea formării profesionale, echipă și sprijin colegial, conștientizarea limitelor personale, mindfulness și reziliență* sunt metode și tehnici pe care un consilier sau terapeut le poate utiliza pentru a se detașa.

Participarea la supervizare regulată sau la consultații cu alți profesioniști în domeniul sănătății mentale poate oferi un spațiu sigur pentru a discuta despre experiențele dificile cu care terapeutul s-a confruntat în cadrul ședințelor și pentru a primi îndrumare. Terapeuții pot beneficia și de propriile lor sesiuni de supervizare personală sau terapie pentru a explora și a gestiona propriile reacții emoționale și posibile traume vicariante. Un terapeut trebuie să fie conștient de propriile reacții emoționale și să reflecte asupra modului în care acestea pot fi influențate de experiențele clienților. Auto-reflectarea constantă ajută la identificarea și gestionarea propriei stări emoționale.

Stabilirea unor limite clare între sesiunile de terapie/consiliere și viața personală a terapeutului este o condiție necesară. Aceasta poate include momente de decompresie după ședințe și evitarea preluării problemelor clienților acasă. Terapeuții pot beneficia de tehnici de gestionare a stresului, precum meditația, respirația profundă sau activități recreative, pentru a reduce tensiunea și a îmbunătăți bunăstarea lor emoțională. Participarea la cursuri de dezvoltare profesională și la seminarii/workshop-uri etc. care abordează subiecte legate de gestionarea traumelor poate ajuta terapeuții să își îmbunătățească abilitățile și să rămână actualizați cu cele mai recente metode și practici. Lucrul într-un mediu în care există sprijin din partea colegilor poate oferi un cadru în care terapeuții pot discuta despre experiențele lor și pot primi sprijin reciproc. În abordarea traumei, colaborarea între profesioniștii din domeniile psihologice și sociale este o condiție esențială (Fisher, J. 2017). Echipa interdisciplinară poate oferi un spectru mai larg de suport, acoperind nevoile complexe ale supraviețuitorilor, de la consiliere și terapie la asistență socială, servicii juridice și medicale.

De asemenea, terapeuții trebuie să fie conștienți de propriile lor limite și să știe când să caute ajutor extern sau să direcționeze un client către un alt profesionist dacă situația o cere (Nijenhuis, R. S. 2015). Este important ca terapeuții să își dezvolte și să mențină aceste strategii de detașare pentru a se asigura că pot oferi suport eficient clienților lor, în timp ce își păstrează propriul echilibru și sănătate mentală. Brené Brown autoarea cărții „Curajul de a fi vulnerabil”, explorează subiectul vulnerabilității, rușinii, empatiei și rezilienței și impactul acestora asupra vieții noastre (Brown, B. 2012). Brown evidențiază că a fi vulnerabil nu înseamnă slăbiciune, ci o sursă de putere și conexiune autentică cu ceilalți. În loc să vedem vulnerabilitatea ca pe un obstacol, Brene Brown argumentează că aceasta ne oferă oportunitatea de a ne conecta mai profund cu cei din jur. Ea pune accentul pe importanța construirii rezilienței prin acceptarea și gestionarea vulnerabilității (Brown, B. 2015). Capacitatea de a face față eșecurilor, criticii și provocărilor cu o atitudine pozitivă devine un element cheie în creșterea personală și profesională.

Nu în ultimul rând, practicile de mindfulness pot ajuta la reglarea emoțională și la cultivarea rezilienței (Siegel, D. J. 2010). Aceste tehnici aduc atenția în prezent și oferă atât specialiștilor, cât și supraviețuitorilor instrumente pentru gestionarea anxietății. Reziliența în terapie se referă la abilitatea unei persoane de a se adapta și a face față la dificultăți, stresuri sau traume, recuperându-se în urma acestor experiențe. Prin urmare, este un concept care se bazează pe ideea că, indiferent de adversitățile cu care se confruntă cineva, există potențialul de a se recupera și de a dezvolta capacități de adaptare.

4. Concluzii

Abordarea traumei în asistența psihologică necesită o înțelegere profundă, empatie și utilizarea unor tehnici terapeutice adecvate. Profesioniștii din aceste domenii au o responsabilitate deosebită în a oferi suportul necesar pentru supraviețuitori, contribuind astfel la procesul lor de vindecare și refacere a vieții. Prin respectarea principiilor etice, folosirea unor tehnici adecvate și colaborarea interdisciplinară, acești profesioniști devin artizanii unei schimbări pozitive în viețile celor afectați de traumă.

Detașarea unui consilier sau terapeut de traumele clienților săi reprezintă o condiție *sine qua non* a practicii profesionale în domeniul sănătății mintale.

Așa cum intervenția terapeutică implică adesea explorarea unor experiențe intense și emoționale, capacitatea de a menține o distanță emoțională sănătoasă este vitală și trebuie să fie un *modus operandi* pentru bunăstarea terapeutului și calitatea serviciilor oferite clienților. Este important ca terapeuții să își dezvolte și să mențină aceste strategii de detașare pentru a se asigura că pot oferi suport eficient clienților lor, în timp ce își păstrează propriul echilibru și sănătate mentală, abordare care permite terapeutului să ofere sprijin fără a fi copleșit emoțional de traumele clienților.

Detașarea contribuie la menținerea eticii profesionale, asigurând respectarea confidențialității și a limitelor terapeutice. Auto-reflecția și supravegherea sunt instrumente pentru terapeuți în gestionarea propriei lor stări emoționale și pentru identificarea eventualelor reacții personale la traumele clienților. O detașare eficientă contribuie la prevenirea burnout-ului și a epuizării emoționale, iar prin aplicarea unor strategii sănătoase de gestionare a stresului, terapeuții pot menține o calitate ridicată a serviciilor oferite.

De asemenea, conștientizarea și gestionarea transferului (proiectarea de către client a emoțiilor asupra terapeutului) și contratransferului (reacțiile emoționale ale terapeutului față de client) sunt esențiale pentru a menține o relație terapeutică sănătoasă. Respectarea propriei sănătăți mentale este o formă de auto-îngrijire. Este igiena mentală a terapeutului! Terapeuții trebuie să-și acorde timp pentru a-și proteja sănătatea mintală și pentru a evita absorbția excesivă a suferințelor clienților.

În concluzie, detașarea unui consilier sau terapeut de traumele clienților este o abilitate esențială pentru a menține integritatea terapeutică și pentru a promova bunăstarea atât a profesionistului, cât și a clienților. Acest proces implică eforturi constante de auto-reflecție, gestionare a stresului și respectarea eticii profesionale, contribuind la furnizarea unei intervenții terapeutice eficiente și etice.

Bibliografie

1. Brown, Brené. (2012). *Daring Greatly: How the Courage to Be Vulnerable Transforms the Way We Live, Love, Parent, and Lead*. New York: Gotham Books.
2. Brown, Brené. (2015). *Rising Strong: How the Ability to Reset Transforms the Way We Live, Love, Parent, and Lead*. New York: Spiegel & Grau.

3. Fisher, Janina. (2017). *Healing the Fragmented Selves of Trauma Survivors: Overcoming Internal Self-Alienation*. New York: Routledge.
4. Freud, Sigmund. (2010). *Introducere în psihanaliză*, Editura Trei, București.
5. Herman, Judith Lewis. (1992). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books.
6. Levine, Peter A. (1997). *Waking the Tiger: Healing Trauma*. Berkeley: North Atlantic Books.
7. Nijenhuis, Ellert R. S. (2015). *The Trinity of Trauma: Ignorance, Fragility, and Control*. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
8. Ogden, Pat, Minton, Kekuni, & Pain, Clare. (2006). *Trauma and the Body: A Sensorimotor Approach to Psychotherapy*. New York: W. W. Norton & Company.
9. Rothschild, Babette. (2000). *The Body Remembers: The Psychophysiology of Trauma and Trauma Treatment*. New York: W. W. Norton & Company.
10. Siegel, Daniel J. (2010). *Mindsight: The New Science of Personal Transformation*. New York: Bantam Books.
11. Van der Hart, Onno, Nijenhuis, Ellert R. S., & Steele, Kathy. (2006). *The Haunted Self: Structural Dissociation and the Treatment of Chronic Traumatization*. New York: W. W. Norton & Company.
12. Van der Kolk, Bessel A. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. New York: Viking.

Reziliență și recuperare în alcoolism

Resilience and Recovery in Alcoholism

Georgiana CORCACI*

Daniel BOACNĂ**

Abstract

The relevance of the topic of resilience in alcohol recovery is particularly important in the current context, where society faces an increase in alcohol addiction cases and the complexity of recovery processes. This topic highlights the need to move beyond the traditional perspective, which primarily focuses on the physical and behavioral aspects of addiction, offering a deeper understanding of the individual's internal dynamics and their ability to cope with the challenges associated with giving up alcohol. Resilience, understood as the ability to recover and thrive despite adversity, is a key factor in determining long-term recovery success. Recognizing and encouraging the development of resilience can significantly contribute to improving therapeutic outcomes, reducing relapse rates, and facilitating a smoother transition to a balanced and fulfilling life without alcohol. Furthermore, the addressed topic reflects a growing need for holistic and integrated approaches in the treatment of alcohol addiction, which should include not only medical and therapeutic interventions but also strategies for personal development and strengthening coping skills. Consequently, the purpose of this research is to propose a series of recommendations and strategies for cultivating and strengthening resilience among individuals recovering from alcohol addiction, aiming to improve long-term recovery success.

Keywords: *resilience, recovery, alcoholism.*

1. Introducere

Reziliența reprezintă capacitatea unui individ de a se adapta și de a depăși adversitățile și stresul, menținându-și bunăstarea emoțională și funcționarea socială optimă, chiar și în fața dificultăților semnificative (D'Aquino, S., Kumar et al. 2024). Alcoolismul, cunoscut și sub denumirea de tulburare de consum de

* Profesor Asoc. Dr., Universitatea „Petre Andrei”, Iași

** Psiholog, Masterand în Evaluare Clinică și Psihoterapie de Cuplu și Familie, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași

alcool, este o boală cronică caracterizată printr-o dependență fizică și psihologică de alcool, care se manifestă printr-o consumare compulsivă și necontrolată a băuturilor alcoolice. Această tulburare este marcată de dorința intensă de a consuma alcool, nevoia de a crește cantitatea consumată pentru a obține efectul dorit și simptome de sevraj atunci când consumul este redus sau oprit.

Alcoolismul afectează profund starea de sănătate fizică și mentală a individului. Din punct de vedere fizic, consumul excesiv de alcool poate duce la dezvoltarea unor afecțiuni grave, cum ar fi boli hepatice, afecțiuni cardiovasculare, pancreatită și probleme gastrointestinale. De asemenea, alcoolismul contribuie la deteriorarea sistemului imunitar, crescând vulnerabilitatea la infecții (Anderson, B. O., Berdzuli et al. 2023). Pe plan mental, alcoolismul este asociat cu tulburări de dispoziție, cum ar fi depresia și anxietatea, și poate duce la deteriorarea funcțiilor cognitive, inclusiv memorie și capacitate de luare a deciziilor. Aceste probleme psihice sunt adesea amplificate de efectele negative ale alcoolului asupra creierului, generând un cerc vicios de consum și deteriorare a sănătății mentale (Bajpai, G., Nahrendorf, M. et al. 2021). La nivelul societății, alcoolismul are consecințe semnificative, inclusiv creșterea costurilor de sănătate și a sarcinii asupra sistemelor de asistență medicală. De asemenea, contribuie la creșterea accidentelor de muncă și de circulație, violenței domestice și a altor comportamente riscante care afectează comunitățile.

Alcoolismul influențează relațiile interumane și dinamicile familiale, adesea generând conflicte, stres și instabilitate în familie. Impactul social al alcoolismului include, de asemenea, pierderi economice din cauza scăderii productivității și a absenteismului de la muncă, precum și impactul asupra calității vieții în comunități afectate de probleme legate de alcool (Copello, A. G., Velleman et al. 2005). În concluzie, alcoolismul este o boală complexă cu efecte devastatoare asupra sănătății individuale și asupra societății în ansamblu, necesită intervenții multi-disciplinare pentru a sprijini recuperarea și a reduce impactul său negativ.

2. Abordări psihosociale în procesul de recuperare din alcoolism

Tema pe care o abordăm este profund ancorată în necesitatea de a adresa complexitatea procesului de recuperare în mod holistic și empatic și reflectă

speranța pentru o intervenție mai eficientă în tratamentul alcoolismului, oferind în același timp o perspectivă nouă asupra puterii personale și comunitare de a depăși dependența. Interesul pentru rolul rezilienței vine din recunoașterea limitărilor abordărilor convenționale în tratamentul alcoolismului, care se concentrează adesea exclusiv pe eliminarea consumului de alcool fără a se adresa suficient factorilor psihologici și emoționali care contribuie la dependență (Bunea, O. 2019). Înțelegerea și cultivarea rezilienței oferă o cale de a sprijini individul nu doar să renunțe la alcool, ci și să își reconstruiască viața într-un mod semnificativ și durabil. Prin intermediul acestei lucrări, dorim să promovăm o viziune mai pozitivă asupra recuperării, care să recunoască forța și capacitatea fiecărui individ de a face față provocărilor și de a-și transforma viața. Prin accentuarea pe reziliență, se recunoaște că fiecare persoană dispune de resurse interioare care pot fi mobilizate și dezvoltate pentru a susține procesul de recuperare (Toia, M. 2020).

Explorarea rolului rezilienței în recuperarea de la alcoolism deschide noi direcții de investigație, poate contribui la îmbogățirea cunoștințelor în domeniul psihologiei și al tratamentului dependențelor, stimulează dezvoltarea de noi teorii, modele și intervenții care pot avea un impact semnificativ asupra practicilor clinice și a politicilor de sănătate publică. Problema consumului de alcool este una dintre cele mai presante provocări de sănătate publică la nivel global, având implicații profunde asupra sănătății individuale, a bunăstării familiale și a societății în ansamblu. Consumul excesiv de alcool este asociat cu o gamă largă de consecințe negative, care pot varia de la probleme de sănătate fizică și mintală până la impact social și economic semnificativ (Kattimani, S., Bharadwaj, B. et al. 2013). Consumul de alcool este un factor de risc major pentru peste 200 de condiții și boli, inclusiv afectarea ficatului, afecțiuni cardiovasculare, accidente vasculare cerebrale și diferite tipuri de cancer. De asemenea, poate cauza sau contribui la dezvoltarea tulburărilor digestive, problemelor de somn și deficiențelor nutriționale (Spencer, M. 2024). Consumul excesiv de alcool este strâns legat de tulburări de anxietate, depresie și alte tulburări mintale, poate exacerba simptomele preexistente de sănătate mintală și poate complica tratamentul acestora. Riscul de comportament suicidal este, de asemenea, mai ridicat printre persoanele care abuzează de alcool. Dincolo de efectele asupra sănătății individuale, consumul de alcool are consecințe semnificative asupra familiei, locului

de muncă și societății (Leckie, T. 2023). Aceasta poate duce la deteriorarea relațiilor familiale și sociale, violență domestică și în familie, probleme la locul de muncă, precum și pierderea productivității. Impactul economic include costurile directe ale îngrijirilor medicale necesare pentru tratamentul condițiilor legate de alcool și costurile indirecte asociate cu pierderea de productivitate, accidente și infracțiunile legate de alcool.

Studiul rezilienței în contextul recuperării de la alcoolism dezvăluie cum factorii interni, precum forța interioară, optimismul și auto-eficacitatea, împreună cu suportul extern din partea familiei, prietenilor și profesioniștilor, contribuie la rezistența în fața recidivelor și la menținerea sobrietății. Relevanța temei în contextul actual, în care societatea se confruntă cu creșterea numărului de cazuri de dependență de alcool și cu complexitatea proceselor de recuperare este deosebit de importantă, deoarece scoate în evidență necesitatea de a depăși perspectiva tradițională, care se concentrează preponderent pe aspectele fizice și comportamentale ale dependenței, oferind o înțelegere mai profundă a dinamicii interne a individului și a capacității sale de a face față dificultăților asociate cu renunțarea la alcool (Freisthler, B., 2020). Reziliența, înțeleasă ca abilitatea de a se recupera și de a prospera în ciuda adversității, este un factor cheie în determinarea succesului în recuperarea de lungă durată. Recunoașterea și încurajarea dezvoltării rezilienței pot contribui semnificativ la îmbunătățirea rezultatelor terapeutice, reducând ratele de recidivă și facilitând o tranziție mai ușoară către o viață echilibrată și satisfăcătoare fără alcool. În plus, tematica abordată reflectă o nevoie crescută de abordări holistice și integrate în tratamentul dependenței de alcool, care să includă nu doar intervențiile medicale și terapeutice, ci și strategii de dezvoltare personală și de întărire a competențelor de coping.

3. Scopul cercetării

Scopul acestei cercetări este a propune o serie de recomandări și strategii privind cultivarea și întărirea rezilienței în rândul indivizilor care se recuperează din dependența de alcool, prin care își propune îmbunătățirea succesului pe termen lung în procesul de recuperare. Ca obiectiv general, ne-am propus analiza rolul rezilienței în recuperarea de la alcoolism. În ceea ce privește obiectivele

specifice, ne-am propus: analiza cauzelor care contribuie la dezvoltarea alcoolismului; analiza factorilor de risc care contribuie la dezvoltarea alcoolismului; analiza efectelor alcoolismului asupra individului; analiza modurilor în care indivizii își pot îmbunătăți reziliența pentru a face față dependenței de alcool; analiza modurilor în care indivizii își pot îmbunătăți reziliența pentru a promova recuperarea.

4. Eșantionul cercetării

Eșantionul include foști consumatori, adulți cu vârsta de peste 18, care se află în diverse etape ale recuperării de la alcoolism. Pentru această cercetare am optat pentru eșantionul de conveniență. Acesta implică selectarea participanților care sunt ușor de găsit și ușor de contactat. Eșantionul a fost format din 100 de foști consumatori care, în cea mai mare parte fac parte din cadrul unor Asociații și Cluburi ale Alcoolicilor Anonimi în Recuperare din județul Iași și alte județe învecinate, dar și pe foști consumatori aflați în diverse stadii de recuperare care recunosc diagnosticul de alcoolism sau consumul de alcool ca fiind problematic (le afectează calitatea vieții și relațiile socio-profesionale, starea de sănătate fizică și/sau mentală).

5. Ipotezele cercetării

Pentru îndeplinirea scopului cercetării, ne-am propus următoarele ipoteze:

Ipoteza 1. Stresul contribuie în mod semnificativ la inițierea consumului excesiv de alcool.

Ipoteza 2. Tinerii care experimentează consumul de alcool la o vârstă fragedă sunt mai predispuși să dezvolte dependența de alcool la maturitate.

Ipoteza 3. Alcoolismul are un impact negativ semnificativ asupra sănătății fizice a individului.

Ipoteza 4. Participarea la grupuri de sprijin îmbunătățesc semnificativ reziliența individului în fața dependenței de alcool.

Ipoteza 5. Dezvoltarea unui sentiment de control personal în cadrul recuperării este esențială pentru îmbunătățirea rezilienței și prevenirea recăderilor.

6. Metodologia cercetării

Pentru îndeplinirea scopului și realizarea obiectivelor, am folosit ca metodologie ancheta, interviul și chestionarul. Acesta a fost aplicat online (în perioada aprilie–mai 2024) pe foști consumatori care fac parte din cadrul unor Asociații și Cluburi ale Alcoolicilor Anonimi în Recuperare din județul Iași și alte județe învecinate, dar și pe foști consumatori aflați în diverse stadii de recuperare care recunosc diagnosticul de alcoolism sau consumul de alcool ca fiind problematic (le afectează calitatea vieții și relațiile socio-profesionale, starea de sănătate fizică și/sau mentală). Administrarea chestionarului s-a realizat cu acordul respondenților, care au fost informați referitor la faptul că datele lor sunt confidențiale și vor fi folosite doar cu scopul cercetării. Chestionarul, în construcție proprie, cuprinde 32 de itemi, a fost construit luând în considerare obiectivele, ipotezele de cercetare, iar pentru validarea acestuia, am procedat la pretestare. Prin intermediul acestui chestionar, ne-am propus să: investigăm cauzele dezvoltării alcoolismului, impactul problemelor de sănătate mintală, cum ar fi anxietatea și depresia, asupra deciziei de a consuma alcool, evaluează impactul negativ al alcoolului asupra sănătății fizice, identifică vârsta de inițiere a consumului de alcool și modul în care participanții cred că acest lucru a influențat dezvoltarea dependenței lor, abordează și dezvoltarea unui sentiment de auto-eficacitate și control personal în procesul de recuperare, precum și importanța stabilirii unor obiective clare pentru prevenirea recăderilor. Analiza statistică a datelor s-a realizat în programul SPSS versiunea 26.

7. Analiza și interpretarea rezultatelor

În urma evaluării și interpretării datelor, se pot desprinde câteva idei de bază.

Ipoteza 1. Stresul contribuie în mod semnificativ la inițierea consumului excesiv de alcool. Ipoteza a fost confirmată. Motivele pentru care respondenții au dezvoltat o dependență de alcool variază, dar problemele personale și familiale sunt citate cel mai frecvent, urmate de presiunea socială și stresul. Foarte mulți tineri recurg la alcool pentru a diminua efectele stresului, punându-și astfel sănătatea și viața în pericol. Chiar și copiii pot începe să vadă alcoolul ca pe o

modalitate acceptabilă de a face față stresului și problemelor emoționale, având ca model consumul părinților.

Ipoteza 2. Tinerii care experimentează consumul de alcool la o vârstă fragedă sunt mai predispuși să dezvolte dependența de alcool la maturitate. Ipoteza a fost confirmată. Pearson Correlation arată că nu există o corelație semnificativă între frecvența consumului de alcool și consumul de alcool în familia de origine ($r = -0,077$, $p = 0,585$) sau între frecvența consumului de alcool și vârsta de începere a consumului ($r = -0,205$, $p = 0,144$). De asemenea, nu există o corelație semnificativă între frecvența consumului și influența vârstei asupra dezvoltării dependenței ($r = -0,037$, $p = 0,799$). Cu toate acestea, există o corelație semnificativă pozitivă între consumul de alcool în familia de origine și vârsta de începere a consumului de alcool ($r = 0,280$, $p = 0,044$), sugerând că persoanele care au avut un mediu familial în care se consuma alcool tind să înceapă consumul de alcool la o vârstă mai mică. Cea mai puternică corelație negativă este între vârsta la care s-a consumat alcool pentru prima dată și influența acestei vârste asupra dezvoltării dependenței ($r = -0,570$, $p = 0,000$). Aceasta sugerează că persoanele care au început să consume alcool la o vârstă mai mică percep o influență mai mare a acestei vârste asupra dezvoltării ulterioare a dependenței. Concluzionând, ipoteza conform căreia tinerii care experimentează consumul de alcool la o vârstă fragedă sunt mai predispuși să dezvolte dependența de alcool la maturitate este confirmată prin corelația semnificativă negativă între vârsta de începere a consumului și influența asupra dezvoltării dependenței. Pe cale de consecință, putem afirma că tinerii care încep să consume alcool la o vârstă fragedă sunt mai predispuși să dezvolte dependența de alcool la maturitate, deoarece consumul precoce poate afecta dezvoltarea normală a creierului, influențând controlul impulsurilor și sistemul de recompensă. De asemenea, factorii psihosociali și predispozițiile genetice contribuie la riscul crescut de dependență.

Ipoteza 3. Alcoolismul are un impact negativ semnificativ asupra sănătății fizice a individului. Ipoteza a fost confirmată. Datele analizate arată relațiile dintre variabile legate de consumul de alcool și efectele acestuia asupra sănătății fizice. Acestea includ durata abstenenței, frecvența consumului de alcool, impactul perceput al vârstei de debut asupra dependenței și diverse deteriorări ale stării de sănătate asociate consumului de alcool. Există o corelație pozitivă semnificativă

între durata abstenenței și frecvența consumului de alcool, sugerând că cei care au consumat alcool frecvent tind să fie abștinenți de mai mult timp, probabil recunoscând efectele negative ale consumului excesiv. De asemenea, impactul negativ perceput asupra sănătății fizice este semnificativ corelat cu diverse afecțiuni asociate consumului de alcool, cum ar fi afecțiuni hepatice, depresie, deficit de atenție, afecțiuni cardiovasculare, afecțiuni neurologice și alte leziuni. Acest lucru indică faptul că alcoolismul are un impact negativ semnificativ asupra sănătății fizice. Vârsta de debut în consumul de alcool este corelată negativ și semnificativ cu impactul perceput asupra sănătății fizice și diverse afecțiuni. Aceasta sugerează că debutul timpuriu în consumul de alcool contribuie la agravarea efectelor negative asupra sănătății. De exemplu, există corelații semnificative între vârsta de debut și afecțiuni hepatice, depresie, deficit de atenție, afecțiuni neurologice și alte leziuni, confirmând faptul că un debut timpuriu al consumului de alcool poate duce la probleme de sănătate mai grave. Datele obținute confirmă ipoteza conform căreia alcoolismul are un impact negativ semnificativ asupra sănătății fizice a individului. Consumul de alcool este asociat cu o gamă largă de probleme de sănătate fizică, inclusiv afecțiuni hepatice, depresie, probleme de atenție și alte leziuni. Prevenția și tratamentul alcoolismului sunt esențiale pentru a minimiza aceste efecte negative asupra sănătății. Alcoolismul are un impact negativ semnificativ asupra sănătății fizice a individului, provocând deteriorarea funcțiilor cognitive și a sistemului nervos central, ceea ce poate duce la tulburări mentale și emoționale. De asemenea, afectează capacitatea de a gestiona stresul și emoțiile, amplificând vulnerabilitatea la probleme psihologice și comportamentale.

Ipoteza 4. Participarea la grupuri de sprijin îmbunătățesc semnificativ reziliența individului în fața dependenței de alcool. Ipoteză a fost confirmată. Datele analizate ilustrează relațiile între trei variabile legate de sprijinul social și gestionarea dependenței de alcool: participarea la grupuri de sprijin, percepția asupra importanței sprijinului social și frecvența participării la întâlnirile de grup. Rezultatele arată o corelație pozitivă semnificativă între participarea la grupuri de sprijin și percepția asupra importanței sprijinului social ($r = 0,419$, $p = 0,002$). Acest lucru sugerează că persoanele care participă la grupuri de sprijin tind să considere sprijinul social ca fiind esențial în lupta împotriva dependenței de alcool.

De asemenea, există o corelație pozitivă semnificativă între participarea la grupuri de sprijin și frecvența participării la întâlnirile de grup ($r = 0,590$, $p = 0,000$). Acest rezultat indică faptul că cei care participă la grupuri de sprijin tind să frecventeze în mod regulat aceste întâlniri pentru a-și gestiona dependența de alcool. Între percepția asupra importanței sprijinului social și frecvența participării la întâlnirile de grup nu există o corelație semnificativă ($r = 0,249$, $p = 0,075$), ceea ce poate sugera că frecvența participării la întâlniri nu este neapărat influențată de cât de esențial consideră individul sprijinul social. Participarea la grupuri de sprijin îmbunătățește semnificativ reziliența individului în fața dependenței de alcool prin oferirea unui mediu de suport emoțional și social, unde indivizii pot împărtăși experiențe și strategii de coping. Aceste grupuri încurajează sentimentul de apartenență și responsabilitate, facilitând dezvoltarea unor mecanisme sănătoase de gestionare a stresului și a tentațiilor legate de consumul de alcool.

Ipoteza 5. Dezvoltarea unui sentiment de control personal în cadrul recuperării este esențială pentru îmbunătățirea rezilienței și prevenirea recăderilor. Ipoteza a fost confirmată. Datele analizate prezintă relațiile dintre cinci variabile legate de controlul personal, accesibilitatea resurselor, stabilirea obiectivelor și impactul consumului de alcool asupra vieții de zi cu zi. Corelația dintre percepția importanței controlului personal pentru prevenirea recăderilor și alte variabile arată o legătură semnificativă. Controlul personal este strâns legat de percepția importanței stabilirii unor obiective clare pentru prevenirea recăderilor ($r = 0,643$, $p = 0,000$) și de impactul consumului de alcool asupra activităților zilnice și relațiilor sociale ($r = 0,454$, $p = 0,001$). Acest lucru sugerează că indivizii care consideră controlul personal esențial sunt mai conștienți de importanța stabilirii unor obiective clare și de impactul negativ al consumului de alcool asupra vieții lor. Nu există o corelație semnificativă între nivelul perceput de control personal în procesul de recuperare și celelalte variabile, indicând că percepția asupra controlului personal nu este neapărat influențată de accesibilitatea resurselor sau de nivelul general de control perceput. Participarea la grupuri de sprijin îmbunătățește semnificativ reziliența individului în fața dependenței de alcool prin oferirea unui mediu de suport emoțional și social, unde indivizii pot împărtăși experiențe și strategii de coping. Aceste grupuri încurajează sentimentul de apartenență și responsabilitate, facilitând dezvoltarea

unor mecanisme sănătoase de gestionare a stresului și a tentațiilor legate de consumul de alcool.

8. Concluzii

Alcoolismul reprezintă o problemă globală majoră, contribuind semnificativ la decesele premature, dizabilitățile și problemele de sănătate. Consumul de alcool este implicat în diverse accidente, inclusiv cele rutiere, agresiuni violente, căderi, înecuri și accidente la locul de muncă. În țările cu venituri reduse și ridicate, accidentele legate de alcool constituie între 9,9% și 12,6% din impactul total asupra sănătății, afectând predominant bărbații și tinerii între 15 și 39 de ani. Alcoolismul este o afecțiune cronică caracterizată prin dependența fizică și psihologică de alcool, se manifestă printr-o necesitate imperativă de a consuma alcool, adesea scăpând de sub controlul conștient al persoanei, având consecințe severe asupra sănătății și calității vieții individului.

Reziliența este capacitatea unui individ, comunități sau organizații de a se adapta și recupera în fața adversităților, stresului sau schimbărilor bruște. Participarea la grupuri de suport, cum ar fi Alcoolicii Anonimi, oferă suport social și încurajează împărtășirea experiențelor și a strategiilor de coping. Suportul social este vital în procesul de recuperare, contribuind la creșterea stimei de sine și la reducerea sentimentelor de izolare. Terapia joacă un rol vital în dezvoltarea rezilienței în recuperarea de la alcoolism, abordând multiple aspecte ale dependenței. Terapiile cognitiv-comportamentale sunt eficiente în identificarea și schimbarea gândurilor și comportamentelor nesănătoase. Terapia motivațională și terapiile bazate pe acceptare și angajament ajută la creșterea motivației intrinseci și a flexibilității psihologice. Terapia de grup consolidează rețelele de suport social și permite pacienților să învețe strategii de coping de la colegii lor. Terapiile orientate spre familie îmbunătățesc comunicarea și relațiile interpersonale, consolidând rețeaua de suport a pacientului.

În urma analizei și interpretării rezultatelor se poate observa o complexitate și diversitate semnificativă în experiențele și percepțiile respondenților în legătură cu consumul de alcool și recuperarea din dependență. Majoritatea respondenților sunt bărbați și au vârsta cuprinsă între 36 și 45 de ani, ceea ce poate influența rezultatele, având în vedere că aceste demografii sunt adesea

asociate cu rate mai mari de consum de alcool. O proporție semnificativă a respondenților provine din mediul urban, ceea ce ar putea reflecta accesul mai mare la resurse și servicii de suport în aceste zone. Nivelul de educație al respondenților este, în mare parte, liceal și postliceal, sugerând că educația ar putea juca un rol în modul în care indivizii percep și gestionează consumul de alcool. Consumul de alcool pare să fi început la vârste fragede pentru mulți respondenți, mulți raportând că au început să consume alcool între 16 și 18 ani. Acest lucru ar putea avea implicații pe termen lung asupra sănătății și dezvoltării lor sociale și emoționale. Motivele pentru care respondenții au dezvoltat o dependență de alcool variază, dar problemele personale și familiale sunt citate cel mai frecvent, urmate de presiunea socială și stresul profesional. Această diversitate de factori subliniază complexitatea dependenței și necesitatea unor abordări personalizate în tratament și suport. De asemenea, un procent semnificativ de respondenți au fost diagnosticați cu tulburări psiho-emoționale, cum ar fi anxietatea și depresia, ceea ce sugerează o legătură strânsă între sănătatea mentală și consumul de alcool.

Participarea la grupuri de sprijin și sesiuni de terapie individuală variază printre respondenți. Aproximativ jumătate dintre participanți nu au participat la grupuri de sprijin sau sesiuni de terapie individuală. Totuși, cei care au participat raportează beneficii semnificative, cu mulți indicând că aceste resurse au îmbunătățit reziliența și auto-eficacitatea în fața dependenței. Acest lucru sugerează că accesul și participarea la suportul social și terapeutic pot juca un rol important în procesul de recuperare. În ceea ce privește accesibilitatea resurselor pentru dependența de alcool, mulți respondenți consideră că acestea sunt accesibile, deși un procent semnificativ le găsește inaccesibile. Aceasta reflectă nevoia de a îmbunătăți disponibilitatea și accesul la resurse de sprijin, mai ales în zonele unde acestea sunt percepute ca insuficiente. Majoritatea respondenților sunt de acord că stabilirea unor obiective clare și menținerea unui control personal sunt esențiale pentru prevenirea recăderilor și gestionarea eficientă a dependenței. Consumul de alcool are un impact considerabil asupra activităților zilnice și relațiilor sociale ale respondenților, mulți raportând că acest lucru le afectează într-o foarte mare măsură. Aceste efecte subliniază importanța intervențiilor timpurii și continue pentru a minimiza impactul negativ al alcoolului asupra vieții de zi cu zi. În final, mai mult de jumătate

dintre respondenți consideră că informațiile și resursele disponibile publicului nu sunt suficiente și accesibile, evidențiind o nevoie critică de educație și resurse mai bune pentru a sprijini recuperarea din dependența de alcool.

Concluzionând, datele obținute sugerează că, deși există o conștientizare și o anumită participare la resursele de suport, există încă multe bariere și nevoi nesatisfăcute în gestionarea dependenței de alcool. Accesul la resurse, suportul social și intervențiile terapeutice sunt esențiale, iar îmbunătățirea acestora ar putea contribui semnificativ la succesul proceselor de recuperare. Cu toate acestea, ce este esențial de reținut este aceea că principalii piloni de susținere în ceea ce am denumit reziliența pentru a ajuta la o rata de succes mai mare în lupta împotriva alcoolismului sunt sprijinul social reprezentat de relațiile de susținere din partea familiei, prietenilor și grupurilor de suport joacă un rol crucial în dezvoltarea rezilienței, oferind înțelegere, încurajare și resurse emoționale. Susținerea și dezvoltarea diverselor strategii de coping, și abilitatea de a utiliza aceste strategii adaptative cum ar fi tehnici de relaxare, gândirea pozitivă și soluționarea problemelor, contribuie de asemenea semnificativ la gestionarea stresului și la recuperare. Facilitarea și accesarea resurselor de tratament pentru alcoolism, inclusiv terapie și consiliere, ce facilitează dezvoltarea rezilienței prin abordarea problemelor subiacente și sprijinirea procesului de recuperare, vizând și experiențele anterioare de depășire a dificultăților sau a altor probleme de sănătate, ceea ce va putea întări sentimentul de competență și încredere în abilitatea de a face față alcoolismului.

Bibliografie

1. Anderson, B. O., Berdzuli, N., Ilbawi, A., Kestel, D., Kluge, H. P., Krech, R., ... & Ferreira-Borges, C. (2023). Health and cancer risks associated with low levels of alcohol consumption. *The Lancet Public Health*, 8(1), e6-e7.
2. Bajpai, G., & Nahrendorf, M. (2021). Infectious and lifestyle modifiers of immunity and host resilience. *Immunity*, 54(6), 1110–1122.
3. Bunea, O. (2019). Construcția rezilienței de către tinerii din centrele de plasament. *Expert Projects*, Iași.
4. Copello, A. G., Velleman, R. D., & Templeton, L. J. (2005). Family interventions in the treatment of alcohol and drug problems. *Drug and alcohol review*, 24(4), 369–385.

5. D'Aquino, S., Kumar, A., Riordan, B., & Callinan, S. (2024). Long-term effects of alcohol consumption on anxiety in adults: A systematic review. *Addictive Behaviors*, 108047.
6. Freisthler, B., Wolf, J. P., Hodge, A. I., & Cao, Y. (2020). Alcohol use and harm to children by parents and other adults. *Child maltreatment*, 25(3), 277–288.
7. Kattimani, S., & Bharadwaj, B. (2013). Clinical management of alcohol withdrawal: A systematic review. *Industrial psychiatry journal*, 22(2), 100–108.
8. Leckie, T. (2023). Social work and alcohol. In *Alcohol, Social Work, and Helping* (pp. 43–66). Routledge.
9. Spencer, M. B. (2024). Contributions to inclusive and impactful development and psychopathology science: interrogating ecology-linked vulnerability and resilience opportunities. *Development and Psychopathology*, 1–16.
10. Toia, M. (2020). Paradigme interpretative ale rezilienței. In *The contemporary issues of the socio-humanistic sciences* (pp. 269–277).

Motivație și satisfacție profesională în interpretare axiologică

Motivation and Professional Satisfaction in Axiological Interpretation

Felicia CEAUȘU*

Abstract

Motivation is not behavior itself, nor is it performance. Motivation influences action and encompasses the internal and external forces that govern the choice of a particular course of action. In the field of organizational psychology, motivation is not discussed in the abstract, but is correlated with organizational behavior. From an ontological perspective, organizational behavior is defined as that behavior that is facilitated by the organization, generated by the organization, and appreciated as such by the organization and its members (Batman and Organ, 1986). An individual can be considered to have motivated behavior when he is in a tense, energized state, directed towards its appropriate use. Motivated behavior manifests itself in a double hypostasis: it is both a cause of people's actions and a means by which they are guided to concentrate their efforts towards achieving a goal. The degree of achievement of this goal is the essential parameter for determining the presence or absence of motivated behavior. The study of motivation focuses on the fundamental question: why do people adopt certain behaviors in certain situations? It is found that people choose a certain course of action, prefer one action to another, and persist in the chosen action, often despite the difficulties and problems encountered. Therefore, motivation can be defined as the cause of the direction and persistence of the individual's action. However, motivation for work is closely related to the specific climate of the organization in question. Thus, a motivating climate can respond to a wide range of needs, from the most basic to the highest.

Keywords: *motivation, performance, motivational optimum, professional aspiration, professional achievement*

* Cercetător științific gr. III dr., Institutul „Gh. Zane”, Filială a Academiei Române, Iași.

1. Motivație și performanță. Optimum motivațional

Motivația nu trebuie să fie considerată un scop în sine, ci să fie pusă în slujba atingerii performanței ridicate. Performanța reprezintă un nivel superior al îndeplinirii scopului. În diversele forme ale activității umane precum jocul, învățarea, munca sau creația, ceea ce contează este valoarea motivației și eficiența sa propulsivă. În acest context, relația dintre motivație și performanță nu doar că are o importanță teoretică, ci și practică. Intensitatea motivației și nivelul performanței sunt interconectate și depind de complexitatea activității sau sarcinii pe care individul o desfășoară. Studiile psihologice au demonstrat că în sarcinile simple, odată cu amplificarea motivației, performanța crește. Pe de altă parte, în sarcinile complexe, creșterea intensității motivației poate duce la o creștere inițială a performanței, urmată de o scădere ulterioară. Aceasta se întâmplă deoarece în sarcinile simple, cu unul sau două răspunsuri corecte, diferențierea este ușoară și nu este afectată negativ de creșterea motivației. În schimb, în sarcinile complexe, cu multiple alternative de acțiune, dificultatea sarcinii poate fi percepută greșit din cauza impulsului motivațional crescut. În cadrul activității, nu ar trebui să ne mulțumim cu orice nivel de performanță, ci să aspirăm la realizări superioare, care să reprezinte nu doar o simplă îndeplinire a potențialului personal, ci și o depășire a acestuia.

Stimulul motivant, care împinge către realizarea unor progrese și auto-depășiri evidente, poartă denumirea de nivel de aspirație și ar trebui să fie corelat cu posibilitățile și aptitudinile individului. Este recomandabil ca nivelul de aspirație – pentru a avea un impact pozitiv – să fie ușor superior capacităților actuale. Nu trebuie să uităm niciodată că discrepanța prea mare între abilități și aspirații poate fi periculoasă. La Fontaine a afirmat, într-o fabulă a sa, că atunci când o broască își propune să se umfle pentru a deveni elefant, sfârșește prin a plesni.

2. Teorii despre motivație

Există mai multe teorii concurente care încearcă să ofere explicații privind natura motivației. Aceste teorii sunt parțial veridice și își propun să ofere o înțelegere a comportamentului uman în diverse contexte. Cu toate acestea,

căutările pentru identificarea unei teorii generale a motivației au rămas fără rezultat. Un factor determinant al comportamentului este reprezentat de situația specifică în care fiecare individ se află.

Meryem LeSaget (1999) realizează o clasificare a acestor teorii folosind trei criterii:

- 1) concepția asupra omului care muncește ;
- 2) epoca în care au apărut aceste concepții ;
- 3) motorul motivației.

Pornind de la aceste criterii LeSaget identifică trei etape fundamentale în evoluția concepțiilor cu privire la motivație în contextul organizației:

Motivele primei generații (1900–1950)	Motivele celei de-a doua generații (1950–1990)	Motivele celei de-a treia generații (după 1990)
Toată lumea este la fel	Putem clasa/grupa indivizii în categorii mari	Fiecare persoană este unică, particulară
Se elaborează soluții identice pentru toți oamenii	Se propun modele de soluții după caz	Se propun soluții de adecvare sub control, fiecare persoană fiind unică într-un sistem complex
Specifică epocii industrializării (Taylor)	Epoca ce corespunde mișcării relațiilor umane (Mayo, Maslow)	Gândire dinamică, viziune globală
Frica, speranța, avantaje materiale sau financiare	Considerarea nevoilor salariaților, adaptarea pe post	Posibilitatea de expresie și de realizare de sine

3. Teorii specifice primei generații

Teoria managementului științific a lui Taylor reprezintă o doctrină specifică primei generații. Taylor concepea individul ca pe o componentă a unui sistem complex; în viziunea sa, nu existau variații între oameni, aceștia fiind asimilați. Referitor la natura umană, principiile expuse dezvăluie multe despre creatorul „teoriei recompensei și pedepsei”: ființele umane sunt pasive, manifestă dispreț față de activitatea lor, fiind motivate de bani sau de frica de a-și pierde poziția; caracteristicile lor esențiale sunt lăcomia, teama etc.

Din perspectiva acestei doctrine, a conduce eficient nu implică doar stimularea, ci și remunerarea adecvată a angajaților și menținerea unei anumite grade de incertitudine în privința securității locului de muncă. Cu toate acestea, în timp, condițiile contractuale psihologice devin inacceptabile pentru ambele părți implicate. Confruntările puternice dintre forța de muncă și angajatori au condus la abandonarea teoriei lui Taylor și la apariția doctrinelor specifice celei de-a doua generații.

4. Teorii specifice celei de-a doua generații

Teoriile din generația a doua se îndreaptă către două direcții distincte: teorii de conținut și teorii de proces. Teoriile de conținut referitoare la motivație iau în considerare tipuri și structuri motivaționale. Acestea identifică nevoile individuale și gradul lor de intensitate, accentul fiind pus pe CE anume motivează. Pe de altă parte, teoriile de proces referitoare la motivație își propun să identifice relațiile dintre variabilele dinamice implicate în stimularea comportamentelor organizaționale. Ele se concentrează asupra MODULUI în care comportamentul este inițiat, direcționat și susținut.

5. Teorii de conținut asupra motivației

Teoria lui Maslow A. (1987) pleacă de la ideea că necesitățile umane acționează la niveluri diferite și multiple, începând de la cele de nivel inferior și ajungând la cele din planul superior. Teoria este prezentată grafic sub forma unei ierarhii a necesităților, cu cinci niveluri distincte, fiecare corespunzând unor anumite cerințe. La baza piramidei se regăsesc nevoile fiziologice (precum necesitatea de a se hrăni, de a consuma lichide, de a se îmbrăca etc.), nivelul următor fiind rezervat nevoilor de securitate și protecție (cum ar fi asigurarea unui loc de muncă stabil, trăirea într-un mediu securizat etc.), apoi vin cerințele de apartenență/asociere (incluzând dorința de a fi parte a unui grup, de a socializa etc.), iar la nivelul patru al acestei ierarhii se situează nevoia de stimă/considerație (cum ar fi dorința de a fi recunoscut social, de a dobândi un anumit statut etc.); vârful piramidei fiind reprezentat de nevoile de autoîmplinire (adică dorința de a atinge potențialul maxim).

Teoria afirmă că oamenii tind să-și satisfacă progresiv aceste trebuințe, mai întâi pe cele de nivel inferior, după care trec treptat la nivelul superior. Există autori (Guest, 1984, cit. in Bogăthy, 2004) care afirmă că teoria lui Maslow nu are suficiente argumente care să o susțină și că principalul dezavantaj este acela că este rigidă. Deși sunt persoane care ar putea să nege nevoile de ordin inferior/superior, există de asemenea opinii care afirmă că oamenii nu tind să-și îndeplinească aceste trebuințe neapărat de la un nivel inferior către cel superior, ci poate fi și invers.

Teoria ERG a lui Alderfer C. (1972) pornește de la teoria lui Maslow, dar el menționează faptul că nevoile oamenilor se manifestă într-un singur plan, continuu și nu sub forma unei ierarhii; conform acestuia există doar trei grupe de trebuințe: existențiale (E), de relaționare (R) și de creștere (Growth). În cadrul acestui model există posibilitatea ca oamenii să acționeze pe baza a două categorii de cerințe. Se face distincția între trebuințele cronice/de durată și cele episodice/ocasionale.

Teoria bifactorială a lui Herzberg are la bază premisa că existența umană se desfășoară în două planuri diferite: *fizic* și *psihologic*. Factorii ce determină satisfacția sunt factori motivaționali, în timp ce factorii ce generează insatisfacție sunt cunoscuți sub denumirea de factori de igienă. Conform unor opinii exprimate (Campbell, 1970), teoria lui Herzberg explică mai bine satisfacția/insatisfacția la locul de muncă decât comportamentul angajaților. Factorii motivaționali prezintă și aspecte negative: absența succeselor poate conduce la insatisfacție, pe când factorii de igienă au și elemente pozitive: remunerația poate fi o sursă de satisfacție.

Motivația realizării personale a lui McClelland a plecat de la un model mai vechi, al lui H. Murray care considera că există 20 de tipuri de nevoi. McClelland s-a concentrat doar pe trei dintre ele:

- *nevoi de realizare* – factorul n Ach (need for achievement);
- *nevoi de asociere* – factorul n Aff (need for affiliation);
- *nevoi de putere* – factorul n Pow (need for power).

Accentul predominant a căzut asupra factorului n Ach și cercetătorul a observat că persoanele cu un n Ach pronunțat prezentau anumite trăsături distincte: aveau o dorință constantă de realizare; căutau activități care să le

ofere oportunitatea de a-și asuma responsabilități; alegeau sarcini care să le pună abilitățile la încercare, fără a fi însă prea dificile (își doreau să se simtă stăpâni pe situație și nu să își propună obiective inaccesibile); căutau feedback cu privire la propriile performanțe; manifestau o preocupare mai redusă față de nevoile sociale și de apartenență. McClelland a concluzionat că factorul n Ach era mai degrabă influențat de experiențele din copilărie și de contextul cultural al individului decât de factorii moșteniți. Prin utilizarea TAT, s-a reușit să se identifice clar valorile fiecărui participant.

Relațiile dintre teoriile de conținut pot fi reprezentate grafic. Piramida trebuințelor conform lui Maslow reprezintă punctul de plecare al teoriei ERG dezvoltate de Alderfer, explicând astfel corespondențele dintre nevoile menționate. O distincție semnificativă între aceste teorii constă în faptul că teoria lui Maslow propune un sistem static al nevoilor, fundamentat pe satisfacerea progresivă a acestora, pe când teoria ERG prezintă un sistem flexibil al nevoilor, bazat pe procesul de frustrare regresivă.

Teoria bifactorială a satisfacției concepută de Herzberg îmbină elemente din ambele teorii. Acest lucru implică faptul că, în prezența factorilor de context, vor fi satisfăcute și nevoile de securitate, fiziologice și de afiliere. Similar, în prezența factorilor de context, nevoile de relaționare și de existență conform teoriei ERG nu vor fi frustrate. Factorii de conținut se axează pe însăși poziția de muncă și pe oportunitatea pe care o oferă individului de a-și satisface nevoile de nivel superior conform lui Maslow sau nevoile de creștere conform teoriei ERG.

Teoria celor trei nevoi elaborată de McClelland nu recunoaște nevoile de nivel inferior. Nevoia de afiliere poate fi îndeplinită în situația în care un individ găsește în mediul său de lucru factori de context favorabili. Dacă sarcinile de muncă sunt provocatoare și determină individul să ia decizii importante, atunci putem vorbi despre prezența factorilor motivaționali. Aceste condiții parcurg un traseu complex către satisfacerea nevoii de asimilare.

6. Motivația în muncă

Motivația în muncă reprezintă un element crucial în obținerea performanțelor profesionale și în menținerea satisfacției angajaților. Într-un mediu de lucru dinamic și competitiv, identificarea și cultivarea motivației devin aspecte

esențiale pentru succesul unei organizații și pentru bunăstarea individuală a angajaților.

6.1. Tipuri de motivație

Motivația poate fi împărțită în două categorii principale: **motivația intrinsecă** și **motivația extrinsecă**.

- Motivația intrinsecă derivă din plăcerea și satisfacția personală pe care o aduce activitatea respectivă. De exemplu, un angajat pasionat de domeniul său de activitate va fi stimulat să-și perfecționeze constant abilitățile și să atingă rezultate de înaltă calitate.
- Motivația extrinsecă este determinată de factori externi, precum compensația financiară, avantajele suplimentare, aprecierea profesională sau perspectivele de avansare. Aceasta poate influența angajații pe termen scurt, însă nu întotdeauna este suficientă pentru a menține o implicare constantă pe termen lung.

6.2. Factori care influențează motivația în muncă

Mai mulți factori pot influența nivelul de motivație al angajaților, printre care:

- Recunoașterea și aprecierea efortului depus – feedback-ul favorabil și recunoașterea contribuțiilor angajaților îmbunătățesc moralul și stimulează motivația acestora.
- Oportunități de avansare profesională – accesul la programe de instruire, oportunitățile de promovare și provocările în carieră încurajează implicarea activă.
- Climatul de lucru – un mediu de lucru plăcut, cooperativ și echitabil sporește satisfacția și motivarea angajaților.
- Echilibrul între viața profesională și cea personală – capacitatea de a menține armonia între sfera profesională și cea personală contribuie la o motivație crescută și previne epuizarea în mediul de lucru.

6.3. Strategii pentru creșterea motivației în muncă

Organizațiile pot implementa diverse strategii pentru a îmbunătăți motivația angajaților:

- Stabilirea unor obiective clare și realizabile, care oferă un scop clar activității desfășurate.
- Crearea unui climat organizațional bazat pe respect, transparență și colaborare.
- Oferirea de recompense și beneficii atractive pentru a stimula performanța.
- Încurajarea inițiativei și a creativității, oferind angajaților autonomie în luarea deciziilor.

7. Raportul reprezentare socială – aspirație profesională – realizare profesională

Cercetările au evidențiat diferențe specifice în ceea ce privește domeniul de exprimare a aspirațiilor. Se discută despre aspirații profesionale, politice, științifice, morale, estetice, în contextul relațiilor interpersonale și al vieții sociale, deoarece aspirația este implicată în toate aspectele legate de viitorul profesional al individului, de evoluția sa în cadrul sarcinilor, funcțiilor și oportunităților sociale, de parcursul ascendent al „biografiei” sale profesionale, morale și sociale.

Aspirațiile profesionale au fost subiectul unor studii ample, deoarece ele domină sistemul aspirațional în ansamblu și au o importanță deosebită în procesul de formare profesională al unui tânăr, în desfășurarea activității profesionale efective.

Putem defini performanța ca fiind gradul în care un membru al unei organizații contribuie la atingerea obiectivelor acesteia. Deși motivația contribuie în mod evident la obținerea performanței, relația dintre acestea nu este simplă, deoarece intervin numeroși factori. Astfel, este perfect posibil ca performanța unei persoane să fie redusă, chiar dacă aceasta este foarte motivată – abilități scăzute, competențe nedezvoltate, o înțelegere deficitară a sarcinii sau factori neprevăzuți pot diminua performanța chiar și a celei mai motivate persoane. Bineînțeles, poate apărea și o situație inversă. Un individ cu o motivație aproape de pragul minim poate înțelege atât de bine sarcina încât să obțină o anumită compensație – oricât de mic ar fi efortul depus de individ, acesta este utilizat cu maximă eficiență în atingerea scopului.

O persoană cu o motivație scăzută poate obține o performanță satisfăcătoare datorită norocului sau unui factor favorabil care îmbunătățește performanța. Prin urmare, nu este surprinzător că angajații se plâng uneori că performanța lor este evaluată mai slab decât cea a colegilor care nu depun eforturi la fel de mari. Motivația nu trebuie privită izolat, deoarece o motivație ridicată nu va conduce la o performanță excelentă dacă angajații nu au competențele de bază, nu-și înțeleg pozițiile sau se confruntă cu obstacole inevitabile asupra cărora nu au control. Tehnicile manageriale moderne, cum ar fi Managementul Calității Totale, pur și simplu nu funcționează dacă angajații au deficiențe în ceea ce privește cititul, aritmetica sau competențele tehnice.

Capitalul uman reprezintă una dintre cele mai importante resurse ale organizației: combinația de inteligență, aptitudini, experiență și competență sunt cele care îi oferă organizației caracterul distinctiv. „Elementele umane ale organizației sunt cele capabile să învețe, să se schimbe, să inoveze și să asigure elanul creator care, atunci când este corespunzător motivat, poate garanta supraviețuirea pe termen lung a organizației” Competența profesională este determinată în primul rând de calitatea personalului. În termeni generali prin competență, sau reușită profesională după alți autori, se înțelege un standard sau etalon postulat prin care putem evalua performanțele profesionale, aptitudinale, motivaționale etc. Criteriul care definește performanța în muncă este constituit din elemente specifice alese să exprime gradul în care cei ce execută activitatea în cauză reușesc să întrunească cerințele detaliate și impuse de sarcinile primite la locul de muncă, de exigențele și particularitățile fiecărei activități desfășurate. „Aprecierea performanțelor reprezintă procesul prin care se decide cât de bine este efectuată o activitate de muncă de către angajații unei companii.”(Mitchell, T.R., 1982). Întâlnită sub numele de evaluare a angajaților sau de evaluare a performanțelor, aprecierea performanțelor profesionale stă la baza tuturor deciziilor de persoană: promovări, grile de salarizare, recompense, penalizări, etc. „Modul de apreciere a performanțelor, metodele prin care este evaluată performanța la locul de muncă depinde și de stilul de conducere folosit în cadrul fiecărei organizații.”(Mielu Zlate, 2004). Astfel dacă liderul organizației are un stil de conduce autoritar, modalitatea de evaluare a angajaților va fi de cele mai multe ori ușor agresivă, punându-se accentul mai mult pe nereușite și pe sancționarea excesivă a acestora , fapt care ar putea duce în timp la scăderea

motivație și satisfacției angajaților; dacă liderul este de tip democrat, evaluarea performanțelor în muncă a angajaților va fi una echilibrată și echidistantă, după niște norme bine stabilite, măsurile luate în privința fiecărui angajat fiind în concordanță cu rezultatele muncii sale (după caz recompensă sau sancțiune); în cazul organizație cu un tip de conducere laissez-faire evaluările activității personalului sunt făcute superficial, sau nu sunt făcute de loc după caz, rare fiind cazurile în care sunt acordate sancțiuni pentru neîndeplinirea sarcinilor de muncă. Studiile efectuate în Statele Unite ale Americii arată că, odată cu trecerea timpului, tot mai multe companii folosesc metode de evaluare a reușitei profesionale. Astfel un studiu realizat în anul 1964 de către Bass și Barrett pe un eșantion de 955 de companii a arătat că 71% dintre acestea folosesc un astfel de sistem de evaluare a performanțelor. Un alt studiu realizat în 1983 pe un eșantion 264 de organizații releva faptul că 88% dintre firme utilizau un tip de apreciere a personalului tehnic și funcționăresc, iar în 1988, Lacher și Teel printr-o cercetare efectuată asupra a 324 de organizații din sudul Californiei arată că 94% din aceste organizații utilizează un sistem de evaluare a performanțelor. (Pitariu,H., 1994).

Meta-analize asupra legăturii motivație–performanță

O contribuție majoră vine dintr-o meta-analiză din 2022 realizată de Good și colab., care a agregat 127 de studii (cu peste 77.000 de angajați) axate pe forțele de vânzări. Aceasta a constatat că *motivația globală* a angajaților are o asociere semnificativ pozitivă cu performanța în vânzări (corelație medie ~0,25) (A self-determination theory-based meta-analysis on the differential effects of intrinsic and extrinsic motivation on salesperson performance). Mai interesant, analiza a comparat forța motivației intrinseci vs. extrinseci: motivația **intrinsecă** a avut o legătură semnificativ mai puternică cu performanța ($r \approx 0,30$) decât motivația **extrinsecă** ($r \approx 0,18$) (A self-determination theory-based meta-analysis on the differential effects of intrinsic and extrinsic motivation on salesperson performance). Acest rezultat sugerează că angajații care sunt pasionați de munca lor și automotivați tind să obțină vânzări mai bune decât cei motivați mai ales de comisioane sau bonusuri, deși ambele forme de motivare contează. O altă meta-analiză recentă (2021) bazată pe teoria autodeterminării a examinat nu doar intrinsec vs. extrinsec, ci și tipurile distincte de motivație extrinsecă.

Conform acesteia, **motivația identificată** (o formă de motivație extrinsecă relativ autonomă, în care angajatul internalizează obiectivele muncii) s-a dovedit cel mai puternic predictor al *performanței* dintre toate tipurile de motivație, urmat de motivația intrinsecă, în timp ce formele de motivație controlată au avut relații pozitive mai slabe sau neglijabile cu performanța (Beyond intrinsic and extrinsic motivation: A meta-analysis on self-determination theory's multi-dimensional conceptualization of work motivation). Așadar, nu doar *cât de puternică* este motivația contează, ci și *natura* ei – cu cât motivația are o componentă volitivă și personală mai pronunțată, cu atât impactul asupra performanței tinde să fie mai mare.

Merită subliniată și o meta-analiză de referință, deși puțin mai veche (Cerasoli et al., 2014), care a integrat peste 40 de ani de cercetări. Aceasta a oferit o perspectivă nuanțată asupra interacțiunii dintre motivația intrinsecă, stimulentele extrinseci și performanță. Principalele concluzii au fost că motivația intrinsecă este un predictor semnificativ al performanței în diverse domenii (cu coeficienți medii între $\rho = 0,21$ și $0,45$, indicând efecte de la moderate la puternice) (Intrinsic motivation and extrinsic incentives jointly predict performance: a 40-year meta-analysis – PubMed), iar importanța motivației intrinseci pentru performanță se menține chiar și atunci când sunt prezente recompense extrinseci. Totuși, s-a observat un efect de „*crowding-out*”: dacă recompensa extrinsecă este direct contingentă pe performanță (de exemplu, plata pe bucata realizată), contribuția motivației intrinseci la performanță scade (fiind „umbrită” de recompensa imediată); în schimb, dacă recompensele nu sunt strict legate de performanța pe termen scurt, motivația intrinsecă devine un factor și mai important pentru rezultate (Intrinsic motivation and extrinsic incentives jointly predict performance: a 40-year meta-analysis – PubMed). Mai mult, analizând simultan ambii factori, s-a evidențiat că motivația intrinsecă explică mai mult din variația *calității* performanței (ex.: creativitate, acuratețe, inovare), pe când stimulentele extrinseci explică mai mult variația *cantității* sau a performanței de bază (ex.: volumul vânzărilor, producție) (Intrinsic motivation and extrinsic incentives jointly predict performance: a 40-year meta-analysis – PubMed). Această meta-analiză rămâne relevantă și astăzi, fiind adesea citată ca dovadă că motivația intrinsecă și extrinsecă pot fi combinate eficient pentru a optimiza diferite aspecte ale performanței.

Studii empirice recente

Pe lângă meta-analize, numeroase studii individuale din ultimii ani au explorat legătura motivație-performanță în diferite contexte organizaționale. De exemplu, un studiu din 2023 realizat într-o companie energetică din Kosovo a arătat că *motivația intrinsecă* („motivația din interior”) a angajaților îmbunătățește semnificativ performanța în muncă și se corelează pozitiv cu *engagement-ul* (implicarea) la job (The Impact of Intrinsic Motivation on the Sustainable Extra-Role Performance with the Mediating Role of Job Engagement). Același studiu a constatat că angajații cu motivație intrinsecă ridicată manifestă și mai mult *comportament extra-rol* (inițiative voluntare în afara fișei postului), efect parțial mediat de nivelul lor de engagement (The Impact of Intrinsic Motivation on the Sustainable Extra-Role Performance with the Mediating Role of Job Engagement). Cu alte cuvinte, angajații motivați și implicați sunt dispuși să depună eforturi suplimentare pentru binele organizației, peste responsabilitățile minime, ceea ce sporește performanța generală a echipei. Această constatare susține ideea unui *lanț motivațional*: motivația → implicare → performanță. Într-adevăr, unele cercetări evidențiază că efectul motivației asupra performanței este adesea *mediat* de factori precum **engagement-ul** și **atitudinile pozitive** față de muncă (The Impact of Intrinsic Motivation on the Sustainable Extra-Role Performance with the Mediating Role of Job Engagement). Angajații motivați intrinsec tind să fie mai *angajați* (entuziaști, dedicați și absorbiți de munca lor), iar angajații cu engagement ridicat obțin în general evaluări mai bune ale performanței și generează rezultate superioare.

Studiile longitudinale și transversale din diferite industrii confirmă relația pozitivă dintre motivație și performanță. De pildă, o cercetare în sectorul retail (India, 2020) a arătat că vânzătorii cu motivație intrinsecă puternică au avut performanțe de vânzări semnificativ mai mari față de colegii lor mai puțin motivați intrinsec, chiar după controlul unor factori ca experiența sau abilitățile tehnice (The Impact of Intrinsic Motivation on the Sustainable Extra-Role Performance with the Mediating Role of Job Engagement). Alte studii au investigat combinația dintre motivația intrinsecă și cea extrinsecă asupra satisfacției și performanței. S-a observat, de exemplu, că angajații care percep un nivel ridicat de satisfacție a nevoilor lor (lucrează într-un mediu suportiv) prezintă atât motivație intrinsecă crescută, cât și performanțe individuale mai

bune (The Impact of Intrinsic Motivation on the Sustainable Extra-Role Performance with the Mediating Role of Job Engagement). De asemenea, analize în sectorul public (vezi literatura despre *Public Service Motivation*) arată că cei atrași de misiunea socială a organizației (o formă de motivație intrinsecă altruistă) au randamente superioare și oferă servicii de calitate mai înaltă (The Antecedents and Outcomes of Public Service Motivation: A Meta ...). În ansamblu, cercetările recente consolidează concluzia că angajații motivați tind să fie mai performanți, chiar dacă mărimea exactă a efectului poate varia în funcție de context, tipul de job și indicatorii de performanță folosiți. Importanța motivației rămâne valabilă de la joburi simple, la cele creative sau de conducere – motivația adecvată asigură că individul își folosește optim abilitățile și energia în direcția obiectivelor organizaționale.

8. Raporturile dintre motivație–satisfacție–performanță în carieră

Modul de interpretare și înțelegere a comportamentelor umane în cadrul organizației a reprezentat unul dintre subiectele principale de analiză în studiul organizațiilor. Pentru a contura relațiile dintre motivație, satisfacție și performanță, este necesară o prezentare detaliată a acestor trei concepte. Motivația reprezintă totalitatea factorilor interni și externi care stimulează și orientează comportamentul uman către un anumit scop, ce, odată atins, va genera preocuparea pentru îndeplinirea altor nevoi. Conform concepției elaborate inițial de Herzberg, există două tipuri de motivație: motivația intrinsecă (factorii autodeterminați care influențează individul să se comporte într-un anumit mod sau să se îndrepte către o anumită direcție. Acești factori includ responsabilitatea – sentimentul că munca ta este semnificativă și că deții controlul asupra resurselor tale, autonomia – libertatea de acțiune, oportunitățile de utilizare și dezvoltare a abilităților și competențelor, precum și un mediu de lucru captivant și provocator, împreună cu perspectivele de avansare) și motivația extrinsecă (acțiunile întreprinse cu sau pentru ceilalți, în scopul de a-i motiva). De multe ori, efectele factorilor extrinseci sunt imediate și intense, însă nu neapărat de lungă durată, în timp ce factorii de motivație intrinseci provin din structura internă a individului, conferindu-le o rezistență mai mare

în timp. Problema principală a motivării constă în „înțelegerea modului în care motivația de angajare și participare la muncă se cristalizează continuu sub presiunea exercitată de diverse condiții”. (Mihaela Vlăsceanu, 2020).

Condițiile care influențează motivațiile pentru muncă pot fi considerate ca structurându-se la patru niveluri diferite: la nivelul dezvoltării personale, la nivelul culturii muncii, la nivelul organizării și infrastructurii tehnico-economică și la nivelul situațiilor de muncă. Astfel în ceea ce privește influența dezvoltării personale cercetările psihosociale au demonstrat faptul că autoevaluarea și atitudinea față de muncă sunt cele mai relevante pentru generarea motivație în muncă. S-a constatat astfel că persoanele active, cu încredere în sine au mai mare șanse de angajare față de cei care se subapreciază iar atitudinea față de muncă este de cele mai multe ori determinată de experiențele anterioare directe sau indirecte (prin intermediul familiei, prietenilor). Oricărei societăți sau colectivități umane îi sunt specifice anumite norme, valori, credințe. Toate acestea sunt preluate și la nivelul organizațiilor definindu-se astfel cultura muncii, adică un sistem de cunoaștere, valorizare și practicare a muncii, de relații și comportamente în muncă. Astfel, de exemplu într-o societate în care cea mai importantă valoare este banul, accentul procesului de motivație va fi pus pe latura financiară (Mihaela Vlăsceanu, 2020).

Organizarea și infrastructura tehnico-economică a organizație se referă la condițiile logistice ale muncii, la asigurarea tuturor condițiilor de mediu astfel încât persoane să poată da cel mai bun randament în munca efectuată.

Situația de muncă „se referă la modul de practicare și finalizare a muncii, anume la participarea în activitatea respectivă muncă. Participarea reprezintă domeniul de realizare a motivației muncii, adică de finalizare a ei în anumite rezultate sau performanțe”(Mihaela Vlăsceanu, 2020). Așadar motivarea pentru muncă este un proces continuu, fiind realizată mai întâi la nivel individual dar și la nivel colectiv.

Pentru a se realiza o motivație eficientă a individului procesul de motivare este unul complex. (Romulus Dabu, Brigitte Ielici,1995). Oamenii sunt tentați să se simtă motivați, dacă muncesc într-un mediu în care sunt prețuiți pentru ceea ce sunt și ce fac, realizându-se astfel nevoia fundamentală de recunoaștere a meritelor. De asemenea pentru o motivare eficientă trebuie recunoscută necesitatea unei munci care să le ofere oamenilor mijloace prin care își pot

atinge scopurile, un grad rezonabil de autonomie și posibilități de fructificare a aptitudinilor și competențelor proprii.

Motivația este sporită, în special de un stil de leadership care încurajează și susține aspirațiile profesionale ale angajaților, oferindu-le suport în demersurile lor de atingere a obiectivelor și de îmbunătățire a performanței generale.

Pe lângă motivație participarea indivizilor la desfășurarea în condiții corespunzătoare de eficiență a activității în cadrul grupului, ridică alte două probleme fundamentale: eficiența participării și satisfacția individuală rezultată din aceasta.

S. W. Gellerman face o distincție între motivație și satisfacție. El afirmă că prin conceptul de motivație se desemnează acea influență care determină individul să acționeze deliberat într-o manieră sau alta, altfel decât dacă aceasta nu ar exista (Mielu Zlate, 1981), provocând o modificare vizibilă a comportamentului, în timp ce satisfacția se referă la evenimentele care contribuie la bunăstarea unui individ, dar „care nu poate fi direct observat din exterior de către o altă persoană” (Mielu Zlate, 1981).

Prin satisfacție se înțelege acea stare subiectivă rezultată din împlinirea necesităților, lipsa de tensiuni, de anxietate; se fundează, pe aprecierea pozitivă a modului de desfășurare a vieții în general sau a unei sfere particulare a acesteia. Satisfacția exprimă rezultatul evaluării făcute în mod continuu de subiect condițiilor sale de viață, a gradului în care acestea sunt la nivelul așteptărilor. Satisfacția este înrudită cu conceptul de fericire, dar există unele deosebiri între cele două. Satisfacția se referă la gradul în care diferitele condiții de viață, luate separat și/sau împreună, corespund cu așteptările subiectului. Ea este deci legată în mod clar de nivelul de aspirații, având, așa cum s-a observat adesea, un caracter mai mult adaptiv. În funcție de condiții și posibilități, subiectul își stabilește un anumit nivel de aspirații, de așteptări, și în raport cu acesta evaluează condițiile sale de viață (Lazăr Vlăsceanu, Cătălin Zamfir, 1998).

Satisfacția în muncă poate depinde de factori individuali – vârstă, nivel de instrucție, nivel de calificare, vechimea în cadrul organizației, categoria profesională sau de factori organizaționali, de climat – practicile democratice de decizie, condițiile tehnico-materiale ale muncii, preocuparea organizației pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă (Cătălin Zamfir, 1980).

Condițiile fundamentale pentru a asigura satisfacția profesională pot include o „compensație mai generoasă în comparație, un sistem echitabil de retribuire, oportunități reale de avansare, un management participativ și atent la nevoile, dorințele și sentimentele angajaților, un nivel rezonabil de interacțiune socială în mediul de lucru, sarcini captivante și variate, și un grad ridicat de autonomie; control asupra ritmului și metodelor de lucru. Totuși, nivelul de satisfacție atins de indivizi depinde în mare măsură de propriile nevoi și așteptări, precum și de mediul de lucru.” (Michael Armstrong, 2003).

Cercetările, precum cele realizate de Langton și Pfeffer (1993) în colegii și facultăți sau Bassier (1995) la Toyota Motor Manufacturing din Kentucky, precum și în alte studii care cercetau relația dintre satisfacție și performanță la locul de muncă, nu au reușit să dovedească o legătură evidentă între satisfacție și performanță. Astfel „un lucrător satisfăcut nu este neapărat un bun performer de înaltă productivitate, iar un performer înalt productiv nu este neapărat și un lucrător satisfăcut” (Michael Armstrong, 2003), ceea ce înseamnă că stereotipul conform căruia performanța bună duce la satisfacție, mai degrabă decât invers, nu a fost dovedită empiric.

9. Determinanții organizaționali ai satisfacției

Conținutul muncii

Satisfacția este amplificată de o activitate care este provocatoare intelectual și captivantă, fără a fi copleșitoare (Curry, Wakefield, Price, Mueller, 1986 citat de Greenberg, 1993). Munca stimulatorie intelectual este cea care testează aptitudinile și abilitățile angajaților și care le permite acestora să-și stabilească propriul ritm de lucru. Angajații percep o astfel de muncă drept semnificativă și personal implicantă. De asemenea, oferă angajatului un feedback clar referitor la activitatea sa.

Studiul lui Wright (1990) indică faptul că acest aspect se referă, în general, la indivizii care văd în munca lor o carieră (cei care doresc promovarea și au o orientare pe termen lung) și nu la cei care consideră poziția lor drept temporară. Cei care nu au o orientare către carieră tind să fie satisfăcuți nu de aspectele muncii în sine, ci de condițiile sociale plăcute. Acest lucru nu este deloc surprinzător, doar cei care își pasă cu adevărat de carierele lor se pot aștepta să

găsească satisfacție în munca pe care o desfășoară. Cercetările au arătat că satisfacția în muncă tinde să fie cu atât mai mare cu cât o persoană este mai implicată în atingerea unor obiective legate de muncă. Acest lucru de asemenea nu ar trebui să fie surprinzător dacă avem în vedere includerea în modelul caracteristicilor postului, despre care vom discuta ulterior, a variabilei nevoii de dezvoltare.

Salariul

Numeroase cercetări și studii au identificat o relație pozitivă între venit și satisfacția în muncă: cu cât remunerația este mai mare, cu atât satisfacția este mai mare. Mai important decât cuantumul efectiv al salariului pentru satisfacția unui angajat este percepția echității acestuia. Un studiu realizat pe 248 de angajați a concluzionat că, cu cât aceștia credeau mai ferm că primesc salariile pe care le merită, cu atât erau mai satisfăcuți de veniturile lor. Studiul a relevat de asemenea că cei mai în vârstă erau mai satisfăcuți de salariu decât cei mai tineri; cei cu educație și nivel de post mai ridicate erau mai puțin satisfăcuți de venitul lor decât cei cu educație mai redusă și un post de nivel inferior (Berkowitz, Fraser, Treasure & Cochran, 1987 citat de Schultz, 1990).

Posibilitățile de promovare

Oportunitatea de avansare rapidă pe care managementul o administrează conform unui sistem corect contribuie și ea la satisfacția în muncă. Oportunitățile ample de promovare au o contribuție semnificativă la satisfacția în muncă deoarece promovările conțin un număr de semnale referitoare la valoarea personală care sunt apreciate. Unele dintre aceste semnale pot fi materiale (cum ar fi creșterile salariale care le însoțesc), în timp ce altele sunt de natură socială (recunoașterea în cadrul organizației și un prestigiu crescut în comunitate). Desigur, există diferențe culturale și individuale în ceea ce privește ceea ce oamenii consideră a fi un sistem de promovare corect. Unii angajați ar prefera un sistem bazat strict pe vechime, în timp ce alții ar putea dori un sistem bazat doar pe performanța în muncă.

Importanța posibilităților de promovare în determinarea satisfacției în muncă nu este aceeași pentru toți angajații. Pentru manageri și profesioniști, promovarea este o parte a carierei și de aceea are o mare importanță. Pentru

muncitorii calificați și necalificați, promovarea este mai puțin probabilă și mai puțin căutată.

Supravegherea

Studiile au arătat că satisfacția tinde să fie mare atunci când angajații consideră că superiorii lor sunt competenți, au cele mai bune intenții, îi tratează cu demnitate și respect și îi ajută să obțină rezultatele dorite în muncă. În schimb, satisfacția este scăzută la cei care consideră că au o supraveghere de slabă calitate – mai precis, superiori incompetenți, egoiști și nepăsători (Rigny, Haccoun, 1985 citat de Greenberg, 1993).

Colegii

Numeroase studii au demonstrat că grupul de lucru este una dintre cele mai importante componente ale satisfacției. Mișcarea relațiilor umane a subliniat importanța factorilor sociali în muncă, iar chiar dacă a subestimat importanța altor factori precum salariul și conținutul muncii, afirmația rămâne valabilă. Colegii prietenoși, grijulii și toleranți, dar mai ales cei care ne ajută să obținem anumite rezultate, contribuie la satisfacția în muncă. Aspectul prietenos al relațiilor interpersonale pare să aibă o importanță mai mare în cazul posturilor de nivel inferior, cu sarcini clare și în posturi care nu oferă posibilități de promovare. Pe măsură ce posturile devin mai complexe, plata este legată de performanță sau cresc șansele de promovare, abilitatea celorlalți de a ne ajuta să ne desfășurăm munca eficient contribuie mai mult la satisfacție.

Condiții de lucru plăcute

Cercetările au arătat că satisfacția în muncă este redusă în condiții de aglomerație, zgomot puternic, temperaturi extreme și aer de proastă calitate (Sundstrom, 1986 citat de Greenberg, 1993). Deși acești factori nu sunt direct legați de muncă, ci de contextul în care aceasta se desfășoară, ei au un impact negativ asupra satisfacției în muncă.

Participarea la luarea deciziilor

Atunci când angajații au posibilitatea de a lua decizii, satisfacția lor în muncă crește, în special dacă deciziile respective sunt importante pentru activitatea lor

și dacă participarea angajaților este autentică (Miller & Monge, 1986 citat de Greenberg, 1993, Steers, 1988).

10. Determinanții individuali ai satisfacției

Satisfacția în muncă a individului este influențată și de particularitățile sale de personalitate: nivelul său de stima de sine, de inteligența sa, nivelul de pregătire și instruire atinse, statusul socio-cultural, potrivirea între munca desfășurată și aspirațiile individului, maturitatea personalității sale și capacitatea sa de adaptare flexibilă la cerințele locului de muncă.

Astfel, cu cât stima de sine a unui angajat este mai înaltă, cu atât satisfacția sa în muncă va fi mai mare (Locke, 1976). Locul controlului joacă de asemenea un rol important în satisfacție – cei care cred că recompensele sunt determinate de propriul lor comportament și nu de soartă sau noroc au o satisfacție mai mare (King, Murray & Atkinson, 1982 citat de Schultz, 1990). Nevrotismul este negativ corelat atât cu satisfacția în muncă, cât și cu fericirea în general, probabil datorită faptului că indivizii nevrotici tind să găsească mai multe situații stresante și cauzatoare de anxietate (Argyle, 1987 citat de Argyle, 1990).

Indivizii mai inteligenți și mai instruiți sunt în general mai satisfăcuți deoarece dețin de obicei poziții mai interesante și provocatoare. Cu toate acestea, atunci când acest lucru nu se întâmplă, nivelul lor de satisfacție scade (Gruneberg, 1979 citat de Argyle, 1990).

Cu cât poziția unui angajat în ierarhia unei organizații este mai înaltă, cu atât individul va fi mai satisfăcut (Smith, Rice & Hunt, 1984 citat de Greenberg, 1993).

Satisfacția în muncă depinde și de „potrivirea” dintre personalitatea individului și cerințele locului de muncă. Atunci când nevoile individului corespund recompenselor oferite de slujbă, acesta va fi satisfăcut (Furnham & Schaffer, 1984 citat de Argyle, 1990).

Așa cum am menționat anterior, satisfacția în muncă este un concept complex, lucru demonstrat de multitudinea factorilor care o influențează, factori ce țin atât de politica organizației, de natura muncii, cât și de caracteristicile personale ale angajaților.

11. Adoptarea unor măsuri de tip „New Work” crește motivația angajaților

Adoptarea unor măsuri de tip „New Work”, ce stimulează autonomia și flexibilitatea, crește motivația angajaților cu până la 75% și performanța acestora cu 50%, potrivit studiului „Viitorul muncii”, realizat de Horváth, în 2024. Acesta subliniază beneficiile abordărilor moderne în organizarea muncii și sugerează angajatorilor să pună un accent mai mare pe dezvoltarea încrederii, în loc de extinderea controlului.

Într-un context global competitiv și în continuă schimbare, eficiența și motivația angajaților devin elemente esențiale pentru a beneficia de succesul pe termen lung. Astfel, companiile pot obține o creștere de productivitate durabilă în cazul în care pun accentul pe autonomie, încredere și colaborare, potrivit unui comunicat de presă.

Printre măsurile cheie analizate în studiu, cele concentrate asupra mindset-ului angajaților s-au dovedit a fi un motor esențial pentru motivație și performanță. De exemplu, lucrul organizat în mod autonom (Self-organized work) este promovat în 79% dintre companiile respondente, iar în acest mod angajații sunt stimulați să își asume responsabilitatea asupra propriilor rezultate.

În contextul pandemiei Covid-19, flexibilitatea a apărut ca metodă „de nevoie” în organizarea muncii, iar aceasta tinde să se permanentizeze.

De asemenea, a devenit extrem de important ca angajatul să își identifice un scop în munca depusă (Purpose of Work), acesta este un aspect de care se preocupă 74% dintre companii. În acest caz, această formă de conștientizare a scopului activității depuse ajută peste 70% dintre angajați să se simtă mai motivați.

Studiul subliniază că dacă compania oferă o viziune asupra misiunii sale și a unor modele de urmat bine definite, aceste lucruri cresc motivația și implicarea angajaților (cf. Studiul Horváth „The Future of Work”, 2024). Odată ce le sunt cunoscute, valorile de bază ale unei companii (Core values), ele devin importante în activitatea de zi cu zi pentru 89% dintre angajați.

Potrivit studiului realizat de Horváth, reiese că platformele de colaborare digitală și metodologiile agile sunt considerate de către respondenți ca având

un impact favorabil asupra motivației în rândul angajaților. Totodată, acestea trebuie adaptate la nevoile fiecărei organizații și susținute de o comunicare clară.

O altă tendință notabilă depistată de rezultatele studiului este adoptarea conceptului „T-Shaped People”. Acesta întrunește profesioniști ce au o gamă largă de competențe generale și cu o expertiză aprofundată într-un anumit domeniu. Tipul acesta de angajați sunt esențiali pentru îmbunătățirea performanței echipei prin flexibilitate și colaborare eficientă.

De asemenea, leadership-ul de schimbare (Change Leadership) se remarcă în studiu prin impactul său pozitiv asupra performanței și motivației, în contrast cu rolurile de leadership distribuite, care de multe ori au efecte neclare asupra rezultatelor echipei.

„Munca de la distanță, cel mai adesea de acasă, a devenit tot mai larg răspândită în ultimii ani, dar are un dublu efect: pe de o parte, sporește productivitatea, iar pe de alta devine o barieră în calea motivației. Companii din întreaga lume caută să rezolve această dilemă, iar studiul nostru a arătat că monitorizarea excesivă a angajaților și impunerea prezenței la birou sunt contraproductive și pot afecta negativ inovația și performanța angajaților pe termen lung. În schimb, măsurile de tip New Work, implementate corect, promovează încrederea, responsabilitatea și colaborarea, devenind o cale sustenabilă pentru creșterea performanței și dezvoltarea companiei”, consideră Maria Boldor, Partner și Managing Director, Horváth România.

Reglementările ce țin joburile remote și lucrul bazat pe activități (Activity-based working) reprezintă factori importanți în creșterea motivației și performanței ce oferă flexibilitatea necesară pentru un echilibru între viața profesională și cea personală.

Studiul Horváth „The Future of Work”, din 2024 a fost realizat pe baza unui sondaj la care au participat peste 50 de experți HR, din peste 10 industrii, iar peste 50% dintre aceștia ocupă în prezent poziții de management.

Horváth este una dintre cele mai importante companii internaționale, independente, de consultanță în management, prezentă și pe piața din România, începând cu anul 2005.

La aproape un an și jumătate de la debutul pandemiei, motivația de a munci a românilor s-a schimbat fundamental. Astfel, în topul celor mai importante

caracteristici pentru un loc de muncă bun, conform angajaților români, se regăsesc: siguranța la job (75%), echilibrul muncă – timp liber (67%) și munca relevantă, cu sens (52%). Salariul sau beneficiile extrasalariale sunt importante pentru mai mult de 40% dintre români, potrivit studiului „Barometrul Up4Work”, realizat de Up România în iunie 2021.

„Modul în care muncim s-a schimbat fundamental în ultimii ani, iar contextul pandemic a avut o contribuție în acest sens. Astfel, e important să înțelegem că un loc de muncă pe care te poți baza și unde poți lucra în siguranță a devenit o valoare fundamentală pentru angajații români, care pun din ce în ce mai mult accent pe echilibrul muncă-timp liber, ceea ce arată că românii nu mai sunt dispuși să accepte stresul precum în trecut. Faptul că mai bine de jumătate dintre români caută un loc de muncă relevant, cu sens și că mai bine de jumătate (59%) ar munci și dacă ar avea suficienți bani să se întrețină arată că forța de muncă în România devine din ce în ce mai sofisticată și că angajații români caută un serviciu care să le ofere inclusiv satisfacții non-materiale”, a declarat sociologul Barbu Mateescu. 55% din românii chestionați au lucrat de acasă în perioada pandemiei (cf. Barometrul Up4Work, 2021). În ceea ce privește impactul acesteia, angajații declară că au întâmpinat diferite greutăți în funcție de natura jobului, de situația personală sau de gradul responsabilităților profesionale.

Astfel, 35% dintre români nu se simt în siguranță la locul de muncă, 1 din 3 se află într-un maraton de conferințe, 33% se simt epuizați și 1 din 5 persoane a întâmpinat greutăți în a lucra de acasă și a fi părinte, în același timp. Angajații care au lucrat de acasă nu au mai pierdut timp în trafic, însă o parte dintre ei au folosit timpul câștigat pentru a-și îndeplini sarcinile zilnice. 57% au lucrat între 6 și 10 ore online, în timp ce 1 din 10 români a folosit tehnologia pentru a lucra mai mult de 10 ore pe zi.

În procesul de adaptare la lucrul de acasă, angajații s-au lovit de unele obstacole cum ar fi: lipsa unui spațiu adecvat (27%), diverse întreruperi cauzate de sarcini domestice (23%) și lipsa tehnologiei sau a echipamentului pentru a-și desfășura activitatea (17%). În plus, detașarea față de responsabilitățile zilnice nu a fost posibilă pentru o treime dintre românii care nu au fost în concediu.

Barometrul Up4Work a fost realizat în perioada 03.06.2021–10.06.2021 pe platforma online iVOX, iar la acesta au participat 1362 de respondenți. Metodologia

folosită pentru culegerea datelor a fost CAWI (interviuri asistate online), iar eșantionul este reprezentativ pentru populația României care utilizează internet, 18+ ani, din mediul urban.

12. Tehnici motivaționale moderne

TEHNICA „ASCULTĂ ȘI RĂSPUNDE”

În esență, această tehnică implică, pe de o parte, o ascultare activă din partea managerului a mesajelor transmise de interlocutor, urmată de un feedback clar și precis, astfel încât să se realizeze o comunicare eficientă, subordonată atingerii sarcinilor stabilite și obiectivelor prevăzute. Pe durata utilizării acestei tehnici, managerii ar trebui să respecte mai multe reguli menite să asigure o comunicare de calitate, să sporească încrederea și respectul subordonaților și să faciliteze dezvoltarea unor relații interpersonale eficiente.

TEHNICA FEEDBACKULUI MOTIVAȚIONAL VERBAL

(A RECUNOAȘTERII „MERITELOR”)

Conținutul său principal constă în a oferi o reacție explicită, prin intermediul aprecierilor imediate, fie pozitive, fie negative, față de un subordonat, după ce acesta a finalizat o sarcină, un obiectiv sau a încheiat o perioadă de activitate. Managerul poate exprima două tipuri de feedback: unul pozitiv (sub formă de felicitări, recunoștință, atunci când rezultatele sunt considerate bune) și unul negativ (sub formă de critici, sancțiuni, atunci când munca, comportamentul și/sau rezultatele obținute sunt considerate necorespunzătoare). Chiar dacă feedback-ul motivațional verbal se bazează exclusiv pe motivații spirituale și morale, atunci când este utilizat în mod corespunzător și cu frecvența necesară desfășurării activităților, această tehnică se dovedește a fi extrem de eficientă.

EXTINDEREA SAU LĂRGIREA POSTULUI

Extinderea postului este asociată cu diversificarea sarcinilor atribuite unui post, prin integrarea sarcinilor provenite din posturi care desfășoară activități de muncă similare sau complementare în cadrul aceleiași unități/departament de activitate. Este important de menționat că extinderea posturilor se referă exclusiv la posturile de execuție și include doar sarcini cu un grad de

complexitate și dificultate apropiate. Cu alte cuvinte, extinderea posturilor operează pe orizontală în cadrul structurii organizaționale, implicând posturi aflate la același nivel ierarhic.

ÎMBOGĂȚIREA POSTULUI

Îmbogățirea postului implică integrarea unei game mai diverse și mai extinse de sarcini, competențe și responsabilități în conținutul unui post de lucru, sporind astfel autonomia și importanța acestuia. Tehnica de îmbogățire a postului se bazează pe redistribuirea elementelor organizaționale pe verticala sistemului de conducere, generând modificări semnificative în structura organizațională a companiei. În contrast cu extinderea postului, această tehnică motivațională combină sarcinile, competențele și responsabilitățile de natură managerială cu cele operaționale.

MANAGEMENTUL PRIN OBIECTIVE

Este un proces motivant în care un conducător, împreună cu subalternii săi, colaborează la stabilirea obiectivelor în cadrul organizației și are ca scop principal clarificarea rolului fiecărui subordonat în atingerea acestor obiective; managementul prin obiective permite angajaților să participe atât la definirea obiectivelor, cât și la evaluarea performanțelor lor, astfel încât să sporească motivația pentru a îmbunătăți eficiența muncii lor. Un program eficient de management prin obiective include cinci etape:

1. *Asigurarea însușirii scopului, azeziunii și participării managementului de vârf la acest proces.*
2. *Stabilirea obiectivelor preliminare, fază în care top managementul companiei joacă un rol esențial, deoarece aceste obiective reflectă misiunea, scopul și strategia firmei (se intenționează, pentru aceasta, să se „filtreze” aceste obiective prin structurile organizatorice de pe verticala firmei, până la nivelele inferioare).*
3. *Esența managementului prin obiective se definește în următoarea succesiune:*
 - managerul explică subordonaților că el a acceptat anumite obiective, pentru el și pentru grupul pe care-l reprezintă (*subordonații săi*) și cere subalternilor să se gândească la contribuția fiecăruia pentru îndeplinirea obiectivelor;

- managerul se întâlnește cu fiecare subordonat și, împreună, stabilesc obiectivele individuale (*ori de câte ori este posibil, acestea vor fi măsurabile și vor include un interval de timp în interiorul căruia vor fi realizate – de obicei un an*);
 - managerul și subordonații săi decid asupra resurselor necesare pentru îndeplinirea obiectivelor.
4. Managerul și subordonații se întâlnesc periodic pentru a revedea progresele realizate în direcția atingerii obiectivelor asumate. Aceste obiective pot fi modificate dacă circumstanțele se schimbă.
 5. La sfârșitul perioadei proiectate, se evaluează care dintre subordonați (nu) și-a atins obiectivul asumat și care ar fi cauzele/motivele/consecințele (in)succesului.

Ca și alte metode manageriale, managementul prin obiective are *avantaje și dezavantaje*

MODIFICAREA SĂPTĂMÂNII DE LUCRU

Comprimarea programului de lucru, săptămâna de lucru flexibilă și locurile de muncă parțiale au fost prezentate ca alternative la programul tradițional de lucru, o tehnică utilizată pentru a spori motivația angajaților. Atunci când un angajat are posibilitatea de a-și alege momentul în care lucrează, acesta va dezvolta în timp un sentiment al autonomiei și profesionalismului, contribuind astfel la creșterea motivației (cazul avocaților, al cadrelor didactice, etc.).

MODIFICAREA COMPORTAMENTALĂ

Este o tehnică bazată pe teoria întăririi sau încurajării, folosită sub forma unui program sistematic de încurajare a comportamentului dorit de organizație (*stabilirea unor reguli*).

RECOMPENSAREA ANGAJAȚILOR

Un sistem de recompensare, pentru a fi eficient, trebuie să îndeplinească patru condiții:

- sistemul trebuie să ofere posibilitatea oamenilor de a-și satisface nevoile de bază;
- sistemul va acorda o recompensă comparabilă cu cele oferite de alte organizații. Conform teoriei echității, angajații compară raportul dintre

așteptări (realizări sau împliniri efective) și intrări (ceea ce ei oferă pentru aceste așteptări). Micșorarea acestuia poate duce la scăderea efortului depus (al intrărilor) sau la reducerea randamentului.

- recompensa trebuie distribuită corect și echitabil în cadrul organizației, oamenii fiind predispuși să se compare în cadrul propriei organizații;
- un sistem de recompensare eficient trebuie să recunoască faptul că oamenii au nevoi diferite și pot alege căi diferite de îndeplinire a acestor nevoi.

BANII CA ELEMENT MOTIVATOR

Fie că vorbim de lichidități, pachete de acțiuni/părți sociale, polițe de asigurare sau orice alte active, banii reprezintă unul dintre factorii motivaționali principali, fiind de o importanță mai mare pentru tinerii care își construiesc o familie, decât pentru cei mai în vârstă. Pentru unii indivizi, banii reprezintă un scop în sine, de o importanță supremă, pe când pentru alții aceasta nu constituie o prioritate. Într-o perspectivă, majoritatea afacerilor și a activităților antreprenoriale utilizează banii ca un instrument de menținere a stabilității organizaționale (pentru a atrage și a reține angajați, salariile și recompensele financiare trebuie să fie competitive), în timp ce, pe de altă parte, banii sunt văzuți ca un stimulent (menținerea salariilor managerilor la un nivel echitabil în cadrul companiei, iar recompensele trebuie să reflecte performanțele individuale ale acestora).

IMPLICAREA/PARTICIPAREA ANGAJAȚILOR LA LUAREA DECIZIILOR

Este menționată ca o strategie de motivare a angajaților, în sensul că aceștia au un rol în stabilirea obiectivelor organizației și personale, dezvoltând un sentiment de implicare (inclusiv prin formarea de comisii cu scopuri bine definite și prin participarea activă la acțiunile acestora). Această conștientizare a participării și a importanței angajatului în cadrul organizației va conduce, fără îndoială, la sporirea motivației acestuia.

CERCURILE CALITĂȚII

Cercul de calitate reprezintă o adunare a unui grup de angajați voluntari, care se reunesc pentru a contribui la rezolvarea unei probleme legate de calitatea unui produs. Această formă de implicare are ca scop obținerea a două beneficii

importante: stimularea motivației angajaților și rezolvarea unei provocări organizatorice.

COMPETIȚIA

O strategie obișnuită utilizată în anumite domenii ale organizațiilor implică plasarea în poziții competitive a indivizilor sau a unităților, pornind de la premisa că persoanele vor fi motivate să-și îmbunătățească performanțele atunci când li se oferă oportunitatea de a obține recompense suplimentare.

LEGITIMITATEA CERERII

Uneori indivizii sunt influențați să-și modifice performanțele datorită faptului că cererea este justificată și că o înțeleg (este în conformitate cu valorile și interesele lor), iar conducătorul trebuie să aibă la dispoziție date și informații pentru a putea argumenta necesitatea schimbării comportamentului său. Pentru a-și ajusta comportamentul, indivizii trebuie să înțeleagă rațiunile schimbării, ceea ce face dificil pentru un șef autoritar (care impune oamenilor să se schimbe pentru că el așa decide) să adopte o abordare în care să se asigure că angajații înțeleg și acceptă cererea.

ȘEDINȚA

Convocarea oficială a membrilor unui grup structurat, colectiv sau al personalului unei companii/instituții, în scopul de a purta discuții/dezbateri pentru a ajunge la o hotărâre; analizarea unei chestiuni în fața unei instanțe judiciare; perioadă de timp desemnată pentru o prezentare sau realizarea unei acțiuni.

BRAINSTORMINGUL

Ajută la generarea unor idei și concepte creative și inovatoare. Pentru a desfășura un brainstorming eficient, inhibițiile și critica vor fi temporar excluse. Participanții sunt încurajați să își exprime liber ideile și părerile, fără teama de a fi respinși sau criticați. O sesiune de brainstorming durează în medie o jumătate de oră și implică aproximativ 10 persoane. Se prezintă un concept sau o idee, iar fiecare participant își exprimă opinia cu privire la acesta, având libertatea de a împărtăși orice idee sau gând, inclusiv cele comice sau aparent inaplicabile.

DELBECQ

Urmărește achiziționarea de idei inovatoare pentru rezolvarea unor provocări prin maximizarea implicării membrilor grupului și integrarea creativității individuale cu cea colectivă, permițând fiecărui participant să-și exprime potențialul în mod complet.

Problema ce necesită rezolvare este definită ca diferența dintre situația actuală percepută de membrii grupului creativ și situația ideală imaginată de aceștia. Soluționarea acestei probleme constă în minimizarea acestei discrepanțe. Principiile care guvernează această metodă includ aprecierea oricărei faze a activității de grup printr-o fază individuală, în scris și pe parcursul desfășurării activității în grup, intervențiile verbale individuale fiind limitate ca timp și efectuate succesiv de fiecare membru.

SINECTICA

Simularea creativității implică descoperirea ideilor inovatoare pentru rezolvarea problemelor complexe; se explorează și se demonstrează cum creativitatea poate fi folosită eficient printr-o abordare sistematică și intenționată. Scopul este de a dezvolta abilitățile de descoperire, fiind conceput pentru colaborare în grup, chiar dacă o singură persoană poate fi un catalizator puternic al creativității. Creativitatea există latentă în aproape fiecare individ, într-o măsură mult mai semnificativă decât se crede, iar cunoștințele și experiența asociate acestui potențial creativ pot rămâne neexploatate. Prin ședințele de sinectică, fiecare individ poate ajunge să-și pună în valoare acel reservoir de gândire aflat sub pragul conștientului.

DELEGAREA

A transmite cuiva dreptul de a acționa ca reprezentant al unei persoane/instituții; a însărcina pe cineva, pe timp limitat, cu executarea, supravegherea sau organizarea unei lucrări.

Important este ca aceste metode să fie folosite având în vedere specificul ciclului motivațional, ținând cont de multiplele variabile implicate ce reclamă, pentru a obține efecte motivaționale substanțiale, un apreciabil efort de analiză și modificare a mecanismelor manageriale ale societății comerciale sau regiei autonome. Noile abordări și tendințe care se manifestă în managementul

modern – reengineeringul, organizarea holonică, ambidextră și virtuală – au ca ingredient de bază remodelarea motivării.

13. Concluzii

Motivația în muncă reprezintă un element fundamental care influențează performanța, satisfacția profesională și productivitatea angajaților. Indiferent de domeniul de activitate, un angajat motivat va da dovadă de implicare, creativitate și dorință de dezvoltare. În acest eseu, vom explora importanța motivației în muncă, tipurile de motivație și modalitățile prin care poate fi stimulată.

Motivația este motorul care determină angajații să își atingă obiectivele și să se implice activ în sarcinile lor. Un individ motivat își va desfășura activitatea cu mai multă dedicare, ceea ce contribuie la succesul organizației. Lipsa motivației poate duce la scăderea randamentului, creșterea absenteismului și, în final, la fluctuații de personal. Prin urmare, managerii trebuie să acorde o atenție deosebită identificării și menținerii unui climat de lucru favorabil.

Pentru a menține un nivel ridicat de motivație în muncă, angajatorii pot aplica diverse strategii, printre care: oferirea unui mediu de lucru pozitiv – Un climat organizațional sănătos, bazat pe respect, comunicare deschisă și colaborare, contribuie la creșterea satisfacției angajaților; recunoașterea și aprecierea muncii angajaților – Feedback-ul pozitiv și recunoașterea meritelor sunt esențiale pentru menținerea motivației, oportunități de dezvoltare profesională – Trainingurile, cursurile de specializare și posibilitățile de avansare stimulează dorința de progres și loialitatea față de companie, recompense financiare și beneficii – Salariile competitive, bonusurile și avantajele extra-salariale sunt factori importanți pentru menținerea motivației, echilibru între viața profesională și cea personală – Flexibilitatea programului de muncă și posibilitatea de a lucra remote pot contribui semnificativ la satisfacția angajaților.

Motivația în muncă este un factor esențial pentru succesul individual și al organizației. Prin combinarea motivației intrinseci cu cea extrinsecă și prin implementarea unor strategii eficiente de stimulare a angajaților, companiile pot asigura un mediu de lucru productiv și echilibrat. În final, un angajat motivat nu doar că își va atinge obiectivele profesionale, dar va contribui activ la dezvoltarea și progresul organizației în care lucrează.

Motivația în muncă este un element-cheie pentru succesul personal și profesional. Printr-o combinație echilibrată între factori intrinseci și extrinseci, atât angajații, cât și organizațiile pot beneficia de un mediu de lucru mai productiv și mai satisfăcător. Investiția în motivația angajaților conduce nu doar la performanțe superioare, ci și la crearea unei culturi organizaționale sănătoase și sustenabile.

Abordările în înțelegerea motivației sunt diverse deoarece mulți teoreticieni au dezvoltat propriile opinii și teorii referitoare la motivare. Aceștia au investigat motivația pornind de la diferite perspective, influențate de condițiile sociale și economice specifice epocii respective. Nicio abordare nu poate fi considerată absolut corectă. Fiecare contribuie la înțelegerea comportamentului uman și are limitele sale. Managerii sunt tot mai preocupați de motivarea angajaților în activitatea lor, cu atât mai mult cu cât aceștia își doresc recunoaștere și implicare în satisfacerea nevoilor lor, fără ca autoritatea și controlul extern să mai aibă aceeași influență ca în trecut. În încercarea de a explica motivația, ne străduim în primul rând să înțelegem „de ce”-urile comportamentului: „De ce acționează un individ diferit față de altul?”, „De ce un individ renunță la anumite acțiuni, chiar dacă sunt necesare?”, „De ce același motiv poate determina comportamente diferite?”.

În concluzie, se poate afirma că în viitor o forță de muncă educată, motivată și beneficiind de un management modern va constitui un avantaj strategic în orice domeniu. Ca urmare, doar acele companii care se vor dovedi capabile să asigure o conducere adecvată și inspirată și care vor oferi o imagine atrăgătoare vor putea prezenta interes pentru o forță de muncă bine pregătită. O dată dotată cu angajați la un nivel corespunzător de pregătire, responsabilitate pentru îmbunătățirea și menținerea unei forțe de atracție corespunzătoare a organizației respective va reveni managerilor de la toate nivelurile.

Motivarea are ca rezultat așteptat nu numai îmbunătățirea productivității și calității muncii, ci și dezvoltarea sentimentului de responsabilitate și loialitate față de firmă, față de valorile și cultura organizației și dezvoltarea viitoare a acesteia. Se au în vedere următoarele elemente:

- satisfacția muncii prin ea însăși;
- încurajarea implicării în procesul decizional;
- acordarea de recompense competitive;

- accesul și promovarea participării la formarea profesională continuă;
- progresul în carieră și promovarea prin competiție loială.

Fără a se constitui în elemente specifice motivării, o serie de politici din domeniul resurselor umane cu finalitate măsurabilă sau nemăsurabilă în termeni financiari, alimentează satisfacția angajatului. De bază între aceste politici sunt următoarele:

- adecvarea politicii salariale la cerințele postului și promovarea formelor de remunerare performantă;
- dezvoltarea unui plan de formare profesională continuă cu implicarea persoanelor cu potențial de afirmare profesională;
- rotirea pe post și promovarea pe criterii de performanță, dezvoltarea carierei.

Utilizarea motivației ca instrument de lucru al departamentelor de resurse umane presupune printre altele și asumarea unor riscuri de management al resurselor umane. Efectele benefice, potențiale, ale motivației, prin utilizarea neadecvată sau în exces a unor instrumente de stimulare pot provoca efecte adverse celor așteptate. Aceste efecte se pot manifesta sub forma:

- fluctuații ridicate de personal în locul reducerii acesteia;
- absentism în locul prezenței active și participative;
- calitate aparentă a muncii, sau minimală în locul înaltei performanțe;
- închitate în remunerare.

În România, costul încă redus al forței de muncă, respectiv salarii sub nivelul celor din țările UE pentru o muncă echivalentă, anihilează efectele unei motivări moderate sau de normalitate, avantajele financiare imediate, precum și satisfacția persoanelor de a se dovedi utile și apreciate pe piețele muncii din alte țări și reduc eforturile organizațiilor indigene de a-și menține o forță de muncă performantă și calificată.

Bibliografie

1. Alderfer, C.(1972). *Existence, Relatedness and Growth: Human needs in Organizational Settings*. NY: The Free Press
2. Armstrong, Michael, *Managementul resurselor umane-Manual de practică*, Editura Codecs, București, 2003

3. Bogháty, Z. (coord.) Ilin, C., Vârgă, D., Paloș, R., Erdei, I., Sava, A.F., Popescu, C., Zaborilă, C.A. (2004). *Manual de psihologia muncii și organizațională*. Iași, Editura Polirom
4. Lazăr Vlăsceanu, Cătălin Zamfir, *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, 1998, București
5. Maslow, A. (1987), *Motivation and Personality*, 3rd ed., NY: Harper and Row
6. Meryem LeSaget, (1999), *Managerul intuitiv*, Ed. Economică, București
7. Mielu Zlate, *Leadership și management*, Editura Polirom, Iași, 2004
8. Mielu Zlate, *Psihologia muncii*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981
9. Mitchell, T.R. (1982), *Motivation: New Direction for Theory, Research and Practice*, vol.7, *Academy of Management Review*
10. Pitariu, H., *Managementul resurselor umane. Măsurarea performanțelor profesionale*, Editura AII, București, 1994
11. Romulus Dabu, Brigitte Ielici (1995). *Sociologie industrială*. Timișoara: Editura de Vest
12. Vlăsceanu, Mihaela, *Organizații și comportament organizațional*, Editura Polirom, Iași, 2003
13. Zamfir, C., *Dezvoltarea umană a întreprinderii*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980

Resurse Web

1. Studiul Horváth „The Future of Work”, 2024, <https://economedia.ro/sondaj-horvath-adoptarea-masurilor-de-tip-new-work-creste-motivatia-angajatilor-cu-pana-la-75-si-performanta-acestora-cu-50.html>
2. Barometrul Up4Work, 2021, https://economedia.ro/motivatia-angajatilor-romani-s-a-schimbata-radical-in-pandemie-siguranta-la-job-echilibrul-munca-timp-liber-si-munca-relevanta-cu-sens-mai-importante-decat-salariul-sau-beneficiile-extrasalariale.html?uord=kV-JWi8hj7gJ8%3D8Q_kwLSVPRIouxvRZlDy8lmxsU7y7gDoyH6GPPF2KSCS4XtgamJifp8BxuWmGSsOJhElSQVKPQFk5OS5ERIoUmF5JwTyZwcuDhrJvtjopIqSSPbpkNlZyQLlm

O revizuire sistematică a literaturii de specialitate asupra programelor de prevenție menite să reducă nivelul depresiei

A Systematic Review of the Literature on Prevention Programs Aimed at Reducing Depression

*Teodora MAIDANIUC-CHIRILĂ**

Abstract

Depression is often first experienced in childhood and adolescence, and interest in its prevention is growing. The purpose of this rapid and systematic review was to assess the effectiveness of prevention programs.

Based on data from a 2021 World Health Organization (WHO) report, the prevalence of mental disorders (mainly depression) in young people was estimated to be approximately 14% (World Health Organization, 2021).

A total of 9 articles were reviewed to highlight the effectiveness of prevention programs for reducing depressive symptoms. These articles were carefully selected from Science Direct and targeted the youth population. Only those articles were selected that were published between 2015–2024 and that used only quantitative methodology. This review was conducted in accordance with the Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) guidelines (Page et al., 2021). Research articles in English were selected for review; non-human reports, reviews, and meta-analyses were excluded. We identified studies for inclusion by searching the Science Direct electronic database. Three sets of keyword search algorithms were used, linked with the Boolean operator AND. The search was conducted on 17 November 2024. Using these criteria, the author screened the titles and abstracts of the search results. During this screening stage, we excluded study protocols that did not clearly meet the inclusion criteria: we excluded reviews, meta-analyses, and qualitative studies. We included only quantitative studies. The present study aimed to rapidly review the literature examining the relationship between prevention programs and depression. The study highlighted that most prevention programs have a positive effect on both the occurrence and manifestation of depressive symptoms, in the sense that when people participate in such programs, they have

* Doctor în psihologie, Alumni Universitatea Alexandru Ioan Cuza , Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Departamentul de Psihologie

lower rates of relapse. More precisely, when people at high risk of manifesting depressive symptoms participate in prevention programs, they have lower rates of manifesting these disorders.

Keywords: *preventive programs, depression, adolescents, young people*

Contextul cercetării

Când am gândit să realizez această revizuire sistematică am luat această decizie în urma constatării faptului că rezultatele cercetărilor empirice interesate să studieze relația dintre aplicarea programelor de prevenție și reducerea simptomelor depresive sunt oarecum neclare. Dacă studiile cross-sectionale arată o îmbunătățire a nivelului depresiei, rezultatele studiilor longitudinale sunt încă neclare.

Valoarea adăugită a acestui studiu

Studiul de față investighează relația dintre aplicarea programelor de prevenție și nivelul depresiei. Au fost luate în considerare doar studiile din ultimii aproximativ 10 ani (2015–2024), doar pe populația adolescenților și au luat în considerare nu numai studiile cross-sectionale ci și pe cele longitudinale.

1. Introducere

La nivel global, anumite probleme presante precum frica de moarte sau frica de a-i pierde pe cei dragi, izolarea socială, deformarea realității de către mass media și situațiile care induc panică, impactează în mod semnificativ starea de bine a indivizilor (Spytska, 2024).

Bauer și Whybrow, (2021) au referențiat o analiză comprehensivă asupra pacienților cu tulburare bipolară care urmau un tratament pentru tiroidă. Rezultatele lor au arătat că s-a înregistrat o îmbunătățire semnificativă a stabilității emoționale și o reducere a episoadelor depresive în rândul persoanelor care urmau acest tratament comparativ cu persoanele care nu urmau vreun tratament.

Depresia este des întâlnită în rândul tinerilor dar și a adulților și adesea își fac simțite prezența de la vârste foarte fragede (Werner-Seidler, Spanos, Calear, Perry, Torok et al., 2021). Conform studiului realizat de Kessler și a colaboratorilor săi (2007) aproximativ 50% din tulburările mentale apar înainte de vârsta de 14 ani și 75% apar înainte de vârsta de 24 ani.

Lakasing și Mirza (2020) au concluzionat că factorii care sunt asociați cu tulburările depresive sunt cei legați de nivelul scăzut de educație, dificultățile financiare, responsabilitățile casnice și problemele de relaționare. Rezultatele lor au arătat că cei care aveau relații sănătoase cu celelalte persoane aveau o probabilitate mai redusă să dezvolte simptome de depresie. Media generală fiind de aproximativ 34% (29%–66% apariție în rândul femeilor și 10%–33% apariție în rândul bărbaților).

Zhara (2022) a studiat efectul participării persoanelor cu simptome depresive la activitățile creative și rolul suportului social. Rezultatele au evidențiat faptul că persoanele care participau la activități creative precum terapia prin artă și scrisul au experimentat nivele mai scăzute ale depresiei.

În pofida faptului că există în literatura de specialitate destul de multe studii care arată că depresia poate să apară de la vârste foarte fragede, rata apariției acestei tulburări nu a scăzut deloc, ba din contră, a crescut mai ales în rândul tinerilor (Werner-Seidler et al., 2021).

Abordările preventive

Abordările preventive sunt livrate în mod ideal înainte de apariția tulburării, ceea ce înseamnă că livrarea acestora către tineri și adolescenți devine primordială. În general, programele preventive sunt livrate în mod universal unui grup întreg sau unei întregi cohorte sau către un grup țintă care prezintă factori de risc ridicat de a dezvolta astfel de simptome (prevenție selectivă) sau grupului care deja a manifestat astfel de simptome (prevenție indicată, scopul primordial fiind acela de a reduce apariția de noi cazuri de depresie (Werner-Seidler et al, 2021).

Conform cercetătorului Rice și a colegilor săi (2015) majoritatea programelor de prevenire au folosit abordări similare celor utilizate în tratamente psihologice și se concentrează pe modificarea stilurilor disfuncționale de gândire și comportament (adică abordări bazate pe terapie cognitivă). Deși programe universale de prevenire utilizate inițial, folosind terapia cognitivă, au arătat rezultate promițătoare (Merry et al., 2004b) încercări de aplicare la scară largă nu susțin aceste rezultate (Stallard et al., 2012).

Diferite alte abordări ale prevenției pot fi necesare pentru protecția împotriva depresiei pentru grupurile de indivizi care nu se identifică cu simptomele acestei tulburări (Rice et al., 2015). Conform acestor autori, o

abordare alternativă presupune țintirea și schimbarea mecanismelor cognitive considerate de a crește riscul de depresie deoarece țintirea și modificarea factorilor cauzali vor modifica un rezultat (Toth et al., 2013). Astfel, proiectarea intervențiilor care vizează factorii de risc potențial cauzali și măsurarea eficacității prevențiilor este o modalitate de a concepe programe eficiente (Flay et al., 2005).

Este nevoie de a compara în mod activ diferite intervenții, precum și de a identifica mecanismele schimbării identificate ca o modalitate importantă de a accelera inovația și de a spori eficacitatea programelor de prevenție (Merry & Stasiak, 2012).

Mai mult, implementarea prevențiilor digitale de sănătate mintală în școli este din ce în ce mai recunoscută ca o modalitate eficientă de prevenire și tratare a depresiei și a altor tulburări mentale comune în rândul tinerilor (Werner-Seidler et al., 2021).

Atunci când sunt livrate în școli, programele de prevenție păstrează beneficiile programelor existente în școală în ceea ce privește accesibilitatea informației oferind, totodată, avantaje cheie față de metodele de livrare în persoană. Aceste avantaje includ cerințe reduse pentru personalul didactic care sunt nu neapărat instruiți pentru a sprijini sănătatea mintală a elevilor, a scădea stigmatizarea asociată cu primirea de sprijin pentru sănătatea mintală și gradul de fidelitate în livrarea intervenției (Merry & Moor, 2015). Cu toate acestea, apar anumite provocări cu privire la modul cel mai bun de a implica studenții în aceste programe. Relativ la abordări complet auto-ghidate, programele de prevenție școlare au fost asociate cu o implicare îmbunătățită în rândul adolescenților (Achilles et al., 2020). Totuși, chiar și în condițiile de aplicare monitorizate ale programelor, ratele de finalizare sunt adesea modeste, studiile indicând că doar 30–60% dintre adolescenți au terminat complet aceste programe (Calear et al., 2009). Având în vedere că implicarea este un factor cheie în eficacitatea programelor de prevenție (Gan et al., 2021; Donkin et al., 2022), cercetările care se concentrează pe identificarea relației dintre caracteristicile utilizatorului și implicare poate ajuta ghidează dezvoltarea strategiilor de îmbunătățire a eficacității programului (Gan et al., 2022).

În două meta-analize, Conley și colab. (2015, 2017) analizate efectele programelor de prevenire universale și direcționate printre studenți postliceali. Eficacitatea generală a programelor universale rămâne relativ scăzută, deși

semnificativă la post-test și efectele pe termen lung rămân neevaluate; atunci când sunt examinate efectele asupra simptomelor depresive sau anxioase, rezultatele obținute sunt pozitive. Rezultate pentru eficacitatea prevenției sunt mai promițătoare, mai ales când se adoptă intervenții cu obiectiv specific mai degrabă decât programe mai generale. Astfel, programele care se adresează în mod specific depresiei sunt asociate cu o reducere semnificativă a simptomelor acestei tulburări.

Cu toate acestea, afirmă Marcotte și colaboratorii săi (2024), există limitări notabile, atât în programele în sine, cât și în studierea eficacității acestor programe. Acestea, în general, nu sunt oferite într-un format publicat într-un manual și efectele lor pe termen lung sunt slab măsurate. Această absență a unui format de manual compromite fidelitatea implementării lor pe termen lung.

În plus, nu există programe care să ofere o intervenție pe mai multe niveluri, inclusiv o etapă inițială în clasă urmată de o intervenție mai direcționată pentru studenții simptomatici. În cele din urmă, și cel mai important, știm foarte puține despre procesele de schimbare care conduc la ameliorarea simptomelor ca urmare a participării la aceste programe.

Studiul de față își propune revizuirea sistematică a studiilor publicate în literatura de specialitate în perioada 2015–2024, pe adolescenți și care au utilizat în principal studiul longitudinal pentru a investiga relația dintre eficacitatea programelor de prevenție și nivelul depresiei adolescenților.

2. Metoda

Un număr de 9 de articole au fost revizuite în ideea de a evidenția eficacitatea programelor de prevenție pentru reducerea simptomelor depresive. Aceste articole au fost selectate cu atenție de pe Science Direct și au vizat populația tinerilor. Au fost selectate doar acele articole care au fost publicate între anii 2015–2024 și care au folosit doar metodologia cantitativă.

Această revizuire a fost efectuată în conformitate cu articolele de raportare preferate pentru revizuri sistematice și meta-analize (PRISMA) (Page și colaboratorii, 2021).

Articole de cercetare în limba engleză au fost selectate pentru revizuire; au fost excluse rapoartele non-umane, de revizuire și meta-analitice. Am identificat studii pentru includere prin căutarea în baza de date electronică

Science Direct. Au fost utilizate trei seturi de algoritmi de căutare a cuvintelor cheie, legate cu operatorul boolean AND.

Căutarea a fost efectuată 17 noiembrie 2024. Utilizând aceste criterii, autorul a verificat titlurile și rezumatele rezultatelor căutării. În timpul acestei etape de screening, am exclus protocoalele de studiu care nu au îndeplinit în mod clar criteriile de includere: am exclus studiile de tip review, meta-analizele și studiile calitative. Am inclus doar studiile cantitative.

Pentru toate rezultatele căutării care au trecut de prima examinare, am preluat și revizuit textele complete.

3. Rezultate

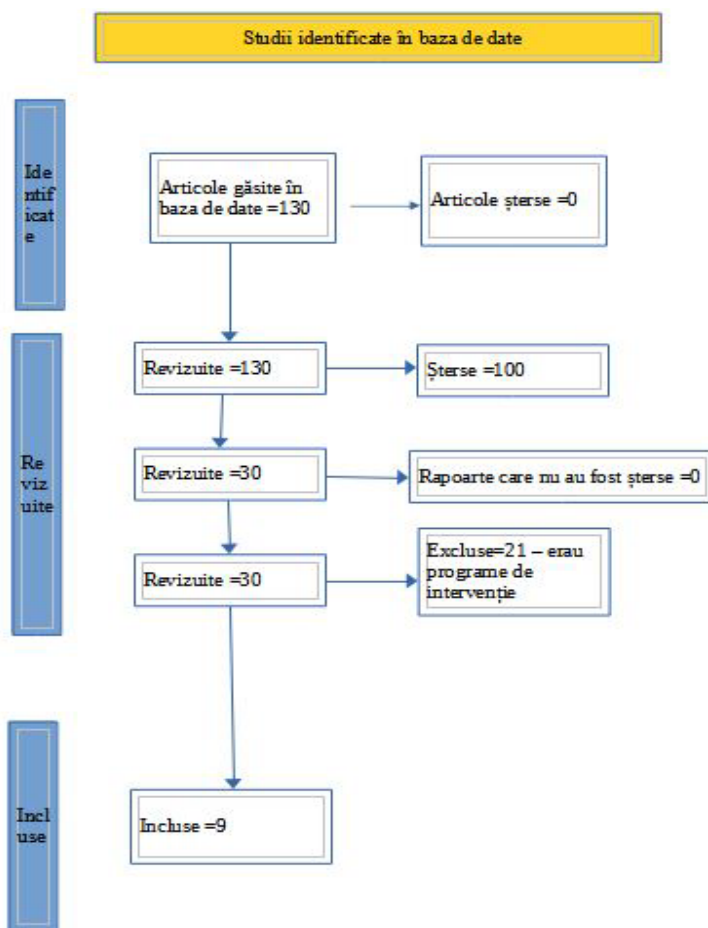

Fig. 1. Diagrama PRISMA arătând procesul selecției studiilor

Tabelul 1. Lista studiilor incluse

Autorii/Anul	Design-ul	Lotul	Programul de Prevenție	Durata	Rezultatul/ Măsurarea
Rice, Rawal, Riglin, Lewis et al. (2015)	Longitudinal	256 adolescenți	3 programe de prevenție (Programul denumit „Gândul la recompensă”; Programul Cognitiv Comportamental; Programul bazat pe terapia Mindfulness)	8 săptămâni	Elemente ale depresiei precum gândurile negative, căutarea recompensei, memoria generală auto-biografică
Castro-Camacho, Diaz & Barbosa (2021)	longitudinal	128 studenți	Protocol Unificat pentru tratamentul tulburărilor emoționale	Aplicat de 3 ori pe o perioadă de 3 luni	Stres, anxietate și depresie
Jackson, Farrer, Werner-Seidler et al., (2023)	longitudinal	204 studenți	Program de prevenție a depresie	Program aplicat de 3 ori pe parcursul a 18 luni	Restructurare cognitivă și programarea activității
Kaye et al. (2023)	longitudinal	166 studenți	Program de prevenție a depresiei (BFFD)	Program aplicat de 3 ori pe o perioadă de 3 luni	depresie
Santiago-Diaz et al., (2024)	longitudinal	401 studenți	Programul de prevenție a suicidului	2 măsurări pe o perioadă de 12 luni	Gânduri suicidare
Hoon Lee, Park & Kim (2024)	longitudinal	64 studenți	Program de activitate fizică regulată	Aplicat de 3 ori pe parcursul unei săptămâni	Depresie și stres perceput
Marcotte, Starrs, Chicoine & Lapierre (2024)	Cross-sectional	307 studenți	Program împotriva depresiei și anxietății	Sesiuni de o zi	Distorsiuni cognitive, principii de mindfulness, tulburări mentale și anxietate

Autorii/Anul	Design-ul	Lotul	Programul de Prevenție	Durata	Rezultatul/ Măsurarea
Teesson, Birell, Slade et al., (2024)	Longitudinal	6386 studenți	Program de intervenție împotriva depresiei	5 luni	Consumul de alcool, anxietatea, depresia, consumul de canabis
Rice , Chen, Kemps, Roberts, Edwards, Johnstone (2024)	cross-sectional	162 studenți	2 Programe (Reglare emoțională și Activare Comportamentală)	8 săptămâni	Anxietatea de separare și tulburarea obsesiv compulsivă

Conform rezultatelor cercetătorilor Rice, Rawal, Riglin, Lewis et al. (2015) se sugerează că încorporarea procesării recompenselor în intervențiile preventive pentru depresia adolescenților ar putea îmbunătăți eficacitatea. Primul, doar intervenția care s-a concentrat în mod explicit pe creșterea sensibilității la recompensă a fost asociată cu scăderea simptomelor depresive post-intervenție. Potrivit acestor cercetători, programele eficiente de prevenire a depresiei la adolescenți ar ajunge la un număr mare de persoane dacă este livrat ca parte a programei școlare. Acest studiu a arătat dovezi preliminare că sensibilitatea la recompensă poate fi ameliorată prin intervenție și gradul de schimbare este asociat cu diminuarea simptomelor depresive. Sunt necesare cercetări suplimentare pentru a evalua dacă formarea în școală în procesarea recompenselor este o cale promițătoare pentru a fi luate în considerare în studiile de prevenire universală pentru adolescenți depresie.

Mai mult, Castro-Camacho și colaboratorii (2021) au observat schimbări semnificative și dimensiuni mici ale efectului în analiza intragrup pentru două variabile: mindfulness și emoțional dereglare. Am găsit, de asemenea, semnificative statistic și dimensiuni moderate ale efectului în analiza între grupuri pentru 4 din cele șapte variabile transdiagnostice: nevrotism, mindfulness, controlul percepției și dereglarea emoțională. Această schimbare a rămas după o urmărire de trei luni pentru dereglarea emoțională.

Rezultatele obținute de Jackson și colegii săi (2023) au arătat, pentru finalizarea modulului indicat, că participanții cu un posibil istoric de depresie

(de exemplu, cei care au raportat prelungit experiențe de dispoziție sau simptome de anhedonie) au avut tendința de a completa mai puține module decât cei care nu au raportat experiențe sau simptome de anhedonie. Această constatare justifică investigații suplimentare. Elevii cu depresie au rate mai mari de a lipsi de la școală decât colegii lor, ceea ce poate sugera că au avut mai puține oportunități de a utiliza programul în timpul orelor de curs. Cu toate acestea, aceasta ar putea sugera, de asemenea, că acest grup poate să nu fi găsit programul relevant pentru situația sau nevoile lor, poate pentru că au primit sprijin pentru sănătatea mintală.

Kaye și colaboratorii săi (2023) au precizat că deși modificările de la pre- și post sondaj au fost semnificative din punct de vedere statistic, ele au fost modeste, cu dimensiuni mici ale efectului. Există multe motive posibile pentru aceste rezultate și sunt legate de contextul în care a fost asigurată intervenția. În direcția tuturor elevilor dintr-o clasă, programarea universală, cum ar fi BFFD, ajunge la elevi cu o gamă largă de cunoștințe de bază, atitudini și comportamente legate de depresie. Procedând astfel, intervenția este mai amplă, iar rezultatele observate includ pe cei care ar putea începe la niveluri inițiale inferioare, precum și pe cei care ar putea începe la niveluri inițiale mai înalte. Pe o notă conexă, școala la care a fost furnizată această intervenție are suporturi robuste pentru sănătatea comportamentală și programe de prevenire a sinuciderii, pentru a oferi continuitate a sprijinului pe perioada în care elevii sunt înscriși la școală. Ca atare, este posibil ca elevii să înceapă la o linie de bază mai mare decât ar putea elevii dintr-o altă școală, ceea ce ar putea duce la schimbări mai puțin puternice în timp, sau elevii ar putea fi afectați de alți factori sistemici care limitează amploarea impactului.

Conform studiului realizat de Santiago-Diaz și a colaboratorilor săi (2024) rezultatele indică o reducere semnificativă și o apariție întârziată a comportamentului suicidar pe o perioadă de urmărire de 12 luni cu programul CARS în comparație cu TAU, împreună cu o frecvență scăzută a internărilor în spital. Programul CARS demonstrează un impact substanțial, reducând semnificativ riscul de comportament suicidar recurent cu 35,5% și riscul de tentative de suicid repetate cu 47,2% la 12 luni de urmărire. Programul prezintă un efect de protecție dublu, diminuând comportamentul suicidar și promovând rezultate îmbunătățite pe termen lung.

Potrivit studiului lui Hoon Lee și a lui Kim (2024) acesta oferă perspective informative asupra potențialelor avantaje ale dispozitivelor mobile programe de activitate fizică cu perioade acumulate pentru îmbunătățirea sănătății mintale, în special în legătură cu depresia. Acest studiul evidențiază discuțiile curente în curs cu privire la abordări eficiente pentru a încuraja activitatea fizică pe mobil și îmbunătățește bunăstarea mentală, abordând diverse stiluri de viață și programe încărcate.

Marcotte și colegii (2024) a constatat un efect pozitiv al intervenției pentru simptomele depresive, cu o scădere mai mare a grupul experimental decât grupul de control. Deși au constatat, de asemenea, scăderi semnificative ale simptomelor anxioase în grupul experimental, rata de schimbare nu a fost semnificativ mai mare decât în grupul de control.

Teesson și colaboratorii (2024) au găsit câteva dovezi că un program online universal pentru prevenirea anxietății, depresiei și consumul de substanțe la începutul adolescenței este eficient în reducerea consumului și consumului dăunător de alcool la începutul adolescenței. Cu toate acestea, încrederea în aceste constatări este redusă din cauza diferențelor de bază și nu am văzut a diferență în probabilitatea estimată de a consuma alcool între grupuri la 72 de luni după program. Aceste constatări sugerează că un program universal de prevenire în adolescență nu este suficient pentru a avea efecte de durată asupra sănătății mintale și tulburări legate de consumul de substanțe pe termen lung.

Rice, Chen, Kemps, Roberts, Edwards et al. (2024) au realizat două programe de prevenție derulate în școală menite să reducă simptomele depresive și anxioase iar rezultatele lor au arătat că la perioada de evaluare după 24 de luni nu s-a găsit niciun efect semnificativ al programelor de prevenție asupra nivelelor de reziliență și asupra reducerii nivelelor de depresie.

4. Discuții

Studiul de față și-a propus să revizuiască rapid literatura de specialitate examinând relația existentă între programele de prevenție asupra depresiei.

Studiul a scos în evidență că majoritatea programelor de prevenție au un efect pozitiv asupra apariției și manifestării simptomelor depresive, în sensul că atunci când persoanele participă la astfel de programe prezintă rate mai scăzute de recidivă. Mai clar spus, atunci când persoanele cu risc ridicat de

manifestare a simptomelor depresive participă la programe de prevenție prezintă rate mai scăzute de manifestare a acestor tulburări. Majoritatea studiilor empirice (8 din 9 studii) luate în considerare în studiul de revizuire în discuție au analizat impactul programelor de prevenție asupra depresiei utilizând design-ul longitudinal ceea ce reprezintă o noutate în literatura științifică. Până acum studiile empirice utilizau design-ul cross-sectional și acest lucru nu reușea să pună în evidență efectele pe termen lung ale unui program de prevenție – aici putem vorbi despre ratele de recidivă ale depresiei. Aceste studii longitudinale nu numai că au arătat faptul că participarea la un program de prevenție în școli poate duce la scăderea nivelului de depresie ci, mai mult, au scos în evidență și probabilitatea ca persoanele care au participat la programe să nu mai experimenteze în viitor episoade depresive.

Un alt aspect inovativ al acestui studiu de revizuire sistematică a fost faptul că s-a concentrat doar pe populația adolescenților și a tinerilor studenți. Multe dintre studiile de revizuire luau în considerare atât adolescenți cât și adulți.

Un al treilea aspect inovativ a fost faptul că majoritatea studiilor au dezvoltat programe de intervenție care durau între minim opt săptămâni și maxim 5 luni. Mai mult, majoritatea programelor au folosit măsurarea de tip follow-up la o lună, la 3 luni și la 12 luni după terminarea programului de prevenție ceea ce a permis să evidențieze eficacitatea lor pe termen lung.

Studiul de față s-a concentrat doar pe acele studii care au luat în considerare, în principal, depresia ca variabilă măsurată. Au mai existat studii de revizuire care au luat în considerare și anxietatea deoarece s-a demonstrat că există o legătură strânsă între simptomele anxioase și cele depresive.

Limita revizurii sistematice de față

În rezultatele revizurii actuale ar trebui luată în considerare o limită și anume că depresia măsurată, în studiile luate în considerare, a fost auto-raportată mai curând decât utilizarea unui diagnostic clinic. Cele mai multe studii de prevenire au adoptat o abordare practică prin utilizarea simptomelor auto-măsurate deoarece interviurile clinice sunt costisitoare și consumatoare de timp. Mai mult, diagnosticarea clinică mai pune probleme și de stigmatizare și de obicei studiile nu sunt în general suficient de lungi pentru a detecta modificări în diagnostic.

Deși adesea nu este fezabil de a administra interviuri de diagnostic în studiile de prevenire, aceasta ar fi totuși abordarea dezirabilă deoarece permite o testare adecvată în prevenirea incidentelor de depresie și anxietate.

Bibliografie

1. Achilles MR, Anderson M, Li SH, Subotic-Kerry M, Parker B, O’Dea B. Adherence to e-mental health among youth: considerations for intervention development and research design. *Digit Health* 2020;6. <https://doi.org/10.1177/2055207620926064>.
2. Bauer, M., & Whybrow, P. C. (2021). Role of thyroid hormone therapy in depressive disorders. *Journal of Endocrinological Investigation*, 44, 2341–2347. <https://doi.org/10.1007/s40618-021-01600-w>.
3. Callear AL, Christensen H, Mackinnon A, Griffiths KM, O’Kearney R. The YouthMood project: a cluster randomized controlled trial of an online cognitive behavioral program with adolescents. *J Consult Clin Psychol* 2009; 77(6):1021–32. <https://doi.org/10.1037/a0017391>.
4. Castro-Camacho, L., Díaz, M.M., & Barbosa, S. (2021). Effect of a group prevention program based on the unified protocol for college students in Colombia: A quasi-experimental study. *Journal of Behavioral and Cognitive Therapy*, 32(2), 111–123, ISSN 2589-9791, <https://doi.org/10.1016/j.jbct.2021.04.001>.
5. Conley, C. S., Durlak, J. A., & Kirsch, A. C. (2015). A meta-analysis of universal mental health prevention programs for higher education students. *Prevention Science*, 16(4), 487–507. <https://doi.org/10.1007/s11121-015-0543-1>
6. Conley, C. S., Shapiro, J. B., Kirsch, A. C., & Durlak, J. A. (2017). A metaanalysis of indicated mental health prevention programs for at-risk higher education students. *Journal of Counseling Psychology*, 64(2), 121–140. <https://doi.org/10.1037/cou0000190>
7. Donkin L, Christensen H, Naismith SL, Neal B, Hickie IB, Glozier N. A systematic review of the impact of adherence on the effectiveness of e-therapies. *J Med Internet Res* 2011;13(3):e52. <https://doi.org/10.2196/jmir.1772>.
8. Flay, B.R., Biglan, A., Boruch, R.F., Castro, F.G., Gottfredson, D., Kellam, S., Moscicki, E. K., Schinke, S., Valentine, J.C., Ji, P., (2005). Standards of evidence: criteria for efficacy, effectiveness and dissemination. *Prev. Sci.* 6, 151–175.
9. Gan DZQ, McGillivray L, Han J, Christensen H, Torok M. Effect of engagement with digital interventions on mental health outcomes: a systematic review and metaanalysis. *Front Digit Health* 2021;3:764079. <https://doi.org/10.3389/fgth.2021.764079>.

10. Gan DZQ, McGillivray L, Larsen ME, Christensen H, Torok M. Technology supported strategies for promoting user engagement with digital mental health interventions: a systematic review. *Digit Health* 2022;8. <https://doi.org/10.1177/20552076221098268>
11. Hoon Lee, Y., Park, Y., & Kim, H. (2024). The Effects of Accumulated Short Bouts of Mobile-Based Physical Activity Programs on Depression, Perceived Stress, and Negative Affectivity among College Students in South Korea: Quasi-Experimental Study. *International Journal of Mental Health Promotion*, 26(7), 569–578, ISSN 1462-3730, <https://doi.org/10.32604/ijmhp.2024.051773>.
12. Jackson, H.M., Farrer, L.M., Werner-Seidler, A., Perry, Y., Christensen, H., Ohan, J.L., Calear, A.L., & Batterham, P.J., (2023). Predictors and outcomes of engagement in an online depression prevention program for final year secondary school students. *Journal of Mood & Anxiety Disorders*, 3, 100027, ISSN 2950-0044, <https://doi.org/10.1016/j.xjmad.2023.100027>.
13. Kaye, A.J., Prosper, V., Moffa, K., Pejic, V., Capraro, K., Sideridis, G. D., Ross, A., Dennery, K.M., & DeMaso, D.R. (2023). Break Free from Depression: Implementation and Outcomes of a School-Based Depression Awareness Program. *International Journal of Mental Health Promotion*, 25(10), 103–1115, ISSN 1462-3730, <https://doi.org/10.32604/ijmhp.2023.030185>.
14. Kessler, R.C., Amminger, G.P., Aguilar-Gaxiola, S., Alonso, J., Lee, S., & Ustin, T.B. (2007). Age of onset of mental disorders: a review of recent literature. *Current Opinion in Psychiatry*, 20, 359–364.
15. Lakasing, E. & Mirza, Z. (2020). Anxiety and depression in young adults and adolescents. *British Journal of General Practice*, 70(691): 56–57.
16. Marcotte, D., Starrs, C.J., Chicoine, J., & Lapierre, S. (2024). Effects of main components of a targeted prevention program for depressive and anxious symptoms during the transition to higher education. *European Review of Applied Psychology*, 74(2), 100981, ISSN 1162-9088, <https://doi.org/10.1016/j.erap.2024.100981>.
17. Merry, S., McDowell, H., Wild, C.J., Bir, J., Cunliffe, R., (2004b). A randomized placebocontrolled trial of a school-based depression prevention program. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry* 43, 538–547.
18. Merry, S.N., Stasiak, K., (2012). Preventing depression in adolescents. *Br. Med. J.* 345, e6720.
19. Merry SN, Moor S. School-based mental health interventions. In: Thapar A, Pine DS, Leckman JF, Scott S, Snowling M J, Taylor EA, editors. *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry*. sixth ed. Oxford: Wiley-Blackwell; 2015. p. 545–58.
20. Page, M.J., McKenzie, J.E., Bossuyt, P.M., Boutron, I., Hoffmann, T.C., Mulrow, C.D., et al., 2021. The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ* 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>

21. Rice, K.J., Chen, J., Kempes, E., Roberts, R.M., Edwards, S., & Johnstone, K. (2024). Two universal school-based prevention programs for depression and anxiety: 24-Month follow-up of an RCT. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 85, 101985, 1–9.
22. Rice, F., Rawal, R., Riglin, L., Lewis, G., Lewis, G., & Dunsmuir, S., (2015). Examining reward-seeking, negative self-beliefs and over-general autobiographical memory as mechanisms of change in classroom prevention programs for adolescent depression. *Journal of Affective Disorders*, 186, 320–327, ISSN 0165-0327, <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.07.019>.
23. Santiago-Díaz, A.I., Barrio-Martínez, S., Gómez-Ruiz, E., Carceller-Meseguer, T., Sastre-Yañez, J., Ortíz-García de la Foz, V., & Ayesa-Arriola, R. (2024). Effectiveness of early and intensive intervention on suicide prevention: CARS programme. *Psychiatry Research*, 338, 115964, ISSN 0165-1781, <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.115964>.
24. Spytka, L. (2024). Anxiety and depressive personality disorders in modern times. *Acta Psychologica*, 246, 104285, 1–8.
25. Stallard, P., Sayal, K., Phillips, R., Taylor, J.A., Spears, M., Anderson, R., Araya, R., Lewis, G., Millings, A., Montgomery, A.A., (2012). Classroom based cognitive behavioural therapy in reducing symptoms of depression in high risk adolescents: pragmatic cluster randomised controlled trial. *Br. Med. J.* 345.
26. Teesson, M., Birrell, L., Slade, T., Mewton, L.R., Olsen, N., Hides, L., McBride, N., Chatterton, M.L., Allsop, S., Furneaux-Bate, A., Bryant, Z., Ellem, R., Baker, M.J., Healy, A., Debenham, J., Boyle, J., Mather, M., Mihalopoulos, C., Chapman, C., & Newton, N.C. (2024). Effectiveness of a universal, school-based, online programme for the prevention of anxiety, depression, and substance misuse among adolescents in Australia: 72-month outcomes from a cluster-randomised controlled trial, *The Lancet Digital Health*, 6(5), e334–e344, ISSN 2589-7500, [https://doi.org/10.1016/S2589-7500\(24\)00046-3](https://doi.org/10.1016/S2589-7500(24)00046-3).
27. Toth, S.L., Gravener-Davis, J.A., Guild, D.J., Cicchetti, D., (2013). Relational interventions for child maltreatment: past, present and future perspectives. *Dev. Psychopathol.* 25, 1601–1617.
28. Werner-Seidler A, Spanos S, Calear AL, Perry Y, Torok M, O’Dea B, et al. Schoolbased depression and anxiety prevention programs: an updated systematic review and meta-analysis. *Clin Psychol Rev* 2021;89:102079. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2021.102079>.
29. World Health Organization, 2021. Mental health of adolescents. Retrieved from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>.
30. Zhara, G.I. (2022). Psychosomatic manifestations of anxiety and depression in students in the conditions of the COVID-19 pandemic. *In Actual problems of public health: Materials of the 12th International scientific and practice conference „education and health”* (pp. 23–25). NMU named after O.O. Bogomolets Kyiv.

Artele vizuale, oglindirea spirituală a lumii contemporane

Visual Arts, the Spiritual Mirror of the Contemporary World

Camelia SADOVEI*

Abstract

The imaginary as a form of communication was the basis of the spiritual evolution of humanity. From the first cave prints, the sign through which the message was transmitted acquired archetypal valences over time. He thus acquired the power to generate fear, despair, but also joy and hope. Contemporaneity is now faced with radical questions with only a few possible answers. All forms of manifestation of the imaginary acquire new and surprising tools today. The integration of new technologies and the pushing of the limits of what is already known in the field make contemporary art an always new direction of study. The connection between art and society has become much more obvious today, the visual becoming a tool through which one can educate, denounce or campaign. The need to appeal to a metamythic consciousness – the one that Jean Jacques Wunenburger reminds us of in his writings – seems to be a gateway to understanding our needs as humanity on the road to this fluid modernity through which and to which we are spectators. A reflection of contemporary philosophical thought, the artistic visual represents a spiritual barometer, a study and analysis tool for the answers to the big questions that we face globally.

Keywords: *Imaginary, mythology, technologies, visual arts, contemporaneity.*

Mutațiile de cunoaștere pe care omenirea le tranzitează în ultimele decenii legat de structura materiei, perspectivele multiple asupra marilor întrebări ale lumii, apariția conceptului de transdisciplinaritate, fac din zona vizualului un domeniu de comunicare cu valențe multiple. Omul apelează la imagine și imaginar pentru ușurința cu care astfel comunicarea este mijlocită. În acest context, arhetipul devine o constantă comportamentală esențială a spiritului uman.

* Profesor arte vizuale, Colegiul de Artă Suceava

Nașterea noilor mituri, ca forme de mediere a problemelor contemporaneității, intervine în sens firesc în mecanismul evoluției societății umane, prin transformarea ideologică a acestora, prin încorporarea transformată a celor dintotdeauna: mitul științei ca substitut al revelației, cel al schimbării veșnice ca parodie a revoluției, mitul nemuririi cu forme de experimentare a unor metode de prelungire a vieții sau a formei umane materiale. Sunt alte veșminte pe care miturile le-au îmbrăcat în nevoia de a motiva aspirațiile și nevoile contemporane.

Rescrierea paradigmelor în care suntem deopotrivă actori și actanți, înseamnă conștientizarea momentului în care ne situăm, a variabilelor de care depindem și a modalităților optime de a exista semnificativ în acest context. În momentele și locurile legate de Marile Treceeri, mai ales cele în care suntem nevoiți a tranzita perioadele de Întuneric, ne amintim prin gestul de ritual că există speranța reînțoarcerii firii către lumină, spre renaștere, spre înviere. Desacralizarea oricăror semne, simboluri, imagini sau concepte ca o legitimă tranziție cu aspirații înalte, are nevoie firească de reinstaurarea sacrului, de o re-vrăjire a lumii, pornind de la arhetipurile primordiale, rescrise sau reinventate. De fapt, în această anarhie spirituală a prezentului, avem nevoie de valențele artei pentru „a defini un punct de referință de la care să poată fi recreată lumea.” (Hollis, 2008, 68)

Stadiul actual al cercetărilor și al dezbaterilor aprofundate ale domeniului, pentru înțelegerea componentelor arhetipale ale miturilor, impune o determinare a limitelor, a rolului și a legăturilor dintre componentele vizualului imaginat ca mijloc de comunicare. Pe de o parte, bagajul estetic al imaginarului este un „dat al omului” ca o facultate specifică prin care dintotdeauna acesta comunică, pe de altă parte, avem nevoie de acesta ca refugiu suprem al conștiinței. De aici rezidă, așa cum arată Gilbert Durand, acel „*supliment de suflet* pe care angoasa contemporană îl caută anarhic pe ruinele determinismului” (Durand, 1977, 534)

Pe de altă parte, ca „negație vitală a neantului morții și a timpului” (Durand, 1977), imaginarul simbolic funcționează pe mai multe planuri: cel imediat, în strictul sens al restabilirii *echilibrului vital* în înțelegerea morții. Mai apoi *echilibrul pedagogic*, pentru restabilirea echilibrului psihosocial, apoi, (...) prin negarea asimilării rasiste a speciei umane unei pure animalități, fie ea și înzestrată cu

rațiune, stabilește un *echilibru antropologic* care constituie umanismul sau ecumenismul sufletului omenesc (108).

Toate aceste funcții pe care Gilbert Durand le decelează, sunt susținute și confirmate de teza *rolului biologic* al imaginației susținută de René Lacroze în 1935 care consideră că regatul imaginilor devine ca o poziție de repliere în caz de interdicție morală sau ca evaziune departe de realitatea dură (e.g. Lovinescu, 2022, 85). Cu alte cuvinte, este convenit asupra faptului că înainte de toate, funcția cea mai evidentă a imaginației este aceea de *eufemizare* a lumii, cu un scop al cărui țel este acela de a se ridica împotriva decrepitudinii morții. În acest mod, imaginația devine un instrument arhetipal în construcția semantică a mitului. Iar în forma subtilă a arhetipului, purificată prin disciplina metafizicii, imaginația topește măștile false, arătând frumusețea lumii, *suaviter magno cum ingenio* (cf.lat.-suav, cu mare iscusință)

Asumarea acestei poziții înseamnă și provocarea de a înțelege și de a dăruia această înțelegere mai departe, ca semn al unei meniri. Pentru aceasta, aprofundarea coordonatelor spirituale, în dimensiunile lor cele mai subtile, înseamnă întâlnirea cu lumi nebănuite de spectaculoase. Teoria sistemelor complexe cuprinde deopotrivă paradoxuri, singularități dar și haos organizat în sisteme fractale, cauzalități și forme exotice. Asta face ca socraticul și atributul *ipse se nihil scire id unum sciat*, în traducere liberă – știu că nu știu nimic –, să devină un punct de plecare benefic unei cercetări oneste. Mai este de adăugat, de asemenea, că informația dintr-un punct este în același timp peste tot, gândul emanat aici, acum, rămâne în Univers, se amplifică și este reciproc și că ciclicitatea este o lege universală. Iată cum, mai mult decât oricând, importanța corelării științei cu parametrii spirituali este mai mult decât evidentă.

Pentru a instrumenta acest fapt, apare necesitatea de a corela asumarea unui nivel arhetipal de manifestare creativă, cu asimilarea în paralel a perspectivelor unor domenii conexe demersului teoretic precum sociologia, antropologia, filosofia și istoria artelor, economia artei, muzeologia, dar și ale domeniilor apropiate de metafizică și cunoaștere transdisciplinară.

Exegezele de specialitate demonstrează că imaginile arhetipale ale miturilor rămân în structurile inconștientului în toate timpurile, peste toate distanțele, în toate culturile, în adâncurile conștiinței umane. În formele lor definite în

timp, aceste imagini poartă semnificații greu de modificat, chiar dacă sursa lor primară este mai greu de recunoscut.

De aceea, analiza acestor structuri din perspectivele cunoașterii ne ajută să conturăm demonstrația științifică a acestora. Ca un exemplu, perspectiva artistică, prin care putem demonta tipologiile semnelor și simbolurilor și modul în care acestea sunt corelate cu arhetipurile pe care le descriu, este susținută de perspectiva științifică prin care elementele de limbaj specific artistic sunt utilizate în studiul psihologiei, ori sunt temeiul înțelegerii și descoperirii lumii de la facerea ei până în prezent. Omul de știință, de exemplu, folosește în structura gândirii logice, structuri arhetipale ale metaforelor conceptuale. Asemănarea, similitudinea, comparația, sunt elemente de control ale cercetării și de aceea există forme prin care sau cu ajutorul cărora lumea se poate descifra. Știința împrumută dintotdeauna formele vizuale, structurile arhetipale, metaforele vizuale pentru a descrie coerent fenomene, procese, cosmogonii. Reciproc, vizualul contemporan utilizează tot mai mult cunoașterile științifice pentru a-și exprima emoțiile, memoriile, visele.

Transfigurările pe care imaginea le-a parcurs pe traseul istoriei au fost determinate de nevoia de mit ca structură arhetipală, parte a vocabularului imaginativ, pentru o comunicare coerentă, concisă. Așa cum ne arată Mircea Eliade, există o logică a simbolurilor, prin gruparea cărora se dobândește coerență, exprimare sistemică și deci traducere rațională. (Eliade, 1994, 45). Așa se face că în majoritatea culturilor cosmogoniile, genezele, vârstele copilăriei umane, tema paradisiului pierdut, a Centrului, Axis Mundi, Spațiul Sacru, etc., au reprezentări similare, constituind un vocabular imaginativ comun de simboluri prin care limbajul vizual rămâne cea mai importantă resursă culturală. Este un patrimoniu mondial cu care putem descrie particularul în general, specificul în unitate.

Ansamblul imaginar al unei epoci se structurează pe trei nivele distincte. Nivelul fundamental se conturează ca parte a inconștientului colectiv, structură antropologică de bază. Din acest nivel generator de scheme și imagini arhetipale, se nasc miturile care mijlocesc nivelului superior legătura cu eul freudian, cel al stratificărilor sociale, al măștilor. Deasupra acestora se așază supra-eul, constructor al rolurilor pozitive. Fluxul evolutiv este unul de jos în sus, de la nivelele joase la cele înalte, iar când ultimul nivel este suprasaturat de coduri,

ideologii, pedagogii, programe etc. mitul lasă locul logicii. Acesta devine momentul oportun al răsturnării acestei clepsidre, astfel încât totul să coboare la primul nivel, pentru o nouă topică socio-culturală, pentru generarea de noi idei. Este o dinamică „generatoare de noi ansambluri culturale” (Durand, 1999, 191).

Suntem martori activi ai unor schimbări de paradigme, pe diferite nivele ale umanității, mereu în modernitate, mereu în contemporaneitate. Limitările temporale sunt dificil de decelat, din lipsa unei perspective istorice ușor de intuit, dar și din imposibilitatea de a prevedea cu certitudine viitorul evoluției umanității. Semantic, termenul de modernitate presupune deopotrivă desemnarea unei epoci și definirea unui mod de a fi al conștiinței. În sensul artistic, acest termen cuprinde istoric practicile artistice de avangardă și fenomenele artistice și culturale afiliate curentelor decadente, kitsch și postmodernism. Contemporaneitatea se autodefiniște permanent fie prin dialogul cu trecutul, fie prin integrarea tehnologicului în procesul de negare a acestuia. În logica lucrurilor, pentru a fi actuală, arta contemporană se autodescrie prin coexistența influențelor deopotrivă clasice, moderne ori actuale. Definițiile acestora nu sunt decât o orientativă estimare a formei. Istoria artelor vizuale se rescrie mereu, prin dramatice reevaluări sau reconsiderări ale abordărilor artistice, culturale, istorice, sociale sau economice ale umanității.

Ideea de modernitate vine cu o nouă formă de interiorizare, „omul nu mai devine ceea ce este, ci este ceea ce devine” (Partenie, Bulai, 2016, 155), face alegerile sale, greșelile sale. Individul se caută pe sine în virtual și imaginar, raportându-se la experiențele cunoscute prin propria experimentare sau din sursele ontologice arhetipale specifice. Astfel se remodelează, din necesitate, mitul contemporan, dar își păstrează sursa originară a arhetipului.

Pentru omul contemporan, (Rivičre, 2000) mitul suportă un proces de ideologizare care încorporează mituri: mitul științei, substitut al revelației, mitul transcendenței puterilor, mitul individului ca exaltare reacțională și reciclare a unei subiectivități multă vreme înăbușite de exigențele supraeului, mitul schimbării veșnice, parodie a revoluției, mitul nemuririi care stă la baza experiențelor de criogenizare a cadavrelor (70).

Acesta este motivul pentru care mitul nu va dispărea vreodată: el va suferi transformări prin ideologie, dar va încrîpta mereu același mesaj arhetipal. Apelul la aceste fundamente arhetipale umane, este și din nevoia de protecție într-un

context tulburat de idei inedite, nevoi și înțelegeri particulare, ca forme de strategie de supraviețuire.

Lumea imaginarii și a imaginii suportă o permanentă entropie, ca adaptare la aceste schimbări, pentru a se re-constitui în forma de comunicare eficientă menită a fi. Pentru aceasta, opera de artă contemporană prin definiție, are nevoie de trei condiții de bază pentru a fi percepută: are nevoie de o privire în ansamblu și nu individual, chiar într-o nouă gramatică vizuală care trebuie luată în considerare; nu trebuie privită în raport cu trecutul istoric ci în raport cu modelele existente; este nevoie de o interpretare particulară, nu interpretativă, bazată pe descriere, observare, speculație ideatică, abordare ontologică și contextuală. În acest context, artistul veritabil, ca mijlocitor/creator al operei către și pentru lume, își construiește discursul său vizual din interior către exterior căutând să descrie dimensiunile supraumane ale formelor, cele care definesc umanul în parametri săi arhetipali.

În șirul logic al demonstrației paradigmei comunicării dintre artist și privitor, firesc ar fi menționarea artistului ca fiind creatorul unor expresii ale propriilor trăiri, idei și sentimente. Însă pentru ca acest concept să devină expresie, creatorul și receptorul au nevoie să fie autonomi, liberi să transfere operei de artă propriile sentimente, emoții personale ori trăiri. De aceea este nevoie de un limbaj comun prin care cei doi actori ai spațiului creativ vizual să poată comunica. Limbajul specific nu este o abilitate. Depășește cu mult nivelul de predispoziție, abilitate, intuiție.

Limbajul contemporan al artelor vizuale utilizează o nouă terminologie, o gramatică vizuală conceptuală, creații-obiect, spații vizuale, imersive, producție/performance etc. De aceea schimbarea de paradigmă definește un concept prin care se redefiniște creația operei de artă și deopotrivă receptarea acesteia. Artistul creator este *vizibil* prin dimensiunea operei de artă, dusă de cele mai multe ori la limitele maxime, *expresiv* dar *minimalist*, să fie *subiectiv* chiar prin repetitivitate, *creativ* fără a fi demonstrativ. Sunt doar câteva dintre cerințele unei recunoașteri a actualității creației contemporane. Dificilă este în acest caz inclusiv separarea categoriilor critice, pentru că a fi autentic devine o problemă deontologică dificil de rezolvat. Permisivitatea tehnică și renunțarea la limitările domeniilor plastice ca definiții de proceduri (de exemplu: pictură, sculptură, grafică, artă decorativă etc.), fac și mai complicată judecata de valoare privind virtuozitatea, măiestria

manevrărilor tehnice ale materialelor de lucru. Evoluția tehnicilor de multiplicare, media și de comunicare, prin digitalizarea lor, apariția și dezvoltarea Inteligenței Artificiale, fac alegerea și mai dificilă.

Acestea sunt și motivele pentru care artistul contemporan a devenit simultan creator și creație (Heinich, 2022, 52) în noile forme de manifestare artistică precum video, performance, fotografie etc. Într-o altă formă, acesta apelează la ludic pentru a justifica expresivitatea mesajului pe care dorește să-l transmită, ca actor al propriului său rol.

Opera de artă astăzi, a devenit o declarație publică. Dincolo de nivelul mercantil, este un mijloc de a ieși din anonim, pentru a fi la dispoziția celor care caută acest tip de manifestare. În mod paradoxal, se adresează celor mulți, se transformă în evenimente urbane dar nu pentru a fi cumpărate. Pentru aceasta, sunt combinate, în spiritul avangardei Bauhaus, în adevărate exerciții expoziționale, elementele de arhitectură, design și modă deopotrivă. Cu toate aceste mijloace la îndemână, arta contemporană indică locul alienării în cultura prezentă, mult mai adecvat decât orice discurs politic (Groys, 2008, 172–182).

Realitățile multiple pe care artistul de astăzi le are la dispoziție (cea intimă, cea locală, din imediata vecinătate, lumea înconjurătoare, lumea globală), conturează nevoia de a ieși din parametrii impuși într-o lume distopică, tranzitorie și conectată virtual. Tot acest întreg context devine instrumentarul prin care artistul este dator să-l transpună prin imaginativul propriu, delimitându-se în același timp de conflictele contemporane, pentru a deveni constructiv, oportun și valoros spiritual.

Filosofic vorbind, societatea umană experimentează în întregul său un parcurs definit ca unul lichid, fluid. Acest concept își propune să devină o alternativă celui de post-modernitate, termen care se dovedește a fi mult prea general și inconsistent în contextul realităților cărora le suntem martori. Această *Modernitate Lichidă* definită de filosoful Zygmunt Baumann la începutul anilor '90, definește tulburătoarele evenimente prin care omenirea a trecut în ultimii zeci de ani, prin termenii proprii fluidelor: curgere, transformare, soluție și distrugere, toate în contextul unui întreg complex de factori. În încercarea de a defini omul acestor timpuri, Zygmunt Baumann face crochiul acestuia descriindu-l ca pe un pelerin, călător, un om care își construiește viața, viitorul, identitatea convins de un viitor anume, dar care acum nu mai poate avea un loc

stabil și de durată. Este un adevărat *flaneur*, *vagabond* prin lumea aceasta, sau un veșnic *turist* în căutare de senzații și plăceri.

În extensia acestor alternative și în sensul aprofundării elementelor determinante în trecerea dintr-o stare în alta, de la un moment social la altul, Yves Michaud insistă asupra nevoii de acceptarea celuilalt, nevoia de a înțelege că prin conflictul asumat, mai precis cel în care existența celuilalt nu trebuie să fie reductibilă, ci dimpotrivă, evoluția devine fluidă și continuă. Cu alte cuvinte, pentru a trăi, este nevoie să ne punem de acord cu toți împreună. Prin reglarea oricăror antagonisme prin intersecția culturală mijlocitoare, se poate ajunge la o cale de existență în individualitate. Pentru că, așa cum descrie și Zygmunt Baumann problema individului contemporan, soluția este aceea de a evita orice fixare, de a recicla și la modul propriu și la modul figurat.

Arta, în această viziune a lui Yves Michaud are prerogativele luxului în ipostazele sale obiectuale dar și experiențiale. Exercițiul de imaginație propus de acesta este o artă deschisă unei pluralități multidimensionale pe toate palierele cunoașterii. Paradoxul care se poate descrie acum, este cel al unei lumi estetizate și cosmetizate excesiv (produse ambalate atractiv, estetica corporală, mâncarea din farfurii etc.), în care percepțiile umane sunt schimbate la nivel global. Aici opera de artă, prin estetica deja știută, nu mai are loc. Ea se reformatează prin adaosuri materiale (colaj de hârtie, linoleum, textile, medium-uri noi etc.) în așa fel încât clasicul tablou devine doar o amintire.

Ceea ce îl înlocuiește este un amestec neașteptat de instalații, happening-uri, performance-uri. Se demonstrează astfel un fapt verificat în istoria artelor, cel conform căruia opera de artă depinde de transformările sociale și tehnologice ale vremii sale.

Inconsistența și efemeritatea actului artistic ca urmare a înlocuirii unui mod tradițional al producerii obiectului de artă cu cel al experienței momentului artistic, permutarea unui întreg sistem estetic de la obiectual la conceptual, virtual sau digital, generează o nevoie de autodefinire și identificare a creatorului.

Iată de ce, mai mult decât o necesitate, afirmarea propriei identități, reducerea inegalităților din structura câmpului social al unui moment istoric dat, au devenit puncte importante din discursul artistic contemporan. Problematici sociale de tipul emancipărilor identitare, apartenența la diferite grupuri sau

colectivități, metisajul social și cel cultural, interculturalitatea, alteritatea, devin teme de dezbatere artistică dar și tot atâtea teme de reflecție.

De aceea, viziunea contemporană a filosofului Jean Jacques Wunenburger este animată de necesitatea „unei *pedagogii active*, formatată din nevoia de a construi pe baza unei pedagogii a imaginii, izvorâtă din adâncimea propriilor orizonturi simbolice și care structurează mișcarea polimorfică a arhetipurilor. În acest mod, diversitatea miturilor popoarelor, preluate, utilizate și reconsiderate prin prisma unei *conștiințe metamitice*, ar putea să construiască un patrimoniu interimaginativ, suficient de coerent și atractiv pentru mulțimi încât să le aducă împreună fără a le egaliza sau anihila conștiințele ci doar pentru a le face solide prin mijlocirea miturilor” (Wunenburger, 2006, 9–10).

Întreg imaginarul în sine este neutru și ambivalent. Dar așa cum o întreagă istorie vizuală ne arată, poate duce către frică sau entuziasm, tristețe ori bucurie, poate genera sau mijloci comportamente obsesive sau isterice, poate fi sursă de bunăstare sau eliberare. Poate deveni izvor de frici și angoase în cazul în care amintirile, anticipările și ficțiunile sunt sursă ori proliferază amenințări, punând astfel în pericol securitatea și identitatea unei ființe.

Despre imaginație, Albert Einstein spunea că este mai importantă decât cunoștințele prin libertatea de a cuprinde lumea cu toate cele ce sunt de înțeles. (Einstein, 2009). Exprimarea acesteia prin imagine este cea mai rapidă și eficientă metodă de comunicare. Forma de care vom avea întotdeauna nevoie ca oameni este cea a poveștii. Avem nevoie de poveste, mit, ca formă de ghidare, călăuză în viață, ori de referință. Într-o lume generică, suntem aidoma eroului care în drumul său inițiativ se transformă, și printr-un efort etern al reînțoarcerii, ridică spiritual întreaga omenire. Povestitorul devine astfel eroul salvator al unei lumi prea copleșită de multele și profunde schimbări cărora trebuie să le facă față.

Omul contemporan are nevoie de acceptare a istoriei, prin cunoașterea ei, o reordonare prin asumare a tuturor palierelelor de cercetare, inclusiv a imaginii creator în formule noi, dincolo de codul arhetipal al lumii, în imediata sa apropiere. Aici mitul ne oferă un mod esențial de reflectare a potențialului interior, prin contemplarea căruia puterile spirituale se întrupează în lumea noastră. Este un act reparator pentru demitizările nivelului estetic al lumii din ultimele două secole. Forța prin care vidul de substanță ontologică și

dezrădăcinare din matricea sacră au definit această perioadă, face ca omenirea, decăzută din propriul mit, să trebuiască a-și reconsidera limitele conștiinței.

Știința contemporană a descoperit și validat structuri ale materiei și zone inedite în micro și macro-cosmos, tehnologiile au evoluat exponențial și sprijină cercetările din toate domeniile cunoașterii. Este o rescriere a lumii, cea pe care o știam, dar în structura acestei noi țesături se află, precum un fir al Ariadnei, arhetipuri care motivează și deslușesc lumii forme și structuri dintotdeauna cunoscute.

Cosmosul citit prin harta microradiațiilor primordiale, cele care demonstrează expansiunea unui univers perceptibil nouă, are forma de *Ou inițial* al sculpturii *Începutului*, gândită de Constantin Brâncuși. Este și unul dintre simbolurile cu aceeași traducere imagistică în toate culturile lumii. Pe hărțile lumii, zonele necunoscute, imposibil de cercetat și analizat la un moment dat, sunt precum *Găurile Negre* cosmice de azi, exotice acum, dar populate în vechime de periculoși monștri marini. Țesătura lumii și ideea de fir al vieții prezent în mai toate mitologiile umane ale existenței, este un principiu care azi explică în fizica cuantică prin string-uri, superstring-uri, brane și multidimensiuni, organizarea unui spațiu care doar în aparență se dovedește a fi imaterial. Popularea acestuia cu forme de energie neștiute, bănuite sau descoperite până azi, descrie acel *atomos* din antichitate – ca particulă indivizibilă – ca un nou și fascinant univers interior, populat cu spații infinite. Materia, în structura sa se dovedește a fi, în pofida mileniilor de gândire filosofică și teologică, în mare parte o necunoscută. *Firul* ca formă de sugerare a materiei/conștiinței este comun reprezentărilor populare din patrimoniul material și imaterial din multe culturi umane, cu aceleași valențe comunicaționale precum structurile picturale ale lui Jackson Pollock, de exemplu. Este exemplul unui alt arhetip care se manifestă atemporal, în forme inedite.

Un alt exemplu al persistenței arhetipurilor este cel al zborului. În toate mitologiile se povestește despre zbor ca formă de manifestare a fantasticului, ca dorință a omului, ca nevoie de cunoaștere și curaj. Este cel mai adesea o eliberare din capcana labirintului care este pus în calea eroului pentru a-i fi drum inițiativ. Este dorința omului de a atinge lumea zeilor, dincolo de toate piedicile și pedepsele. Mitul acesta nu este astăzi o taină, el este doar un deziderat pentru a atinge alte limite, mult mai îndepărtate.

Explorarea lumii acesteia și aflarea locului în care suntem, a făcut ca înțelegerea geometriilor interioare ale viului, ale neviului și a lumilor cosmice să devină surse de inspirație deopotrivă pentru oamenii de știință ori mânăuitori ai formelor de comunicare. Ca specie gânditoare și creatoare, depindem de imaginile provenite din trăirile profunde. Sunt imagini cu o întregă încărcătură de forțe și energii eterne, pe care le recunoaștem a fi divine, dar al căror înveliș este fragil precum trupurile noastre. Esența lor este, însă, aceeași. De aici, poate, căutarea nemuririi ca dorință și experimentare în cele mai extraordinare forme. Această explorare a făcut ca omenirea să treacă de la autoimpunerea unui comportament sau conduită morală anume prin doctrina religioasă pentru o mântuire a sufletului și dobândirea vieții veșnice, la experimentarea contemporană a formulelor transgenice, post și trans-umane, pentru a obține caracteristici și potențial nou și, în ultimă instanță să poată dobândi o viață lungă, fără boli, fără nevoi sau neputințe.

Se construiește acum un om nou, mai interesat decât oricând de propria sa contemporaneitate, iar arta, așa cum subliniază Boris Groys, este o modalitatea de expresie imediată, totală și accesibilă, prin care definim o epocă istorică unică în evoluția umanității așa cum o cunoaștem. Cercetarea nu mai este doar prerogativa omului de știință. Artistul și visătorul, căutătorul în stele, șterg granițele domeniilor și folosesc această cunoaștere. Artistul, filosofând, utilizează schițele fizicii submoleculare pentru a arăta lumii trupul stelelor.

Suntem martori ai unei ridicări a conștiinței umane pe o nouă spirală a cunoașterii, reprezentată de acel Ouroboros, care prin decantare, se urcă mereu spre ceruri, veșnic mușcându-și coada. Imaginarul ne oferă potențialul, imaginea ne oferă povestea, mitul, forma, modul de comunicare.

Esența acestei stări este permanenta stare de uimire în fața spectacolului lumii, definită de poetul arab Attar ca o stare de grație în fața cunoașterii, pe drumul inițierii, cel pe care-l urmăm în fiecare din zilele noastre.

Uimirea este o trăire care, pe cale de meditație, îți dezvăluie un colț din imensitatea și complexitatea Cosmosului în raport cu micimea noastră, și totuși având noi înșine complexitatea ce ne caracterizează ființa din multiple puncte de vedere. Aceasta este uimirea fără de margini pe care mitul caută să ne-o activeze și să ne conducă la acele trăiri superioare ce generează continuu uimiri în ceea ce, în timp, conștiința noastră descoperă mereu, mergând tot mai adânc

în cunoașterea tainelor cosmice, și stabilind treptat o legătură tot mai strânsă cu Creatorul nostru. (Lovinescu, 1993, 38–39)

Bibliografie

1. Durand, Gilbert. (1999). *Aventurile imaginii – Imaginația simbolică. Imaginarul*. București:Nemira.
2. Einstein, Albert. (2009). *Cosmic religion and Other Opinions and Aphorisms*. Dover: Dover Publications.
3. Eliade, Mircea. (1994). *Imagini și simboluri*. București: Humanitas.
4. Groys, Boris. (2008). *Art Power*. Cambridge: The MIT Press Cambridge MA.
5. Heinich, Natalie. (2022). *Il paradigma dell'arte contemporanea, Strutture di una rivoluzione artistica*. Milano: Johan&Levi.
6. Hollis, James. (2008). *The Archetipal Imagination*. Texas: A&M University Press/College Station.
7. Lovinescu, Vasile. (2022). *Jurnal alchimic*. București: Rosmarin.
8. Partenie, Cătălin; Bulai, Alfred. (2016). *In Fiction We Trust*. Iași: Polirom.
9. Rivičre, Claude. (2000). *Socio-antropologia religiilor*. Iași: Polirom.
10. Wunenburger, Jean Jacques. (2006). *Le mythe de l'Europe, l'Europe des mythes*. Cluj-Napoca : UBB Cluj.

Creativitatea ca formă de absență plină și vid în cadru dialectic

Creativity as a Form of Full and Empty Absence in a Dialectic Framework

Cristina URSU*

Abstract

This paper investigates the phenomenon of creativity as a form of full absence, an existential void that becomes the primary source of the will to create. The aim of this analysis is to explore phenomenologically and hermeneutically the dialectical relationship between „void” and „fullness,” viewed as manifestations of an existential process with distinct dynamics. These dynamics can be summarized as the preeminence of the void as the origin of fullness, with the void being a stage of pre-creation and fullness representing an expression of external manifestation; in ontology, the void as transcendence and the void as immanence; in poetics, the void as „zero degree of writing” and fullness as an overload of rigor and traditions; the void as „white writing” and lack of style, and fullness as stylistic richness and abundance; in theology, the void as the voiceless-voice of God and fullness as a surplus of vain thoughts and sin. The paper explores the specifics of these dynamics in philosophical thought and assesses the relationship between the dialectic of these two concepts and the essence of creation and creativity. In this sense, creativity results from the act of immersing oneself in the void full of potentiality, leading to new and authentic expressions.

Keywords: *creativity, void, fullness, dialectic, essence.*

1. Introducere

Creativitatea este un proces cognitiv complex, generând idei, soluții, produse novatoare și absolut originale. Sinonimele creativității țin de domeniul inteligenței, imaginației, inventivității, ingeniozității. În ce măsură este posibilă conceptualizarea golului drept fundament ontologic al creativității? Golul care s-ar eșalona într-un câmp lexical abisal: vid, adâncime insondabilă, prăpastie,

* Doctorandă în Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

nimic, neant, vacuitate, spațiul negativ, specific artelor vizuale, cavitare, lipsă, absență, grad zero, tăcere, derivă, suspendare, eter ș.a.

Ipoteza articolului rezidă în ideea că există însă un vid mai plin de potențial creator decât orice plin aparent, superficial și anume el fundamentează creativitatea și este esența din care se trage. Unul care nu se impune, dar subzistă în substrat. Referințele prime ale demersului dat sunt viziunile creatorilor care s-au pronunțat asupra naturii creativității abisale. Artistul american John Cage, în opera muzicală 4'33" (una dintre cele mai provocatoare și inovatoare creații din secolul XX), a intuit puterea liniștii. Lucrarea durează 4 minute și respectiv 33 de secunde de „tăcere”. Această liniște creează un spațiu în care sunetele ambientale pot fi percepute într-un cadru solemn, dincolo de ritmul obișnuit al vieții. Orice sunet întâmplător poate deveni parte integrantă a compoziției. „Every something is an echo of nothing”¹ (Cage, 1973, p. 131), scrie John Cage. Fernando Pessoa, poet portughez, scrie în „Tobacco shop”: „I’m nothing./ I’ll always be nothing./ I can’t even wish to be something./ Aside from that, I’ve got all the world’s dreams inside me.”² (Pessoa, 1998, p. 98), echivalând golul identitar cu creativitatea. „Silence is an idea,/ The idée fixe of music.”³ (Paz, 1971, p. 121); „I see only infinity at every window,/ and my spirit haunted by vertigo’s stress /envies the stillness of Nothingness”⁴ (Baudelaire, 2004, p. 480). Aceste doar câteva dintre formulări existente punctează golul, tăcerea, absența, vidul sau nimicul ca pe niște surse puternice ale creativității.

În acest articol analizăm dialectica dintre gol și plin în cadru filosofic: ontologie, fenomenologie, hermeneutică, poetică, teologie, pentru a putea răspunde la câteva dintre întrebările emergente. Cum poate absența să genereze creativitate și care este natura acestei absențe? Cum poate golul să susțină autenticitatea creației și să se apropie de adevăr? Poate fi vidul mai plin de sens decât ceea ce considerăm a fi „plin”? În ce fel perspectiva golului contribuie la expresia originalității în artă și filosofie? Întrebările de mai sus vor fi punctul de reper la care vom reveni de-a lungul acestei analize.

¹ „Fiecare ceva este un ecou al nimicului” (trad.)

² „Eu sunt nimic. Nu voi fi niciodată nimic. Nu pot nici să vreau să fiu nimic. În afară de asta, am în mine toate visele lumii” (trad.)

³ „Tăcerea este o idee, idée fixe a muzicii” (trad.)

⁴ „Văd infinitul în fiecare fereastră, iar spiritul meu, bântuit de vertij, invidiază liniștea Nimicului”. (trad.)

2. *Dasein-ul* în căutarea întregului prin gol

Pentru început, ontologia fundamentală a lui Heidegger nuanțează implicit dialectica conceptelor de „gol” și „plin”, îndeosebi în raport cu conceptele relaționale de „ființă” și „neființă”. În lucrarea sa emblematică, „Ființă și timp”, filosoful german analizează posibilul fapt-de-a-fi-întreg al *Daseinului* (existența umană conștientă de sine) și ființa întru moarte. Întregul ființei și moartea în dialectica alternativă dintre plinul potențial și golul sfârșitului.

Heidegger descrie constituția esențială a lui *Dasein* drept neîmplinire constantă, un gol potențial care dăinuie. „Câtă vreme *Daseinul este* ca ființare, el nu și-a atins niciodată întregimea sa” (Heidegger, 2002, p. 414). Acest aspect fundamental al ontologiei sale existențiale desemnează demersul asumat de a se angaja într-o devenire și proiectare în viitor. Începutul său este din start incomplet. *Daseinul* fiind, nu este nicicând „întreg”, întrucât este determinat de actul devenirii a ceea ce nu este încă. De aceea, „deschiderea” specifică către ființă este „în gol”, în sensul că nu e nicicând definit până la capăt.

Capătul este împlinit în moarte, o perpetuă și meticuloasă stare de „încă-nu” care, odată ce trece pragul afirmării lui „da”, îl dezintegrează pe *Dasein* în mrejele morții. Până la sfârșitul integralității în moarte, pulsează devenirea a ceea ce *Dasein* nu este încă. „*Daseinul*, câtă vreme *este*, el este de fiecare dată încă nu-ul său” (Heidegger, 2002, p. 425). Încă nu-ul orientat spre tărâmul posibilităților în surdina și a neatingerii vreodată a completitudii finale. Există întotdeauna loc și locul este configurat de potențialul inerent ființei.

Daseinul este întru sfârșitul său și tocmai această aruncare spontană și nealesă în golul inerent morții îl impulsionează să caute împlinirea în momentele care îi aparțin. Ar fi culegând momente, iar cel al morții ajunge să-l culeagă pe el și tot ce rămâne este actul culegerii: decizii, acțiuni, atitudini, determinări, fapte, lucrări. Certitudinea morții există laolaltă cu caracterul ei nedeterminat, așa cum enunță un proverb japonez că „moartea nu are gură să anunțe când vine”. În acest sens, moartea și golul ei decisiv îl călăuzește ca o busolă pe *Dasein* către el însuși, către ființa lui cea mai proprie și cea mai autentică.

„Încă nu-ul” se referă la fel și la „încă”, implicând sensurile de „până acum” sau „până atunci”, ceva ce continuă și durează până la o iremediabilă încheiere. Acest termen ilustrează starea de finitudine, conștientizarea propriei

mortalității drept o impulsională fără precedent de a acționa sub auspiciile căutării de adevăr și de sens, și de scop. Mai mult, a fi „încă nu” îi atribuie identității lui Dasein o identitate fluidă, nefixată, în raport direct cu deciziile pe care le ia punctual, minut cu minut. De aceea, „încă nu-ul” poate fi interpretat drept un gol existențial, deschizător de drumuri. O potecă strâmtă, fără parapet (poate), orientată spre viitorul potențial. Golul vitalizează deci, iar împlinirea dincolo de el și prin el se caută a fi la rândul ei împlinită în ființă. Totuși, plinul nu rămâne nicicând permanent, se șterge, este fezabil într-un moment condamnat trecerii. Interacțiunea dintre aceste două stări este esențială pentru înțelegerea existenței umane conform demersului ontologic heideggerian.

În fața acestui gol este posibil de rezistat în condiția autenticității, a împlinirii în adevărul propriei existențe pe lume. Autenticitatea vibrează posibilă, este o luptă câștigată încă de la început, în fața golului. O luptă în care se câștigată dacă nu se luptă, de fapt. Autenticul este adevărata împlinire și i se trebuie arătat, este puțința de a fi ca o chemare. O face exclusiv în tăcere, într-un vid dispensat de gânduri deșarte și împlinit în adevăr. Chemarea vine din ființă și totuși dincolo de ea, o transcende, scrie Heidegger. Tăcerea devine aici o potențialitate esențială a discursului, care are ceva de spus și tocmai acel ceva este adevărul imediat recognoscibil, asemenea unui eveniment și licărire. Adevărul ca aspect fundamental al existenței și *faptul-de-a-fi-în-adevăr* drept o determinare existențială categorică.

3. Paradoxul vidului la Badiou ca fundament al ființei

În concepția filosofului francez Alain Badiou, vidul însuși este numele propriu al ființei, este spațiul de la început din care se trage. Vidul este concept central în cartea sa „Being and Event”, în noua ontologie pe care o propune, fundamentată în domeniul matematicii. În demersul său ontologic, Badiou include matematica, în speță teoria mulțimilor. Deși mulțimea vidă nu conține niciun element, din ea se trag, în mod paradoxal, toate mulțimile. În mod echivalent, vidul nu este un „nimic absolut” sau „un nimic” care poate fi și el numărat. Vidul este o inconsistență de ordin structural drept geneză a ființei. Vidul dăinuie dincolo de actul numărării, înainte ca aceasta să aibă loc. Căci tocmai prin numărare, structura își organizează elementele și capătă caracter

consistent. „Nu există un nimic, ci un nimic fantomă al inconsecvenței” (Badiou, 2005, p. 55). Vidul deci nu poate fi supus numărării. Nu există „un nimic”, ci „nimic”.

Vidul-fantomă fiind al inconsistenței și lipsei de determinare a ființei. Fantomă, căci este ascuns vederii și puțința latentă de a se frânge și de a deveni *eveniment*, adică vizibil aieva și producător de mari și din temelie schimbări, configurări în structura ființei. Tocmai aici rezidă turnura studiului „Ființa și eveniment”. Din vidul drept absență subtilă, inconsistență și nedeterminată purced toate cele determinate. Vidul-fantomă lipsit, la rândul său, de consistență proprie și de sine stătătoare. Astfel, este văzut drept o condiție negativă a existenței, în sensul că o face incompletă. Tocmai această incompletitudine generează posibilități de a se dezvolta și de a deveni ceea ce deja este ființa (Heidegger). În acest mod, apar noi și autentice formulări ale ființei în perpetuă mișcare și dezvoltare.

Pentru Badiou, ontologia poate fi doar o teorie a vidului, o teorie care recunoaște faptul înrădăcinării ființei în vid, în sursa potențialității de schimbări și configurări autentice ale structurii înseși. Este sursa deopotrivă a ordinii și a rupturilor. Din acest motiv, ontologia trebuie să fie o teoretizare a acestui vid pentru a înțelege ca atare existența. Mulțimea vidă, fiind marcată de litera scandinavă (\emptyset), devine emblema vidului irevocabil, concept definitiv al limitei de sens și semnificație în ontologie. Linia oblică care taie „ceva-ul”, instalează tăcerea în însăși fundația existenței și o închide acolo până în momente de cumpănă ale hotărârii de a vedea mai mult.

Mulțimea vidă (\emptyset), deși este golită de elemente și înăuntrul ei este pură solitudine, ea rămâne a fi postamentul din care apar celelalte mulțimi. Mulțimi cu elemente multiple, o multiplicitate ce este ființa și care se naște din vid. Ființa, așadar, nu este un „unu” originar, ci multiplicitate, un tot laolaltă care există mișcându-se.

În fiecă realitate ontologică persistă elementul de vid inerent, implicit, în substratul pornirilor. „Totul” situațiilor amintit de Badiou este reprezentat de totalitatea elementelor care le compun (fie acestea o structură socială, un sistem bancar sau de gândire, o poietică). Acest întreg se definește în fundamentul structurii sale de vid. Ca o genune din care urcă ceva (o entitate, un membru al structurii înseși) care nu coborâse încă. Vidul invizibil dincolo de vizibil,

esențială totuși pentru existență. Mulțimea vidă ca atare, lipsită fiind de orice element constitutiv și totuși fiind o entitate ontologică fundamentală. Genuine drept lipsă de oricare determinare și ancoră fixate în ceva ce fixează, deține acest tip de putere propulsionată în extern. Fiecare dintre realitățile ordonate în structură implică un gol determinant care scapă vederii de suprafață. Vederea de suprafață care, de fapt, este incapabilă să surprindă detaliile de la margini sau de la bază, locul gol care este menit să se umple (ne întrebăm aici cu ce). Vederea asupra lucrurilor de suprafață, care sunt vizibile tuturor. Vedere închisă fiind în stratul îndepărtat de miezul adevărat.

De aceea, oricare dintre realitățile ontologice existente și/ sau posibile este condamnată la incompletitudine, de vreme ce este neîncheiată în vidul pe care-l conține (care e conținut în vid). Vidul rămâne a fi de necuprins în succesiunea determinărilor în deriva existenței. Se caută oare iremediabil scopul sau vidul pe care să-l umple cu scop? Posibil că scopul și sensul, (fiind entități pline în ontologia lor să scape, de vreme ce ne scapă ca atare vidul). Avem nevoie de gol pentru a-l umple cu ce trebuie sau doar credem că trebuie? O privire în gol care e cea care vede, de fapt.

În ontologia lui Badiou, nu există un „unu primordial” la temelie, ci un „not-one”, o multiplicitate încă nedefinită din vid. Eșecul unul rezidă în eșecul de a conferi ființei o unitate coerentă de „unu” în schimbul acestei ca atare multiplicități nereglementate. Vidul tocmai devine simbolul neputinței de a reduce existența la unitar. Astfel, în locul centrului unificator stabil (unu ontologic), ființa purcede din vid, din absența de determinare, inconceptibil de a se supune operației matematice de numărare. Este o condiție ontologică esențială, dincolo de orice structură cuantificabilă, dincolo de întregul unitar. Mai mult, vidul nu se rezumă doar la negarea întregului „not-of-the-whole”, ci este anterior oricărei noțiuni de „întreg” sau organizări în unități și structură. Vidul condiționează imposibilitatea ființei de a se reduce ca atare la un „unu”. Acest fapt îi demonstrează inconsistența categorică a ființei.

Pentru ca vidul să devină vizibil și localizabil în domeniul suprafețelor, e nevoie, scrie Badiou, de „o disfuncție a numărării, care rezultă dintr-un exces de unu” (Badiou, 2005, p. 56). Operația de numărare, disfuncțională, imperfectă – și-n momentul imperfecțiunilor, a derapajelor și devierilor – vidul iese la suprafață. Tocmai când numărarea nu mai este consistentă, când „excesul de

unu”, adică un element oarecare, nu mai e susceptibil la integrare armonioasă în sistem. Excesul este ceea ce scapă, este surplusul care produce o sfâșietură și prin această falie iese la iveală vidul, se lasă dezvăluit. De aceea, tocmai disfuncțiile (așa-zisele erori) fac să intre în aranjament vidul propriu și să reorganizeze, să confere o nouă turnură demersului vieții, să configureze oportunități noi (și reale) de creștere. Excesul de unu ar fi prea-plinul neintegrabil și atunci vidul devine absolut necesar pentru a echilibra structura într-o nouă direcție întru adevăr.

4. Plinul percepției imediate și golul reflecției la Merleau-Ponty

În „Fenomenologia percepției” de Maurice Merleau-Ponty regăsim posibile încadrări în dialectica vizată în articolul de față, cum ar fi fenomenul percepției înseși, corporalitatea, spațialitatea, cunoașterea ș.a. Bunăoară, Merleau-Ponty explorează, la începutul lucrării sale, scindarea rigidă dintre ceea ce înseamnă corp și ceea ce înseamnă minte, interstițiu despărțitor în care percepția umană se fragmentează.

Corpul viu era alungat din sistemul experienței, redus la un obiect fizic fără subiectivitate, devenea „un exterior fără interior, subiectivitatea devenea un interior fără exterior, un spectator imparțial” (Merleau-Ponty, 1999, p. 86). Conform lui Merleau-Ponty, corpul este receptaculul subiectivității, fiind inseparabil de ea. În schimb, subiectivitatea se izola categoric, devenind „un interior fără exterior” desprins de lume și de anturajul fizic. La Ponty, în schimb, subiectivitatea „se umple” prin medierea experiențelor concrete și punctuale ale corpului. De aceea, golul e cauzat de ruptura între subiect (percepție) și lume (corp), iar plinul fenomenologic și holistic al lui Merleau-Ponty se restaurează la pătrunderea reciprocă (pe care o regăsim în cadrul tradiției dualiste) a acestor două entități într-un demers comun de percepție a lumii.

„Experiența anticipează o filosofie, de vreme ce filosofia nu reprezintă decât o experiență elucidată” (Merleau-Ponty, 1999, p. 96), scrie filosoful francez în vederea trecerii de la câmpul fenomenal trăit în acest context „plin” la câmpul transcendențial al reflecției filosofice, adică „golul” trebuincios de înțelegere și elucidare. Plinul, așadar, este interpretabil aici în cheia experienței trăite suprapusă pe golul nevoii de reflecție. Imersiunea clipă de clipă în experiență

debordează de semnificație încă înaintea etapei reflexivo-filosofice. Filosofia nu creează ea însăși aceste experiențe, ci e capabilă de a umple spațiul gol provocat de neînțelegeri de ordin conceptual, de incompletitudinea înțelegerii ca atare. În asemenea cadru hermeneutic, experiența poate fi plinul inițial, în timp ce reflexia filosofică vine să umple goluri apărute în timpul desfășurării lor. Totuși, elucidarea filosofică lasă loc pendulând unui excedent de sens al experienței, un loc deschis și inepuizabil prin reflexie, în continuă potențialitate.

„Avem nevoie să înțelegem cum putem vedea dintr-o anumită parte, fără ca vederea să fie închisă în perspectiva sa” (Merleau-Ponty, 1999, p. 99). Privirea fiind ațintită pe obiect, obiectul este situat în captivitatea privirii. Aici, plinul se raportează la percepția perspectivei complete în sine, plinul de sensul în clipă și concret situațional, specific în amănunte. Acest plin totuși e limitat de cadrul specific al percepției, conștienței fiind că există un „mai mult” de necuprins încă. Contrastant, „vederea închisă în perspectivă” nuanțează golul limitei. Cu alte cuvinte, neștiința propriei limitări. Golul perceptiv de înțelegere a propriei condamnări la limita vederii la neîncadrare a perspectivelor într-o singură, personală. Limitarea însăși nu este fixată însă, întrucât percepția e deschizătoare de perspective singulare și fragmentare către un gol al nedefinitului, care nu este un gol absolut, ci potențial de noi și noi mici sau mari găselnițe a ceea ce era până atunci tănuit în dosul câmpului perceptiv imediat, întrucât „a privi obiectul înseamnă a te cufunda în el” (Merleau-Ponty, 1999, p. 100).

Desigur că analiza hermeneutică aici poate continua nevinovat de mult, în acest sens, opera lui Merleau-Ponty este foarte generoasă. Punctăm la final de fragment conceptul esențial al fenomenologiei sale, și anume „vederea preobiectivă” care punctează tensiunea dintre imediatul experiențial perceput (plin) și reflexia acestuia (încercările de conceptualizare și elucidare a sensului unei situații, golul semantic). Așadar, „vederea obiectivă” se referă la percepția originară asupra lumii, dinaintea analizelor intelectuale; o percepție imediată cu tot ce există în împrejurimi, un plin imersiv în lume fără de nici un filtru rațional. În urmarea acesteia, încercările de a obiectiva vederea principală, de a o conceptualiza – apare inevitabil o formă de gol în derivă, o suspendare a imediatului într-un cadru eteric și evaziv, distanțat în reflexivitate de conținutul său originar, de lumea propriu-zisă în care este aruncat. Această ruptură poate genera un gol ontologic, o despărțire între subiectul trăitor și obiectul

conceptualizat. La Merleau-Ponty, mediatorul în cadrul acestei dialectici este corpul care simultan oferă atât un punct de vedere asupra lucrurilor, cât și o limitare perceptivă a anturajului. Este mijlocirea insistentă dintre plinătatea percepției în momentul fix și golul reflexiei, provocat de distanțarea cognitivă de lume transpusă în unități de obiecte și lucruri.

În acest cadru fenomenologic, dialectica dintre gol și plin poate fi contextualizată în raport și cu timpul – un flux insecabil de momente împreunate; o dimensiune a ființei umane, aspect esențial al experienței subiective. Pentru Merleau-Ponty, analogia timpului ca pe o scurgere a râului este una limitativă. Este parte esențială a structurii existenței umane, în care momentele trecute, prezente și viitoare se împletesc într-un câmp perceptiv propriu, în care viitorul și trecutul „se află, în lucrurile însele, într-un fel de preexistență” și „există într-o măsură prea mare în lume, există în prezent” (Merleau-Ponty, 1999, p. 480). Prezentul vibrează pe urmele trecutului, anticipând viitorul. În cadrul dialecticii, putem interpreta acest fenomen drept plinătatea momentului prezent, străpuns de golurile trecutului care a fost și nu mai e și a viitorului care încă n-a fost și va fi. Toate aceste momente modelează nemijlocit felul în care percepem lumea într-un timp rămas neschimbat, întrucât „trecutul este un fost viitor și un prezent recent, prezentul un trecut proxim și un viitor recent, în fine, viitorul un prezent și chiar un trecut în curând” (Merleau-Ponty, 1999, p. 491). În așa mod, percepția este un proces temporal atotcuprinzător, în care trecutul și viitorul coexistă în lucrurile însele drept „preexistență” și parte integrantă a lumii în plină dezvăluire. Plinul se întâmplă acum, penetrat fiind totuși de golul în tensiunea dintre ceea ce percepem și ceea ce ne scapă, dintre ceea ce este și ceea ce s-a pierdut sau este potențial. De aceea, povestea plinului incomplet se repetă.

La Merleau-Ponty, clipele nu se leagă între ele, nu sunt entități dispartate una față de alta (secunde, minute, ore), ci este vorba despre un fenomen singular de scurgere. Un flux temporal unitar și continuu, „timpul este unica mișcare care se potrivește, în toate părțile sale, cu sine, așa cum un gest cuprinde toate contracțiile musculare necesare pentru a-l realiza” (Merleau-Ponty, 1999, p. 488). Toate dimensiunile temporale constituie un fenomen singular într-o scurgere integratoare a ceea ce este, a fost și urmează să fie. Trebuie să înțelegem timpul ca subiect și subiectul ca timp, în ideea că timpul nu este un fenomen obiectiv, în afara noastră, (așa cum o poate sugera viziunea clasică a timpului absolut a

lui Newton), ci subiectivitatea însăși este temporală, trăiește ca atare în timp. Timpul reprezintă un element constitutiv al ființei umane prin care aceasta devine ceea ce este deja (Heidegger). Mai mult, Merleau-Ponty scrie că „[...] a fi în prezent înseamnă a fi dintotdeauna și pentru totdeauna” (Merleau-Ponty, 1999, p. 492); o simultaneitate aprigă a segmentelor temporale, într-un flux necurmat de timp, unificator de ființă. Prezentul se extinde în largul axei de timp și poartă cu sine istoria toată și viitorul în potența faptului de a fi. O întindere către trecut și viitor, pentru a fi asimilate, asimilate fiind deja. O clipă eternă, un prezent atemporal (în sensul în care cuprinde implicit și trecutul, și viitorul).

În cadrul dialecticii noastre, prezentul plin este împrejmuț în permanență de goluri temporale (în chipul trecutului care nu mai este, dar și a viitorului care încă nu e, dar e, de fapt). Golurile menționate se conțin activ în plinul clipei de acum și-n percepția ei ca atare drept simultaneitate, căci prezentul este privilegiat, fiind zona în care coincid ființa și conștiința (Merleau-Ponty, 1999, p. 494). Prezentul este imediat, în schimb trecutul (amintirile) nu sunt decât reprezentate. Acum, conștiința subiectivă și ființa obiectivă (în lume) se suprapun ontologic. Prezentul este o oază încolțită în faptul de a avea conștiință, de „a fi în”, simultaneitate împlinită în percepții senzoriale, reflexii conștiente, acțiuni concrete. Subiectul, astfel, exprimă dialectica în cauză și se angajează în dinamica devenirii. Subiectul „poartă în el schița a tot ceea ce i se întâmplă” (Merleau-Ponty, 1999, p. 497), îi este tipărită pe canavaua internă o schiță, un tipar a felului în care își trăiește zilele. Predeterminarea invocată este conturată de trecutul experiențial care modelează raportul față de ceea ce urmează în viitor. Merleau-Ponty reconciliază caracterul activ (acela de a ne proiecta în lume, de a lua hotărâri și alegeri, astfel creând viitorul) și caracterul pasiv (acela de trecere ireversibilă a timpului ca într-un spectacol al cărui spectatori suntem), întrucât „suntem țâșnirea timpului” (Merleau-Ponty, 1999, p. 498). Timpul nu se scurge pe lângă noi izolat și rezervat în albia lui, ci chiar prin noi într-o manifestare imediată a scurgerii. În acest sens, dialectica se perindează între a acționa în timp și a fi afectați de trecerea sa irecuzabilă.

5. Neantul ca emergență a libertății în analiza lui Sartre

Un alt filosof francez, Jean-Paul Sartre, în ontologia sa fenomenologică, scrie că suntem înconjurați de neant, de neființa din afara și dinlăuntru nostru;

„ceea ce ființa *va fi* se va înălța cu necesitate pe fondul a ceea ce ea nu este” (Sartre, 2004, p. 43). Existențialismul ontologic al lui Sartre presupune ideea că existența precedă esența, că devenirea rezultă punctual din calitatea alegerilor continue, întotdeauna în raport cu „ceea ce încă nu este”, adică neantul. Neantul conține în el tocmai aceste posibilități stocate în sala de așteptare, neactualizate încă, lucruri în potență. Este spațiul de urgență al libertății de alegere și al posibilității de devenire.

Potrivit lui Sartre, neantul nu reprezintă un fundal metafizic preexistent, ci un produs exclusiv al conștiinței umane. Conștiința este cea care introduce neantul, diferențiază ceea ce este de ceea ce nu este. „Neantul nu se poate neantiza decât pe fond de ființă; dacă neantul poate fi dat, el nu este dat nici înainte, nici după ființă, nici, într-o manieră generală, în afara ființei, ci chiar în sânul ființei, în inima sa, ca un vierme” (Sartre, 2004, p. 63). De aceea, Sartre explorează originea neantului, cum el este dat în lume. Nu-l putem concepe *dincolo* de ființă sau drept noțiune abstractă sau spațiu nemărginit în care ființa ar fi suspendată. Ființa-în-sine, fiind o plină pozitivitate, nu conține categoric structura neantului, așa cum lumina adevărată nu conține niciun dram de întuneric. Ființa-în-sine nu are nici un raport cu neantul, căci este o împlinire adevărată în sine. Atunci, dacă neantul nu este conceptul dincolo de ființă, nici pornind de la ea, de unde se trage? „Neantul, de fapt, *nu este*, se rezumă la o ființă împrumutată” (Sartre, 2004, p. 64). Sartre concluzionează acest fragment al cercetării cu ideea că omul este ființa prin care neantul vine în lume. Însă ce îi este specific omului, astfel încât prin el neantul să acceadă la ființă? Omul aici ar fi un mediator unde survin modificări de raport. Tocmai aici intervine libertatea de alegere și prin ea neantul vine în lume, să o înrăurească.

Așadar, dialectica dintre ființă și neant poate fi compromisă în complementaritatea specifică realității: binele și răul, lumina și umbră, plin și gol. Neantul la Sartre are nuanța semantică de rău, de entitatea care doar împrumută și fură ființă, un vierme răscolitor și dinadins repulsiv. Omul ar fi puntea de acces a neantului la ființa-în-sine, a răului către bine, iar libertatea despre care scrie Sartre și care provoacă angoasă este tocmai libertatea de a alege dintre ceea ce este bine și ceea ce este rău.

6. De la absența sensului la împlinirea înțelegerii la Gadamer și Barthes

Dialectica între „gol” și „plin” se poate răstălmăci drept sensul împlinit în înțelegere și cel încă neinterpretat. Golul de sens marginalizat receptării, o întâlnire neîncheiată între intențiile autorului, cititorului, operei. Experiența unei opere implică înțelegerea drept fenomen exclusiv hermeneutic. Fenomenul înțelegerii împlinește experiența în telos-ul său propriu, se autoeficientizează nemijlocit. Conform lui Gadamer, interpretarea este o re-creare a creației; cu funcție de cunoaștere și autocunoaștere în mersul facerii. Plinul aici ar fi, într-o plină desfășurare, în clipa absolută a receptării, „unde îl smulge (pe receptor) din toate și îi redă în același timp întregul ființei sale” (Gadamer, 2001, p. 105). Smulgerea – golirea (uitarea) de sine, ca doar apoi să se întregească într-o structură ființială de calibru mai nuanțată estetic. Golirea (uitarea) de sine este absolut irevocabilă în acest demers (de altfel, nu ar mai fi loc liber la spectacol, lectură, concert sau film, expoziție, galerie).

Dialectica mai poate fi transpusă și echitată cu conceptul de *cerc hermeneutic*, anume tensiunea dintre neînțelesul încă (gol) și ceea ce am înțeles deja (plin) într-o rotire continuă de nuanțe ale înțelegerii. Mai mult, plinul înțelegerii interacționează neobosit pe cerc cu neînțelesul gol și rotirea se datorează tocmai acestei interacțiuni. În acest cadru, intervin și prejudecățile de la care demarează tot procesul de interpretare, este puntea de plecare a conștiinței umplute „de o pluralitate de voci în care răsună ecoul trecutului” (Gadamer, 2001, p. 217). Sensul acestui cerc se orientează către o împlinire rondă a ceea ce este o „anticipare a desăvârșirii” unde se armonizează lucrurile (familiaritățile cu alteritățile). În acest interstițiu dintre ceea ce e știut și ce nu își face loc în demersul hermeneutic e un act gentil de acrobație și tehnică.

Mai mult, hermeneutica lui Gadamer subliniază natura productivă a înțelegerii în detrimentul comportamentului reproductiv și clasat în platitudini. Golul ar fi aici spațiul deschis de umplere cu sensul nou produs în urma parcurgerii operei sau lipsa de sens imediat, datorat distanței temporale dintre autor și cititor. De aceea, este necesar ca actul productiv de a transforma golul într-un plin de semnificație, pe cât de validă, pe atât de personală și umană per general, cea care imprimă mișcarea de egalizare cu autorul și cu cititorul

originar din epoca respectivă. Înțelegerea, astfel, se împlinește într-un act firesc de congenialitate, posibil fiind în virtutea conexiunii preliminare a tuturor individualităților (Gadamer, 2001, p. 148). Fiecare spațiu gol se împlinește în această conexiune desfășurată sensibil în operele scriitorilor care văd în amănunt caracterul acestor irevocabile căutări care fac posibil miracolul înțelegerii (Gadamer, 2001, p. 259).

Mai mult, tocmai împlinirea actului interpretativ într-un înțeles viabil deschide un spațiu inedit cu un gol iscat și eliberat prin experiența ca atare. Plinul, așadar, nu rezidă într-o cunoaștere încheiată, ci în deschidere către alte împliniri (lucru uimitor este profunzimea fără de margini). De aceea, Gadamer îi conferă conștiinței hermeneutice o structură logică a deschiderii prin întrebare, așa încât interogarea autentică reprezintă golul deschis – o știință a neștiinței conform modelului socratic. Demersul hermeneutic, astfel, afirmă relația apropiată dintre interogarea în gol cu înțelegerea în plinul de sens pliat cu sinele cititorului; căci „orice înțelegere este mai mult decât simpla reluare în gând a unei opinii străine” (Gadamer, 2001, p. 284). O astfel de reluare ar face cercul să bată pasul pe loc, într-o circumvoluție ternă.

Această structură fundamentată pe aporie în deschiderea către înțelegere face ca „o operă de artă să nu fie niciodată epuizată. Ea nu este niciodată vidă” (Gadamer, 2001, p. 376). Nu se poate ajunge la o înțelegere definitivă a textului, așa cum se vedește imposibil să se ajungă la o înțelegere definitivă a oricui este mișcător și viu. Este un vid productiv, o absență ce se umple cu noi și noi semnificații contextuale și reinterpretabile. Totuși, Gadamer susține că opera nu este niciodată vidă, că e plină de sens, cu toate că nu e nicicând împlinit. Totuși, niciunul dintre înțelesurile multiple generate nu epuizează categoric potențialul inexhaustibil de înțelegere. Este un plin îndreptând reflectoarele asupra golului pe care-l conține deopotrivă, ca pe niște găuriri în ființa sa, necesare fiind totuși pentru a se întregi contextual în cadrul lecturii propriuzise, a înțelegerii și interpretării.

Interpretarea fiind, de fapt, înțelegerea explicită în cuvinte, un eveniment interior întâmplat și notat pe foaie. În înțelegere totuși subzistă un element de lipsă-de-sine, o deschidere către alteritate în virtutea felului de suspendare de ego (propriile așteptări, opinări, convingeri, viziuni, prejudecăți, nevoi), pentru a fi posibil dialogul cu textul, cu ceva inedit și diferit; „fuzionarea orizonturilor”

dinspre ambele vederi. Acest „gol” este necesar pentru ca „plinul” înțelegerii să se facă văzut în toată splendoarea și complexitatea realizării sale evenimentiale. O umplere efectivă punctuală în cele mai abrupte pasaje, o oarecare nivelare de constituție a ființei interpretative care înțelege ceea ce citește în timp real. Căci hermeneutica este, în ultimă instanță, un dat interior și plinul nu se resimte decât la nivel personal, chiar dacă înțelegerea este de ordin lingvistic al unei limbi comune și comunitare. Limba ne aparține în sensul cel mai comunitar posibil, pe când înțelegerea cea mai înaltă se dispensează de gramatică și semiotică, se desfășoară în liniște, este un act realizat fără de glas. Aceasta tot este o formă de lingvisticitate, întrucât cuvintele nu sunt de ajuns pentru a putea exprima pe deplin înțelegerea realizată de-acum în mod tacit și intim.

În poetică, în schimb, plinul ar putea fi întruchipat de întreaga istorie în desfășurare, cu setul de rigori literare stabilite în strictetea experienței. Golul este spațiul care se oferă experimentării și prospețimii, a detectării de lucruri care nu au fost gândite până acum. Golul ar fi tocmai experimentarea lipsei faptului de a se gândi la ceva, de a gândi ceva, de a se lăsa în voia paginii albe care-l cuprinde deopotrivă pe scriitor și cititor într-un „grad zero al scriiturii”, unde „writing at the zero degree is basically in the indicative mood, or if you like, amodal”⁵ (Barthes, 1968, p. 76). Este o nouă neutralitate, implicată mai degrabă într-o absență (de judecăți), absență căreia Barthes îi atribuie o natură completă.

„Scriitura albă” (*ou ecriture blanche*), nefiind marcată de un stil peremptoriu al celui care scrie, nu se impune drept autoritate asupra mesajului. „Gradul zero al scriiturii”, golul creativ îl regăsim dincolo de rigorile literare și ideatice, dincolo de părere. Dar totuși „the zero degree is therefore not a total absence (this is a common mistake), it is a significant absence”⁶ (Barthes, 1968, p. 77). Detașarea asumată de conotațiile și judecățile convenționale, absența semnificativă de care amintește Barthes poate fi ea însăși debordantă de sens. În golul semnificativ, nu persistă păreri, nu se construiesc perspective și tocmai acest lucru creează o perspectivă nouă. Limbajul, în așa fel, se eliberează de stil, de artificii retorice, de intenția de a persuadea ideologii. Scriitura devine una depersonalizată, spune ceva important tocmai prin abținerea de a spune ceva

⁵ „Scriitura la gradul zero este, în esență, în modul indicativ sau, dacă preferi, amodală” (trad.)

⁶ „Gradul zero nu este, așadar, o absență totală (aceasta este o greșeală comună), ci o absență semnificativă” (trad.)

în modul tradițional. Expresia vie a golului creativ se reduce la esența sa primară. Astfel, se accede la o formă pură a creativității, fenomen firesc în spațiul textual.

7. Idealul creștin al golului împlinit în adevăr

Existența unui gol înseamnă tocmai lipsire de ceva. Golul semnaleză absența a unui cutare lucru. Nu mai există ceva-ul care îl umple (căci plinul nu înseamnă întotdeauna plin de bine). Acest plin credem că este plinul de sine, punctul prim al tuturor deficiențelor morale: îngâmfarea, orgoliul, aroganța, vanitatea, pretențiozitatea, autoglorificarea. Într-un contrast categoric regăsim idealul creștin al smereniei și lipirii de sine; a unei sobrietăți nuanțate față de propriile limite și vulnerabilități susceptibile foarte ușor la rău; „[...] nimicitoarea de căpetenie a tuturor patimilor este smerita cugetare. Căci cei ce au câștigat-o pe ea au biruit toate” (Scărarul, 1980, p. 329). Devierile ar fi reprezentate de gândurile deșarte, așa cum sunt discutate în creștinism de către Sfinții Părinți, care îl zăpăcesc pe om și-l deusolează de la calea inimii. „Gândul deșert, pământesc, ocupându-l neconținut pe om, pricinuieste în el o sărăcie a înțelegerii” (Briancianinov, 2008, p. 610). Este o rătăcire în ne-adevăr, într-un plin iluzoriu, care mimează plinul autentic. Este un gând absolut gol de esență.

Astfel, umplerea viabilă a golului se realizează prin adevărul dincolo de gândurile deșarte și amăgitoare. Cel care cu adevărat umple rezidă în vidul esențial și cel care golește inima rezidă în planul suprafețelor. Plinătatea lumii este iluzorie, înșelătoare, amăgitoare, închipuită, imaginată. „Vidul este plinătatea supremă, dar omului nu i se permite să o cunoască. [...] Toate păcatele sunt încercări de a umple golurile.” (Weil, 2002, p. 24). În acest sens, credem că miza creativității și a manifestărilor sale rezultă din atingerea vidului esențial, din atingerea adamică în creație.

8. Concluzii

Articolul de față s-a străduit să dezvăluie natura dialectică a „golului” și a „plinului” ca principii fundamentale ale creativității. Există numeroase lentile prin care putem surprinde dinamica dialecticii vizate. În ontologia lui Heidegger, golul este pură potențialitate neexprimată, un spațiu al devenirii și umplerii cu

ființă. În cea a lui Badiou, ființa însăși se fundamentează în vid, reprezentată fiind matematic prin conceptul de „mulțime vidă”. În fenomenologia lui Merleau-Ponty, golul se umple de sens odată cu trăirea imediată a experiențelor. În hermeneutica lui Gadamer, golul echivalează cu lipsa de interpretări, cu tăcerea față de text; dialogul dintre golul de înțeles a ceea ce nu este încă interpretat și plinul de semnificație. În poetica lui Barthes, golul este reprezentat de „gradul zero al scriiturii” și „scriitura albă”, un spațiu golit de convenții și apt să intercepteze cele mai subtile vibrații ale creativității. În teologia lui Simone Weil, golul formează spațiul tăcerii în care se manifestă plinul credinței în Dumnezeu și a harului divin, așa cum scrie că „Harul umple spațiile goale, dar poate intra doar acolo unde există un vid care să-l primească, iar harul însuși este cel care creează acest vid” (Weil, 2002, p. 10). Lista poate continua mult. Dialectica dintre gol și plin eșalonează un rând imens de perspective, fapt care demonstrează natura inepuizabilă a ideii de gol în gândirea filosofică. Fiecare dintre abordările enunțate în articol deschide o cale unică prin care golul capătă sens și relevanță în căutările omenești. Golul nu este simplu un gol, absența sa nu indică doar o absență. Este mai mult decât atât. Este un concept fundamental pozitiv, un punct în care mocnesc potențialități. De aceea, dialectica dintre gol și plin transcende orice disciplină. Indică asupra naturii vidului ca fundament al devenirii, ca o constantă categorică a lumii în încercările nestăvilite de a înțelege ființa și adevărul (sensul ultim). În așa mod, creativitatea determină mișcarea dinspre golul existențial spre o formă de plinătate autentică în adevăr. În acest sens, creativitatea ar rezulta din actul scufundării în vidul plin de potențialitate, de noi și autentice formulări. Tensiunea permanentă între gol și plin certifică faptul că, în actul de creație, golul poate deveni plin prin actul sublim al împlinirii în adevăr.

Bibliografie

1. Badiou, A. (2005). *Being and Event*. Continuum, London.
2. Barthes, R. (1968). *Writing Degree Zero*. Beacon Press, Boston.
3. Baudelaire, Ch. (2004). *Poems. Classic Poetry Series*. Poem Hunter.
4. Cage, J. (1973). *Silence: Lectures and Writings*. Wesleyan University Press, Connecticut.

5. Gadamer, H.-G. (2001). *Adevăr și Metodă*. Teora, București.
6. Heidegger, M. (2002). *Ființă și timp*. Humanitas, București.
7. Merleau-Ponty, M. (1999). *Fenomenologia percepției*. Aion, Oradea.
8. Paz, O. (1971). *Configurations*. New Directions, New York.
9. Pessoa, F. (1998). *Poems of Fernando Pessoa*. City Lights Books, San Francisco.
10. Sartre, J.-P. (2004). *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*. Paralela 45, Pitești.
11. Sf. Briancianinov, I. (2008). *Experiențe ascetice*. Sofia, București.
12. Sf. Scărarul, I. (1980) *Filocalia Sfințelor Nevoințe ale Desăvârșirii*. Vol. IX. Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, București.
13. Weil, S. (2002). *Gravity and Grace*. Routledge, London, New York.

Relația dintre artă și medicină

The Relationship between Art and Medicine

*Georgiana Claudia CEAUȘU**

Abstract

Art has a particular bipolarity that we can see even today, being seen either a cure for the soul or as a poison that fills our senses. It is the duty of the artist to bring the art to its true form not only through the physical eyes but also by conceptualizing it with the mind's eyes. There is true art, that which actually heals the soul, and false art, that which only deceives our mind. The artist must create a work of art as faithful as possible to the real world, or if he transposes it through the lens of the imagination, it must be a successful creation to delight the viewer's eye. Art can never be perfect because art only imitates reality in an imperfect way. Because of our human condition, which we cannot overcome, art will only be an imitation of what is real, but it cannot be transposed by artistic means which are imperfect, and the human being who is also imperfect cannot achieve that real imitation of the world. Art can be used as a means of healing the mind for healthy people as well. Art brings fulfillment, peace of mind and happiness to the human soul. Art therapy is an alternative method of healing. It depends on the eye of the beholder how art will be interpreted because „beauty is in the eye of the beholder”. Every man has the prism of a wider or narrower imagination through which the object of art passes. The object of art can be perceived in an infinite number of ways.

Keywords: *art, medicine, therapy, creativity, imagination*

1. Introducere

În primul rând, art-terapia poate fii folosită și pentru oamenii sănătoși. „Art-terapia este un tratament eficient pentru persoanele care experimentează dificultăți de dezvoltare, medicale, educaționale, sociale sau mentale.” ([Ce este art-terapia? \(expressive.ro\)](http://Ce_este_art-terapia_(expressive.ro))). Art-terapia poate fii folosită și pentru copiii sau adulții care au dificultăți de comunicare, însă se poate folosi și pentru persoanele care le vine să se exprime mai ușor prin intermediul artei. Arta este un mod

* Studentă, Cosmetică medicală și tehnologia produsului cosmetic, an III, UMF Iași

intim de a ne cunoaște propria esență a sufletului. Arta este un alt mod de exprimare, pe lângă cea tradițională, deoarece prin artă exprimăm gânduri, idei, personalitatea și creativitatea noastre. Arta este un mod esențial de a ne rezolva conflictele interioare și de a ne ghida sufletul spre lumină. Putem să începem art-terapia dacă avem probleme de natură psihologică sau emoții dificile, care sunt greu de înțeles. Ea mai poate fi folosită și ca un mijloc de a ne explora latura creativă, deblocând creativitatea noastră interioară.

Modalitatea de desfășurare a unei ședințe de art-terapie este faptul că art-terapeutul alege o temă sau clientul o alege sau se poate lucra și fără o temă anume. Clientului îi sunt puse la dispoziție materialele pe care le are nevoie pentru ședința creativă, cum ar fi hârtie, canvas, acuarelă, guașe, creion, cărbune, carioci, pixuri, markere. Art-terapeutul nu intervine în proces sau rar intervine și ghidează crearea desenului sau a picturii. După ce lucrarea este realizată, clientul are de ales dacă să vorbească cu art-terapeutul sau acesta poate alege și varianta să nu vorbească cu art-terapeutul după ce se termină procesul creativ. Fiecare ședință decurge diferit și fiecare client sau art-terapeut are modalitatea sa de a realiza ședința. Confidențialitatea ședinței este un termen ce e respectat. Nu trebuie neapărat să ai talent la artă pentru a participa la o ședință de art-terapie.

Art-terapia cuprinde diverse domenii ale artei, cum ar fi: pictura, desen, modelaj sau muzica, teatru, dans, scris. În continuare, voi defini aceste forme de terapie prin artă:

- **Terapia prin artă** – folosește forme de artă vizuală precum pictura, desenul și sculptura
- **Terapia muzicală** – utilizează muzica pentru a răspunde nevoilor emoționale, cognitive și sociale
- **Terapia cu dans/mișcare** – încorporează mișcarea și dansul pentru exprimarea emoțională și vindecarea
- **Terapia dramatică** – implică actorie, improvizație și povestire pentru creșterea personală (de exemplu Psihodrama este un tip de terapie dramatica)
- **Terapia scrisului** – se concentrează pe cuvântul scris pentru a procesa emoțiile și a-și spune povestea
- **Terapia prin joc** – folosește jocul pentru a ajuta copiii să comunice și să abordeze probleme emoționale sau comportamentale.

Terapia prin artă poate implica diverse tehnici de procesare ale artei, cum ar fi: Terapia Prin Artă: Ce Este, Tipuri, Tehnici Si Eficientă - (spiritmap.ro):

- **Pictură și desen** – folosind obiecte artistice, cum ar fi creioane, pasteluri, vopseluri, cărbune, carioci, markere, finelinere.
- **Sculptura și ceramica** – modelarea lutului sau de fimo pentru a crea modele 3D
- **Colaj și media mixtă** – combinarea de diverse materiale artistice sau colaje pentru a crea un nou material unic
- **Terapie prin artă digitală și vizuală** – utilizarea de diverse programe și software-uri pentru a realiza crearea de desene digitale, design-uri grafice sau editarea de fotografii

Art-terapia poate fi utilizată pentru:

- **Reducerea stresului și a anxietății** – art-terapia poate fi utilizată pentru a scăpa de sentimente negative, cum ar fi stresul sau anxietatea, deoarece crearea de artă conferă un sentiment de calm, pace spirituală și liniște.
- **Arta crește conectivitatea și plasticitatea creierului** – Participarea la activități creative stimulează creierul, mai ales aria vizuală. Crearea de artă întărește conexiunile neuronale deja prezente și creează conexiuni neuronale noi.
- **Expresie și procesare emoțională** – Exprimarea prin artă este un mijloc sigur de a ne exprima emoțiile interioare printr-un mijloc audio-vizual. Aceasta este o formă de exprimare prin care oamenii își pot rezolva problemele nerezolvate sau traumele ducând la vindecarea emoțională și la creșterea conștientizării de sine.
- **Creșterea stimei de sine și încrederii** – Crearea de artă este o modalitate prin care ne putem crește stima și încrederea de sine. Dacă ne mândrim cu propria noastră artă, ne crește și părerea asupra imaginii de sine.
- **Îmbunătățirea abilităților motorii și a coordonării** – Cu timpul, realizarea de desene, picturi sau modelaje poate îmbunătăți coordonarea dintre ochi-mână creier și ne poate crește mobilitatea, dexteritatea și abilitatea de a manipula obiecte.
- **Managementul durerii și relaxare** – Crearea de piese de artă ne poate reduce tensiunea musculară și reduce nivelul de cortizol, hormonul stresului.

Arta ne poate ajuta să ne concentrăm pe prezent decât să trăim în trecut sau să ne facem griji legate de viitor.

- **Îmbunătățirea comunicării și empatiei** – Prezentarea operelor de artă către ceilalți pot îmbunătăți comunicarea cu cei din jurul nostru. Pe măsură ce opera de artă este discutată, indivizii pot dezvolta o înțelegere mai bună de sine, să îi înțeleagă mai bine pe ceilalți și să își crească nivelul de empatie.
- **Munca în echipă și cooperare** – Lucrul în echipă poate îmbunătăți abilitățile de socializare și cooperare ale individului, aceștia împărtășind experiențe și emoții cu ceilalți membri participanți la art-terapie.

Printre beneficiile art-terapiei putem să numim (cf. Ce este art-terapia? Care sunt beneficiile art-terapiei? (Liviu Pendefunda Neurologul-scriitor premiat pentru poezii | adevarul.rou.ro)):

- Facilitează perspective pozitive asupra vieții.
- Îl ajută să depășească experiențele dificile.
- Încurajează dezvoltarea unor strategii sanogene de adaptare.
- Dezvoltă abilități de rezolvare a problemelor.
- Facilitează și dezvoltă strategii pentru: coordonarea vizual-motorie, abilități de motricitate fină (dezvoltarea dexterității manuale) și grosieră.
- Dezvoltă abilități interpersonale.
- Permite comunicarea verbală sau nonverbală a emoțiilor care altfel ar putea fi reprimare.
- Induce tehnici constructive pentru management-ul sinelui.
- Contribuie la creșterea duratei atenției, diminuând astfel frustrările aferente.

2. Medici ieșeni ce au fost și artiști

Liviu Pendefunda

Medicul Liviu Pendefunda, care este șeful Secției de Neurologie a câștigat numeroase premii pentru cele 60 de cărți pe care le-a publicat începând cu anul 1979 în domeniul medical, proză și poezie. Profesorul Liviu Pendefunda și-a descoperit talentul de scriitor încă de când era în școala generală când a compus versuri pentru solfegiile de la ora de muzică. În martie 1971 a debutat în revista

„Convorbiri literare”, iar în 1979 și-a scos prima carte, denumită „Ochi de lumină”.

În decursul anilor ce au urmat a publicat aproximativ 60 de cărți, dintre care 25 științifice, 6 de eseistică, 2 de proză și 20 de volume de poezii. Deși înclinația medicului pentru literatură a fost observată de toți cei din jurul său, acesta nu a regretat niciodată faptul că a ales profesia de doctor. Acesta spune: „Inițial am dorit arhitectură, apoi am optat pentru medicină. Am călcat pe urmele tatălui meu”.

Deși la prima vedere medicina și arta par niște domenii complet diferite, neurologul Pendefunda consideră faptul că și medicina atât cât și literatura reprezintă o artă. Există o armonie între ele. Este cunoscut faptul că doctorii merg frecvent la teatru, operă și balet. Doctorul Pendefunda mai explică faptul că „În plus, pasiunea aceasta pe care o am pentru scris este oarecum în antiteză cu boala pe care o întâlnesc la spital. Și medicina este o artă, cea a vindecării”.

Doctorul-scriitor nu are nicio regulă atunci când creează versurile. Este de părere că dacă ar trebui să scrie cu „normă” atunci s-ar limita. Multe dintre versurile doctorului Pendefunda i-au venit în minte spontan, iar acesta le-a trecut pe o foaie de hârtie. Doctorul Pendefunda mărturisește faptul că: „Nu poți să scrii la comandă pentru că dacă te-ai repeta, te-ai copia, iar în final ai ajunge să te blazezi. Multe idei mi-au venit chiar când eram la volan. Scoteam repede ce aveam la îndemână, notam ideea, iar acasă o transcriam”.

Talentul de scriitor i-a fost recunoscut și de colegii scriitori. În anul 2008 a primit premiul „Mihai Eminescu” pentru cele mai frumoase poezii de dragoste, iar în anul 2010 a obținut Premiul Uniunii Scriitorilor pentru întreaga sa operă literară. De asemenea, În 1990 a primit Premio Opera di Poesia, iar în 2008 a primit Marele premiu pentru cercetare în neurologie de la United Cultural Convention.

Într-un interviu cu doctorul Pendefunda Liviu, acesta răspunde astfel la următoarele întrebări:

➤ **De ce are nevoie un bun scriitor?**

Are nevoie de talent, de har. Poți realiza foarte multe și prin muncă, dar dacă nativ nu ai har pentru a scrie nu ai să poți excela niciodată, nu ai să poți atinge niște culmi. Este nevoie de har și de muncă.

➤ **Ce părere aveți despre modul în care sunt plătiți scriitorii vremurilor noastre?**

„Absolut toți scriitorii trebuie să mai facă ceva pentru a se putea descurca. Din păcate, societatea actuală nu oferă posibilitatea de a te întreține doar din scriitură.”

➤ **Ce îi place**

„Îmi plac călătoriile și istoria. De aceea, de fiecare dată când călătoresc caut totul despre istoria și civilizația locului respectiv. Iubesc munca didactică și recunosc că sunt gurmand, îmi place să încerc tot felul de mâncăruri”, spune doctorul Pendefunda.

➤ **Ce nu-i place**

„Nu-mi place să vorbesc foarte mult, batjocura și lipsa de bun-simț. La oameni nu-mi place când aceștia sunt ascunși sau nu sunt cinstiți”, încheie profesorul Pendefunda. ([Liviu Pendefunda Neurologul-scriitor premiat pentru poezii | adevarul.ro](http://LiviuPendefundaNeurologul-scriitorpremiatpentru Poezii | adevarul.ro)).

Grigore T. Popa – medic și artist

Omis sau prezentat trunchiat de istoriografia comunistă, uitat pe nedrept mult și după anii 1990, Grigore T. Popa, cel mai mare anatomist este încă necunoscut publicului, atât și opera lui. O mică parte din scrierile lui au fost publicate. Însă aceste eforturi izolate n-au putut acoperi copleșitoarea dimensiune pe care a lăsat-o în urma sa.

Grigore T. Popa a scris cartea „Reforma spiritului”. Textele din această carte sunt tulburătoare. Personalitatea lui Grigore T. Popa nu pare întreg descrisă în această carte. Universitatea de Medicină și Farmacie din Iași îi poartă numele. El avea ample preocupări, cum ar fi ideologia, scrisese despre învățământ, era militant. Grigore T. Popa (1892–1948), figură exemplară de lider transformațional, ale cărui spirit, forță, moralitate și discreție au făcut să reprezinte un model distinct în istoria științei și culturii românești. Inițial, în calitate de președinte al „Centrului studentesc Iași” și, ulterior, prin funcțiile pe care le-a ocupat (decan al facultăților de medicină din Iași și București, președinte al „Cercului didactic” Iași etc.), Gr. T. Popa a analizat fenomenul educațional și a punctat mereu rolul educației morale a tinerilor.

Publicistica lui Grigore T. Popa acordă un amplu capitol educației. A semnat numeroase articole ce vizau problemele pedagogiei, în care a analiza practicile sociale și educaționale existente și propunea, pe baza experienței

dobândite prin frecventarea universităților occidentale, ca „elev și ca instructor”, concepte operaționale pentru o bună funcționare a științei educației românești.

Este impresionant efortul pe care îl făcea aproape zilnic scriind articole în care atrăgea atenția, celor în drept și publicului, cu privire la funcționarea deficitară a sistemului educațional românesc. Putem menționa seria celor peste 70 de articole publicate în ziarul Epoca, între 2 aug. și 8 oct. 1933, sub titlul „Procesul învățământului”, și între 17 nov. 1937 și 3 apr. 1938 – ciclul „Drama universitară” sau titluri precum „Universitatea și educația” (1936), „Învățământul și directivele lui” (1937), apărute în revista Însemnări ieșene. De asemenea, lucrările „Din viața universitară. Amintiri, critici și propuneri”, Atelierele Adevărul, București, 1923; „Problema învățământului superior. Considerații critice”, Institutul de Arte Grafice „H. Goldner”, Iași, 1930; „Reforma spiritului. Principii de educație și învățământ”, în Analele Academiei Române, seria III, tom. XX, mem. 7., 1945. (Gr. T. Popa, despre sănătatea educației - Politici de Sanatate).

Brâncuși și Gerota

Avem în vedere inițiativa Secției de Arte, Arhitectură și Audiovizual și Secției de Științe Medicale ale Academiei Române, inițiativă consacrată unor opere ale lui Constantin Brâncuși. Unghiul de abordare l-a constituit relația dintre Brâncuși și Gerota. Această relație se numește ecorșeu, noțiune mai puțin frecventă în limbajul cotidian. Obiectivul studiilor îl constituie musculatura corpului omenesc ca parte a anatomiei generale. Or, este cunoscut că artiștii plastici, în special sculptorii din toate timpurile, au studiat temeinic anatomia umană în vederea desăvârșirii operelor lor. Brâncuși n-a fost o excepție. La Școala de Belle-Arte din București, l-a avut ca profesor pe celebrul doctor Dimitrie Gerota, care a predat cursul de anatomie. Doctorul Gerota a intuit geniul lui Brâncuși și a colaborat cu el, studentul, în vederea creării unor lucrări menite să „valorifice” ecorșeul în folosul creațiilor artistice. O primă lucrare de gen a lui Brâncuși a fost expusă în holul Ateneului Român în anul 1903, moment important care a marcat începutul notorietății lui în rândurile publicului bucureștean. La dezbaterea desfășurată în Marea Aulă a Bibliotecii Academiei Române au participat cu comunicări numeroși medici, sculptori, critici și istorici de artă care au subliniat originalitatea creației brâncușiene și prin prisma unei duble abordări, artistice și anatomice. S-a relevat că, influențat de creația marelui

sculptor francez Auguste Rodin, Brâncuși a căutat esențializarea mesajului artistic și exprimarea ideilor sale în forme estetice simplificate. Cum bine se cunoaște, operele lui Brâncuși se găsesc în muzee celebre în toată lumea. De asemenea, reamintim că Dimitrie Gerota a fost primul radiolog român și întemeietorul Institutului de Chirurgie din București. Profesor de anatomie, atât la Școala de Belle-Arte, cât și la Facultatea de Medicină din București, a pus bazele unor noi tehnici care evidențiază secțiuni anatomice și permit o disecție precisă. (Celebrități care au unit arta cu medicina: Brâncuși și Gerota / CECCAR Business Magazine).

3. Legătura dintre medicină și artă

Un medic bun este considerat acela care reușește să îmbine perfect noțiunile teoretice cu practica, dar în același timp este și empatic. Pacienții se plâng, de cele mai multe ori, de faptul că medicii le acordă mai puțin timp decât ar trebui, nu se simt ascultați și aceste lucruri duc la o relație medic-pacient deficitară. Empatia este o caracteristică esențială a unui medic. Însă, nu toți o posedă. În cadrul unei Facultăți de Medicină studenții sunt învățați noțiuni teoretice, dar și practice, însă nimeni nu-i pregătește cu adevărat de întâlnirea cu pacientul și ce presupune aceasta. Nu exista ore special adresate acestui subiect: cum să fii empatic și cum să îl faci pe pacient să se simtă în largul sau în timpul unei vizite. Conform unei publicații, anumiți profesori au observat aspectele acestea și au introdus ore de artă, speciale pentru studenți (nu în România). Artă îi ajută pe studenți să devină mai gânditori și să-i asculte mai cu atenție pe pacienți. Cu alte cuvinte: să le acorde timpul necesar pentru a-și povesti suferința. Acest lucru duce la îmbunătățirea relației medic-pacient și totodată îl ajută pe medic să pună un diagnostic de certitudine. Comunicarea deschisă dintre medic și pacient va duce și la o complianță crescută a tratamentului.

Pacienții care au nevoie de ajutor sunt de cele mai multe ori speriați, temători, poate timizi și uneori nu-și găsesc cuvintele din cauza emoției sau din cauza patologiei de care suferă. Rolul medicului este de a-i oferi în primul rând stabilitate emoțională și de a-i oferi un confort pentru a face o anamneză riguroasă. Artă îi face pe studenții medicinști să ia în considerare mai multe

variante, să nu-ș limiteze perspectivele și să fie mai răbdători înainte de a pune un diagnostic final.

Arta – canal de învățare

Anumiți medici și studenți se folosesc de diferite ilustrații sau desene, de cele mai multe ori făcute de ei. Studenții desenează scheme sau diferite mecanisme pentru a reține mai ușor și logic, iar medicii recurg la aceste măsuri atunci când sunt în fața pacientului și trebuie să le explice patologia sau modul în care a apărut boala. De ce? Este mult mai ușor să reții sau să înțelegi un desen, mai ales dacă ai și memorie fotografică, decât să citești sau să asculți o enumerare de termeni greoi cu exprimări, de cele mai multe ori, întortocheate.

Arta vizuală – desenele – sunt metodele preferate de studenții mediciniiști și acest lucru le-a atras atenția și profesorilor, care recurg la astfel de metode pentru a le facilita învățatul. Motiv pentru care au apărut nenumărate cărți sau poze în care sunt diverse desene, amuzante sau nu, ce fac legătura la anumite boli, explică procesele de apariție a bolilor, sunt desenați factori de risc etc. MEDCOMIC cred ca este una dintre cele cunoscute serii de cărți cu poze medicale amuzante.

Mai Stewart este un student la medicina care, pasionat de desen, în timpul facultății, a început să-și publice desenele medicale. Acestea aveau un substrat anatomic – organic, însă informațiile erau prezentate într-un mod amuzant. Relatează că a făcut asta din cauza stresului din timpul facultății. Desenele reprezentau o cale de relaxare și-l și ajutau să învețe mai logic. Unele dintre desene prezintă și dificultățile prin care trece un student în timpul facultății. Chiar dacă nu toți exteriorizează, facultatea este o importantă sursă de stres. (Ce legatura are Arta cu Medicina - MEDIjobs).

Relația dintre medicină și artă este extrem de interesantă. Pe de o parte medicina se consideră o artă, o artă autonomă; pe de altă parte, medicina se folosește de artă, de artele plastice în general, pentru a putea explica în imagini organismul uman și diverse tehnici medicale. În același timp, sculptura și pictura, fără o cunoaștere temeinică a anatomiei, nu ajung la rafinament. Ignorarea formelor anatomice duce la incapacități de exprimare artistică, iar lucrările de artă prezentate sunt dovezi fără echivoc. Un alt aspect care face legătura între cele două arte este curiozitatea. Da, curiozitatea a împins medicina înainte și a fost pentru artiști frământarea care i-a făcut să reprezinte pictural ceea ce se

petrecea în timpul unui act medical. Claritatea aproape fotografică, jocul de lumini și umbre, expresivitatea fetelor în care maestrul, cu precizie desăvârșită le demonstrează ucenicilor cu chipiul însetat, ori uimit sau chiar derutat, face din acest tablou pe pânză cea mai valoroasă îngemănare a artei cu medicina. Lucrarea aparține lui Harmensz van Rijn Rembrandt și se regăsește în toate manualele de Istoria Medicinii. Fără să aibă aceiași încărcătură simbolică, lucrarea Jan Steen, Vizita medicului, 1661–1662, este o încântare. Te transpune în timpul și spațiul momentului, iar personajele și decorul sunt mărturiile artistice ale secolului.

Atitudinea la fel de sigură a medicului care ia un... puls, chipul rugător al mamei, suferința fiicei peste chipul căreia trec lumini de speranță, curiozitatea patrupedului, aparentul dezinteres a micului artist de pe podea – poate chiar autorul –, precum și atmosfera burgheză, ornată cu lucrări de artă, sunt elemente generale care fac din acest tablou un loc în care un aparent banal act medical devine artă. Un alt tablou care reproduce o realitate aproape dispărută (1752), se numește Farmacistul și aparține lui Pietro Longhi. După separarea din motive etice a lui $\nu\alpha\tau\rho\sigma$; în medic și farmacist, vizita la spițerie a devenit la fel de importantă precum cea făcută medicului. Medicul diagnostica, prescria, însă arta preparării poțiunilor aparținea farmacistului. Total diferit ca elemente de reprezentare comparativ cu imaginile artistice de mai sus, Farmacistul nu mai are ca scop detaliul anatomic al personajului, ci redarea ansamblului de instrumente aflate la îndemâna spițerului, pentru îndeplinirea misiunii terapeutice. În fața unui mobilier auster, îndelung folosit, peste care sunt aplicate borcănașele dispărute astăzi din farmacii, totul este în mișcare. Personajele participă viu la scenă, jucând alchimic un rol terapeutic plin de importanță, așa cum se poate observa din seriozitatea investigației și rigoarea notelor de consult, notate conștiincios, pentru o personalizare cât mai eficientă a tratamentului (cf. Medicină și artă - interferențe - Iulius Paul Negoita).

4. Medicina între artă și știință

„Cititul nu te poate face niciodată medic. Medicina este o artă și ea necesită practică. Dacă ar fi de ajuns să vorbim latina, greaca și ebraica pentru a deveni un medic bun, atunci oricine ar putea să-l citească pe Livius pentru a

ajunge un mare comandant de oști.”– Franz Hartmann „*Paracelsus – Viața și învățătura*”. Dezbaterea asupra statutului medicinei ca artă sau știință este considerată ca fiind nesfârșită în context filosofic însă în context practic, un medic de succes trebuie să fie un artist înarmat cu suficiente cunoștințe științifice în medicină.

Din vremuri imemorabile, omul s-a străduit să controleze bolile și până în urmă cu câteva sute de ani, boala fizică a fost înțeleasă în mare măsură din punct de vedere religios sau spiritual. Artefactele din perioada preistorică din Egipt (6000–5000 î.Hr.), indică faptul că bolile mintale și fizice nu au fost distinse una față de alta, iar ambele au fost considerate a fi cauzate de spirite rele, posedări demonice sau alte forțe spirituale. Medicina mesopotamiană între 3200–1025 î.Hr. implica un amestec de paradigme supranaturaliste și naturaliste, cu tratamentele aplicate, uneori, prin practici spirituale și în alte momente prin metode naturale, care implicau frunze de plante, rădăcini și amestecuri de părți din animale. În civilizația hindusă (2300–1700 î.Hr.), brahmanul (preotul hindus) efectua ritualuri de dans, recitări de incantații și utiliza amulete în scopul vindecării bolnavului. Plante aromatice, poțiuni lichide și produsele provenite de la vacă au fost, de asemenea, administrate ca și substanțe medicamentoase vindecătoare. În Grecia antică, medicina era relaționată de religie, fiind sub patronajul zeului Asklepios (Esculap în versiunea romanilor). Dar acesta era „theios aner”, un zeu-om, ce putea conversa atât în limbajul uman, cât și în cel divin, ce putea empatiza cu condiția umană, vindeca și salva. Din acest motiv, în primele secole creștine Asklepios era principalul antagonist al lui Hristos, iar medicii îl utilizau ca prototip al iubirii și preocupării față de ființele umane. Fie în mod direct sau indirect, intervenția lui Asklepios în problemele oamenilor abundă în literatura greacă și latină antică. Homer (*Iliada*, 4.193 și 204) îl prezintă ca pe un „medic fără greșală”, dar nu ca zeitate. Pindar (*Pythice*, 3) menționează că aceasta a fost încredințat centaurului Chiron pentru a fi salvat de tatăl ucigaș, instruindu-l în arta vânătorii și în medicina, devenind astfel apt a realiza vindecări miraculoase, inclusiv învieri de morți. De teama de a nu-i învăța pe oameni această practică, Zeus îl omoară, dar este așezat în cer, printre stele, devenind constelația șerparului, și prin urmare venerat ca zeitate. În alte surse, el ar fi fost fiul zeului Apollo, de unde preluarea simbolurilor acestuia (câinele și șarpele), exprimând reînnoirea, legătura cu pământul și cunoscătorul plantelor

medicinale. În lumea latină, cultul sau este menționat de Titus Livius, în *Metamorfoze* și Ovidiu, în *Fastele*. (cf. www.scribd.com).

5. Concluzii

În concluzie, medicina poate fi considerată și o artă, iar legătura dintre medicină și artă se regăsește și în viețile medicilor care au fost și artiști, dar și în relația medic-pacient. În universul uman, atât arta, cât și medicina ocupă un loc esențial, fiecare contribuind la îmbogățirea și vindecarea spiritului și a trupului. În timp ce medicina caută să salveze vieți și să restabilească echilibrul fizic, arta deschide porți către exprimarea emoțiilor, la eliberarea tensiunilor și la regenerarea interioară. Legătura dintre aceste două domenii nu este doar una simbolică, ci o interacțiune profundă ce se manifestă în diverse forme, de la tehnici vizuale și estetice, până la terapii inovatoare menite să aducă alinare pacienților.

De-a lungul istoriei, arta a jucat un rol esențial în dezvoltarea cunoașterii medicale. În antichitate, desenul și sculptura au fost folosite pentru a documenta anatomia umană și pentru a ilustra proceduri chirurgicale. Renașterea, o perioadă marcată de reînnoirea interesului pentru știință și frumos, a văzut colaborarea strânsă între artiști și medici. Figuri remarcabile precum Leonardo da Vinci au studiat anatomia cu o atenție deosebită, folosindu-și abilitățile artistice pentru a reda cu precizie formele și funcțiile corpului uman. Aceste ilustrații nu erau doar opere de artă, ci și instrumente esențiale pentru transmiterea cunoștințelor medicale către generațiile următoare.

În domeniul cercetării medicale, abordarea creativă a devenit un instrument valoros în găsirea soluțiilor inovatoare. Medicii și cercetătorii se inspiră din artă pentru a imagina noi modele de diagnosticare și tratament. De exemplu, tehnicile de vizualizare și simulare, folosite în crearea de modele 3D ale organelor umane, au îmbunătățit semnificativ precizia intervențiilor chirurgicale. Această sinergie între creativitate și știință nu doar că sporește eficiența tratamentelor, dar stimulează și dezvoltarea de tehnologii medicale avansate. În laboratoarele moderne, estetica se îmbină cu funcționalitatea, demonstrând că inovația se naște adesea din intersecția dintre diferite domenii de cunoaștere.

Medicina, dincolo de aspectele tehnice și științifice, are la bază relația profund umană dintre medic și pacient. Aici intervine arta, ca mijloc de reconectare

la esența umană. Modul în care sunt comunicate informații medicale complexe poate influența în mod direct percepția și încrederea pacienților. O prezentare vizuală bine elaborată, fie ea sub forma unei ilustrații sau a unui video explicativ, poate transforma o experiență medicală de anxietate într-una de claritate și speranță. Astfel, estetica și creativitatea devin parte integrantă a procesului de vindecare, reamintind că în spatele fiecărui diagnostic se află o ființă umană ce merită compasiune și empatie.

Legătura dintre artă și medicină se dovedește a fi una complexă și indispensabilă, îmbinând știința cu sensibilitatea umană. De la ilustrațiile anatomice ale trecutului până la terapiile artistice moderne și aplicațiile inovatoare în cercetare, aceste domenii se susțin reciproc, contribuind la evoluția cunoașterii și la îmbunătățirea calității vieții. Într-o lume în continuă schimbare, unde tehnologia și știința avansează rapid, importanța elementului artistic ne reamintește de esența umană, de creativitate și de nevoia de a vindeca nu doar corpul, ci și sufletul. Astfel, arta devine un limbaj universal, o punte de legătură între inovație și tradiție, între tehnologie și emoție, creând un mediu propice pentru o medicină cu adevărat holistică și umanizată.

De-a lungul istoriei, medicina și arta au fost deseori percepute ca două domenii distincte, fiecare având propriile sale scopuri și metode. Cu toate acestea, numeroși medici au demonstrat că pasiunea pentru artă și cea pentru vindecare nu se exclud, ci, dimpotrivă, se completează armonios. Medicii artiști sunt acele personalități care, pe lângă dedicarea față de știința medicală, și-au găsit expresia în pictură, literatură, muzică sau alte forme de creație artistică. Această dualitate nu doar că le îmbogățește viața personală, dar influențează și modul în care își practică meseria, oferindu-le o perspectivă mai profundă asupra naturii umane.

Atât medicina, cât și arta au ca punct central omul. Medicul trebuie să înțeleagă corpul și mintea pacientului său, să empatizeze și să comunice eficient, la fel cum artistul caută să exprime și să transmită emoții. În plus, precizia și atenția la detalii, necesare în profesia medicală, sunt calități esențiale și în actul artistic. Desenul anatomic a fost de-a lungul timpului un instrument fundamental în educația medicală, iar numeroși doctori și-au dezvoltat talentul artistic pentru a ilustra structurile corpului uman.

Un exemplu celebru este Andreas Vesalius, considerat părintele anatomiei moderne, ale cărui ilustrații detaliate din lucrarea *De humani corporis fabrica* au

revoluționat înțelegerea corpului uman. Un alt exemplu notabil este Sir Charles Bell, un medic și artist scoțian, ale cărui desene anatomice au fost esențiale pentru dezvoltarea neuroștiințelor.

În istorie, există numeroși medici care și-au dedicat timpul liber artelor, reușind să creeze opere memorabile cum ar fi Anton Pavlovici Cehov – Unul dintre cei mai mari dramaturgi și prozatori ai literaturii ruse, Cehov a fost medic de profesie. Deși spunea că medicina era soția sa și literatura doar o amantă, scrierile sale reflectă o înțelegere profundă a condiției umane, empatie față de suferința pacienților și o subtilitate psihologică rar întâlnită sau William Carlos Williams – Acest medic american a reușit să îmbine medicina cu poezia, scriind versuri inspirate din viața de zi cu zi a pacienților săi. Profesia sa i-a oferit o perspectivă unică asupra existenței umane, pe care a transpus-o în creațiile sale literare.

Implicarea în activități artistice poate aduce numeroase beneficii medicilor, atât pe plan profesional, cât și personal:

- **Empatie și comunicare mai bună** – Medicii care practică arta au adesea o sensibilitate sporită față de suferințele pacienților lor. Prin literatură, pictură sau muzică, ei își dezvoltă capacitatea de introspecție și empatie, ceea ce îi ajută în relația cu pacienții.
- **Reducerea stresului și prevenirea burnout-ului** – Profesia medicală este una solicitantă, iar implicarea în activități artistice poate oferi un refugiu împotriva stresului zilnic. Mulți medici găsesc în artă o formă de relaxare și eliberare emoțională.
- **Creativitate în găsirea soluțiilor** – Practicarea unei forme de artă stimulează gândirea creativă, ceea ce poate ajuta medicii să abordeze cazurile clinice dintr-o perspectivă inovatoare. Un chirurg care este și sculptor, de exemplu, poate avea o dexteritate mai fină și o înțelegere mai bună a formelor anatomice.

Medicii artiști demonstrează că medicina și arta nu sunt domenii separate, ci dimensiuni complementare ale experienței umane. De la scriitori și poeți la pictori și muzicieni, acești oameni au reușit să îmbine știința cu sensibilitatea, îmbogățind nu doar cultura, ci și modul în care înțelegem medicina. Într-o lume în care medicina devine tot mai tehnicizată, arta rămâne o punte spre umanitate, reamintindu-ne că vindecarea nu înseamnă doar tratarea bolii, ci și alinarea sufletului.

Surse web

1. Ce este art-terapia? (expresive.ro)
2. Terapia Prin Artă: Ce Este, Tipuri, Tehnici Si Eficiență – (spiritmap.ro)
3. Ce este art-terapia? Care sunt beneficiile art-terapieii? (psihologulnostrLiviu Pendefunda Neurologul-scriitor premiat pentru poezii | adevarul.ro)
4. Liviu Pendefunda Neurologul-scriitor premiat pentru poezii | adevarul.ro
5. Gr. T. Popa, despre sănătatea educației – Politici de Sănătate
6. Celebrități care au unit arta cu medicina: Brâncuși și Gerota / CECCAR Business Magazine
7. Ce legătură are Arta cu Medicina – MEDJobs
8. Medicina și artă – interferențe – Iulius Paul Negoita
9. Medicina Între Arta Și Știință | PDF (scribd.com)

Metode de îmbunătățire a cogniției umane

Methods of Improving Human Cognition

*Felicia CEAUȘU**

Abstract

The brain and gut send messages that can positively or negatively influence each other. A disrupted gut microbiome can lead to various neurological disorders, such as dementia. This phenomenon is explained by the fact that optimal brain function is best achieved in an environment free of inflammation and toxins, which are both produced and cleared by the body. Current research has found that people who consume higher amounts of dietary fiber have a lower risk of developing dementia. To prevent the onset of neuronal degeneration, it is also necessary to train the brain throughout life, maintain a healthy body and avoid habits that damage the brain. Classical theories have shown that lifestyle influences the brain through the hypothalamic-pituitary-adrenal axis. Clinical experience has shown that disorders produced at this level by chronic stress or genetic vulnerabilities can cause mental health disorders, demonstrated by the increase in inflammatory cytokines in the serum. In addition to modifying individual behavior through the microbiota-gut-brain axis, the microbiome can act directly on the immune system. This was highlighted in 2017 by a group of researchers who conducted an experiment on laboratory mice, to which they transferred feces from animals with irritable bowel syndrome. The result was anxious behavior when an immune response occurred. As a solution for anxious and depressive states, the researchers concluded that the bacterial species lactobacilli and bifidobacteria have a beneficial effect, reducing symptoms. Experimental laboratory studies have demonstrated how lactobacilli favored social interactions in a group of mice subjected to stressful conditions. This was possible through the intervention of the bacteria on the production of oxytocin.

Keywords: *microbiome, pathology, cognition, metabolism, nutrition*

1. Introducere

Microbiomul uman reprezintă totalitatea microorganismelor – bacterii, virusuri, funghi și archaea – care trăiesc în și pe corpul uman. Deși invizibilă cu

* Cercet. Științ. III dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane” Iași, Filială a Academiei Române, Iași

ochiul liber, această comunitate complexă joacă un rol esențial în menținerea sănătății noastre. Studiarea microbiomului a revoluționat înțelegerea relației dintre organismul uman și mediul său microscopic, evidențiind modul în care interacțiunile la scară microscopică influențează procesele metabolice, imunitare și chiar comportamentul uman. Microbiomul este extrem de divers, variind de la colonizarea pielii și a cavităților orale până la cea intensă din intestinul subțire și gros. Fiecare regiune a corpului găzduiește un set specific de microorganisme adaptate la condițiile locale – de exemplu, mediul acid al stomacului sau mediul umed al intestinului gros. Această diversitate nu doar că asigură un echilibru ecologic, dar contribuie și la protecția împotriva agenților patogeni prin competitivitate și sinergie funcțională.

Unul dintre rolurile fundamentale ale microbiomului constă în procesele de digestie și metabolism. Microorganismele intestinale au capacitatea de a descompune fibrele alimentare, generând acizi grași cu lanț scurt esențiali pentru sănătatea celulelor colonice și pentru metabolismul global. În plus, microbiomul exercită o influență directă asupra sistemului imunitar. Prin interacțiunile sale cu celulele imunitare, microorganismele contribuie la antrenarea sistemului imunitar în recunoașterea și combaterea patogenilor, reducând astfel riscul de infecții și afecțiuni autoimune.

Un aspect fascinant este reprezentat de conexiunea bidirecțională dintre intestin și creier, cunoscută sub denumirea de axa intestin-creier. Această interacțiune subliniază modul în care microorganismele pot influența starea mentală, comportamentul și chiar dezvoltarea unor tulburări neuropsihiatrice. Prin urmare, cercetările recente indică faptul că un echilibru sănătos al microbiomului ar putea avea efecte benefice nu doar asupra sănătății fizice, ci și asupra celei mentale.

Compoziția microbiomului este influențată de o varietate de factori externi și interni. Dieta joacă un rol crucial: consumul de fibre, alimente fermentate și o alimentație echilibrată favorizează diversitatea și sănătatea microbiomului. Pe de altă parte, utilizarea excesivă a antibioticelor poate conduce la disbioză, un dezechilibru microbial asociat cu diverse afecțiuni. Stilul de viață, mediul înconjurător, factorii genetici și nivelul de stres contribuie, de asemenea, la modelarea comunității microbiene din organism.

Disbioza, cunoscută ca dezechilibrul microbiomului, a fost asociată cu o gamă largă de afecțiuni, precum obezitatea, diabetul, bolile inflamatorii intestinale, bolile autoimune și chiar tulburările de dispoziție. În ultimii ani, intervențiile terapeutice, cum ar fi administrarea de probiotice și prebiotice sau transplantul de materie fecală, au deschis noi perspective în tratamentul acestor afecțiuni. O mai bună înțelegere a microbiomului uman oferă posibilitatea dezvoltării unor terapii personalizate, care să ajusteze compoziția microbiană în funcție de nevoile specifice ale fiecărui individ.

Microbiomul uman reprezintă o rețea complexă și dinamică, ale cărei influențe se extind dincolo de simpla digestie, afectând sistemul imunitar, metabolismul și chiar starea mentală. Importanța sa pentru sănătatea generală a organismului a transformat modul în care privim bolile și tratamentele medicale, deschizând drumul către terapii inovatoare și personalizate. Pe măsură ce cercetările continuă să dezvăluie secretele acestei lumi invizibile, viitorul promite descoperiri care vor putea îmbunătăți semnificativ calitatea vieții și sănătatea umană.

2. Conexiunea microbiom-patologii diverse

Cercetările științifice recente deschid calea către o nouă perspectivă în tratarea diverselor afecțiuni, evidențiind legătura esențială dintre sănătatea intestinală și cea fizică și mentală. Cunoscut sub numele de al doilea creier, microbiomul intestinal reprezintă o amprentă distinctivă pentru fiecare individ, iar compoziția sa, în ceea ce privește numărul și tipul de microorganisme, influențează starea de sănătate a organismului. Descoperirile clinice recente subliniază importanța pe care microbiomul intestinal o deține în restabilirea echilibrului intern și stabilesc conexiuni între obiceiurile alimentare și prevalența anumitor afecțiuni. Proiectul european FP7 UE MyNewGut a abordat în mod interdisciplinar problematica microbiomului prin investigarea interacțiunii dintre factorii alimentari și de mediu și modul în care aceștia influențează reglarea microbiotei, contribuind la apariția afecțiunilor metabolice și comportamentale. Proiectul s-a desfășurat pe o perioadă de cinci ani (2013–2018) și a evidențiat, prin intermediul studiilor translaționale interconectate, importanța microbiotei intestinale în menținerea sănătății metabolice, efectele negative ale dietelor

bogate în grăsimi asupra microbiomului intestinal și cerebral, precum și rolul crucial al aportului sporit de fibre alimentare în reducerea simptomelor depresiei, controlul greutatei corporale și prevenirea afecțiunilor metabolice cronice.

Marea descoperire din anul 2000, care a facilitat descifrarea ADN-ului uman, a deschis calea către identificarea întregului patrimoniu genetic, oferind posibilitatea de a cunoaște în detaliu microorganismele prezente în sistemul digestiv. Cercetătorii propun denumirea de „Superorganism” pentru întregul format din organismul uman și microbiotă(1), având în vedere capacitatea microbiomului de a influența organismul în starea de eubioză sau disbioză. Impactul microbiomului se extinde dincolo de tractul gastrointestinal, studiile evidențiind rolul său în sistemul respirator, circulator, imunitar și metabolic.

Intestinul uman găzduiește o comunitate de microorganisme a căror număr depășește de zece ori cel al celulelor corpului uman, având un genom ce conține de o sută de ori mai multe gene decât genomul uman. Cunoscută sub denumirea de microbiotă intestinală, această comunitate se concentrează în principal în colon și interacționează cu organismul gazdă pentru a regla diverse funcții corporale în strânsă corelație cu factorii de mediu (cum ar fi stresul, dieta sau medicamentele)(2). Cele două caracteristici fundamentale, strâns interconectate, pe care microbiota se bazează sunt, în primul rând, specificitatea individuală și rezistența la intervențiile externe (precum alimentația nepotrivită sau administrarea de antibiotice), oferind astfel individului o stabilitate temporală și reducând predispunerea la afecțiuni, iar în al doilea rând, adaptabilitatea relativă la schimbările fiziologice și mediul înconjurător (cum ar fi dezvoltarea imunității sau disponibilitatea nutrienților în timpul sarcinii).

Cele două se bazează pe echilibrul dinamic în menținerea stării de homeostazie și explică mecanismul complex care mediază progresia de la sănătate la boală(3). Microbiota omului sănătos este compusă din numeroase microorganisme, dintre care cele mai numeroase sunt bacteriile, care reprezintă mai mult de 99% din microbiota umană(4). Densitatea acestora variază în diferitele zone ale organismului uman, cea mai mare concentrație pe mililitru se află în colon, cu o cantitate de 10¹⁴ bacterii, ceea ce constituie 98% din bacteriile din tot organismul uman(5). Aceste bacterii formează bacteriomul, care este constituit

dintr-un număr de specii ce variază între 500 și 1000, fiecare dintre ele identificate de un genom unic.

Studiile științifice din ultimii ani s-au concentrat asupra analizei ecosistemului microbiotei, în vederea identificării speciilor microbiene prezente în microbiomul indivizilor sănătoși, cu scopul de a evidenția disbioza prin lipsa acestor microorganisme și asocierea lor cu diverse patologii. Cu toate acestea, o definiție detaliată a microbiotei sănătoase implică nu doar compoziția, funcția și dinamica acesteia, ci și ecologia sistemică(6).

Un studiu transversal referitor la compoziția microbiotei intestinale a relevat că la vânătorii-culegători, microbiomul era predominant alcătuit din speciile Prevotella, Proteobacteria, Spirochaetes, Clostridiales și Ruminobacter, în contrast cu populațiile urbane unde speciile Bacteroides, Bifidobacterium și Firmicutes predomină.

Compoziția microbiomului intestinal include următoarele:

- Bacterii (bacteriom, eubacterii);
- Arhee (arheom, arhebacterii);
- Virusuri și bacteriofagi (euvirom – virom – fagom);
- Drojdii, ciuperci și mucegaiuri (micobiom);
- Protozoare (protozom);
- Helminți (helminthoma).

Un impact semnificativ asupra compoziției microbiotei intestinale este generat de modificările în ritmul circadian, în special de disponibilitatea nutrienților, nivelul peptidelor antimicrobiene și anticorpilor gazdei(7). Studiile clinice au evidențiat variații în compoziția și funcționalitatea microbiotei în diverse intervale ale zilei(8). O microbiotă sănătoasă interacționează cu bariera intestinală prin intermediul bacteriilor, asigurându-i astfel funcționalitatea adecvată.

Bacteriile intestinale, în special lactobacilii și bifidobacteriile, produc butirat ca rezultat al fermentării carbohidraților, având rolul de a bloca dezvoltarea bacteriilor periculoase(9). Prin urmare, în starea de eubioză, microbiota previne și distruge creșterea bacteriilor patogene, într-un mod diferit față de tratamentul farmaceutic, care distruge atât patogenul, cât și bariera protectivă intestinală. La nivelul tractului gastrointestinal se regăsesc numeroase celule cu rolul de a proteja organismul (limfocite, macrofage, celule dendritice etc.),

care sunt stimulate de microbiotă în starea de eubioză, pentru a proteja de agresiuni externe nu doar aparatul digestiv, ci și aparatul respirator și cutanat.

O altă funcție importantă a bacteriilor intestinale este cea nutritivă, permițând sinteza vitaminei B2 (*Bacillus subtilis* *Escherichia coli*), a vitaminei B12 (*Lactobacillus reuteri* CRL1098), a foliaților (*Bifidobacterium bifidum*, *Bifidobacterium longum* subsp. *Infantis*), a vitaminei K (*Escherichia coli*) și a vitaminei B6 și PP (*Streptococcus thermophilus* ST5, *Lactobacillus helveticus* R0052, *Bifidobacterium longum* R0175), cu rol indispensabil pentru homeostazie(10).

Funcțiile microbiotei intestinale sunt:

- Funcții metabolice;
- Funcții structurale;
- Funcții protective.

Funcțiile metabolice se referă la capacitatea microbiotei de a genera metaboliți ca rezultat al fermentației bacteriene. Principalele bacterii implicate în această activitate sunt Bacteroide, *Bifidobacterium*, *Roseburia*, *Enterocateriacare* și *Fecalibacterium*(11). Capacitatea metabolică a microbiomului intestinal se manifestă prin mecanisme de reglare precum pH-ul intestinal, gradientele oxigenului, conversia componentelor dietetice în produse utilizabile, eliminarea substanțelor toxice și formarea fecalelor. Pe parcursul colonului, pH-ul variază de la un nivel acid în colonul proximal la unul neutru în colonul distal. Studiile arată că specia *Firmicutes* este mai rezistentă la pH-ul acid decât specia *Bacteroides*. Un model in vitro a evidențiat o modificare în dinamica activității și compoziției microbiotei intestinale la un pH cuprins între 5,5 și 6,5 (12).

Oxigenul este un alt factor care influențează distribuția spațială a microbiomului, majoritatea bacteriilor fiind anaerobe, limitate în creștere. Prin transformarea componentelor dietetice în componente finale absorbabile de către microbiotă, are loc și modificarea pH-ului.

Ultima fază a procesului digestiv presupune formarea masei de materii fecale, ce diminuează timpul tranzitului intestinal și înglobează o parte din substanțele toxice care influențează sănătatea organismului uman(13). La acest nivel, rolul microbiotei intestinale este de a digera anumite polizaharide, iar al amidonului, de a transforma polizaharidele în monozaharide, activând acizii grași cu catenă scurtă (SCFA), care se leagă de receptorii proteici, inducând peptidul YY.

Funcțiile structurale ale microbiotei au fost puse în evidență prin prezența următoarelor bacterii: *Bacteroides thetaiotaomicron* are rol în menținerea desmozomilor vilozităților epiteliale de la nivelul intestinului(14); *Lactobacillus rhamnosus GG* au rolul în a preveni apoptoza celulelor epiteliale prin producerea proteinelor solubile(15); *Akkermansia muciniphilia* are rol în diminuarea endotoxemiei, prin creșterea nivelurilor de lipide bioactive(16).

Activitatea protectivă a microbiomului intestinal se referă în special la combaterea patogenilor, prin producerea de substanțe capabile să neutralizeze invadatorii, prin ajustarea pH-ului intestinal și prin menținerea integrității mucoasei intestinale. Principala linie de apărare a barierei intestinale o constituie țesutul limfatic (MALT).

Un aspect crucial pentru exprimarea tuturor funcțiilor microbiotei intestinale este reprezentat de starea de eubioză, adică echilibrul constant între compoziția și numărul microorganismelor care alcătuiesc microbiomul individului.

Un recent studiu efectuat de Institutul canadian de cercetări în domeniul sănătății Lawson și Universitatea Western, și publicat în revista *Microbiome*, a identificat că modificările microbiomului în diverse locuri din organism sunt asociate cu formarea nefrolitiazii (pietre la rinichi/calculi renali), conform *News.ro*.

Echipa de cercetători a analizat microbiomul intestinal, urinar și salivar la 83 de pacienți care sufereau de litiaza renală, comparându-l cu 30 de subiecți sănătoși. S-a constatat că modificările identificate în toate cele trei cazuri erau asociate cu formarea calculilor renali. „Prevalența litiazii renale a înregistrat o creștere în ultimii ani, afectând aproximativ 10% dintre indivizi”, afirmă dr. Jeremy Burton, specialist în cercetare la Institutul Lawson și președinte al Catedrei de cercetare a microbiomului uman și a probioticelor de la Clinica de Sănătate St. Joseph's. „Deși studiile anterioare au evidențiat o corelație între microbiomul intestinal și calculii renali la cei care au fost tratați cu antibiotice, am dorit să investigăm și legătura cu microbiomul uman, în speranța că vom avansa în înțelegerea acestora și în dezvoltarea posibilelor tratamente”, menționează cercetătorul canadian. Printre participanții la studiu s-au numărat indivizi care au suferit de litiaza renală, care nu fuseseră expuși la antibiotice în ultimele 90 de zile și cărora li s-au îndepărtat calculii printr-o intervenție chirurgicală la St. Joseph's.

„Testele noastre – numite ‘shotgun metagenomic sequencing’/secvențiere metagenomică de tip shotgun (o metodă utilizată pentru secvențierea șirurilor aleatoare de ADN – numele este dat prin analogie cu loviturile rapide de pușcă) ne-au permis să descoperim ce bacterii erau prezente în intestin și capacitățile genetice ale acestora, sau cum funcționează. Am făcut, de asemenea, o secvențiere mai simplă a probelor orale și urinare”, explică dr. Kait Al, autoarea principală a studiului și cercetător postdoctoral la facultatea de medicină și stomatologie Western’s Schulich.

Pietrele la rinichi se formează cel mai frecvent din oxalat de calciu, care este un produs rezidual al organismului.

Până acum se credea că persoanele cu microbi intestinali specifici, cum ar fi o bacterie numită *Oxalobacter formigenes*, care descompune oxalatul, erau mai puțin predispuse la formarea de pietre la rinichi. Acest studiu sugerează că există și alți factori. „Este o poveste mai complexă. Microbii formează un fel de rețea care este stabilă și benefică la oamenii sănătoși, dar la cei care au pietre la rinichi, această rețea este distrusă. Ei nu produc aceleași vitamine și metaboliți utili, nu doar în intestin, ci și în tractul urinar și în cavitatea bucală”, explică Dr. Al.

De asemenea, există dovezi că persoanele cu calculi renali au fost expuse la o gamă mai extinsă de antimicrobiene, deoarece prezentau o mai mare prevalență a genelor rezistente la antibiotice. „Am constatat nu doar că cei care sufereau de calculi renali aveau un microbiom nesănătos, inclusiv un microbiom intestinal care avea o tendință mai mare de a elimina toxine către rinichi, dar și că erau rezistenți la antibiotice”, explică dr. Burton, profesor asociat la departamentul de microbiologie și imunologie de la Schulich. Echipa de cercetare canadiană menționează că, deși sunt necesare mai multe studii, aceste constatări preliminare aduc clarificări privind importanța generală a microbiomului unei persoane și a menținerii acestuia într-o stare cât mai sănătoasă posibil. Adoptarea unei diete benefice pentru microbiom și limitarea utilizării antibioticelor ar putea reprezenta o soluție favorabilă.

3. Interacțiunea dintre microbiomul intestinal și creier (axa intestin–creier)

Prin intermediul studiilor clinice realizate de cercetătorii implicați în Proiectul European MyNewGut, s-a identificat prezența unor tulpini și specii de

bacterii care par a fi promițătoare în combaterea obezității, tulburărilor metabolice și a modificărilor dispoziției. Rezultatele preclinice au demonstrat eficacitatea tulpinii bacteriene *Bacteroides uniformis* CECT 7771 în tratarea disfuncțiilor sistemului imunitar și a celor metabolice asociate obezității. Concluziile testelor au indicat o reducere a nivelurilor serice de trigliceride, a intoleranței la glucoză și a masei corporale.

O altă descoperire semnificativă realizată de echipa de cercetare multidisciplinară a fost identificarea unei bacterii de tip *Bifidobacterium longum* care a avut un impact pozitiv asupra eliberării de cortizol, a calității somnului și a stresului perceput. Ipoteza formulată de echipa de cercetare vizează posibilitatea de a transforma aceste tipuri de bacterii în probiotice de ultimă generație, care să fie utilizate în tratamentul patologiilor metabolice precum obezitatea sau afecțiunile asociate stresului și schimbărilor de dispoziție, cum ar fi depresia.

Teoriile clasice au demonstrat că stilul de viață influențează creierul prin intermediul axei hipotalamus–hipofiză–suprarenale. Experiența clinică a demonstrat că dereglările produse la acest nivel de stresul cronic sau de vulnerabilitățile genetice pot provoca tulburări ale sănătății mintale, demonstrate de creșterea citokinelor inflamatorii în ser.

Noile teorii ce au la bază analiza ecosistemului reprezentat de microbiom reliefează interdependența dintre sănătatea intestinelor, starea de eubioză și sănătatea sistemului nervos. În cadrul ultimei conferințe, care a marcat finalul celor cinci ani de cercetare asupra impactului microbiomului, condusă de grupurile de cercetare MyNewGut, au fost prezentate mai multe studii longitudinale prin care s-a evidențiat relația clară dintre consumul de alimente nesănătoase și sănătatea mentală. Unul dintre aceste studii, desfășurat pe parcursul a 6,2 ani, pe 8.964 de participanți spanioli, a concluzionat că consumul de fast-food sau produse de patiserie crește riscul de depresie. Evidențele s-au bazat pe modificări cauzate prin inducerea de alterări experimentale asupra microbiotei intestinale și prin efectul pre- și probioticelor asupra funcției creierului și a disfuncțiilor neuropsihiatrice. Un alt studiu experimentat din cadrul Departamentului de psihologie al Universității Oxford, condus de Johson și Foster în 2018, a vizat conexiunile dintre intestin, flora bacteriană și creier. Acest experiment s-a bazat pe ipoteza posibilității manipulării comportamentale a organismului-gază de către microorganismele ce alcătuiesc microbiomul intestinal. În acest context,

comportamentul uman ar fi rezultatul manipulării microbiotei, astfel încât orice modificare la nivel de microorganisme produce efecte în sistemul neuroenteric prin intermediul comunicării dintre sistemele enterice și cele nervoase. Mai specific, flora intestinală are capacitatea de a modula motilitatea intestinală prin intermediul metabolitilor rezultați în urma fermentației bacteriene, care ulterior influențează producția de serotonină prin intermediul nervului vag și al neuronilor aferenți.

Alte cercetări completează această ipoteză și evidențiază importanța microbiotei intestinale în metabolismul precursorului serotoninei, triptofanului, care traversează bariera hematoencefalică și amplifică secreția de serotonină în sistemul nervos central(25). Pe lângă modificarea comportamentului individual prin intermediul axei microbiotă-intestin-creier, microbiomul poate acționa direct asupra sistemului imunitar, reducând răspunsurile inflamatorii din organism. Acest aspect a fost demonstrat în 2017 de un grup de cercetători(26) care au realizat un experiment pe șoareci de laborator, cărora le-au administrat fecale de la animale cu sindrom de colon iritabil. Rezultatul a fost un comportament anxios în contextul unui răspuns imunitar. Pentru a atenua stările anxioase și depresive, cercetătorii au concluzionat că speciile bacteriene lactobacilii și bifidobacteriile exercită un efect benefic, reducând simptomele(27). Studiile experimentale de laborator au ilustrat cum lactobacilii au promovat interacțiunile sociale într-un grup de șoareci expuși la condiții stresante, intervenind asupra producției de oxitocină(28).

Microbiomul poate juca un rol crucial în patologii precum boala Alzheimer, boala Parkinson, depresia, schizofrenia sau alte tulburări psihiatrice. S-a observat că persoanele afectate de boala Alzheimer prezintă un microbiom diferit în comparație cu cei sănătoși. De asemenea, copiii diagnosticați cu autism prezintă modele neobișnuite de specii microbiene în flora intestinală. Studiile au relevat o legătură semnificativă între prezența bacteriei *Lactobacillus reuteri* și nivelul de socializare al șoarecilor. Mai mult, s-a constatat că copiii cu un microbiom sărac prezintă conexiuni mai puternice între amigdală și alte regiuni cerebrale, fapt ce ar putea contribui la manifestarea unor comportamente mai anxioase. Manipularea microbiomului poate reprezenta o armă eficientă în lupta împotriva afecțiunilor psihice și în îmbunătățirea calității vieții. Scopul acestei cercetări constă în sintetizarea teoriilor și studiilor existente referitoare la modalitățile

de îmbunătățire a cogniției umane, în strânsă corelație cu microbiomul intestinal și funcțiile sale metabolice, structurale și de protecție. Toate aceste investigații aduc la lumină și clarifică ceea ce anterior era o enigmă, respectiv modul în care microbiomul influențează întreaga funcționare a organismului uman. Prin intermediul neurotransmițătorilor și al sistemului imunitar, microbiota are capacitatea de a influența comportamentul gazdei, iar orice modificare a compoziției sau a numărului de microorganisme intestinale, fie prin contaminare patogenică sau administrare îndelungată de antibiotice, este asociată cu schimbări la nivel comportamental și cerebral.

Depresia

Depresia majoră este una dintre cele mai studiate afecțiuni în contextul axei intestin–creier. Multiple studii au arătat că pacienții depresivi prezintă un **microbiom alterat** comparativ cu persoanele fără depresie. S-au raportat diferențe notabile în compoziția florei intestinale la nivelul mai multor filoane bacteriene și familii. De exemplu, un studiu amplu a constatat că pacienții cu episoade depresive majore au o diversitate microbiană alfa redusă (mai puține tipuri diferite de bacterii prezente) față de subiecții sănătoși. În special, anumite bacterii considerate benefice pentru sănătatea intestinului și creierului apar în concentrații mai mici la persoanele depresive – cum ar fi genurile *Dialister* și *Coprococcus*, producătoare de acizi grași cu lanț scurt (metaboliți cu efect anti-inflamator și neuroprotector).

Concomitent, flora pacienților depresivi tinde să aibă un surplus de alte bacterii. Studii metagenomice au raportat niveluri mai ridicate de *Prevotella*, *Klebsiella*, *Streptococcus* sau anumite *Clostridium* din grupul XI la persoanele cu depresie, comparativ cu martorii sănătoși. Unele dintre aceste genuri conțin specii oportuniste sau proinflamatorii, sugerând un posibil rol al inflamației de origine intestinală în depresie. De exemplu, *Streptococcus* și *Eggerthella* (un alt gen bacterian observat frecvent în exces la pacienții cu depresie) au fost asociate cu niveluri mai mari de markeri de inflamație și severitate mai mare a simptomelor depresive. Invers, *Faecalibacterium* – un gen benefic, producător de butirat – se regăsește constant diminuat la pacienții cu depresie în mai multe studii și este negativ corelat cu severitatea simptomelor depresive. Aceste descoperiri sugerează că lipsa bacteriilor fermentative benefice și predominanța

unor bacterii potențial patogene ar putea contribui la starea proinflamatorie și la disfuncțiile metabolice observate în depresie.

Legătura causală este susținută și de experimente pe modele animale. Transferul microbiomului de la pacienți cu depresie la șoareci fără germeni a indus la animale comportamente asemănătoare depresiei, indicând că factorii microbieni pot declanșa simptome depresive. De asemenea, infecțiile gastro-intestinale cronice pot influența dispoziția: un studiu pe peste 5500 de persoane a evidențiat un risc mai mare de simptome depresive la femeile infectate cu bacteria gastrică *Helicobacter pylori*, comparativ cu femeile neinfectate. Aceasta ar putea fi legată de inflamația persistentă și stresul somatic generat de infecție. În ansamblu, depresia este asociată cu **dysbioză intestinală**, caracterizată adesea prin reducerea diversității microbiene și pierderea bacteriilor producătoare de metaboliți neuroprotectori, alături de creșterea unor bacterii gram-negative sau oportuniste. Rămâne însă de stabilit măsura în care aceste modificări sunt o cauză, un efect sau un cerc bidirecțional în depresie, multe studii subliniind necesitatea luării în considerare a factorilor de confuzie precum dieta, medicația antidepresivă sau stilul de viață.

Anxietatea

Tulburările de anxietate au fost și ele investigate prin prisma microbiomului. La fel ca în depresie, și în **anxietate** s-au raportat frecvent o **scădere a diversității microbiene** și dezechilibre în raportul dintre principalele filoane bacteriene. De pildă, persoane cu anxietate prezintă adesea o proporție mai mică de bacterii din filum **Firmicutes** (care include multe specii benefice) și o proporție relativ mai mare de **Bacteroidetes** și **Fusobacteria**. Un studiu realizat pe 198 de indivizi a constatat că pacienții anxioși aveau o diversitate microbiană mai redusă (indicele Simpson) comparativ cu cei fără anxietate. Alt studiu, pe pacienți cu tulburare de anxietate generalizată (GAD), a arătat nu doar o scădere a bogăției și diversității microbiene, dar și reducerea unor bacterii benefice (Firmicutes producători de SCFA) concomitent cu o abundență mai mare de **Fusobacteria** și anumite **Bacteroidetes** potențial proinflamatorii.

La nivel de gen, modificările observate în anxietate includ deseori scăderea bacteriilor antiinflamatorii precum *Faecalibacterium* (similar cu depresia) și creșterea unor genuri ca *Prevotella*, *Streptococcus*, ordinul Lactobacillales (care

include *Lactobacillus* și *Enterococcus*) și *Sellimonas*. De exemplu, s-a observat la persoane care trec prin experiențe de excludere socială (situație care poate declanșa anxietate) o creștere a *Prevotella* concomitent cu scăderea raportului Firmicutes/Bacteroidetes și reducerea *Faecalibacterium*. Aceste schimbări indică un profil microbial asociat stresului psihosocial. În plus, există dovezi experimentale că microbiomul influențează direct comportamentul de anxietate. Un studiu pe șoareci a demonstrat că transplantul de microbiotă fecală poate modifica comportamentele anxioase la animale. În altă cercetare, șoarecii cu nivel crescut de anxietate aveau cantități semnificativ mai mici de bacterii Firmicutes în intestin.

Pe scurt, anxietatea se asociază cu **reducerea drastică a diversității microbiene** și cu dezechilibre specifice: scăderea unor **bacterii benefice** (ex. *Lachnospira*, *Faecalibacterium* – producători de butirat) și creșterea unor **bacterii oportuniste** (ex. *Prevotella*, streptococi, enterococi). Aceste modificări pot amplifica starea proinflamatorie sau pot influența direct sistemul nervos enteric, ceea ce ar putea contribui la manifestările anxioase. Identificarea speciilor microbiene implicate oferă o direcție pentru intervenții viitoare – de exemplu, țintirea genurilor crescute sau scăzute în anxietate ar putea fi o abordare de tratament.

Schizofrenia

Schizofrenia este o tulburare psihică severă, iar cercetările recente indică și aici o legătură importantă cu microbiota intestinală. **Schizofrenia** este asociată cu o **dysbioză intestinală** notabilă, multiple studii raportând diferențe clare între microbiomul pacienților și al indivizilor sănătoși. De exemplu, într-un studiu de tip caz-martor s-a observat că anumiți microbi existenți în mod normal la persoanele sănătoase lipseau complet la pacienții schizofrenici – un caz fiind genul *Haemophilus*, absent la pacienți dar prezent la martori. (Interesant, un alt studiu a găsit o corelație pozitivă între abundența *Haemophilus* și severitatea simptomelor negative în schizofrenie, sugerând că impactul microbilor poate varia în funcție de subtipul bolii sau de stadiu.

Tendința generală identificată este că pacienții cu schizofrenie au niveluri **reduse de bacterii benefice** implicate în fermentația fibrelor alimentare și producția de metaboliți utili. Astfel, s-a raportat scăderea genurilor **Ruminococcus**,

Roseburia și **Coprococcus** – toți producători de butirat – la acești pacienți. De asemenea, *Faecalibacterium* (un alt producător major de butirat, cu efecte antiinflamatorii) apare adesea în concentrație diminuată în flora pacienților schizofrenici. În contrast, crește abundența unor bacterii potențial nocive sau atipice. De pildă, s-au observat cantități crescute de **Proteobacterii** (un filum ce include multe bacterii gram-negative producătoare de endotoxine) în microbiota pacienților, comparativ cu martorii. Un studiu a arătat o supra-reprezentare a familiei **Lachnospiraceae** la bolnavii de schizofrenie, iar altul a găsit niveluri crescute de genuri precum **Veillonella**, **Collinsella**, **Lactobacillus** și **Succinivibrio** – aceste creșteri fiind corelate pozitiv cu severitatea simptomelor clinice. De exemplu, concentrația mai mare de *Succinivibrio* s-a asociat cu simptome schizofrenice mai grave, în timp ce un alt gen (*Corynebacterium*) era invers corelat cu intensitatea simptomelor negative (apatie, retragere socială).

Unele bacterii identificate la pacienții cu schizofrenie sunt foarte rare la indivizii sănătoși, sugerând posibile **specii marker** pentru boală. De exemplu, într-un studiu ce a analizat pacienți neatinși de medicație, s-au găsit specii facultativ anaerobe precum *Lactobacillus fermentum* și *Enterococcus faecium* prezente doar la pacienți. Aceste specii ar putea contribui la patologie sau ar putea prolifera ca urmare a mediului intestinal modificat de boală.

Dysbioza observată în schizofrenie ar putea influența creierul prin multiple mecanisme. Unul dintre ele este **modularea neurotransmițătorilor**: microbiota poate afecta ciclul glutamat-glutamină-GABA, esențial în echilibrul neurochimic al creierului. S-a emis ipoteza că unele bacterii ar putea altera producția sau degradarea GABA (principalul neurotransmițător inhibitor) și a altor metaboliți neuroactivi, afectând astfel rețelele neuronale implicate în schizofrenie. Totodată, reducerea bacteriilor care produc SCFA poate duce la scăderea nivelului acestor acizi grași în circulație, ceea ce are consecințe proinflamatorii și poate compromite integritatea barierei hemato-encefalice.

În concluzie, pacienții cu schizofrenie prezintă **profiluri microbiene distincte**, caracterizate de absența sau niveluri reduse ale unor microbi benefici (ex. *Faecalibacterium*, *Ruminococcus*, *Roseburia*) și abundența neobișnuit de mare a unor microbi potențial dăunători sau neobișnuiți (ex. *Lactobacillus fermentum*, *Succinivibrio*, *Veillonella*). Multe dintre aceste modificări microbiene se corelează cu gravitatea simptomelor psihiatric, sugerând un rol activ al microbiomului în

expresia clinică a bolii. Această perspectivă deschide calea unor abordări terapeutice inovatoare: de exemplu, suplimentarea bacteriilor benefice care lipsesc la pacienți sau reducerea celor „dăunătoare” care proliferază numai la bolnavi ar putea ameliora simptomele. Astfel de intervenții rămân de investigat, dar evidențiază potențialul microbiomului ca țintă în tratamentul schizofreniei.

4. Microbiomul intestinal și bolile neurodegenerative

Pe lângă tulburările psihiatrice, există dovezi tot mai numeroase că microbiomul intestinal influențează și **bolile neurodegenerative**, precum boala Alzheimer și boala Parkinson. Mecanismele implicate par similare – inflamația cronică de origine intestinală, metaboliții microbieni neuroactivi și chiar migrarea unor proteine toxice produse de microbi pot contribui la patogeneza degenerării neuronale. Dezechilibrele microbiotei au fost asociate cu markeri biologici și clinici ai acestor boli, iar intervențiile care vizează flora intestinală încep să fie studiate ca posibile strategii de prevenție sau tratament.

Boala Alzheimer

Boala Alzheimer (AD), forma cea mai comună de demență, este caracterizată de acumularea de plăci beta-amiloid și încurcături neurofibrilare în creier, în contextul neurodegenerării și inflamației cronice. Studii recente sugerează că microbiomul intestinal ar putea juca un rol în inițierea sau progresia acestor procese patologice. Pacienții cu Alzheimer prezintă adesea un **microbiom dezechilibrat**, diferit de al vârstnicilor sănătoși. În general, s-a constatat o **scădere a diversității microbiene** (alpha-diversitatea redusă) la persoanele cu Alzheimer. De asemenea, anumite grupuri de bacterii benefice (în mod special din încrengătura **Firmicutes**) se regăsesc în proporții mai mici. Printre acestea se numără familii și genuri implicate în producerea de metaboliți utili gazdei, precum **Clostridiaceae**, **Lachnospiraceae**, *Ruminococcus* și *Eubacterium* – multe dintre ele producătoare de butiric și alți acizi grași cu lanț scurt care au efect antiinflamator și de susținere a integrității neuronale. Cu alte cuvinte, flora intestinală a pacienților Alzheimer este sărăcită în bacteriile ce contribuie la un mediu metabolic sănătos.

Pe de altă parte, în **Alzheimer crește prezența unor bacterii potențial nocive**, în special Gram-negative producătoare de endotoxine. Studii comparative au arătat tendința de creștere a filumului **Proteobacteria** la pacienții cu deteriorare cognitivă ușoară (MCI) și Alzheimer, în comparație cu vârstnicii sănătoși – cu o relație de tip doză-efect: nivelurile de Proteobacterii sunt cele mai mici la indivizii sănătoși, mai mari la MCI și cele mai ridicate la pacienții Alzheimer. În special, genurile **Escherichia/Shigella** (din familia Enterobacteriaceae, parte a Proteobacteriilor) apar suprapopulate în intestinul multor pacienți cu Alzheimer. Aceste bacterii includ specia comună *Escherichia coli*, cunoscută pentru capacitatea de a elibera LPS și alte toxine. De asemenea, s-a raportat creșterea *Klebsiella* (o altă Enterobacteriaceae) la pacienții cu Alzheimer, aceasta fiind mai abundentă în Alzheimer comparativ cu alte tipuri de demențe sau cu subiecții control. Aceste modificări (scăderea Firmicutes benefice și creșterea Proteobacteriilor toxigene) sugerează un microbiom proinflamator în Alzheimer.

Mecanic, există mai multe căi prin care dysbioza intestinală ar putea contribui la **patologia Alzheimer**. În primul rând, excesul de bacterii Gram-negative precum *E. coli* și *Klebsiella* în intestin poate duce la niveluri ridicate de LPS circulant (endotoxemie metabolică), ceea ce provoacă inflamație sistemică cronică. Aceste molecule inflamatorii pot pătrunde în creier, declanșând activarea microgliei și neuroinflamație, care favorizează depunerea de beta-amiloid și moarte neuronală. Un alt mecanism fascinant evidențiat recent este **producerea de proteine asemănătoare amiloidului de către bacterii**. S-a descoperit că anumite bacterii intestinale precum *E. coli* și *Klebsiella* își formează biofilme folosind o proteină extracelulară de tip amiloid numită **curli**. Aceste *amiloide bacteriene* ajută microbii să adere și să supraviețuiască, dar pot avea efecte nefaste asupra gazdei: curli bacterian poate acționa ca un **prion** care determină plierea patologică a altor proteine normale, **, „sămânțând” agregarea beta-amiloidului în creierul pacientului Alzheimer. În autopsii, fragmente de *E. coli* au fost găsite co-localizând cu depozitele de beta-amiloid în creierul pacienților Alzheimer, susținând ipoteza că produșii microbieni pot traversa bariera hemato-encefalică și pot interacționa direct cu proteinele patogene.

S-a observat, de asemenea, că nivelele crescute de *Escherichia/Shigella* în microbiomul intestinal se asociază la pacienții Alzheimer cu o încărcătură mai mare de plăci amiloid cerebrale și cu markeri periferici de inflamație mai

ridicați. Toate aceste date indică faptul că inflamația cronică și semnalele provenite din intestin pot agrava patologia Alzheimer. Pe lângă bacteriile menționate, unele studii au examinat și rolul altor componente ale microbiomului. De exemplu, genul **Bifidobacterium** (cunoscut pentru efectele sale benefice și prezent frecvent în probiotice) a fost găsit redus în flora pacienților Alzheimer. Dat fiind rolul bifidobacteriilor în menținerea barierei intestinale și reducerea inflamației, scăderea lor ar putea fi în detrimentul sănătății cerebrale. Interesant este că suplimentarea cu probiotice conținând *Bifidobacterium* și *Lactobacillus* a arătat unele beneficii la pacienții cu Alzheimer: într-un studiu, administrarea acestor probiotice a dus la **îmbunătățirea funcției cognitive și reducerea markerilor inflamatori și metabolici** la pacienții cu. De asemenea, intervenții dietetice precum dieta mediteraneană sau ketogenică mediteraneană par promițătoare (detalii în secțiunea de *Intervenții*).

În concluzie, boala Alzheimer se asociază cu un **microbiom intestinal perturbat**, caracterizat prin pierderea unor bacterii benefice producătoare de metaboliți neuroprotectivi și proliferarea unor bacterii gram-negative producătoare de toxine. Aceste modificări pot contribui la **neuroinflamație și acumulare de amiloid** în creier, oferind o nouă perspectivă asupra mecanismelor bolii. Abordările care vizează restaurarea echilibrului microbial (prin dietă sau probiotice) au început să arate efecte pozitive asupra markerilor bolii Alzheimer, ceea ce sugerează că microbiomul ar putea fi o țintă terapeutică viitoare în prevenția și managementul demenței.

Boala Parkinson

Legătura dintre intestin și creier este poate și mai evidentă în **boala Parkinson (PD)**, o boală neurodegenerativă caracterizată de pierderea neuronilor dopaminergici și acumularea proteinei alfa-sinucleină în creier. Boala Parkinson afectează atât funcțiile motorii (tremor, rigiditate), cât și pe cele non-motorii (tulburări de dispoziție, cognitive și gastrointestinale). De fapt, semnele gastrointestinale – precum constipația cronică – pot preceda cu ani buni apariția simptomelor motorii, sugerând că modificările patologice ar putea începe în intestin înainte de a ajunge la creier. Cercetări recente sprijină această ipoteză, arătând că pacienții cu Parkinson prezintă disbioze intestinale ce ar putea contribui la inițierea și progresia bolii.

Studiile asupra microbiomului în Parkinson au evidențiat **diferențe consistente** față de indivizii sănătoși. În general, pacienții PD au o **diversitate microbiană redusă** și modificări specifice în abundența unor familii bacteriene. Un rezultat des întâlnit este scăderea bacteriilor considerate benefice, cum ar fi familia **Prevotellaceae** (cunoscută pentru rolul în metabolizarea fibrelor și producerea de SCFA) și familia **Lachnospiraceae**, împreună cu alte bacterii producătoare de butirat. De asemenea, raportul Firmicutes/Bacteroidetes poate fi alterat în defavoarea Firmicutes. În paralel, se observă creșterea unor bacterii potențial problematice. De exemplu, un număr mare de studii a raportat supra-popularea genului **Akkermansia** (familia **Verrucomicrobiaceae**) în intestinul pacienților cu Parkinson. *Akkermansia muciniphila* este o bacterie specializată în degradarea mucusului intestinal; deși are efecte benefice în obezitate și diabet, în contextul Parkinson abundența sa ar putea contribui la subțierea stratului de mucus și la creșterea permeabilității intestinale. Pe lângă Akkermansia, și alte Proteobacterii (gram-negative) apar crescute. Rezultatul net este un mediu intestinal mai **proinflamator** și posibil perturbator al barierei intestinale. Aceste modificări ale microbiomului au fost legate de severitatea simptomelor Parkinson – de pildă, pacienții cu tulburări motorii sau non-motorii mai pronunțate au prezentat de multe ori aceste tipare microbiene mai accentuate.

Mecanic, există câteva ipoteze majore despre cum dysbioza ar putea contribui la **patogeneza bolii Parkinson**. O teorie este cea a **agregării alfa-sinucleinei** pe cale intestinală: se presupune că anumite bacterii sau produși bacterieni pot declanșa pliarea anormală a proteinei alfa-sinucleină în neuroni ai sistemului nervos enteric (din peretele intestinal). Aceste agregate anormale ar putea apoi „călători” prin nervul vag către creier, depozitându-se în substanța neagră și alte regiuni (conform ipotezei Braak). În sprijinul acestei idei, studii pe animale au arătat că prezența microbiotei accentuează agregarea alfa-sinucleinei și neuroinflamația, în timp ce animalele sterile sau vagotomizate (cu nervul vag secționat) prezintă mai puține astfel de acumulări patologice. Un alt mecanism este **inflamația intestinală și sistemică**: s-a observat la pacienți cu Parkinson o permeabilitate intestinală crescută (așa-numitul „intestin permeabil”), care permite LPS și altor componente bacteriene să activeze sistemul imun atât local (în intestin) cât și central (microglia din creier). Această inflamație cronică poate contribui la moartea neuronilor dopaminergici. De asemenea, dysbioza

în Parkinson s-a asociat cu **alterări în producția de metaboliți**: nivelurile fecale de acizi grași cu lanț scurt (precum butiratul) sunt adesea scăzute la acești pacienți, iar metabolismul triptofanului (precursor pentru serotonină și alte molecule) este modificat. SCFA au rol în menținerea barierei hemato-encefalice și în modularea inflamației, astfel că deficitul lor poate facilita neurodegenerarea.

Importanța acestor modificări timpurii este subliniată de faptul că diferențele microbiene au fost observate chiar și la pacienți aflați în stadii incipiente de Parkinson sau care nu începuseră încă tratament medicamentos, sugerând că dysbioza nu este doar o consecință a bolii avansate sau a medicamentelor, ci parte integrantă a fiziopatologiei. În plus, simptomatologia gastrointestinală (cum este constipația severă) precede adesea cu 10–20 de ani diagnosticul de Parkinson, ceea ce oferă indicii timpurii despre implicarea intestinului. Acest fapt a condus la investigații privind utilizarea microbiomului ca **biomarker de diagnostic precoce** pentru Parkinson și ca țintă terapeutică.

În concluzie, boala Parkinson este strâns legată de starea microbiomului intestinal: pacienții prezintă **reducerea bacteriilor comensale benefice** (ex. producătoare de butirat) și **supra-abundența bacteriilor proinflamatorii** (ex. *Akkermansia*, Enterobacteriaceae), modificări ce pot favoriza agregarea alfa-sinucleinei, inflamația și degenerarea neuronală. Această perspectivă integrativă deschide drumul către noi abordări în Parkinson – de la identificarea precoce a persoanelor cu risc (prin analizarea semnăturii microbiene) până la **terapii care vizează microbiota** pentru a încetini evoluția bolii. În prezent se derulează cercetări ce evaluează intervenții precum transplantul de microbiotă fecală (FMT), administrarea de probiotice/prebiotice sau diete special concepute, în încercarea de a modifica flora intestinală și de a observa efecte asupra simptomelor Parkinson. Deși aceste studii preliminare sunt promițătoare, ele se află încă în faze incipiente, iar eficacitatea lor pe termen lung necesită confirmare prin trialuri clinice de mare amploare.

5. Concluzii

Microbiomul a devenit în ultimii ani, prin studiile observaționale și experimentale pe care evoluția științifică le-a făcut posibile, punctul de cotitură în rezolvarea numeroaselor patologii medicale, precum anxietate, depresie, Alzheimer, obezitate și probleme metabolice.

Conform recomandărilor făcute de experți, dieta pare a fi cea mai rezonabilă intervenție de prevenire a unor patologii cronice, prin menținerea unui echilibru între populația microbiană intestinală, mai exact menținerea stării de eubioză.

Recomandările oferite de experții din cadrul consorțiului MyNewGut au în vedere nu doar cerințele nutriționale ale organismul uman, considerat organism-gazdă, cât și pe cele ale microbiomului intestinal. Pentru menținerea homeostaziei experții au evidențiat importanța reducerii aportului în cantitate crescută de grăsimi și proteine și îmbogățirea dietei cu fibrele dietetice, principalul „combustibil” al microbiotei intestinale. Într-o recenzie recentă publicată în *Current Opinion in Microbiology*, cercetătorii au examinat datele existente despre variațiile microbiomului intestinal uman, concentrându-se pe schimbările asociate cu îmbătrânirea și etnia.

Microbiota umană este foarte diversă, iar înțelegerea factorilor care contribuie la variația ei este crucială pentru dezvoltarea strategiilor de diagnostic și terapeutice personalizate bazate pe microbiom. Cu toate acestea, majoritatea datelor disponibile despre microbiota umană provin de la rezidenți ai națiunilor occidentalizate și dezvoltate socioeconomic, ceea ce poate modifica asocierile dintre variațiile microbiotei și sănătate. În plus, minoritățile etnice sunt adesea sub-reprezentate în analizele microbiotei, ceea ce împiedică înțelegerea evoluției și dinamicii microbiomului uman în contextul riscurilor de îmbolnăvire.

Analiza evidențiază progresele recente în caracterizarea variațiilor microbiotei umane asociate cu îmbătrânirea și diverse etnii la nivel global. Diferiți factori, inclusiv tipul de naștere, dimensiunea familiei, conviețuirea, locuința, dieta, antibioticele, medicamentele non-antibiotice și consumul de alcool, modelează microbiomul uman. Au fost raportate, de asemenea, asociații complexe ale inegalităților în materie de sănătate, statutului socioeconomic și rețelelor sociale cu echilibrul microbiomului. Studiile au demonstrat o asociere inversă între microbiotă și vârsta unui individ și, dimpotrivă, variațiile compoziției microbiene contribuie la procesul de îmbătrânire și la bolile asociate vârstei. Microbiomii umani lipsiți de speciile *Bacteroides* au fost puternic asociați cu un tip sănătos de îmbătrânire.

Revizuirea subliniază, de asemenea, impactul dietei asupra microbiomului. Dietele mediteraneene, care implică un aport redus de grăsimi saturate, carne

roșie și produse lactate, cu un consum mare de fructe, legume, pește, leguminoase, nuci și ulei de măsline, inversează modificările microbiotei asociate vârstei și declinului cognitiv. Compozițiile microbiomului variază între indivizii care locuiesc în regiunile industrializate sau neindustrializate, microbiomii acestora din urmă adaptându-se la metabolizarea carbohidraților de tip complex din dietele cu conținut ridicat de fibre. Mai mult, variațiile în diversitatea *Helicobacter pylori* au fost asociate cu migrația umană. Microbiomul uman este influențat de vârstă, dietă, etnie și imigrație și sunt necesare cercetări suplimentare pentru a îmbunătăți înțelegerea modificărilor microbiomului legate de vârstă, pentru a dezvolta intervenții terapeutice adaptate, bazate pe microbiotă.

Bibliografie

1. Kramer P, Bressan P. Humans as superorganisms. How microbes, viruses, imprinted genes, and other selfish entities shape our behaviour. *Perspect Psychol Sci.* 2015; 10, 464–81.
2. Lozupone CA, Stombaugh JI, Gordon JI, Jansson JK, Knight R. Diversity, stability and resilience of the human gut microbiota. *Nature.* 2012; 489, 220–230.
3. Rampelli S, Microbiota and lifestyle interactions through the lifespan. *Trends in Food Science & Technology.* 2016; 57, 265–272.
4. Bäckhed F, Ley RE, Sonnenburg JL, Peterson DA, Gordon JI. Host-bacterial mutualism in the human intestine. *Science.* 2005; 307, 1915–20.
5. Konturek PC, Brzozowski T, Konturek SJ. Gut clock: implication of circadian rhythms in the gastrointestinal tract. *J Physiol Pharmacol.* 2011; 62, 139–50.
6. Eckburg PB, Bik EM, Bernstein CN, et al. Diversity of the human intestinal microbial flora. *Science.* 2005; 308, 1635–8.
7. Bandín C, Scheer FA, Luque AJ, et al. Meal timing affects glucose tolerance, substrate oxidation and circadian-related variables: a randomized, crossover trial. *Int J Obes (Lond).* 2015; 39, 828–33.
8. Hill MJ. Intestinal flora and endogenous vitamin synthesis. *Eur J Cancer Prev.* 1997; 6 (Suppl 1), S43-S45.
9. Verbeke KA, Boobis AR, Chiodini A, et al. Towards microbial fermentation metabolites as markers for health benefits of prebiotics. *Nutr Res Rev.* 2015; 28, 42–66.
10. Macfarlane GT, Gibson GR, Cummings JH. Comparison of fermentation reactions in different regions of the human colon. *J Appl Bacteriol.* 1992; 72, 57–64.

11. Rowland IR. Toxicological implications of the normal microflora. In: Tannock GW (ed). Medical importance of the normal microflora. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 1999.
12. Lutgendorff F, Akkermans LM, Söderholm JD. The role of microbiota and probiotics in stress-induced gastro-intestinal damage. *Curr Mol Med*. 2008; 8, 282–98.
13. Yan F, Cao H, Cover TL, et al. Colon-specific delivery of a probiotic-derived soluble protein ameliorates intestinal inflammation in mice through an EGFR-dependent mechanism. *J Clin Invest*. 2011; 121, 2242–53.
14. Cani PD, Possemiers S, Van de Wiele T, et al. Changes in gut microbiota control inflammation in obese mice through a mechanism involving GLP-2-driven improvement of gut permeability. *Gut*. 2009; 58, 1091–103.
15. Cario E, Gerken G, Podolsky DK. Toll-like receptor 2 controls mucosal inflammation by regulating epithelial barrier function. *Gastroenterology*. 2007; 132, 1359–13.
16. Benítez-Páez A, Gómez del Pulgar EM, Sanz Y. The glycolytic versatility of bacteroides uniformis CECT 7771 and its genome response to oligo and polysaccharides. *Frontiers in Cellular and Infection Microbiology*. 2017; 7, 1–15.
17. Gauffin Cano P, Bacteroides uniformis CECT 7771 ameliorates metabolic and immunological dysfunction in mice with high-fat-diet induced obesity. *PLoS One*. 2012; 7, 48–56.
18. Simon GE, Obesity increases the incidence of psychiatric disorders. *Arch Gen Psychiatry*. 2006; 63, 824–830.
19. Johnson KV, Foster KR. Why does the microbiome affect behaviour? *Nature Reviews Microbiology*. 2018; 1, 8–9.
20. Olzer P. Diet, Microbiota and Emotional Behaviour, Otto Loewi Research Centre Medical University of Graz. 2018.
21. Rao M, Gershon F. The bowel and beyond: the enteric nervous system in neurological disorders. *Nature Reviews Gastroenterology and Hepatology*. 2016; 13(9):517.
22. Forsythe P, Kunze WA. Voices from within: gut microbes and the CNS. *Cellular and molecular life sciences*. 2013; 70(1), 55–69.
23. O'Mahony SM, Clarke G, Borre YE, Dinan TG, Cryan JF. Serotonin, tryptophan metabolism and the brain-gut-microbiome axis. *Behavioural brain research*. 2015; 277, 32–48.
24. De Palma G, Lynch MD, Lu J, Dang VT, Deng Y, Jury J, Pinto-Sanchez MI. Transplantation of fecal microbiota from patients with irritable bowel syndrome alters gut function and behavior in recipient mice. *Science Translational Medicine*. 2017; 9(379), 22–24.

25. Pinto-Sanchez MI, Hall GB, Ghajar K, Nardelli A, Bolino C, Lau JT, Traynor J. Probiotic *Bifidobacterium longum* NCC3001 reduces depression scores and alters brain activity: a pilot study in patients with irritable bowel syndrome. *Gastroenterology*. 2017; 153(2), 448–459.
26. Bharwani A, Mian MF, Surette MG, Bienenstock J, Forsythe P. Oral treatment with *Lactobacillus rhamnosus* attenuates behavioural deficits and immune changes in chronic social stress. *BMC Medicine*. 2017; 15(1),7.
27. Johnson KV, Foster KR, Why does the microbiome affect behaviour? *Nature Reviews Microbiology*. 2018; 1, 3–8.
28. Hess Al, Larsen Lh, Udesen Pb, Sanz Y, Larsen Tm, Dalgaard LT. Levels of circulating miR-122 are associated with weight loss and metabolic syndrome, *Obesity (Silver Spring)*. 2020; 28, 493–501.
29. Gómez Del Pulgar EM, Benítez-Páez A, Sanz Y. Safety assessment of *Bacteroides uniformis* CECT 7771, a symbiont of the gut microbiota in infants. *Nutrients*. 2020; 12, 343–350.
30. Hess AL, Benítez-Páez A, Blædel T, Larsen LH, Iglesias JR, Madera C, Sanz Y, Larsen TM. The effect of inulin and resistant maltodextrin on weight loss during energy restriction: a randomised, placebo-controlled, double-blinded intervention. *Eur J Nutr* . 2019; 59, 143–155.
31. Delzenne NM, Olivares M, Neyrinck AM, Beaumont M, Kjølbaek L, Larsen TM, Benítez-Páez A, Romaní-Pérez M, Garcia-Campayo V, Bosscher D, Sanz Y, van der Kamp JW. Nutritional interest of dietary fiber and prebiotics in obesity: Lessons from the MyNewGut consortium. *Clinical Nutrition*. 2019; 38, 215–232.

Surse web

1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/?term=dysbiosis>
2. https://depts.washington.edu/ceeh/downloads/FF_Microbiome.pdf
3. <https://www.webmd.com/digestive-disorders/what-is-dysbiosis>
4. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8539551/>
5. <https://www.hsph.harvard.edu/nutritionsource/microbiome/>
6. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8321864/>
7. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7329523/>
8. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7329523/>

Particularități specifice ale motivației persoanelor din categorii vulnerabile

Specific Particularities of the Motivation of People from Vulnerable Categories

*Petru-Vasile GAFIUC**

Abstract

Poverty, low level of education, disabilities, poor health, family disorganization, substance addictions, deviance, marginalization, social inequality represent part of the multitude of biological, psychological and sociological aspects that make people from different social categories vulnerable and that influence their values, motives, aspirations and interests. Vulnerability has a major impact on motivation which is an essential catalyst of human action in the process of development and social integration. The struggle for survival with an orientation towards basic needs affects personal and professional choices and decisions, implicitly the quality of the results of their activity. Lack of adequate cognitive and affective stimulation, as well as reduced energy support, create obstacles in achieving goals. Motivation can be blocked both by the limits of internal and external resources, by perceptions, beliefs, but also by the limits of the social systems of which the individual is a part. The degree of dependence, lack of skills and limits of knowledge in situations of vulnerability decrease the driving force of human action causing blockages, conflicts, imbalances and leading to the phenomenon of social exclusion. The difficulties of social integration affect physical and mental health thus reducing the individual energy resources so necessary for the human development process. Supporting people from vulnerable categories through educational, cultural and social programs remains a priority in a society that wants to be developed and balanced.

Keywords: *motivation, vulnerability, level of aspiration, valorization, social exclusion.*

1. Motivația

Motivația reprezintă ansamblul factorilor care declanșează activitatea individului, o orientează către anumite scopuri și o susține energetic. Termenul

* Președinte Asociația Institutul pentru Parteneriat Social Bucovina, doctorand la Sociologie în cadrul Facultății de Filosofie și Științe Social Politice, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași

provine din latinescul „movere” care înseamnă mișcare. Este o forță motrică a întregii dezvoltări umane cu un rol important în autoreglarea individuală. Joseph Nuttin definește motivația ca fiind o „stare internă de necesitate – stare motivațională (trebuințe, dorințe, porniri) ce mobilizează, dinamizează și direcționează organismul spre un anumit mod de satisfacere.” (Nuttin, 1975, p.33) Este văzută ca o energizare, activare, autodeterminare, stimulare, mobilizare, implică curajul și ambiția, dezvoltă entuziasmul și pasiunea, implică de asemenea și o viziune clară asupra dorințelor și scopurilor.

Este constituită din structurarea tuturor motivelor care sunt cauze principale ale comportamentelor. „Motivul este acel fenomen psihic care are un rol esențial în declanșarea, orientarea și modificarea conduitei.” (Cosmovici, 1996, p. 198) La originea comportamentelor nu se află un singur motiv, ci o constelație motivațională, un ansamblu de factori conștienți și inconștienți, fiziologici, intelectuali, afectivi, sociali care sunt într-o interacțiune permanentă. Motivația influențează cele trei forme ale activității umane: învățarea, munca și creația.

„Majoritatea analiștilor motivației sunt de acord cu faptul că motivația se referă la un ansamblu de forțe care provoacă sau mobilizează individul în a se angaja într-un comportament dat, forțe interne (de personalitate sau intrinsece) sau externe (de mediu sau extrinsece).” (Constantin, 2009, p. 107) În sens extins, se înțelege ca o motivare intervenită în sfera de echilibru a organismului uman care îl determină să acționeze într-un anumit mod până la reducerea sau eliminarea dezechilibrului apărut.

Nivelul de motivație derivă din istoria fiecărui individ. Obstacolele care apar pot deveni o sursă de motivare pentru unii, dar pentru cei mai mulți ele devin blocaje ale acțiunii. Existența unor multiple vulnerabilități fiziologice, psihologice și sociale afectează profund procesul de dezvoltare umană. Solicitarea cognitivă și afectivă peste limitele de funcționare normală a corpului, minții și sufletului determină o pierdere a resurselor interioare care stau la baza motivației. Pentru anumite persoane, obstacolele din calea lor devin tot mai complexe cu consecințe negative de la probleme grave de sănătate, lipsa unor resurse de bază până la agresiuni fizice și psihice care pot pune în pericol chiar viața acestora.

2. Vulnerabilitatea

„În accepțiunea cuvântului, vulnerabil înseamnă în general lipsit de apărare, care poate fi rănit / vătămat cu ușurință, care are părți slabe, puncte sensibile.” (Tănase, 2015, p. 7) Cea mai frecventă accepțiune a vulnerabilității este cea a lipsei resurselor fie interioare sau exterioare. „Vulnerabilitatea poate fi definită ca un factor de risc intern al subiectului sau sistemului care este expus unui pericol și corespunde predispoziției sale intrinseci de a fi afectat sau de a fi susceptibil la deteriorare.” (Cardona, 2003, p. 1) Ar putea fi astfel înțeleasă ca un proces de fragilizare cu o abilitate redusă de adaptare la un set determinat de circumstanțe.

Persoanele din grupurile vulnerabile prezintă riscuri pe toate dimensiunile vieții, fiind în incapacitatea de a rezolva problemele lor și a profita de oportunități, iar de multe ori adoptă mecanisme de adaptare care nu le aduc beneficii pentru dezvoltarea educațională, relațională, spirituală. Ei se află în situații care îi împiedică să se integreze socio-economic și depind de servicii de sprijin oferite de societate. Există numeroase **categorii de persoane vulnerabile**, dar amintim aici pe cele care sunt mai expuse riscului de excludere socială:

- Persoane cu dizabilități;
- Persoane cu probleme de sănătate fizică și mintală;
- Vârstnici;
- Persoane în risc de sărăcie;
- Șomeri, tineri NEET (tinerii care nu au loc de muncă și nu urmează nici un program educațional sau de formare);
- Tineri care părăsesc sistemul de protecție socială;
- Victime ale violenței domestice;
- Victime ale traficului de persoane;
- Persoane de etnie romă;
- Persoane cu antecedente penale;
- Imigranți, refugiați.

Vulnerabilități fiziologice, psihologice și sociale: vârsta, dizabilitățile, sănătatea precară, dependențe de substanțe; nivelul scăzut de educație, formare profesională și autocunoaștere; abilități sociale limitate; sărăcia (venituri reduse, locuire deficitară); familii dezorganizate; lipsa locului de muncă; inegalități

sociale, discriminare, marginalizare; abuzuri / violențe fizice și psihice; comportamente deviante, antecedente penale; apartenența la o etnie, rasă, minoritate; statut de imigrant, refugiat. Acestea se intercorelează în structuri complexe specifice pentru fiecare categorie socială.

Ștefan Cojocaru consideră că vulnerabilitatea este „inapetența indivizilor sau grupurilor de a acționa sau incapacitatea de adaptare a acțiunilor la cerințele structurale ale sistemului social. Păstrând liniile trasate de tipologia lui Boudon a acțiunilor, combinând cu faptul că vulnerabilitatea este o formă de pasivitate socială ajungem la următoarele tipuri:

- a. *vulnerabilitatea utilitaristă* – este situația în care individul/grupul nu sesizează propriul interes sau acțiunile pe care le întreprinde nu sunt adaptate acestuia;
- b. *vulnerabilitatea teleologică* – este situația generată de faptul că mijloacele nu sunt adecvate atingerii scopului propus sau scopul propus este inadecvat resurselor disponibile;
- c. *vulnerabilitatea axiologică* – este situația care caracterizează individul/grupul care nu poate desfășura o acțiune deoarece principiul normativ nu este adecvat credințelor proprii sau sistemul de valori personale nu este compatibil cu cel al sistemului societal;
- d. *vulnerabilitatea tradițională* – este cazul în care individul/grupul acționează în virtutea obișnuinței sau starea de pasivitate socială se transmite datorită influenței mediului;
- e. *vulnerabilitatea cognitivă* – situația în care se găsește individul/grupul generată de inexistența unei teorii eficiente sau de faptul că individul nu crede într-o teorie deja verificată.” (Cojocaru, Ș., apud Neamțu, 2003, pag. 535)

Există trei dimensiuni diferite ale vulnerabilității: dimensiunea individuală, dimensiunea relațională și dimensiunea instituțională. Indiferent de forma ei depășește cadrul individual având astfel un conținut structural și sistemic. Este strâns legată de dificultățile de adaptare la o societate caracterizată prin schimbări accelerate ale tehnologiei și o modificare continuă a normativității sociale. Inadaptarea devine tot mai dificilă pe fondul nesiguranțelor datorate diminuării suportului familial, comunitar și societal. Traietoriile individuale depind astfel de structurile sociale.

3. Caracteristici psihologice și sociale care derivă din vulnerabilitate

Acestea sunt:

- a. orientare spre nevoile de bază/supraviețuire și mai puțin pe educație, formare, dezvoltare;
- b. fragilitate emoțională – emotivitate, victimizare, negativism/pesimism;
- c. nivelul de inteligență, atenția și memoria sunt slab dezvoltate;
- d. lipsă de încredere, subestimare, stima de sine scăzută – percepția negativă și stigmatizarea din partea populației față de persoanele vulnerabile pot determina o accentuare a acestor caracteristici;
- e. convingeri limitative, percepții false, atașamente negative, autosabotare, rezistență în fața schimbării;
- f. dependență (dependența de sistemul de protecție socială, dependența financiară față de alte persoane, dependența de substanțe);
- g. blocarea în zona de confort;
- h. starea de incertitudine și neînțelegere;
- i. dezechilibre financiare și familiale;
- j. adoptarea unor obiceiuri și valori nesănătoase.

Concepția despre sine are un rol fundamental. „Conștientizarea unui sentiment de inferioritate poate duce la trăiri negative (anxietate, rușine, tristețe, nervozitate), inadaptabilitate socială, refuzul de a încerca lucruri noi, dezinteres față de propria persoană. Adeseori apar comportamente autodistructive, strategii ineficiente de a face față dificultăților.” (Breaz, 2020, p. 35)

4. Caracteristici motivaționale

Motivația extrinsecă este mai predominantă în cazul persoanelor vulnerabile. „Motivația extrinsecă determină individul să depună efort și să se implice ca urmare a unei condiționări externe, satisfacția provenind din gratificațiile externe obținute în urma realizării activității (recunoaștere, recompensă, evitarea pedepsei sau a unei consecințe neplăcute).” (Constantin, 2009, p. 128) Presiunile sociale (sărăcia, prejudecățile din partea celorlalți, marginalizarea, inegalitatea socială) fiind mai puternice, focusul acestor persoane este în primul rând pe supraviețuire pentru împlinirea nevoilor de bază și acceptare socială.

Nivelul de aspirație este mai scăzut la persoanele din categorii vulnerabile fiind în concordanță cu posibilitățile individului. „Termenul nivel de aspirație introdus de germanul E. Hope în 1930 se referă la așteptările, scopurile ori pretențiile unei persoane privind realizarea sa viitoare într-o sarcină dată. (...) Eforturile făcute de fiecare sunt în funcție de nivelul aspirației. El atrage după sine și satisfacția sau insatisfacția trăite după un anumit rezultat.” (Cosmovici, 1996, p. 214) După diferite cercetări s-a constatat că succesele fac să crească nivelul așteptărilor, pe când insuccesele îl coboară, iar la cei cu performanțe mai scăzute, frica de eșec este mai dominantă. Sentimentul de eșec este demobilizator determinând pierderea încrederii în forțele proprii, frustrare și chiar resemnare. În cazul persoanelor vulnerabile, acestea își setează în special obiective pe termen scurt. Având în vedere că nivelul de aspirație se referă la o realizare mai îndepărtată, este mai indicat să folosim termenul „nivel de expectanță”, adică la ce se așteaptă subiectul. Așteptările depind de mediul familial, condiții materiale, educație și mediul cultural. Un nivel scăzut al aspirațiilor în raport cu posibilitățile reale împiedică progresul individual, iar potențialul persoanei rămâne nevalorificat.

Nivelul de aspirație al acestor persoane tinde spre o căutare a unei normalizări. „În conștiința unei persoane coexistă aspirația de a deveni o persoană normală și evidența dureroasă a unui posibil eșec raportat la performanțele modelului normal.” (Breaz, 2020, p. 38)

„Deși motivația se constituie individual, ea este contextualizată cultural și cristalizată social.” (Zamfir, Vlăsceanu, 1998, p. 371) Motivația poate fi *prosocială* (impulsionarea persoanei în conduite și activități acceptate sau valorizate social) sau *antisocială* (impulsionarea în activități și comportamente neacceptate sau sancționate social).

Vulnerabilitatea afectează implicit și *motivația de realizare* a persoanelor. Aceasta „este caracterizată de obicei ca fiind dorința de a obține un succes, o performanță într-o acțiune apreciată social.” (Cosmovici, 1996, p. 213) „Această formă de motivație a fost mult studiată de D. McClelland și J. Atkinson. Conform cu observațiile lor, ea se manifestă îndeosebi atunci când individul știe că acțiunile sale vor fi apreciate cu ajutorul unui standard de realizare, iar rezultatul acțiunii va fi supus unei aprecieri. Prin urmare, prezența atentă a altor persoane stimulează acest factor dinamogen.” (Ibidem) Persoanele din

categoriilor vulnerabile fac adesea parte din medii familiale și anturaje a căror membri au un nivel educațional și cultural scăzut, exprimând astfel lipsă de apreciere și descurajare al celor care se află în situații personale, profesionale și sociale dificile. De asemenea lipsa de implicare a autorităților publice locale, a comunității îi fac să se simtă uitați și abandonați, pierzându-și motivația de a acționa în scopul dezvoltării lor. Stigmatizarea, marginalizarea și inegalitățile sociale reduc interesul persoanelor pentru participarea la activitățile comunitare. Se ajunge la o submotivare care presupune o insuficientă mobilizare și superficialitate.

Motivația este strânsă legată de interese, așteptări, dar și de valori. „Motivația reprezintă *modalitățile de valorizare și de valorificare* a unor stimuli fie reali, virtuali sau iluzorii, care orientează și declanșează direct acțiunea umană spre un scop.” (Onicov, 2009, p. 222) Cu cât oamenii valorizează mai mult anumite aspecte ale vieții în funcție de nevoile lor cu atât forța din spatele comportamentului devine mai intensă. Aceasta va conduce la direcționarea și realizarea eforturilor în scopul împlinirii umane. Intensitatea motivației influențează nivelul de concentrare, luarea deciziilor și depășirea obstacolelor. Valorile sunt elemente ale unui univers simbolic al realității, sunt dependente de comunitatea socială cu care individul se identifică și sunt trăite la nivel estetic, etic și religios satisfăcând o necesitate care trezește emoții și sentimente. Emoțiile reprezintă un important combustibil motivațional, dar dacă sunt prea intense pot determina blocarea acțiunii. Valorizarea rezultatelor dorite mobilizează individul pe calea atingerii acestora. Lipsa de viziune, de claritate asupra obiectivelor și scopurilor înseamnă o devalorizare a viitorului, exprimat într-o lipsă a încrederii, voinței și a curajului. Identificarea unor valori importante de viață care să prioritizeze acțiunile care sunt necesare a fi realizate este esențială. De multe ori, persoanele din categoriile vulnerabile nu au acces la informații, resurse, rețele sociale de încredere, iar în procesul lor de adaptare biopsihosocială adoptă valori nesănătoase care conduc la situații de vulnerabilitate din ce în ce mai complexe.

5. Blocaje ale motivației

Sunt blocaje ale motivației:

- A. Blocaje determinate de factori biologici (vârsta, dizabilitățile, problemele de sănătate fizică și mintală);

- B. Blocaje determinate de lipsa resurselor (sărăcie, pierderea resurselor datorită unor catastrofe naturale sau conflicte armate);
- C. Blocaje determinate de lipsa cunoașterii și a educației (o slabă autocunoaștere, informații limitate sau deficitare legată de oameni, mediu, legi, etc);
- D. Blocaje determinate de calitatea redusă a relațiilor interumane și a interacțiunilor sociale (abuzuri, agresivități, conflicte interpersonale);
- E. Blocaje determinate de limite ale sistemelor sociale (disfuncționalitate, dezorganizare dezinformare, manipulare, marginalizare, inegalitate socială, conflicte sociale).

Disfuncționalitățile din cadrul sistemelor sociale (familie, sistem de învățământ, piața muncii, comunitate, societate) au efecte negative directe asupra individului, iar cel mai mult îi afectează pe cei aflați în situații vulnerabile.

Toate vulnerabilitățile conduc la o gestionare dificilă a stresului și a fricii care devin factori majori în influențarea motivației. Stresul este un fenomen psihofiziologic care poate duce atât la tulburări biologice cât și psihice. Atunci când stresul este o reacție naturală imediată la o amenințare, acesta stimulează integritatea fizică și mintală, dar în regim de supraviețuire stresul poate deveni continuu ajungându-se la o formă cronică alterând starea de sănătate. Răspunsul organismului și psihicului la situații de tensiune devine tot mai evident apărând reacții somatice, emoționale, cognitive și comportamentale specifice. În condiții de stres continuu, învățarea se realizează cu o dificultate mai mare, iar randamentul intelectual scade. Frica îi determină să fie mai concentrați pe problemele existențiale. Persoanele din categorii vulnerabile au experiențe mai dificile de viață, iar atenția lor se îndreaptă mai mult pe ceea ce nu vor în viața lor și mai puțin pe ceea ce vor. Apare de asemenea frica de reacțiile, judecățile și respingerea celorlalți. Frica blochează comunicarea, propria exprimare și socializarea. tendința este de închidere și chiar de izolare.

De cele mai multe ori, vulnerabilitățile sunt cauză dar și efect, generând astfel o perpetuare a unor situații de dependență. Cu cât sunt mai dependenți de cei din jur și de sistemul de protecție socială, cu atât abilitățile lor sunt mai puțin dezvoltate (abilitatea de comunicare și relaționare, capacitatea de identificare și rezolvare a problemelor, capacitatea de a lua decizii, competențele de lucru în cadrul grupului, capacitatea de reziliență, de a rezolva conflictele, de a administra bugete, etc.).

Demotivarea este mai accentuată în rândul persoanelor din categorii vulnerabile. Aceasta poate fi văzută ca o lipsă a energiei, slăbiciune, suferință, frustrare, blocare/rigiditate/închidere, lipsa curajului și a voinței, lipsa scopurilor/viziunii/perspectivelor.

Blocarea și lipsa acțiunii (resemnare, amânare, renunțare, abandon) conduce la un randament scăzut (sărăcie, lipsa abilităților, obiceiuri nesănătoase, performanțe scăzute, rezultate mediocre și ineficiente). Implicarea redusă în procesul de dezvoltare personală și profesională, precum și în viața socială determină creșterea eșecului și a riscului de excluziune socială.

6. Riscul de excluziune socială a persoanelor vulnerabile

Excluziunea socială este procesul prin intermediul căruia anumite categorii de persoane sau grupuri sunt dezavantajate în mod sistematic, iar perspectivele dezvoltării lor sunt foarte limitate.. Hillary Silver (2007) consideră că este „un proces dinamic de ruptură multidimensională progresivă a „legăturii sociale” la nivel individual și colectiv. Prin legătură socială, înțeleg relațiile sociale, instituțiile și identitățile imaginare de apartenență care constituie coeziunea socială, integrarea sau solidaritatea. Excluziunea socială împiedică participarea deplină la activitățile prescrise normativ ale unei societăți date și interzice accesul la informații, resurse, sociabilitate, recunoaștere și identitate, erodând respectul de sine și reducând capacitățile de a atinge obiectivele personale.” (Silver, 2007, p. 1). Excluziunea socială este asociată termenilor de criză, lipsuri, deprivare, dezavantaje, disfuncționalitate. Se referă la imposibilitatea persoanelor de a ajunge la anumite funcționalități fizice, psihologice, sociale, morale, fiind o deprivare pe mai multe planuri, de lungă durată, care implică separarea de principalele servicii sociale și ocupaționale ale societății.

Formele de excluziune socială sunt excluziunea de la educație, excluziunea ocupațională, excluziunea de la locuire, precum și excluziunea de la serviciile de sănătate.

În lucrarea sa „Excluziunea socială în Europa: Contextul politic și cadrul analitic”, Jos Berghman pornind de la raportul Uniunii Europene arată că excluziunea trebuie definită în termeni de incapacitate sau eșec a unuia sau mai multor sisteme dintre următoarele patru:

- a. Sistemul democratic și legal care presupune integrarea civică;
- b. Piața muncii care promovează integrarea economică;
- c. Sistemul familiei și comunității care promovează ceea ce poate fi numit integrare interpersonală;
- d. Sistemul statului bunăstării care promovează ceea ce se numește integrare socială.

Toate cele patru sisteme sunt importante și sunt complementare. (Berghman, J., apud Room, G., 1995)

Combaterea sărăciei și excluziunii depinde tot mai mult de politica de eliminare a marilor inegalități economice și sociale și direcționarea spre procese de incluziune socială.

7. Concluzii

Consecințele excluziunii sociale sunt numeroase: deteriorarea sănătății, sărăcie, dezorganizare în viața personală și profesională, distanțarea sau izolarea socială, devianță, migrare, schimbarea valorilor, conflicte sociale. Aceste consecințe devin noi vulnerabilități care afectează motivația în următoarele etape de dezvoltare creându-se un cerc vicios care afectează profund calitatea vieții persoanelor.

Promovarea egalității de șanse și a incluziunii sociale trebuie să susțină o normalizare socială care să aducă beneficii la toate nivelurile fie că este individual, familial, instituțional, comunitar. Implicarea autorităților publice și a comunității în sprijinirea persoanelor vulnerabile necesită o reorganizare și eficientizare a serviciilor sociale, precum și o conștientizare mai puternică a importanței auto-cunoașterii, educației, socializării și culturii în dezvoltarea umană.

Bibliografie

1. Apăteanu, Dan Gheorghe, *Determinanții excluziunii sociale în România: o analiză cantitativă utilizând regresia logistică*, Sociologie Românească, volumul XI, Nr. 2, 2013.
2. Baci, Cristina, et al, *Recomandări pentru activitatea experților care lucrează în cadrul unor organizații care furnizează servicii sociale și de ocupare pentru grupurile vulnerabile*, Asociația „Pactul Regional Nord-Vest pentru Ocupare și Incluziune Socială”, decembrie 2015.

3. Berghman, Jos, *Social Exclusion in Europe: Policy Context and Analytical Framework*, in G. Room, ed., *Beyond the Threshold – The Measurement and Analysis of Social Exclusion* (Bristol: Policy Press), 1995.
4. Breaz, Maria Alina, (coord.), *Vulnerabilități în asistența socială*, Presa Universitară Clujeană, 2020.
5. Cardona, Omar Dario, *The Need of Rethinking the Concepts of Vulnerability and Risk from a Holistic Perspective: A Necessary Review and Criticism for Effective Risk Management*, in Bankoff, G. et al., *Mapping Vulnerability: Disasters, Development and People*, Earthscan Publishers, London, 2003.
6. Constantin, Ticu, (coord.), *Determinanți ai motivației în muncă, De la teorie la analiza realității organizaționale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009.
7. Cosmovici, Andrei, *Psihologie generală*, Editura Polirom, Iași, 1996.
8. Daly, Mary, *Social Exclusion as Concept and Policy Template in the European Union*, Center for European Studies, Working Paper Series 135, School of Sociology and Social Policy Queen’s University, Belfast.
9. Ionescu, Ion I., *Despre pericole și vulnerabilități* – https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/188-204.pdf
10. Neamțu, George, (coord.), *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași, 2003.
11. Nuttin, Joseph, *La motivation*, în Fraisse, P., Piaget, J., (red.), *Traité de psychologie expérimentale*, Paris, PUF 5, ed. a 3-a, 1975.
12. Onicov, Vasile, *Motivație-Satisfacție-Performanță*, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, nr.8 (28), 2009.
13. Silver, Hilary, *The Process of Social Exclusion: The Dynamics of an Evolving Concept*. Chronic Poverty Research Center Working Paper 95, Providence, Rhode Island: Brown University, 2007.
14. Tănase, Mariana, (coord.), *Manual de bune practici pentru integrarea grupurilor vulnerabile. Intervenții și măsuri din perspectiva economiei sociale*, Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Olt, noiembrie 2015.
15. Zamfir, Cătălin, Vlăsceanu, Lazăr, (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.

Motivația – dimensiuni psihologice ale personalității

Motivation – Psychological Dimensions of Personality

*Rodica GHIMPU**

Abstract

In the context of the psychological dimensions of personality, motivation is closely related to personality traits, which influence how and why individuals act in a certain way. It is essential for the performance of any action and is based on the interaction between internal needs, desires and external influences. Motivation is the psychological process that initiates, maintains, and directs human behavior toward the achievement of a goal. It is essential for the achievement of any action and is based on the interaction between internal needs, desires, and external influences. Depending on its source, motivation can be divided into two main categories: intrinsic and extrinsic motivation depending on personality. Motivation is the psychological process that initiates, maintains, and directs human behavior toward the achievement of a goal. It is essential for the achievement of any action and is based on the interaction between internal needs, desires, and external influences.

Keywords: *motivation, personality, development, thinking, size*

1. Teoriile motivaționale și personalitatea

Diferitele teorii motivaționale au încercat să explice de ce oamenii acționează în anumite moduri, iar acestea pot fi corelate cu dimensiunile personalității: teoria autodeterminării, teoria așteptărilor și valorilor, motivația intrinsecă și extrinsecă în funcție de personalitate

Factori care influențează motivația:

- Nevoile de bază (fizice și psihologice),
- Așteptările și obiectivele,
- Feedback și recompense,
- Emoțiile

* Drd., Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” Chișinău, Republica Moldova

Caracterizarea generală a motivației

Motivația este una dintre problemele centrale ale psihologiei. Ea încearcă să explice de ce anume oamenii fac ceea ce fac, de ce preferă o activitate altele și ce anume îi face să treacă de la o activitate la alta. Motivația transformă ființa umană într-un subiect activ și selectiv, cu un determinism intern propriu în alegerea și declanșarea acțiunilor și comportamentelor. Motivația apare ca o cauzalitate externă transpusă în plan intern: astfel dacă obiectul corespunzător satisfacerii unei trebuințe lipsește și nu are cum să se declanșeze comportamentul corespunzător, locul său este luat de starea de necesitate în raport cu el, actualizată spontan, în urma unor modificări de ordin fiziologic sau psihologic.

2. Forme și structuri motivaționale

Motivația înnăscută sau primară, motivația dobândită sau secundară, motivele homeostatice, motivele pozitive, motivele negative, motivele extrinseci, motivele intrinseci, trebuințele propriu, interesele, convingerile.

Motivația este un factor esențial în determinarea comportamentului și realizării scopurilor, iar înțelegerea modului în care aceasta este influențată de personalitate, nevoi și emoții poate ajuta la o gestionare mai eficientă a acesteia. Înțelegerea motivelor pentru care oamenii fac anumite alegeri poate ajuta la îmbunătățirea performanței, a satisfacției personale și a bunăstării generale.

3. Tipuri de motivație

Există mai multe clasificări ale motivației. Una dintre cele mai folosite este cea referitoare la sursa motivației: extrinsecă și intrinsecă.

- Motivația extrinsecă are o sursă externă, și poate lua diferite forme: bani, trofee, recunoaștere, faimă, laudă.
- Motivația intrinsecă își are originea în noi. Se referă la curiozitatea noastră intelectuală, interesul pentru un subiect; dorința autentică de a fi mai buni și de a ne dezvolta sau de a contribui la bunul mers la lucrurilor.

Poate părea mai simplu să ne găsim motivația în exterior. Există multe persoane dornice să ne recompenseze pentru efortul pe care îl depunem. (părinți, șefi, jurații unor concursuri). De asemenea, diplomele, trofee și banii sunt mult

mai ușor cuantificabile. Contribuția pe care o aducem în societate sau dezvoltarea noastră emoțională și intelectuală sunt mai greu de evaluat. Însă în ultimii ani, din ce în ce mai multe studii indică faptul că motivația extrinsecă e mai puțină eficientă decât cea intrinsecă.

De ce este importantă motivația?

Cele mai multe persoane de succes spun ca sunt diferiți. Ceea ce îi deosebește de oamenii de rând nu sunt aptitudinile ieșite din comun sau talentul nemaipomenit. Elementul important este dedicația și sacrificiile pe care le-au făcut, munca neîntreruptă pe care au depus-o. Citatul „Succesul e 99% transpirație și 1% inspirație” e un clișeu. Conține un adevăr incontestabil. Motivul pentru care nu toți depunem efortul pentru a fi de succes și a ne atinge potențialul nu e pentru că suntem leneși sau lipsiți de ambiție. Este mai degrabă pentru că nu știm cum să ne găsim motivația și cum să o păstrăm. Persoanelor motivate le e mult mai ușor să reușească în viață. Ei considera importante astfel de abordări. Studiile arată că dacă ești motivat, înveți mai bine și-ți amintești mai bine ce ai învățat. Problema apare dacă îți lipsește motivația Este greu să-ți fructifici eforturile de a învăța pentru examene sau pentru o nouă calificare de care ai nevoie pentru a avansa profesional.

Motivația este necesară nu numai pentru a declanșa o acțiune. Este necesar sa o susținem pe termen lung, și de fapt aici apare cea mai mare provocare. Mulți dintre noi reușim să găsim motivație suficientă pentru a ne face un abonament la sală și să mergem de câteva ori. De cele mai multe ori, ajungem să renunțăm și ne întoarcem la vechile obiceiuri. Asta pentru că nu mai avem destulă motivație pentru a continua. Cum facem, așadar, să găsim motivația necesară pentru a ne îndeplini obiectivele și mai ales, cum menținem motivația pe termen lung?

4. Teoriile motivaționale și personalitatea

Diferitele teorii motivaționale au încercat să explice de ce oamenii acționează în anumite moduri, iar acestea pot fi corelate cu dimensiunile personalității: teoria autodeterminării, teoria așteptărilor și valorilor, motivația intrinsecă și extrinsecă în funcție de personalitate

- Teoria autodeterminării – trei nevoi psihologice fundamentale care stau la baza motivației: autonomie, competență și relaționare. Persoanele cu diferite trăsături de personalitate pot valoriza aceste nevoi în moduri diferite.
- Teoria așteptărilor și valorilor sugerează că indivizii sunt motivați în funcție de așteptările lor de succes și de valoarea pe care o atribuie rezultatelor. Persoanele conștiincioase, de exemplu, pot avea așteptări mai mari legate de succes și pot fi mai motivate de atingerea acestuia

5. Metode de creștere a motivației

Cercetătorii care studiază atingerea obiectivelor specifice se concentrează de obicei pe două tipuri de țeluri:

- *obiective de măiestrie* (scopul e să îți dezvolți competențele și să stăpânești ceea ce înveți)
- *obiective de performanță* (scopul e să te descurci bine în comparație cu alții).

Studiile au arătat în mod repetat că persoanele care încearcă să memoreze un material sau să rezolve o problemă, concentrându-se pe a fi mai buni decât ceilalți, se descurcă mai bine pe termen scurt la un test de memorie, dar mai prost pe termen lung. Asta înseamnă că un copil sau un angajat care vrea strict să primească o notă mare/o evaluare pozitivă în comparație cu colegii, se va descurca bine la promovarea examenului respectiv. Dar pe termen lung, nu va asimila la fel de bine cunoștințele precum o persoană pasionată, care învață de dragul de a-și spori cunoștințele.

Într-o societate consumeristă, unde se pune accent pe bunurile fizice și puterea financiară, e foarte tentant să ne dorim să acumulăm cât mai mult capital. Astfel, putem fi atrași de domenii cu mult potențial economic, atunci când ne alegem cariera... precum IT, economie, medicină. În mod paradoxal însă, atunci când alegem să facem un lucru strict pentru recompensa financiară, ne descurcăm mai prost decât atunci când facem ceva de plăcere.

Dacă vrem să atingem performanța și să fim mereu motivați să ne depășim limitele, trebuie să facem ceva ce ne place.

Motivația în sfera profesională este foarte importantă. Acolo ne petrecem cea mai mare parte din timp și alocăm destul de multă atenție. Dezvoltarea profesională și personală trebuie să țină cont și de acest factor important. Viitor

nostru și succesul pe care ni-l dorim de multe ori se obțin cu o foarte mare atenție asupra managementului carierei.

Factori care influențează motivația:

- Nevoile de bază (fizice și psihologice): Conform piramidei nevoilor a lui Maslow, oamenii sunt motivați să-și satisfacă nevoile fundamentale, cum ar fi hrana, siguranța, apartenența și autorealizarea.
- Așteptările și obiectivele: Persoanele sunt motivate atunci când cred că vor avea succes în atingerea obiectivelor lor și când consideră că aceste obiective sunt valoroase.
- Feedback și recompense: Feedback-ul pozitiv și recompensele pot crește motivația, mai ales în cazul motivației extrinseci.
- Emoțiile: Stările emoționale pozitive pot crește motivația, în timp ce cele negative o pot diminua sau direcționa spre evitarea disconfortului.

Forme și structuri motivaționale:

❖ ***Din punct de vedere genetic:*** se delimitează două tipuri de motivație:

- Motivația înnăscută sau primară are la bază zestrea instinctuală cu care se naște orice reprezentant al unei specii. Instinctul reprezintă baza materială a unui comportament.
- Motivația dobândită sau secundară este specifică omului și se constituie, în funcție de specificul fiecărui individ, pe parcursul dezvoltării sale ontogenetice.

În sistemul personalității, integrarea motivațională se face după principiul ierarhizării, potrivit căruia, nivelurile mai vechi din punct de vedere genetic se subordonează funcțional celor mai noi; astfel motivația primară se subordonează prin rang și importanță motivației secundare.

Motivele pozitive sunt acelea a căror satisfacere are un efect reglator asupra echilibrului și funcționalității personalității, înlăturând sau diminuând stările perturbatoare. Pozitive vor fi apreciate acele motive, a căror satisfacere, având efect antientropic asupra propriei persoane, nu intră în conflict cu exigențele și normele morale care funcționează la nivel social sau care, prin natura lor, generează comportamente și activități îndreptate spre atingerea unor scopuri sociale.

Motivele negative se caracterizează prin aceea că satisfacerea lor, pe lângă un efect adaptativ de moment, asociat cu reducerea tensiunii inițiale și obținerea

unei doze de plăcere și satisfacții de moment, generează efecte perturbatoare, entropice, care, cumulându-se în timp, duc la serioase dezechilibre și disfuncții în planul intern al sistemului personalității sau în planul relaționării individului cu mediul social. Din categoria lor fac parte trebuința pentru alcool, pentru fumat, pentru droguri, trebuința de acumulare excesivă de bunuri materiale, trebuința de aventură, etc.

❖ **După gradul de structurare și integrare:**

- Pulsunile și tendințele au un grad redus de structurare și de integrare, cu manifestare difuză, fără o raportare obiectuală specifică
- Trebuințele propriu-zise sunt bine structurate și puternic integrate la nivel biologic sau psihologic, reflectând latura trainică și durabilă a subiectului cu anumite obiecte din lumea externă și cu anumite valențe ale acestora
- Interesele desemnează orientarea selectivă și relativ constantă a persoanei spre anumite obiecte, fenomene, evenimente sau domenii de activitate. Altfel spus, interesele reprezintă acea componentă motivațională a persoanei care se exprimă printr-o *atitudine activă, pozitivă și persistentă* față de anumite aspecte ale realității
- Convingerile sunt structuri motivaționale complexe care îmbină armonios informațiile cognitive cu interesele, aspirațiile și sentimentele profunde față de anumite fapte, evenimente .
- Idealul reprezintă un model de perfecțiune umană, morală, estetică, socială sau de al ordin la care subiectul sau o colectivitate aderă și către care tinde spre a-l realiza ca pe o valoare supremă.

6. Concluzii

Concluziile despre motivație pot fi extrase din multiple perspective și teorii psihologice, fiecare oferind o înțelegere specifică a modului în care funcționează acest proces intern. Motivația este un proces dinamic și complex.

Motivația nu este o stare statică, ci un proces care se schimbă în funcție de contextul extern și intern. Aceasta poate fluctua în funcție de nevoile individului, valorile personale, mediul înconjurător și evenimentele din viață. Factori precum stresul, succesul, eșecul sau recunoașterea socială pot influența nivelurile motivaționale.

Pe lângă trăsăturile de personalitate, motivația este influențată de percepțiile și așteptările individului (teoria așteptărilor) și de starea emoțională (emoții pozitive sau negative). O stare emoțională pozitivă poate stimula motivația, în timp ce emoțiile negative pot scădea dorința de a acționa sau, în unele cazuri, pot motiva evitarea disconfortului

Deși anumite trăsături de personalitate pot predispune la un anumit tip de motivație, aceasta nu este rigidă. Motivația poate fi cultivată prin tehnici de stabilire a obiectivelor, autoreflexare, dezvoltarea autodisciplinii și a unui mediu care să favorizeze creșterea personală.

În concluzie, motivația este un factor esențial în determinarea comportamentului și realizării scopurilor, iar înțelegerea modului în care aceasta este influențată de personalitate, nevoi și emoții poate ajuta la o gestionare mai eficientă a acesteia. Înțelegerea motivelor pentru care oamenii fac anumite alegeri poate ajuta la îmbunătățirea performanței, a satisfacției personale și a bunăstării generale.

Bibliografie

1. Allport, G., *Structura și dezvoltarea personalității*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1981;
2. Cosmovici, A., *Psihologie generală*, Ed. Polirom, Iași, 1996;
3. Golu, M., *Fundamentele psihologiei*, Ed. Fundației România de mâine, București, 2002;
4. Holdevici, I., *Psihoterapia tulburărilor anxioase*, Ed. Ceres, București, 1998;
5. Mânzat, I. (coord.), *Psihologia Sinelui. Un pelerinaj spre centrul ființei*, Ed. Eminescu, București, 2000;
6. Mitrofan, I., *Psihologia și terapia cuplului*, Ed. Sper, București, 2002.

Interpretarea Bibliei din perspectiva feministă

Interpreting the Bible from a Feminist Perspective

*Marinela RUSU**

Abstract

The Bible represents the fundamental, religious writing on which the faith stream of Christianity is based. The evolution of society in the last two centuries has put under the sign of questioning and re-interpretation, many of the affirmations of Christianity in relation to the social status of women, with the multiplicity of roles to which she is associated. The use of the Bible is problematic when it becomes part of the individual's belief system and acquires an authoritative status, being presented as revelation or the word of God. Then, we perceive the existence of a tension, often a crisis of proportions, between the truth preached by the Holy Scriptures and the fact that these texts abound in concrete or symbolic situations, in which women are ignored, oppressed or defamed. The present work emphasizes the idea that the Bible brings together a series of derogatory ideas towards women, considered not to have „divine origin”. The suffragette and author Matilda Joslyn Gage notes that it is necessary to reject the two arguments constantly brought against the equality of political rights: the one that the subordination of women would have a divine origin and that, under Christianity, women had a status unattainable until then (M. J. Gage, 1985). Among the derogatory ideas about women found in the Bible, we mention: women are impure – they cannot be priests, they cannot enter the pulpit, they are predestined to be subordinate to men; women appear in the Bible as secondary characters, as adjuncts to men, women are treated much more harshly. Violence against a woman is ignored.

Keywords: *feminism, the Bible, the New Testament, the Old Testament, the condition of women*

1. Biserica și istoria

Cei care au scris despre istoria bisericii și-au îndreptat de cele mai multe ori atenția asupra devenirii instituționale și a aspectelor particulare ale acesteia,

* Cercet. Științ. II dr., Institutul de Cercetări Economice și Sociale Gh. Zane⁹ Iași

asupra vieții și operei împăraților, papilor, episcopilor și teologilor, asupra controverșelor teologice, conciliilor, canoanelor, dogmelor și decretelor. Această înțelegere a conținutului istoriei bisericii a fost introdusă încă de timpuriu (secolul al IV-lea) de către Eusebius din Caesarea, „părintele istoriei bisericii”. Istoria Ecleziastică începe cu definirea subiectului, adică: „numeroasele evenimente importante înregistrate de povestea bisericii, remarcabilii conducători, bărbații fiecărei generații care prin predicile sau scrierile lor au devenit ambasadori ai cuvântului divin”. Singurele femei menționate de istoria lui Eusebius sunt acelea care, precum Blandina și Biblis, au reușit să treacă peste presupusa slăbiciune atribuită sexului, pentru a câștiga, alături de companionii lor bărbați, „coroana imortalității” proprie martirilor; sau cele care, asemeni profetelor Priscilla și Maximilla, ele însele „propovăduitoare ale adevărului”, i-au condus pe alții „întru cuvântul Domnului”. Urmând pilda lui Eusebius, marea majoritate a istoriilor bisericii au fost istorii ale bărbaților, scrise de bărbați. Deși este sigur că dintotdeauna biserica s-a compus din femei și bărbați, istoricește ea a fost reprezentată ca o instituție guvernată de bărbați, iar participarea femeilor a fost în general marginalizată, trivializată sau complet ignorată. Mult prea des, când s-a scris istoria bisericii, femeile pur și simplu au dispărut (Patricia Hill, 1985).

Printre cauzele desconsiderării, de către istoricii bărbați, a prezenței femeilor în biserică, ar fi următoarele:

1. Tradițional, istoria bisericii s-a concentrat asupra evenimentelor publice din care femeile erau în mod uzual excluse. Existența casnică, singura căreia i se dedicau majoritatea femeilor, nu a fost considerată demnă de atenția istoricilor.
2. Credința că femeile sunt ființe inferioare, incapabile de a determina cauzalitatea lucrurilor, mai curând obiecte pasive decât agenți activi, o credință istoricește legitimată de numeroși teologi influenți, a contribuit la lipsa interesului masculin pentru istoria femeilor. Nu poate exista o istorie a femeilor până când ele nu vor fi luate în serios, ceea ce nu este cazul pentru cea mai mare parte a trecutului nostru.
3. Presupunerea androcentrică că doar experiența masculină este normativă, că problemele femeilor și bărbaților sunt aceleași și că ambele sexe sunt similar afectate de evenimente a garantat includerea femeilor în istoria bărbaților, așa încât celor dintâi nu li s-a mai acordat o atenție separată.

4. Conceptele „eternului feminin”, atemporalității, a istoricității și inșanjabilității naturii femeii a determinat ignorarea experiențelor diverse și în continuă schimbare trăite de acestea.
5. Problema surselor. Istoria depinde de interpretarea datelor conservate din trecut, dar pentru cea mai mare parte a trecutului creștin, informațiile despre femei sunt incomparabil mai puțin abundente decât cele despre bărbați. În general, bărbații aveau acces primii la educație, în timp ce femeile chiar dacă dobândeau o educație, erau de obicei excluse din zona discursului public. Așa încât, din toate motivele enunțate până aici, cel mai adesea, datele despre femei fie nu au fost înregistrate deloc, fie nu au fost conservate, tot ceea ce ne-a rămas fiind urme șterse ale prezenței femeilor în biserică.

Cu totul ocazional, femei individuale au fost menționate la locul pe care îl meritau, femei excepționale precum sfinte, mistice, regine, dar viețile lor au fost observate și evaluate din perspectiva masculină a autorului. Despre femei, ca grup în interiorul bisericii, se fac puține referiri. Când totuși femeile au fost incluse în istoriile bisericii, au apărut în general ca figuri periferice, semnificative doar în relație cu bărbați semnificativi (Anca Jugaru, 2002).

2. Biblia și statutul femeii – reconsiderări actuale

Pentru cei care doresc să-și păstreze „ancorarea” biblică sau măcar să lase loc dialogului, există multiple opțiuni, sintetizate în trei abordări principale (nu neapărat exclusive):

1. Cea dintâi, „strategia remanentă”, salvează și pune accentul pe elementele pozitive referitoare la femei existente în aceste texte, elemente adesea trecute cu vederea. Pasajele opresive pentru femei sunt înlăturate în favoarea textelor „eliberatoare”; astfel, Geneza, 1:27 poate deveni textul central în locul Genezei, 2:23, iar Galateenii, 3:28 câștigă în favoarea Corintenilor, 11:2-16, 1968. Desigur, că această raportare la textul biblic are avantajul că prezintă o bogată varietate de material pozitiv, dar prezintă dezavantajul de a se concentra doar pe câteva texte, creând un „canon în interiorul canonului”. Această aplecare asupra textului este împărtășită, cel mai frecvent, de femeile ce acceptă autoritatea Bisericii

sau care doresc să apeleze în continuare la Scripturi din considerente devoționale sau de practicare a preoției.

2. Cea de-a doua abordare încearcă un soi de unificare a perspectivei teologice prin care să organizeze și să prioriteze materialul. Rosemary Radford Ruether (1979, 1981) a găsit aceasta în mesajul profetic de eliberare care furnizează criteriile pentru dezvăluirea oprimmării femeii, ori de câte ori se petrece asta. Acest tip de apropiere față de textul biblic are avantajul că are o deschidere mai amplă prin tratamentul inclusiv întrebuițat, imposibil de obținut dacă s-ar opera numai cu texte în care femeile sunt explicit puse în discuție, dar prezintă dezavantajul ignorării elementelor care nu se încadrează perfect în paradigmele alese, ca de pildă deformările patriarhale din chiar interiorul textelor profetice.
3. În fine, cea de-a treia strategie este cea a „reconstrucției”, care se bazează pe asumarea caracterului androcentric al textelor (exp.v. Exodul, 19:15; Psalmii, 128; Matei, 5:27) prin care s-a omis sau s-a distorsionat situația istorică reală a femeilor. Reprezentanta cea mai influentă a acestei abordări este Elisabeth Schuesler Fiorenza (1981, 1983; 1992), iar Carol Meyers a încercat, la rândul ei, un proces similar pentru femeile Scripturilor Ebraice. Metoda are avantajul de a utiliza și a da seama de întregul material biblic, incluzând părțile la care se poate obiecta, fără a le accepta premisele; în plus, deși deosebit de critică, abordează Biblia ca pe o sursă inepuizabilă de material pozitiv și inspirator. Dezavantajul este că uneori le poziționează pe femei în situații utopice, pe care nici exegezele nici reconstrucția sociologică nu le pot susține. Și totuși, aceste încercări pun în lumină idealuri pentru care femeile continuă să lupte, speranțe necesare de viitor, chiar dacă nu se poate dovedi că au existat cu adevărat într-un trecut paradigmatic.

3. Mișcarea feministă și religia

În sens larg, feminismul reprezintă pledoaria pentru drepturile femeilor. Termenul s-a răspândit la jumătatea secolului al XIX-lea în Europa, dar feminismul ca atitudine și abordare a precedat mult utilizarea canonică a termenului ca atare (Otilia Dragomir & Mihaela Miroiu, 2002). Din punct de vedere istoric,

feminismul a debutat ca *parte a discursului european iluminist*. A avut un impact important în lumea modernă, în discuțiile despre universalizarea cetățeniei și drepturilor. Începuturile feminismului modern sunt localizate în lucrarea lui Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman* (1792).

Semnificațiile minimale ale termenului sunt următoarele:

- a) femeile sunt sistematic aservite (oprimate);
- b) relațiile de gen nu sunt naturale și imuabile, ele nedreptătesc femeile și pentru acesta se impune o angajare politică pentru schimbarea lor.

Deși au fost de acord cu ideile de fond ale tradiției feministe europene, folosirea termenului a fost respinsă de către alte grupări, din motive diferite. De exemplu, multe feministe indiene îl resping ca „imperialist” (reflectă experiențele femeilor europene și americane, mai ales a celor albe din clasa de mijloc, precum și o tradiție iudeo-creștină, la care se raportează).

Interesul contemporan în „istoria femeilor” distinctă de istoria bărbaților, se leagă strâns de mișcările egalitare și de eliberare a femeilor; una dintre cele mai timpurii încercări de a urmări „devenirea istorică a statutului femeii de-a lungul epocii creștine” o reprezintă lucrarea *Women Church and State* (1893), scrisă de sufrageta Matilda Joslyn Gage tocmai pentru a respinge două argumente aduse permanent împotriva egalității de drepturi politice: *acela că subordonarea femeilor avea origine divină și că sub creștinism femeile au avut un statut nemaiatins până atunci* (M. J. Gage, 1985).

În anii 1940 au fost publicate două lucrări, devenite paradigmatiche pentru „istoria femeilor”: *Al Doilea Sex* al filosoafei franceze Simone de Beauvoir, teza centrală a cărții fiind că de-a lungul istoriei femeile au fost subordonate bărbaților, neavând, așadar un trecut, o istorie, o religie proprie (Beauvoir S., 1998). Cea de-a doua lucrare, *Woman as Force in History* de Mary Beard, socioloagă, istoric și sufragetă, virulent criticată de stabilimentul istoric masculin al timpului, argumenta că, femeile, departe de a face parte din „camera obscură a istoriei”, au jucat un rol grandios „în direcționarea evenimentelor umane, atât în faptă, cât și în gândire”, reprezentând „o forță în săvârșirea istoriei” (Beard M., 1962).

Odată cu mișcarea contemporană a femeilor sau feminismul celui de-al doilea val, în anii 1960–1970, au apărut adevărate lucrări de pionierat în istoria feministă de autoare ca Gerda Lerner și Joan Kelly, care au contestat natura androcentrică și adevărurile istoriei tradiționale, propunând în loc „un unghi

de vedere ce ne dezvăluie că femeile trăiesc și au trăit într-o lume definită de bărbați și cel mai adesea dominată de bărbați, reușind totuși să formeze și să influențeze această lume și evenimentele ei” (Lerner G., 1986; Kelly, J., 1984). Deși există metodologii și abordări diverse în istoria femeilor, istoricii feminiști împărtășesc anumite principii și presupuneri, relevante și pentru istoria bisericii:

1. Istoricii feminiști continuă controversa privind definiția istoriei; feministele istoriei bisericii insistă asupra prezenței perpetue a femeii în biserică și asupra faptului că istoria trebuie regândită ca istorie a femeilor și bărbaților. Teoloaga feministă Elisabeth Schuesler Fiorenza revendica „trecutul creștin ca trecut al femeilor, nu doar al bărbaților, la care femeile participau doar accidental sau deloc” (E. S. Fiorenza (1992).
2. Istoricii feminiști afirmă nevoia de a face distincție între imaginile androcentrice ale femeilor, care sunt în general mai curând prescriptive decât descriptive, și realitatea izvorâtă din experiența femeilor, recomandând *o hermeneutică a suspiciunii*, deoarece, cum spunea E. S. Fiorenza „este un fapt dovedit că polemicile ideologice despre locul, rolul sau natura femeii sunt amplificate cu cât emanciparea și participarea femeilor în făptuirea istoriei devin mai puternice”.
3. Potrivit aceleiași autoare, E. S. Fiorenza (1992), imaginea istoricului ca „reporter obiectiv” trebuie înlocuită cu cea a istoricului care assemblează piese disparate de informație istorică într-un model interpretativ coerent. Din perspectiva feministă, un model sau design adecvat al istoriei bisericii este acela care ar lua în serios experiența istorică femeiască și care ar înțelege istoria bisericii ca pe o istorie despre femei și bărbați.
4. Datorită controverselor contemporane asupra rolului femeii în biserică, în particular cel legat de hirotonisirea femeilor ca preoți, multe dintre lucrările strălucite de istorie feministă s-au referit la rolul conducător al femeii în cadrul bisericii în diverse perioade istorice. Un exemplu îl constituie lucrarea *Women of Spirit: Female Leadership in the Jewish and Christian Traditions*, editată de Rosemary Radford Ruether și Eleanor McLaughlin, în care se argumentează că femeile, deși excluse din conducerea instituțională a bisericii și din oficierea ca preoți, aveau în trecut cu totul alte roluri în interiorul bisericii. De aceea, autoarele consideră că această istorie trebuie scrisă și cercetată cu un scop: „femeile trebuie să-și

stăpânească propria istorie, nu numai să-și deplângă excluderea din trecut, ci să investigheze profunzimile acestei alternative, folosind-o pentru lărgirea și remodelarea viziunii și existenței istoriei bisericii” (Ruether R. R. și McLaughlin E., 1979).

4. Femeile și Noul Testament

În Galateni 3:26-28, Paul citează ceea ce reprezenta esența confesiunii botezului pre-paulin, „căci toți sunteți fii ai lui Dumnezeu, prin credința în Hristos Iisus. Toți cari ați fost botezați în Hristos, v-ați îmbrăcat în Hristos, nu mai este nici Iudeu, nici Grec; nu mai este nici rob nici slobod; nu mai este nici parte bărbătească, nici parte femeiască, fiindcă toți sunteți una în Hristos Iisus” (Biblia, 1968). Fraza conține referiri la Geneza 1:27 și ilustrează învățătura lui Pavel asupra noii ordini întru Hristos, care este o transformare a ordinii creației; căsătoria patriarhală și relațiile sexuale între femei și bărbați nu mai sunt părți constitutive ale noii comunități în Hristos, în care femeile sunt membre indiferent de capacitățile lor procreative sau de rolurile lor sociale (E. S. Fiorenza, 1992). Mai radicală chiar, este contestarea directă a ierarhiei sociale și a drepturilor de *pater familias*, prin sfaturile pe care Pavel le dă femeilor creștine de a rămâne nemăritate, ceea ce ar fi produs conflicte în comunitatea creștină în interacțiunea ei cu societatea. Validitatea și, în cazul Sf. Pavel, preferința pentru celibat par să fi fost una dintre învățăturile lui Iisus cu implicații particulare pentru femei.

Evanghelia după Luca se oprește cu și mai mult interes asupra faptelor femeilor, ceea ce este consonant cu înțelegerea de către evanghelist a adevărului că eliberarea celor săraci și oprimați era un obiectiv central al propovăduirilor lui Iisus și a discipolilor săi (Luca 4:16-19, Biblia, 1968). De aici, apare o frecventă referire la *văduve*, ca grup de femei în mod particular dezavantajate, cât și o aparentă structurare a prezentării astfel încât, paralelele bărbat–femeie să apară în perechi de parabole (Luca 13:18-21, 15:4-10) și în alte pasaje ale Evangheliei, cum ar fi *profețiile lui Simeon și Ana* (Luca 2:25-38, Biblia, 1968).

În fine, Evanghelia după Ioan se concentrează în mod special pe indivizi, persoane adesea numite, printre care femei ale căror vorbe și fapte sugerează că în cadrul comunității din vremea lui Ioan femeile nu erau cu nimic mai prejos sau mai puțin apreciate decât bărbații, cel puțin în discipolat. Prin cuvântul

femeii samaritene care susține o dispută teologică cu Iisus, un întreg oraș este convertit la credință (Ioan 4:7-42). Confesiunea lui Petru în Matei 16:16, care-l face să fie denumit „piatra” pe care se va pune temelie Bisericii creștine, apare la Ioan ca rostită de gura Martei. În 20:14, nu Petru, ci *Maria Magdalena este cea dintâi ce aduce vestea Învierii, devenind apostol între apostoli.*

Ultimele două dintre cele patru evanghelii sunt cele care ne furnizează material abundent și în aceeași măsură o perspectivă pozitivă asupra discipolatului femeilor; ceea ce poate reflecta o trăsătură caracteristică a autorilor sau comunităților în care aceștia trăiau dar poate semnala și faptul că, dacă la începuturile instaurării noii ordini creștine transformatoare, locul femeilor trebuia doar menținut prin practicile și învățăturile lui Iisus, către sfârșitul primului secol de creștinism, acest loc trebuia reafirmat, demonstrat și chiar apărat, probabil în fața unor forme de rezistență.

5. Patriarhalismul și Biblia

Natura patriarhală a Bibliei este ilustrată în mai multe feluri (A. Jugaru, 2002):

1. Mai întâi, personajele principale sunt bărbați. Chiar și o poveste numai despre femei, ca aceea a Genezei 16 (despre Agar și Sara), începe și se încheie centrată pe bărbatul Avraam.
2. În al doilea rând, *femeile sunt îndeobște personaje secundare*, cu limitate deveniri de caracter. Lipsa de spațiu dedicat femeilor denotă clar că ele nu prezintă interes decât ca *adjuvante ale bărbaților*, cel mai adesea ca mame, neveste, fiice sau făpturi ademenitoare către sex sau idolatrie.
3. În al treilea rând, atunci când un personaj feminin și unul masculin au făcut acelasi lucru, *femeia este tratată cu mult mai multă asprime*. Aaron și Miriam se revoltă amândoi împotriva lui Moise; dar în timp ce Miriam este atinsă de lepră și izgonită din sat, Aaron rămâne nepedepsit. Atât Avraam, cât și Sara au râs cu neîncredere de posibila sarcină a Sarei, îngerul o mustră cu asprime numai pe Sara. Alături de toate aceste influențe de origine patriarhală, traduceri din Vechiul (și Noul) Testament reflectă la rândul lor punctul de vedere masculin al traducătorilor; de exemplu, *ignorarea în subtitluri a violenței făptuite asupra unei femei* („David și Batșeba”, în loc de „Violul Dinei/Batșebe”).

Ignorarea nesfârșită, timp de secole a contribuției femeiești în cadrul comunităților rămâne substanțială. Capacitățile sale spirituale, de gândire și percepție sunt ignorate. În privința relațiilor între sexe, controlul masculin asupra instituțiilor socio-religioase și a limbajului a însemnat că bărbații au influențat percepția femeilor despre ele însele, despre alte femei, chiar și despre înțelegerea lui Dumnezeu și a modului în care oamenii percep atitudinea lui Dumnezeu față de femei. Dacă dominația masculină este atât de persistentă după un secol de efort al feministelor de a schimba percepțiile, ne putem imagina cât era patriarhatul de puternic în vremurile biblice. Aceasta nu înseamnă că sistemul patriarhal a dominat întotdeauna și din toate timpurile Orientul Apropiat, dar în mod sigur, în timpurile Vechiului Testament (și Noului Testament) relațiile instituționale și interpersonale se bazau pe reguli patriarhale.

6. Hristologie

Hristologia se referă, în cadrul teologiei, la natura persoanei și faptele de mântuire ale lui Iisus din Nazaret, declarat Iisus Hristos, Mesia sau salvatorul din păcat al umanității. Creștinismul a afirmat încă de la începuturile sale că atât femeile cât și bărbații sunt incluși în opera de salvare a lui Iisus Hristos. *Declarația lui Pavel către Galateni* este adesea văzută ca reflectare a unei formule timpurii de botez creștin, proclamând unitatea întru Hristos dincolo de gen, clasă sau rasă, o nouă identitate pe care creștinii o dobândeau prin botez. Evangheliile îl reprezintă pe Iisus ca pe un profet iconoclast care înfrunta clasele religioase aflate la putere prin ridicarea celor marginalizați și a celor care înțelegeau și credeau în mesajul său, în timp ce elitele politice și religioase îl respingeau, încercând să-l suprime. Povestea evangheliilor este cea a respingerii succesive a lui Iisus de către liderii din sinagoga și orașul natal, de către conducătorii religioși din Ierusalem, de autoritățile politice, de mulțimea din Ierusalem și în final de propriii discipoli, bărbați. Femeile care îl însoțeau sunt singurele rămase credincioase în preajma crucii, și vor fi cele dintâi la mormânt, primele martore ale Învierii, cele care vor aduce vestea cea bună celorlalți discipoli.

În ciuda acestor tipare egalitare și interculturale care se pare că au autorizat o serie de femei în conducerea Bisericii timpurii, la sfârșitul primului

secol de după Hristos, creștinismul a început dezvoltarea tiparului patriarhal al conducerii Bisericii, marginalizând femeile. Excluderea femeilor de la preoție și din rolurile publice conducătoare s-a bazat pe argumentele inerentei subordonării a femeii în ordinea creației și mai apoi a pedepsei pentru păcatul nesupunerii, cauzator al „căderii” umanității și alungării din rai.

În secolul patru, când creștinismul a fost asimilat în Imperiul Roman sub Constantin, s-a dezvoltat o hristologie imperială, în care dominația lui Hristos asupra universului (Hristos pantocrator) era reflectată de figura împăratului roman. În cadrul acestei hristologii imperiale, Hristos devine arcul de boltă sau principiul oricăror relații ierarhice, împăratul asupra supușilor, nobilii asupra celor de rând, stăpânii asupra sclavilor, tatăl asupra întregii gospodării, bărbatul asupra femeii și în final mintea asupra trupului. Teologia scolastică medievală a preluat antropologia aristotelică, care definea femeile ca inerent deficiente și lipsite de integritatea naturii umane. Toma din Aquino a utilizat această antropologie pentru a susține argumentația masculinității lui Iisus, care nu putea fi decât bărbat pentru a reprezenta totalitatea naturii umane și că doar bărbații pot să-l reprezinte pe Hristos în biserică.

Teologia feministă creștină se confruntă astfel cu necesitatea reconstrucției hristologiei ca obiectivul său central, cel mai dificil de altfel. Teologia feministă nu încearcă doar afirmarea demnității femeii, ci și posibilitatea medierii feminine a unei potențiale prezențe divine. Hristologia feministă deconstruiește de asemenea conceptul patriarhal al Trinității „Tatăl, Fiul și Sfântul Duh”, întorcându-se către o înțelegere centrată pe înțelepciunea a prezenței divine transformatoare, care evocă simbolul feminin al Sofiei și rolul ei central în buna relaționare umană. Înțelepciunea Dumnezeiască poate fi înțeleasă ca „mamă și tată” într-o manieră care transcende genul uman, acceptând transformarea emancipatorie a simbolurilor de gen. Iisus poate fi astfel văzut ca fiu al Sofiei sau ca cel prin care ajungem la Sofia-Dumnezeu (Brock R., 1988).

7. Subordonarea femeilor

Subordonarea femeilor este mai veche decât ceea ce numim *istoria civilizației*. Înțeleasă astfel, istoria începe o dată cu cea scrisă, deci în mileniul IV înainte de Hristos. Autoarele feministe consideră că patriarhatul *este un fenomen istoric*,

prin urmare, așa cum el are un început, poate avea și un sfârșit. Gerda Lerner configurează astfel apariția patriarhatului:

- a) Prima formă de proprietate privată a fost cea a bărbaților asupra capacității reproductive a femeilor. Această stăpânire începe înainte de apariția proprietății și claselor și stă la baza proprietății private.
- b) Statul arhaic a fost cel organizat patriarhal și a avut mereu interes în menținerea familiei patriarhale.
- c) Prima formă de dominare a fost cea a bărbaților asupra femeilor și ea a folosit drept model cadru pentru celelalte forme.
- d) Primele coduri de legi au pus bazele instituționale ale *subordonării sexuale (cu acceptul și sub oblăduirea statului)*. Femeile au cooperat cu acest sistem din diferite motive: frica, dependență economică de capul familiei, apartenența la clasă superioară, diviziunea între femei respectabile (conformiste) și nerespectabile (non-conformiste).
- e) Relația între bărbați și mijloacele de producție a fost directă, între femei și mijloacele de producție relația a fost *mediată prin bărbați*. Apartenența la un bărbat sau la nici unul a fost marcată prin văl sau alte forme de acoperire a capului.
- f) Chiar și subordonate sexual și economic, femeile tot au continuat să joace rolul de mediatore între oameni și zei ca preotese, profetese. *Puterea de a da viață a fost valorizată metafizic ca putere divină.*
- g) Detronarea zeițelor și înlocuirea lor cu zeul unic a început în Orientul apropiat, funcția procreativă a fost luată simbolic de la zeițe, fertilitatea a fost preluată, Zeița mamă devenind consoarta marelui zeu.
- h) Răspândirea monoteismului evreiesc a atacat cultul zeițelor fertilității. Puterea sexuală a femeii folosită altfel decât în scopuri procreative a devenit un păcat și un rău.
- i) În comunitatea mănăstirească medievală femeile au fost excluse de la aspectele metafizice ale comuniunii cu Dumnezeu, singura lor comunitate sfântă cu Dumnezeu ne mai putând fi decât funcția de mamă.
- j) Devalorizarea simbolică a femeilor în relație cu divinitatea a devenit metaforă fondatoarea filosofiei și civilizației apusene. Subordonarea a devenit naturală și divină (deci „invizibilă”). Astfel, patriarhatul s-a așezat ferm ca fapt și ca ideologie (Lerner, 1986, pp. 8–10).

A ieși din gândirea patriarhală, susține Lerner, înseamnă să fim sceptici față de orice sistem de gândire cunoscut... să ne încredem în experiența feminină... să scăpăm de marii bărbați pe care îi avem în minte și să-i înlocuim cu noi înșine, cu surorile noastre, cu străbunicile anonime... să dezvoltăm curajul intelectual, curajul de a trăi prin propriile forțe... să riscăm eșecul... „Poate că, cea mai mare provocare în gândirea femeiască este aceea de a trece de la dorința feminină de siguranță și aprobare la cea mai «nefeminină» dintre toate însușirile: *aceea a aroganței intelectuale, supremul hybris de a-și revendica pentru sine dreptul de a reordona lumea, Hybrisul creatorilor de zei, hybrisul bărbaților creatori de sisteme*” (Gerda Lerner, 1986, p. 228). Înseamnă încurajarea autonomiei și interdependenței în locul dependenței și supunerii.

O perspectivă feministă face deopotrivă capabili femeile și bărbații să își elibereze mintea de gândirea patriarhală, de instituțiile și practicile ei, să poată configura o lume liberă de dominare de gen.

8. Concluzie

În concluzie, putem spune că prezența femeilor în istoria religiei creștine este extrem de redusă. Chiar și menționarea lor sporadică induce ideea unei reprezentări ne semnificative și cel mai adesea, legată de profiluri masculine considerate importante. De cele mai multe ori, în cadrul fenomenelor sociale și istorice observăm o flagrantă contradicție între afirmațiile privind „libertățile” femeilor afirmate în Biblie și modul cum acestea sunt aplicate practic în viață și societate. Pârghiile economice și sociale cele mai importante aflându-se la dispoziția bărbaților, ele au reflectat, cel mai adesea, modul de gândire patriarhalist, inspirat din canoanele religioase. De aceea, un deziderat al epocii actuale este acela de a depăși modul de gândire patriarhalist, acordând într-o măsură egală, dreptul de manifestare și existență tuturor femeilor.

Bibliografie

1. Beauvoir, Simone de, (1998). *Al Doilea Sex*, trad. Diana Bolcu și Delia Verdeș, București: Ed.Univers.
2. Beard, Mary, (1962). *Woman as Force of History*, New York: Collier Books.

3. Biblia, (1989). *Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române*, București.
4. Brock, N. Rita, (1988). *Journeys By Heart: A Christology of Erotic Power*, NY: Crossroad.
5. Dragomir Otilia & Miroiu, Mihaela, (2002). *Lexicon feminist*, Polirom, Iași, p. 115–121.
6. Fiorenza, E. S, (1981). *Towards a Feminist Biblical Hermeneutics: Biblical Interpretation and Liberation Theology*, în D.K. McKim (ed.), *A Guide to Contemporary Hermeneutics: Major Trends in Biblical Interpretation*, Michigan.
7. Fiorenza, E. S, (1983). *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origin*, New York: Crossroad; London: SCM Press.
8. Fiorenza, E.S, (1992). *But She Said: Feminist Practices of Biblical Interpretation*, Boston: Beacon Press.
9. Hill, Patricia R., (1985). *The World Their Household*, Ann Arbor: University of Michigan Press.
10. Gage, Matilda J., (1900). (ediția a II-a, 1985), *Woman, Church and State*, repr. Salem, New Hampshire: Ayer Company.
11. Jugaru, Anca (2002). Femeile și Noul Testament în Dragomir Otilia & Miroiu (coord.), *Lexicon feminist*, (2002), Polirom, Iași, p. 115–121.
12. Kelly, Joan, (1984). *Women, History and Theory*, Chicago&London: University of Chicago Press.
13. Lerner, Gerda, (1986). *The Creation of Patriarchy*, New York and Oxford: Oxford University Press.
14. Ruether, R.R. (1981). *To Change the world: Christology and Cultural Criticism*, NY: Crossroad.
15. Ruether, R.R., (1979). *Mary: The Feminine Face of the Church*, London: SCM Press.
16. Ruether, R.R., and E. McLaughlin, (1979). *Women of Spirit: Female Leadership in the Jewish and Christian Traditions*, New York: Simon & Schuster.

Iubirea necondiționată – formă spirituală a ființării

Unconditional Love – Spiritual Form of Being

*Ecaterina DMITRIC**

Abstract

The concept of unconditional love represents the foundation of human existence that transcends attachments, becoming a means through which the human being can attain the full potential of self-awareness.

Drawing from the philosophical perspectives of thinkers such as Socrates, Spinoza, and others, this article explores love not merely as an emotional or affective experience but as a fundamental dimension of human existence—a process of knowledge that goes beyond individual subjectivity and integrates into a broader horizon of understanding reality and an authentic way of being in the world.

From the perspective of Jean-Luc Marion, a contemporary French philosopher, love (amour, eros), to possess genuine philosophical meaning and be a complete „concept,” must be univocal, rational, and primary. It must also have a unique, undivided internal meaning, its own rationality, and primacy over knowledge and being. From a phenomenological perspective, before being a thinking animal – an „ego cogitans” – human beings are erotic beings, an „ego amans,” allowing the modalities of this love, this amor, to manifest starting from themselves. More precisely, phenomenology begins with an original situation in which love does not derive from the „ego” as a secondary, degraded, irrational, and passionate version of clear-thinking self-consciousness. On the contrary, love precedes the self, actually granting it to itself.

The perspective of the Romanian philosopher Emil Cioran reveals that a form of love that cannot be fulfilled represents, for the one who loves, an annulment of their being, a total loss of meaning, and an impossibility of existence. In other words, the amorous state is metaphysical. In this sense, in love, existence is realized in relation to the other. Georg Wilhelm Friedrich Hegel emphasized that people recognize themselves by recognizing one another, highlighting that the desire for recognition is a fundamental need, perhaps the deepest of all.

* Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova, Programul de doctorat 631.01 – Ontologie și gnoseologie

Unconditional love represents a path toward a profound spiritual existence. In this sense, the understanding of this form of love transforms one's perspective on life and reality.

Keywords: *authenticity, knowledge, consciousness, existence, love, power*

Filosoful francez contemporan, Jean-Luc Marion, a explorat iubirea ca fenomen ontologic care depășește gândirea obiectivistă și reducționistă. Potrivit viziunii sale, iubirea nu este doar o relație dintre subiect și obiect, ci o experiență care transformă existența însăși. Problema pe care o scoate în evidență, este, că iubirea a fost destituită din rangul de concept, „nu mai avem nici cuvintele pentru a o spune, nici conceptele pentru a o gândi, nici puterile pentru a o celebra” [9, p. 25]. Resursele existente de cunoaștere, precum poezia, romanul, teologia și psihanaliza contribuie la înțelegerea și explorarea conceptului de iubire, însă nu oferă răspunsuri complete. Astfel, Jean-Luc Marion explică aceste modalități de manifestare prin următoarele raționamente:

„*Poezia* îmi poate spune ce experimentez, fără a ști să articulez, eliberându-mă astfel de afazia mea erotică – totuși ea nu mă va face niciodată să înțeleg iubirea, amorul, în conceptul său. *Romanul* reușește să rupă autismul crizelor mele amoroase, pentru că le reînscrisă într-o narativitate sociabilă, plurală, publică dar el nu-mi explică ceea ce mi se întâmplă cu adevărat. *Teologia* știe despre ce este vorba; dar ea o știe mult prea bine pentru a evita întotdeauna să-mi impună o interpretare atât de directă prin intermediul Patimii, încât îmi anulează patimile mele – fără a-și acorda timpul de a face dreptate fenomenalității lor, sau de a da un sens imanenței lor. *Psihanaliza* poate rezista acestor precipitări și știe să rămână între trăirile mele de conștiință și mai cu seamă de inconștientă – dar numai pentru a constata mai bine că îmi lipsesc cuvintele pentru a le spune, ba chiar că ei înseși îi lipsesc conceptele pentru a le gândi” [9, pp 25–26].

Ideea care stă la baza acestui demers, reliefează faptul, că oamenii experimentând iubirea, deseori nu înțeleg cu adevărat esența ei. În absența unei clarificări autentice, ei apelează la forme superficiale ale sentimentalismului disperat al prozei populare, sau ideologia vagă a dezvoltării personale.

J.-L. Marion scoate în evidență ideea, că filosofia își are originea în amorul însuși și numai din el „acest mare zeu”. Aceasta provine din iubire – așa cum este exprimat etimologic în termenul *philosophia* (iubire de înțelepciune).

Astfel, această interpretare se aliază la faptul, că filosofia nu este doar dorința de a dobândi înțelepciune, ci și iubirea pentru aceasta. De asemenea, capacitatea de înțelegere se bazează pe faptul, că „filosofia nu înțelege decât în măsura în care iubește – iubesc să înțeleg, deci iubesc ca să înțeleg” [9, p. 27]. A iubi să înțelegi înseamnă a căuta înțelepciunea nu numai prin cunoaștere obiectivă, ci și prin experiență.

În unul din dialogurile lui Platon, *Phaidros*, Socrate ne oferă o perspectivă a iubirii care depășește simpla afecțiune umană și o ridică la rangul unei „nebulii divine”. Această noțiune paradoxală relevă faptul că adevărata natură a iubirii reprezintă o relație cu transcendența, frumusețea și adevărul. Această „nebulie” este atribuită zeilor Afrodita și Eros, care reprezintă atât dorința trupească, cât și dorința de unitate spirituală. În acest sens, iubirea se transformă într-un impuls de a depăși limitele individualității, o forță care deschide calea dintre sine și celălalt, dintre finitudine și infinit.

În viziunea lui Socrate, cele patru forme ale „nebuliei divine” reprezintă „inspirația profetică”, atribuită zeului Apollon „inițierea mistică”, zeului Dionysos, „pasiunea poetică”, reprezintă inspirația din muze și „nebulia îndrăgostirii”, pe care Socrate a sugerat că este cea mai aleasă dintre toate [12, p. 108 (265b)], prin care îndrăgostitul este posedat de o forță care îl transformă, îl scoate din propria condiție și îl conduce spre esența ființei sale. În sensul acesta, experiența iubirii nu poate fi redusă la un simplu dezechilibru emoțional, ci printr-o ardere interioară a ființei care determină adevărata natură. Astfel, iubirea devine o formă de cunoaștere, prin care suferința și extazul, poate fi descris ca un proces de ascensiune spirituală.

În *Banchetul* de Platon, discipolii și prietenii lui Socrate și-au exprimat opiniile despre *Eros*, oferind o perspectivă distinctă asupra iubirii, din perspectiva viziunii filosofice fundamentale despre natura iubirii. În acest sens, a fost evidențiat faptul, că iubirea este o virtute și armonie cosmică, reprezintă o dorință de întregire și o cale inițiativă spre adevăr. Socrate a apreciat mult aceste pledoarii aduse iubirii dar a invocat învățăturile preotesei Diotima, prin care schimbă complet perspectiva asupra iubirii. În felul acesta, Diotima a enunțat „că iubirea înseamnă dorința de a avea mereu binele” [11, p. 66], o altă expunere, relevă că „dragostea nu este iubirea de frumusețe, cum crezi tu Socrate... ci dorința de a procrea întru frumusețe” [11, p. 67] și mai este „dorința de nemurire”

[11, p. 68]. În modul acesta, viziunea socratică stabilește că nu este necesar să abordăm iubirea ca pe un zeu sau o stare de perfecțiune, ci o căutare, o aspirație către Frumosul Absolut. Iubirea devine, astfel, o cale de cunoaștere, un drum inițiativ dominat de dorința fizică și ajunge la contemplarea Ideii Frumuseții, dincolo de orice formă materială. Prin urmare, iubirea capătă o dimensiune ontologică și epistemologică, devenind nu doar o emoție, ci un for al devenirii umane. Diotima descrie iubirea ca pe o căutare continuă și aspirație spre ceva ce nu avem încă pe deplin. *Eros* nu este nici înțelept, nici ignorant, ci un intermediar între om și divinitate, între contingent și etern. Această viziune rezonază cu ideea heideggeriană a omului ca *ființă în căutare*, aruncată în lume, fiind mereu orientată spre un orizont de sens și autodepășire.

În lucrarea *Etica* de Benedictus de Spinoza, iubirea este definită ca „o bucurie însoțită de ideea unei cauze externe” (*gaudium concomitante idea causae externae*). Prin urmare, aceasta reprezintă o afecțiune rezultată dintr-o interacțiune cauzală între individ și realitatea exterioară. Partea a treia a lucrării *Despre originea și natura afectelor* specifică faptul că *bucuria* manifestată sporește creșterea personală a ființei și este o năzuință de acțiune. Dorința, bucuria și tristețea sunt cele trei afecte primare, din combinarea cărora rezultă toate celelalte afecte. „Toate afectele se reduc la dorință, la bucurie sau la tristețe” [13, explicația def. IV a afectelor]. Afectele sunt o dovadă mai mult că omul face parte integrantă din natură. Ele izvorăsc, cu o necesitate de neînfrânt, din însuși faptul că omul trăiește în mijlocul celorlalte lucruri și ființe de natură, de care este legat. Prin ele omul este prins în imperiul necesității, rob al pasiunilor care îl frământă în lupta pentru viață. Dar robia lui nu izvorăște decât din cunoașterea neadecvată a naturii, din ideile confuze și greșite pe care și le face despre lucruri. Lui îi este însă deschisă calea prin care poate ieși din această robie și se poate salva prin rațiune care îi oferă calea spre libertate. Astfel, dragostea nu este doar o emoție spontană, ci un proces determinat de legile naturii. În acest sens, iubirea reprezintă un fenomen rațional, care poate fi înțeleasă prin cunoașterea a cauzei care determină afectele.

Spinoza distinge iubirea cauzată extern pe care nu o putem controla și *Amor Dei Intellectualis* (iubirea intelectuală), care este o formă de iubire pură și eternă a ordinii universale și a lui Dumnezeu, conceput ca *Natura naturans* (natura creatoare). Aceasta nu este o iubire mistică sau emoțională, ci o conștientizare

rațională a ordinii universale. Prin cunoașterea lui Dumnezeu, omul se identifică cu el, ajunge la *iubirea intelectuală* a lui Dumnezeu la *beatitudine*. „suprema virtute a sufletului este de a-l cunoaște pe Dumnezeu, adică de a cunoaște lucrurile” [13, propoziția XXVII, P. V]. Aceasta este cea mai desăvârșită cunoaștere, pe care o numește „de-al treilea gen” sau „știința intuitivă”, care se bazează pe principiul că „toate ideile care derivă în suflet din ideile adecvate sunt și ele adecvate” [13, propoziția XI, P. II]. Cunoașterea intuitivă „merge de la ideea adecvată a esenței formale a anumitor atribute ale lui Dumnezeu, la cunoașterea adecvată a esenței lucrurilor” [13, p. 27]. Scopul oricărei acțiuni omenești, se poate atinge numai atunci când cunoașterea naturii este atât de mare, încât omul își dă seama că atât el, cât și ceilalți oameni, la fel și celelalte lucruri din natură sunt una și aceeași substanță, cu unele și aceleași atribute, adică moduri, înfățișări particulare ale uneia și aceleiași realități. Această identificare a omului cu natura întreagă este ceea ce el numește *iubirea intelectuală* a lui Dumnezeu ceea ce nu este altceva decât iubirea vieții, a oamenilor și a realității la care ajungem prin cunoașterea științifică.

După Spinoza, sensul vieții nu este mortalitatea, înăbușirea plăcerilor omenești, pasivitatea, rugăciunea și așteptarea unei fericiri iluzorii pe lumea cealaltă; dimpotrivă, însăși esența omului *natura* lui îi impune să lupte activ pentru păstrarea vieții de pe pământ, pentru realizarea folosului propriu și gustarea rațională a plăcerilor vieții. Omul care înăbușă glasul rațiunii, care se lasă condus în viață de credințe oarbe și superstițioase, este un om denaturat, rob al unor idei false, al pasiunilor care izvorăsc din acestea. Omul ideal al lui Spinoza este omul care trăiește după poruncile rațiunii, înțeleptul care cunoaște realitatea așa cum este, care se eliberează din robia în care îl ține neștiința, știe să-și cucerească fericirea cea adevărată.

Iubirea guvernată doar de dorință sau cea senzorială este marcată de suferință și instabilitate. Trecerea la *Amor Dei Intellectualis*, trasează drumul de la pasivitate la activitate, de la dependență la autonomie, de la suferință la beatitudine. Iubirea, în etica lui Spinoza, este mai mult decât o emoție, este o modalitate de a accede la înțelepciune, de a ne crește puterea de a fi și de a ajunge la o formă superioară de libertate. Adevărata libertate, în sens spinozist, înseamnă a trăi conform propriei naturi și acceptare lucidă a realității. Iubirea nu este doar un fenomen individual, ci are și o dimensiune colectivă. Oamenii

sunt mai puternici atunci când cooperează și trăiesc în armonie, favorizând prietenia și solidaritatea, care contribuie la o societate stabilă și justă.

Iubirea necondiționată permite omului să se autodepășească, să înlăture bariere ale sentimentului de izolare și separare. Grija, responsabilitatea, respectul și cunoașterea sunt interdependente și au un rol fundamental în manifestarea iubirii. Aceste calități se regăsesc la persoana matură, care-și dezvoltă propriile capacități în mod productiv, care a renunțat la visurile narcisice de omnisciență și omnipotență, care a dobândit cunoștințe și experiențe bazate pe forța și puterea interioară. Astfel își redescoperă potențialul de a accede la o viață bună.

Conceptele de „înțelegere a ființei” și „perspectiva deja obținută asupra ființei” din filosofia lui Martin Heidegger pot fi corelate cu modul în care iubirea, ca o formă de relaționare autentică, ne permite să depășim o înțelegere superficială a ființei celuilalt, revelându-ne esența profundă a acestuia. Heidegger sugerează că avem o perspectivă „deja obținută” asupra ființei, dar aceasta este, de regulă, una mediată de concepte comune sau cotidiene. În contextul iubirii, această perspectivă poate fi aprofundată, iar ființa celuilalt poate fi „scoasă la iveală” în unicitatea sa. Iubirea devine astfel o formă de revelare ontologică a ființei. În iubire, nu încercăm să demonstrăm sau să deducem validitatea relației prin logică; în schimb, prin relaționare, ne deschidem către un „temei” existențial comun. Acest proces este mai degrabă o descoperire reciprocă, nu o construcție artificială. Heidegger consideră că „înțelegerea ființei” face parte din constituția esențială a Dasein-ului. În iubire, această înțelegere poate fi extinsă la o ființare-împreună, în care existența celuilalt devine parte integrantă a propriei existențe. Iubirea nu este o „postulare”, ci un temei trăit, o modalitate de a ne „pune în evidență” unul pe celălalt în modul cel mai autentic. În iubire, ființa iubită nu este „un concept disponibil” sau un obiect de care dispunem, ci este ceva ce trebuie mereu explorat, descoperit, articulat. Acest proces poate fi analog cu scoaterea la iveală a sensului ființei menționată de Heidegger, în care iubirea ne invită să înțelegem profunzimea și misterul ființei celuilalt. Prin urmare, iubirea, din perspectiva lui Heidegger, poate fi înțeleasă ca o modalitate fundamentală prin care ne deschidem către ființa celuilalt și, implicit, către sensul ființei însăși.

În viziunea filosofului român Emil Cioran, iubirea este o posibilitate de salvare pentru om, un sentiment care transcende suferința și disperarea. Este o

responsabilitate supremă și o sursă care radiază ființa în momentele de tristețe profundă. Această eliberare a omului prin iubire oferă o stare de beatitudine supremă, puritate și seninătate absolută. Afirmatia „prin orice poți cădea în lumea asta, numai printr-o mare iubire nu” [3, p. 131], sugerează că iubirea nu reprezintă o cădere, ci o ascensiune, un proces prin care ființa își depășește condiția și se apropie de ceea ce este esențial și etern. Este singura experiență prin care ființa umană dezvoltă mari transfigurări și faptul de a-și depăși propria finitudine.

Tema morții ocupă un loc aparte în gândirea lui Emil Cioran, fiind un punct de legătură în reflecțiile sale despre existență, suferință și condiția umană. „Am cel mai mare dispreț pentru acei care râd de sinuciderile din iubire, deoarece aceștia nu înțeleg că o iubire ce nu se poate realiza este pentru cel ce iubește o anulare a ființei lui, o pierdere totală de sens, o imposibilitate de ființare. Când iubești cu întreg conținutul ființei tale, cu totalitatea existenței tale subiective, o nesatisfacere a acestei iubiri nu poate aduce decât prăbușirea întregii tale ființe” [3, p. 58]. Mai exact, starea amoroasă este metafizică. Aceasta poate semnifica că iubirea și ideea de celălalt în care adevărata ființare este realizată doar în relație cu celălalt. Astfel devine o modalitate de a recunoaște că existența cuiva este incompletă fără prezența altuia. Georg Wilhelm Friedrich Hegel a menționat faptul, că oamenii se recunosc pe ei înșiși, recunoscându-se reciproc unii pe alții. Acest fapt denotă că dorința de recunoaștere este o nevoie fundamentală, poate cea mai profundă dintre toate. Iubirea, în filosofia lui Georg Wilhelm Friedrich Hegel, poate fi înțeleasă ca o formă de reconciliere a contrariilor, un moment esențial în procesul devenirii conștiinței de sine și în realizarea unității dintre individual și universal. Spre deosebire de dorințe individuale, care presupun un raport obiectual între sine și celălalt, iubirea introduce o recunoaștere reciprocă. Aceasta nu înseamnă doar o proiecție subiectivă asupra celuilalt, ci o adevărată unitate a spiritului, unde alteritatea nu mai este o amenințare, ci un element integrator. Astfel, iubirea nu este doar un sentiment, ci un moment în procesul devenirii spiritului, prin care individul își depășește egocentrismul și ajunge la o formă de existență superioară.

Viziunea lui Erich Fromm, psihanalist, sociolog și filosof umanist, cunoscut pentru lucrările sale despre natura umană, iubire, libertate și societate, stabilește, că iubirea ne definește și este răspunsul la „problema existenței umane” [5, p. 27].

Reprezintă un sentiment pe care nu orice ins și-l poate permite, indiferent de nivelul său de maturizare. Iubirea nu este în primul rând o relație cu o anumită persoană, ci o atitudine, o orientare a caracterului care determină relaționarea unei persoane cu lumea ca întreg și nu doar cu un obiect al iubirii. Prin urmare, nu este rezultatul direct al unui obiect, ci este o calitate intrinsecă, o potențialitate prezentă în fiecare persoană. Ea există independent de obiectul iubirii, este o afirmare pasionată a unui obiect; nu este un „afect”, ci o năzuință activă și o conexiune lăuntrică, al căror obiectiv este fericirea, prosperarea și libertatea obiectului său.

Iubirea este o artă și este necesar de a învăța a iubi, precum modalitatea de a însuși o artă, spre exemplu muzica, tâmplăria, medicina sau ingineria. Toate acestea sunt considerate a fi mai importante decât arta iubirii, prin care omul își concentrează toată energia pentru a fi realizate. Însă arta iubirii nu devine un scop prioritar în comparație cu alte scopuri care aduc succesul, prestigiul, bani și putere [6, p. 25] însă iubirea mai este și o sursă de inspirație, cu referire la o idee sau la propria ființă în scop de desăvârșire. Este sensul creației prin care energia transformă suferința în artă, fragilitatea în putere și separarea în unitate. Este o forță care poziționează ființa umană deasupra egoismului și a fricii, consolidează voința de a construi, ierta și visa. Este o chemare către întregire, prin care omul devine o parte dintr-un tot întreg. Este „o disponibilitate care în principiu, se poate îndrepta asupra oricărei persoane și asupra oricărui obiect, inclusiv asupra noastră înșine” [6, pp. 25–26]. Așadar, dragostea este o atitudine profundă și intensă față de un obiect, care poate fi o persoană, o idee, sau propria noastră ființă. De la dragostea pentru o singură persoană în viziunea lui E. Fromm [6] se trece la dragostea pentru ființa umană care este un fundament ontologic al iubirii individuale, nu o simplă extindere a acesteia, ci o atitudine fundamentală față de viață și umanitate, altfel spus a iubi umanitatea ca întreg.

O modalitate de a ajunge la o stare de comuniune prin iubire este creația, fie aceea a artistului, fie aceea a artizanului. În orice activitate creativă, creatorul devine una cu materialul său, care reprezintă lumea din afara sa. Indiferent dacă tâmplarul face o masă sau un giuvaiergiu, o bijuterie, sau țăranul își cultivă porumbul, sau pictorul își pictează tabloul, în toate aceste activități creative, creatorul devine una cu obiectul, omul unindu-se cu lumea în procesul de creație.

Aspirația de a ne cunoaște pe noi înșine și de a ne cunoaște semenii a fost exprimată de dictonul de la Delfi „Cunoaște-te pe tine însuși”. În măsura în care dorim să cunoaștem în profunzime, dorința nu poate fi îndeplinită de cunoașterea obișnuită, cunoașterea prin rațiune. Singura modalitate de cunoaștere completă este constituită de actul iubirii. Acest act transcende gândirea, transcende cuvintele. Este un salt îndrăzneț care ne cufundă în experiența unei uniri. Cu toate acestea, cunoașterea psihologică este o condiție necesară pentru cunoașterea completă în actul iubirii. Trebuie să îl cunoșc pe celălalt și pe mine însumi în mod obiectiv, pentru a fi capabil să-i vad Realitatea sau, mai degrabă, să depășesc iluziile, imaginea distorsionată irațional pe care o am despre el. Doar dacă cunosc o ființă umană în mod obiectiv pot să-i cunosc esența primordială, în actul iubirii. Prin urmare, iubirea este mijlocul prin care omul poate să trăiască misterul și să intre într-o comuniune profundă, fie cu ceilalți oameni, fie cu Dumnezeu. Nu este o cunoaștere prin cuvinte sau concepte, ci prin trăire, prin sentiment, prin acea deschidere totală care nu mai are nevoie de explicații raționale.

Este foarte important și fundamental nevoia de transcendență, care se datorează faptului că omul este conștient de sine, că nu se mulțumește cu rolul de creatură, că nu se poate accepta pe sine ca produs al hazardului. El are nevoie să se simtă creator, că transcende rolul pasiv de a fi un produs al creației. În acest sens iubirea este o forță eliberatoare și o formă de cunoaștere în continua schimbare.

În filosofia lui Mahatma Gandhi, conceptul de „forța adevărului” era considerată o manifestare a „forței iubirii”. Adevărul, în viziunea lui Gandhi nu era doar un concept abstract, ci o forță a iubirii și compasiunii prin care oamenii deveneau mai uniți. Iubirea fiind o forță creatoare dezvăluie adevăruri și revelează natura lucrurilor, drept urmare devenind o forță care transcende barierele individualității, unindu-i pe oameni într-o comunitate. În acest sens, iubirea este o cale de acces către natura profundă a existenței și oferă o înțelegere mai profundă a realității. O altă perspectivă a „forței iubirii” este viziunea lui G. Orwell care a expus ideea, că iubirea este o lume care nu poate fi controlată. În romanul „1984”, redă iubirea ca un loc de rezistență, un spațiu în care indivizii își recapătă umanitatea în fața unui regim totalitar. Pentru Orwell iubirea este o forță misterioasă, greu de controlat, care poate atât elibera, cât și vulnerabiliza ființa umană. „Forța adevărului” ca manifestare a „forței iubirii” nu doar că

definește însăși natura umană, dar poate deveni catalizatorul progresului spiritual și social.

Concluzii

Societatea actuală dominată de superficialitate și pragmatism, reflectă o realitate în care valorile autentice sunt adesea eclipsate de eficiență imediată, consumism și relații tranzacționale. Într-un astfel de context, individul este tot mai expus unei existențe fragmentate, în care conexiunile profunde sunt înlocuite de interacțiuni efemere, iar autenticitatea este sacrificată în favoarea conformismului și succesului material.

Superficialitatea este vizibilă în diverse aspecte ale vieții contemporane. În spațiul digital, relațiile interumane sunt adesea reduse la imagini și aparențe, unde validarea socială este măsurată prin numărul de aprecieri și vizualizări, în detrimentul unei înțelegeri reale și profunde a celuilalt. În aceste condiții, sfera profesională a individului este determinată de valoarea prin prisma utilității și performanței economice. De asemenea, relațiile interumane sunt bazate pe beneficii reciproce imediate, lipsite de angajamentele profunde ceea ce generează o pierdere a dimensiunii existențiale a iubirii.

Filosofi precum Socrate, Spinoza și Heidegger consideră iubirea un mijloc de cunoaștere a realității, astfel iubirea oferă un sens mai profund vieții și relațiilor interumane. Nevoia de recunoaștere în celălalt este necesară pentru dezvoltarea ființei umane în context global marcat de polarizare și alienare.

În baza acestor considerații, iubirea condiționată are relevanță în context actual, deoarece:

- oferă un sens profund existenței umane;
- favorizează recunoașterea reciprocă și creează relații puternice;
- reprezintă o forță de rezistență împotriva manipulării și deposedării de umanitate;
- permite depășirea egoismului și creează un ideal etic colectiv;
- contribuie la depășirea crizelor existențiale și a alienării;
- reprezintă o cale spre cunoaștere și transcendență;
- constituie un proces existențial prin care individul înțelege realitatea și pe sine însuși.

În contextul în care identitatea personală este expusă la diverse forme de manipulare și alienare digitală, individul devine mai vulnerabil la influențele externe care îi modelează percepția despre sine și despre lume. Mediul digital, favorizează o identitate fragmentată, supusă unui proces continuu de validare socială, în care individul ajunge să fie înstrăinat nu doar de ceilalți, ci și de propriul sine, pierzând contactul cu dimensiunea profundă a existenței sale. În acest context al manipulării subtile, unde algoritmi determină ce conținut consumăm și cum ne raportăm la realitate, iubirea necondiționată rămâne unul din factorii în care autenticitatea, libertatea și umanitatea pot fi salvate.

Bibliografie

1. Aristotel. Etica nicomahică. București: IRI, 1998, 393 p. ISBN 973-98377-4-3
2. Cioran, Emil. Căderea în timp. București: Humanitas, 1994, 176 p. ISBN: 973-28-0504-8
3. Cioran, Emil. Pe culmile disperării. București: Humanitas, 1990, 206 p. ISBN 973-28-0168-9
4. CIORAN, Emil. Amurgul gândurilor. București: Humanitas, 1997, 208 p. ISBN 978-973-50-1806-1
5. Fromm, Erich. Arta de a iubi. București: Editura Trei, 2019, 180 p. ISBN 978-606-40-0751-3
6. Fromm, Erich. Fuga de libertate. București: Editura Trei, 2016, 304 p. ISBN 978-606-719-651-1
7. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. Fenomenologia spiritului. București: IRI, 1995, 472 p. ISBN 973-96348-7-7
8. Heidegger, Martin. Ființă și timp. București: Humanitas, 2012, 676 p. ISBN 973-28-0294-4
9. Marion, Jean-Luc. Fenomenul erosului. Șase meditații. Sibiu: DEISIS, 2004, 294 p. ISBN 973-9344-99-2
10. Orwell, George. 1984. Chișinău București: Bestseller, 2022, 336 p. ISBN 978-9975-3547-2-1
11. Platon. Banchetul sau despre iubire. București: Prietenii cărții, 1998, 238 p. ISBN 973-573-160-6
12. Platon. Phaidros. București: Humanitas, 2011, 175 p. ISBN 978-973-50-3321-7 (pdf). URL: https://humanitas.ro/assets/pdf/Platon_Phaidros.pdf

13. Spinoza, Benedict. *Etica: demonstrată după metoda geometrică* București: Editura Antet XX PRESS, 1993, 220 p. ISBN 973-96045-0-1
14. Vajpeyi, Kalpana Gandhi's view on 'love and non-violence' In: *International Journal of Literacy and Education* 2022; 2(2): pp. 118-120. E-ISSN: 2789-1615 P-ISSN: 2789-1607. URL: <https://www.educationjournal.info/article/87/2-2-33-539.pdf>

Psihologia științei din perspectiva raționalismului integral al lui Gaston Bachelard

The Psychology of Science from the Perspective of Integral Rationalism of Gaston Bachelard

Iulia INGLIS*

Abstract

In this article we proposed the analysis of the epistemological-methodological contributions from the perspective of G. Bachelard's integral rationalism. The crisis of classical science led to the formation of new scientific representations and concepts. In this context, G. Bachelard addressed new aspects with reference to the issue of philosophy of science: science-scientist-society, logical analysis of scientific language, history of science, psychology of scientific discovery, epistemological obstacles, deontological ethics of the scientist, etc. Epistemological doublets are researched: nature–culture, phenomenology–phenomenotechnique, fact–norm, reality–realization, objectivity–objectification, image–concept, real–rational, etc. The journey from applied rationalism to technical materialism is explored, passing through idealism, conventionalism, formalism, applied rationalism and technical materialism, positivism, empiricism, realism, etc. It is mentioned that scientific rationality must participate in the development of scientific culture, because scientific creation is a very difficult work, and the scientist's destiny is determined by his thoughts.

Keywords: *philosophy, epistemology, methodology, scientific rationality, epistemological obstacle, psychology of science.*

Studiind epistemologia contemporană, vom remarca creațiile filosofice lui Gaston Bachelard, conform cărora se susține că cultura științifică trebuie să determine modificările esențiale ale gândirii prin care știința și filosofia interacționând să se îmbogățească reciproc. În lucrarea „Noul spirit științific” se menționează că de la filosofie se cere „să rupă cu ambiția de a găsi un singur

* Doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova

punct de vedere și un punct de vedere fix pentru a judeca ansamblul unei științe atât de vaste și schimbătoare ca fizica. Pentru a caracteriza filosofia științelor, vom ajunge la un pluralism filosofic singur capabil să informeze elementele atât de diverse ale experienței și teoriei, atât de departe de a fi toate la același grad de maturitate filosofică. Vom defini filosofia științelor drept o filosofie dispersată, o filosofie distribuită. Invers, gândirea științifică ne va apărea ca o metodă de dispersie bine ordonată, ca o metodă de analiză foarte fină, pentru diverse filosofeme prea masiv grupate în sistemele filosofice.

G. Bachelard considera știința ca o construcție: „Gândirea care animă fizica matematică, ca cea care animă matematicile pure, este o știință a totalității... Gândirea nu-și află liniștea până ce o rațiune de ansamblu nu a pus pecetea sintetică pe construcție” [1, p.248] Astfel

„știința instruieste rațiunea. Rațiunea trebuie să se supună științei, științei celei mai evolute, științei care evoluează. Rațiunea nu are dreptul să majoreze o experiență imediată; dimpotrivă, ea trebuie să se echilibreze cu experiența cea mai bogat structurată. În toate împrejurările, imediatul trebuie să acorde întâietate construitului” [1, p.375].

Prin urmare are loc dispersarea filosofiei în diverse domenii de cercetare ale științei, ceea ce determină o abordare inovatoare în evoluția epistemologiei și a metodologiei științei contemporane.

Cercetări cu referire la specificul epistemologiei raționalismului integral al lui G. Bachelard au fost abordate în mai multe lucrări: Țapoc V., Gaston Bachelard despre dialectica spiritului științific. În: Materialele conferinței interuniversitare din 27 martie 2009 „Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific”, Chișinău, CE UTM, 2009, p. 3–10; Țapoc V., Orientarea constructivistă în epistemologie: repere metodologice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria științe umanistice*, USM, Ch., p. 106–113; Tonoiu V., *Spiritul științific modern în viziunea lui G. Bachelard: O viziune epistemologică constructivistă și estetizantă*, Ed. Editura Științifică, Buc., 1974, 336 p. etc

G. Bachelard menționează:

„Nu există cu adevărat conștiință a unei enumerări perfecte pe cât posibil decât dacă există conștiința a unei anumite puneri în ordine a ideilor enumerate... În general, există cultură în măsura în care se elimină contingenta cunoașterii, dar această eliminare, niciodată completă, nu este nici definitivă vreodată. Ea trebuie să fie neîncetat reefectuată, iar cel

care va dori să învețe procedura cunoașterii, va trebui să „repete” procedura cunoașterii anterioare și va avea impresia că „repetă” un soi de „compoziție a propriei sale ființe” sau, mai exact, că „își compune ființa însăși” în forme ale gândirii raționale” [1, p.22].

Acest pluralism filosofic al noțiunilor utilizate de știință contemporană se prezintă ca o reflecție filosofică: „Faptul însuși că luăm raționalismul ca filosofie dominantă, ca filosofie a maturității științifice este suficient, ni se pare, pentru a respinge orice acuzație de eclecticism” [1, p.27]. Meditând asupra psihologiei științei, filosoful francez susține că:

„Omul care s-a dăruit culturii științifice este veșnic școlar... A rămâne școlar trebuie să fie dorința secretă a unui profesor. Datorită însăși prodigioasei diferențieri a gândirii științifice, a specializării necesare, cultura științifică pune neîncetat pe un adevărat savant în situație de școlar... În fapt, savanții merg unii la școala altora. Dialectica maestrului și discipolului se inversează adesea” [1, p.31].

Autorul *raționalismului aplicat* consideră că diversitatea și complexitatea problematicii epistemologiei raționaliste determină importanța „dedublării în profesor și elev” a cercetătorului, iar „orice obiect științific poartă semnul unui progres al cunoașterii” în care „cultura științifică trebuie să determine modificări profunde ale gândirii” [1, p.227]. În acest context filosofia va aborda probleme epistemologico-metodologice, iar interconexiunea și intercondiționarea cu știința este foarte importantă pentru progresul tehnologico-științific. G. Bachelard prezintă evoluția științei conform contextului istorico-cultural:

„Datorită revoluțiilor științifice contemporane... se poate vorbi, în stilul filosofiei comtienne, de a patra perioadă, primele trei corespunzând antichității, evului mediu, timpurilor moderne. Aceasta a patra perioadă – epoca contemporană – săvârșește tocmai ruptura între cunoașterea comună și cunoașterea științifică, între experiența comună și tehnica științifică. De exemplu, din punctul de vedere al materialismului, începutul celei de-a patra perioade ar putea fi fixat în momentul în care materia este desemnată prin proprietățile sale... electronice” [1, p.118].

Astfel, se solicită de la filosofie să contribuie la evoluția științei deoarece dezvoltarea ei se efectuează *nu doar prin construcții epistemice, ci și prin deconstrucție*.

Vasile Țapoc în *Gaston Bachelard despre dialectica spiritului științific* cercetând specificul raționalismului integral al lui G. Bachelard a remarcat că în lucrarea *Raționalismul aplicat* (1948), filosoful francez referindu-se la aspectul pedagogic

al enumerării cunoștințelor științifice, menționează despre această revizuire filosofică ce obligă savanții să devină conștienți de raționalitatea cunoștințelor dobândite, deoarece ordinea cunoștințelor obținute ordonează conștiința [6, p.3].

O formă de creștere a raționalității gândirii științifice este legată de folosirea unor noi concepte și metode de cercetare, prin permanenta perfecționare a cunoștințelor, determinată de conștiința aplicării unei metodologii științifice. Autorul *Noului spirit științific* constată:

„Vine totdeauna o vreme în care nu mai ești interesat să cauți noul pe urmele vechiului, în care spiritul științific nu poate progresa altfel decât creând metode noi. Chiar și conceptele științifice își pot pierde universalitatea... Conceptele și metodele, totul este în funcție de domeniul experienței, întreaga gândire științifică trebuie să se schimbe în fața unei experiențe noi, iar un discurs asupra metodei științifice va fi întotdeauna un discurs de circumstanță și nu va descrie doar o constituție definitivă a spiritului științific” [1, p.227].

Deci, creșterea raționalității gândirii științifice include o permanentă perfecționare a cunoștințelor, iar raționalismul

„este conștiința unei științe rectificate, unei științe care poartă semnul acțiunii umane, al acțiunii deliberate, ingenioase, normalizate. Raționalismul nu trebuie să considere universul decât ca temă a progresului uman, în termeni de progres al cunoașterii” [2, p.139].

Analiza progresului cunoașterii științifice și depășirii obstacolelor epistemologice, constituie *metoda recurentă*, despre care G. Bachelard scria:

„A păstra un soi de îndoială recurentă deschisă asupra trecutului unor cunoștințe sigure, iată încă o atitudine care depășește, prelungește, amplifică prudența carteziană și care merită să fie numită non-carteziană, mereu în sensul în care non-cartezianismul înseamnă cartezianism completat” [1, p.248].

Prin metoda recurentă se efectuează rejudecarea faptelor științifice din istoria științei pentru a aprecia locul și rolul lor în progresul cunoașterii. Astfel, gândirea științifică remarcă progres în baza unor transformări constructive. G. Bachelard consideră că, pentru a dezvolta știința, spiritul științific trebuie să înceapă prin respingere, doar apoi va fi construit un proiect din care va rezulta alt obiect științific. Progresul științei pentru el nu sunt faptele științifice adunate cumulativ, ci sunt prezentate prin reevaluarea obstacolelor epistemologice.

Altfel spus, cunoașterea științifică se inițiază conform lucrării *Filosofia lui Nu* de la rațional spre real care nu este „ceea ce ne pare în simțiri”, ci doar „ceea ce ar fi trebuit gândit”. Adevărul științific se prezintă ca rezultat al unor cunoștințe incomplete și erori rectificate prin utilizarea metodei recurente. Fără rezolvarea problemelor științifice nu există cunoaștere științifică. Cunoașterea științifică este rezultatul culturii, iar factorul principal al dezvoltării filosofiei este menționat în lucrarea *Filosofia lui Nu*:

„În rezumat, știința instruește rațiunea. Rațiunea trebuie să se supună științei, științei celei mai evolute, științei care evoluează. Rațiunea nu are dreptul să majoreze o experiență imediată; dimpotrivă, ea trebuie să se echilibreze cu experiența cea mai bogat structurală. În toate împrejurările, imediatul trebuie să acorde întâietate construitului” [1, p.375].

Cercetările efectuate de Tonoiu V. demonstrează că G. Bachelard a fost epistemologul care a abordat în cercetările sale epistemologice noi aspecte cu referire la problematica filosofiei științei: știința-savant-societatea, etica deontologică a savantului, analiza logică a limbajului științific etc.

Istoria științei, psihologia descoperirii științifice au fost domeniile cercetate de G. Bachelard prin care se abordează deschiderea pentru practica științifică ca o „pedagogie a rațiunii științifice”. Marcată de mutații științifice din prima jumătate a secolului XX, creația științifică presupune o muncă dificilă și „o luptă intimă împotriva unei obscurități psihice, într-o dificilă conștiință a lucidității” [10, p.43]. Destinul omului este determinat de gândurile sale. Iar din momentul în care omul este stăpân, interdependența dintre voința de putere și voința de cunoaștere devine decisive, deoarece știința se afirmă „într-un nivel de realitate care-i dă o continuitate regulată – adesea o continuitate, greoaie care încetinește revoluțiile utile” [10, p.47]. G. Bachelard consideră că filosoful trebuie să își reorganizeze viziunile și

„să replaseze ideile clare în penumbra lor primitivă și să examineze atent prin ce proces de simplificare au putut fi definite ideile simple, idei așa de ontologic simple încât ar fi rădăcinile oricărei relații. Totul trebuie să fie reluat când impune considerarea unor relații cu totul noi” [10, p.55].

Universul este prezentat ca progres al cunoașterii, iar *omul* este creat prin puterea sa de cultură. „Natura sa este de a putea ieși din natură prin cultură, de a putea da, în el și în afara lui, realitatea”, deoarece G. Bachelard caracteriza omul ca

„fenomen-care-transformă-fenomenul-de-primă-fenomenalitate” [10, p. 65].

Prin urmare spiritul științific trebuie să se formeze reformându-se:

„După ce va fi format, în primele eforturi ale spiritului științific, o rațiune după imaginea lumii, activitatea spirituală a științei se atașează construirii unei lumi după imaginea rațiunii, iar determinismul semnifică așadar dominația umană asupra naturii” [10, p. 72].

G. Bachelard consideră importantă deosebirea dintre *subiect psihologic* și *subiect epistemic*, dintre *subiectivitate centrată deformantă* (obstacol epistemologic) și *subiectivitate descentrată, constituantă, informantă* (factor de obiectivitate). G. Bachelard menționează că doar o specializare științifică avansată a savantului centralizează domeniile de cercetare, concentrează munca prin cooperare, deoarece a regionaliza spiritul nu înseamnă restrângere. Sunt cercetate dubletele epistemologice: *natură–cultură, fenomenologie–fenomenotehnică, fapt–normă, realitate–realizare, obiectivitate–obiectivare, imagine–concept, real–rațional*. A fost constat dezacordul dintre filosofii tradiționale ale cunoașterii și practicile științifice efective, iar sarcina filosofiei științei era bazată pe „certitudinea de a funda o filosofie a cunoașterii” și menționa că „o cunoștință particulară poate fi expusă într-o filosofie particulară, ea nu se poate funda pe o filosofie unică, progresul său implică aspecte filosofice variate”. [10, p. 94]

A fost studiat procesul de trecere de la *maturația filosofică a noțiunii* până la starea de *raționalism*, conform diferitor filosofii, menționând că filosofia științei trebuie să consolideze gândirea științifică. Se prezintă analiza de la *raționalismul aplicat la materialismul tehnic*, trecând prin *idealism, convenționalism, formalism, raționalism aplicat și materialism tehnic, pozitivism, empirism, realism*, fiind prezentate perspectivele gândirii științifice de la *raționalismul aplicat la idealismul naiv* și de la *materialismul tehnic la realismul naiv*. Se specifică că *raționalitatea științifică* trebuie să participe la dezvoltarea culturii științifice. Într-o filosofie a *raționalismului aplicat* totul depinde de metodologia aplicată ce va determina spiritul spre o revizuire sistematică „trebuie să riscăm dacă vrem să găsim mutații de raționalitate”, ori pentru *raționalismul științific* aplicația este o necesitate. *Raționalismul aplicat* se dovedește a fi o filosofie care vrea să se extindă, să-și multiplice aplicațiile. Știința nu este rezultatul unei *lumi de descris*, ci corespunde unei *lumi de construit*, iar *obiectul și subiectul* devin funcționali. Funcțiile subiectului cunoscător și ale obiectului de cunoscut devin

interdependente. Pentru a realiza această modificare a valorilor trebuie ca spiritul științific să se detașeze progresiv atât de *obiectul epistemologic*, cât și de *subiectul epistemologic*.

Gaston Bachelard menționa că cunoașterea științifică determină cercetarea științifică: știința se dezvoltă construind, structura științei consolidează fundamentele, examinându-se diferite domenii ale științei pentru a vedea în ce condiții ele primesc „nu numai o autonomie dar și o auto-polemică, adică o valoare de dominare asupra experiențelor noi” [10, p.107] Un raționalism bine construit impune o limitare a fenomenologiei, deoarece cercetătorul științific se interesează de variabilele care pot fi numite noumenale, obiecte reale ale gândirii, prin urmare *raționalismul integral* nu va putea deci să fie decât o dominare a diferitelor axiomatice de bază.

G. Bachelard urmărind evoluția cunoștințelor științifice, examinează *materialismul* în context istorico-cultural, prezintă specificul evoluției științei

„comparat cu cunoașterea actuală a diverselor instanțe ale materialismului științific (mecanica, fizică, chimică, electrică), se poate spune ca materialismul filosofic tradițional este un materialism fără materie, un materialism cu totul metaforic, o filosofie ale cărei metafore au fost rând pe rând dezrădăcinate de progresele științei” [10, p.120].

Epistemologul francez consideră *realismul simțului* comun ca un obstacol epistemologic, deoarece interesul de a construi este mai mare decât curiozitatea de a constata, iar construcțiile științifice noumenale sunt mai sigure decât reprezentările fenomenale. Orice limitare a științei este considerat ca o problemă incertă. Filosofia științei trebuie să distrugă sistematic limitele pe care filosofia tradițională le impusese științei.

„Noi cerem... ca filosofia științifică să renunțe la realul imediat și să ajute știința în lupta sa împotriva intuițiilor prime. Filosofia științei care vrea să servească cunoașterii științifice trebuie mereu să-și reexamineze și să-și modifice bazele întrucât orice experiență asupra realității deja informate de știință este în același timp o experiență asupra gândirii științifice” [10, p.137].

G. Bachelard cercetând obiectivitatea considera că: „Sursa primă a obiectivității nu este obiectul, ci metoda obiectivă care nu este termenul final al aproximației, ci metoda de aproximație”, iar cercetând *cunoașterea comună* și *cunoașterea științifică* se distinge caracterul specific al gândirii și activității științifice

„Noi credem că progresul științific manifestă totdeauna o ruptură, rupturi continui între cunoașterea comună și cunoașterea științifică, din momentul în care se abordează o știință evoluată, o știință care datorită acestor rupturi, poartă pecetea modernității” [10, p.145].

Se menționează că noul spirit științific „se localizează într-o cetate intelectuală foarte restrânsă, foarte închisă”, iar „a ajunge la știință înseamnă sub raport spiritual a întineri, înseamnă a accepta o bruscă mutație care trebuie să contrazică un trecut” [10, p.173] Este foarte important pentru cercetătorii științifici aspectul negației, deoarece

„una din activitățile științei, este căutarea negației parțiale, a negației fine. Singură negația fină ne face să gândim. Între, cunoașterea comună și cunoașterea științifică, ruptura ni se pare așa de netă, încât aceste două tipuri de cunoaștere n-ar putea avea aceeași filosofie. Filosofia care convine cunoașterii comune este empirismul. El își găsește aici rădăcina sa, probele sale, dezvoltarea sa. Din contră cunoașterea științifică este solidară cu raționalismul și raționalismul este legat de știință, care reclamă scopuri științifice” [10, p.174].

Altă temă centrală a epistemologiei și a metodologiei științei cercetată de G. Bachelard este cea a raportului dintre *teoria* și *experiența* în cunoașterea științifică. Se analizează interdisciplinaritatea domeniilor științifice. În această sinteză a teoriei și experienței științifice, sensul vectorului epistemologic, se evidențiază de la rațional la real, de la teorie la experiență, deoarece

„observația științifică este totdeauna o observație polemică; ea confirmă sau infirmă o teză anterioară, o schemă prealabilă, un plan de observație; ea arată demonstrând, ierarhizează aparențele, transcende imediatul: ea reconstruiește realul după ce își va fi reconstruit schemele, condițiile experimentale sunt condiții de experimentare, o logică fără scop și fără viață nu răspunde la condițiile organice ale adevărului” [10, p.195].

Un rol deosebit îi este destinat *domeniilor științifice*: „Matematica nu e o tehnică dură de folosit numai într-un domeniu limitat, ci e unul din modurile fundamentale ale gândirii umane și prin aceasta este un element indispensabil oricărei culturi demnă de acest nume”, deoarece din punct de vedere psihologic „orice gândire formală este o simplificare nedesăvârșită, un soi de gândire-limită niciodată atinsă” [10, p. 230] Concepția *noul spirit științific*, se prezintă în urma cercetării prin care au fost distinse cele trei mari vârste în evoluția cunoașterii științifice: a) *starea preștiințifică*, b) *starea științifică*, c) *era noului spirit științific*.

Filosofia lui nu, epistemologie noncarteziană, rațiune polemică, suprarationalism – conceptele epistemologice care evidențiază specificul *noului spirit științific*. Pentru ca cunoașterea științifică să fie eficientă, spiritul științific trebuie să se modifice. *Raționalismul aplicat* este o nouă epistemologie care cercetează psihanaliza cunoașterii științifice, deoarece eroarea este bazată de convingeri, în timpul ce adevărul este valorificat prin probe.

Psihologia spiritului științific este o metodologie conform căreia un spirit științific trece în prin următoarele trei stări: 1) *starea concretă* în care prin creația filosofică se venerază natura în unitatea și diversitate ei; 2) *starea concret-abstractă* în care experiențele științifice se determină conform principiului filosofic al simplității. 3) *starea abstractă* în care spiritul științific se detașează de experiența imediată și afectivitate. Se prezintă legea celor trei stări de suflet: 1) *suflet pueril* evidențiat printr-o curiozitate naivă; 2) *suflet profesoral*, specific unui dogmatism care își supune știința prin demonstrațiile sale; 3) *în fine l'âme en mal d'abstraire et de quintessencier*, gândirea științifică fără suport experimental stabil, sigur că abstracția este însăși datoria științifică. Psihanaliza cunoașterii științifice urmărește studierea intereselor până la starea în care știința va deveni diferită de alte domenii culturale. Pentru ca dragostea de știință să fie un dinamism psihic, plăcerea spirituală în descoperirea adevărului trebuie redată clar, conștient și activ. Lipsa unui interes vital în cercetarea științifică dezinteresată, asceza științifică ar fi suferință, iar nu viață spirituală. Cercetând condițiile psihologice ale progreselor științei se ajunge la convingerea că problema cunoașterii științifice trebuie pusă în termeni de obstacole epistemologice. Se precizează că nu se cercetează obstacolele ca complexitate și instabilitate a fenomenelor, slăbăciunea simțurilor sau spiritului uman în însuși actul cunoașterii. În *Formarea spiritului științific* vor fi prezentate ca obstacole epistemologice diferite cauze de inerție, de stagnare și regres. Noțiunea de obstacol epistemologic este cercetată de G. Bachelard cercetând istoria gândirii științifice și domeniul educației. Epistemologul trebuie să selecteze documentele istorice, să le evalueze din perspectiva rațiunii evaluate spre a putea surprinde erorile trecutului. Spiritul științific trebuie să aibă o gândire discursivă și să nu fie permisă reveria. Formarea spiritului științific se propune ca o analiză a spiritului științific cu scopul de a înlocui știința statică și închisă printr-o cunoaștere științifică dinamică și deschisă pentru o evoluție constructivă ulterioară. O psihanaliză a cunoașterii științifice trebuie nu numai

să schimbe toate valorile, dar și să devalorizeze cultura științifică, ori: „imaginația este o idee prin care sufletul consideră un lucru ca prezent, și care totuși manifestă mai mult starea prezentă a corpului omenesc decât natura lucrului extern” [10, p. 296].

Pentru a determina specificul psihologiei științifice se pune în evidență acțiunea psihică a raționalității, G. Bachelard prezintă funcția de supraveghere intelectuală de sine în forme compuse. Astfel sunt prezentate forme de (supraveghere)², supraveghere a supravegherii, și de (supraveghere)³. Metoda supravegheată trebuie să facă dovada unei finalități raționale stabile. Prin acțiunea (supraveghere)⁴ ar trebui să fie evitat de către cercetătorul științific scopurile recunoscute ca neraționale fiind un aspect foarte important din perspectiva unei psihologii a spiritului științific. Raționalismul se aplică atât lucrurilor, dar și spiritelor, tocmai prin intermediul raportului profesor-elev. Creșterea cunoașterii științifice presupune o divizare a spiritului, între cel care instruieste și cel care este instruit. Ordinea cunoștințelor ordonează și permite evoluția lor. În comunitatea științifică relația profesor-elev este interdependentă. Savanții învață unii la alții datorită diferențierii și specializării conform domeniilor științifice. Evoluția științei contemporane determină cercetătorul științific să fie uneori profesorul profesorului său, ceea ce cultivă funcția educativă a științei și dezvoltă pedagogia științei contemporane. Prin interconexiunile culturale în cunoașterea științifică se evidențiază influența activității subiectului epistemic asupra obiectului epistemic conform metodologiei și obiectivelor propuse, ceea ce determină crearea unei realități transformate. G. Bachelard menționa importanța studiilor pentru crearea științei ca o instituție psiho-pedagogică, iar evaluarea psihologică a științei vor permite evitarea valorilor false. Puterea creatoare a culturii științifice trebuie să determine cercetătorul științific spre o neîncetată revizuire a vieții intelectuale. Cercetând vocația cercetătorului științific G. Bachelard menționa: „omul care s-a dăruit culturii științifice este veșnic școlar... A rămâne școlar trebuie să fie dorința secretă a unui profesor. Datorită însăși prodigioasei diferențieri a gândirii științifice, a specializării necesare, cultura științifică pune neîncetat pe un adevărat savant în situație de școlar... În fapt, savanții merg unii la școala altora. Dialectica maestrului și discipolului se inversează adesea” [1, p.31].

Cercetând specificul creației științifice G. Bachelard, referindu-se la aspectul pedagogic al enumerării cunoștințelor științifice, menționează că această revizuire

filosofică va determina cercetătorii științifici să aplice aplicațiile raționalismului cunoștințelor științifice dobândite. El consideră că cu cât problemele cunoașterii științifice vor deveni mai dificile, cu atât cultura științifică se va aprofunda, și va fi mai vizibilă dedublare. Pentru G. Bachelard, orice obiect științific poartă semnul unui progres al cunoașterii științifice, iar cultura științifică revizuită trebuie să determine modificări profunde ale gândirii științifice. Pentru el știința are o interconexiune complexă cu filosofia care constă în interdependență și intercondiționare, considerându-le pe ambele expresii complementare ale creației spiritului uman. G. Bachelard considera că a rezolva o problemă științifică înseamnă a desprinde o valoare de raționalitate. Creația epistemologică a lui G. Bachelard nu este academică, dar ea promovează o știință academică creată pentru comunitatea științifică. Independent de cunoștințele care se acumulează și aduc schimbări progresive în cercetarea științifică, este necesară o rațiune de reînnoire inepuizabilă pentru știința contemporană.

Epistemologia istorică a suprraționalismului prezentată de Gaston Bachelard, evidențiază o metodologie care descrie condiționarea cunoașterii științifice de contextul istoric și dependența ei de structurile gândirii ca produs al dezvoltării istorico-culturale ale societății. Pentru el știința contemporană nu este empiristă, deoarece ea nu descrie, ci „produce” fenomene. Pentru G. Bachelard cunoașterea nu este doar rezultatul culturii, ci și factorul principal al acesteia, inclusiv al dezvoltării concepțiilor filosofice. Acest lucru va fi menționat de filosoful la sfârșitul uneia din principalele sale lucrări – *Filosofia lui nu*: „În rezumat, știința instruește rațiunea. Rațiunea trebuie să se supună științei, științei celei mai evolute, științei care evoluează, nu are dreptul să majoreze o experiență imediată; dimpotrivă, ea trebuie să se echilibreze cu experiența cea mai bogat structurată. În toate împrejurările, imediatul trebuie să acorde întâietate construitului”. [1].

Analizând tendințele epistemologiei și metodologiei științei contemporane, vom menționa că obiectivul științei din perioada antică, medievală și modernă a fost *contemplarea esențelor*, iar în epoca contemporană cercetătorul științific deja trebuie să fie un subiect activ care va contribui la progresul tehnologico-socio-economic al societății contemporane prin intermediul tehnologiilor complexe și va crea alte realități. G. Bachelard considera necesară instituirea unei filosofii a științei, deoarece *empirismul* are nevoie de înțelegere, iar *raționalismul* de

aplicație. Știința, exprimată prin demonstrații și experimente, reguli și legi, are necesitatea de o filosofie bipolară, respectiv cei doi poli având în concepția autorului valori diferite.

Multe interpretări epistemologice cu referire la *raționalitate* au fost menționate încă din antichitate. Astfel, filosofii antici greci au considerat *raționalitate* ca un dar divin, iar existența umană fiind condusă de spirit, conștiință și autoconștiință. Filosoful Platon prezintă raționalitatea cunoștințelor științifice primordial față de perceperea senzorială, iar Aristotel scria că știința prezintă cunoașterea certă a lumii, iar adevărul e dat prin particular, prin sensibilitate, prin inducție... creând o epistemologie a *realismului immanent*. Epistemologia filosofiei medievale susține teza conform căreia în mod rațional poate fi atinsă lumea lucrurilor create de Dumnezeu, însă privilegiu îi revine credinței privind existența divină. Toma d'Aquino afirma că rațiunea este considerată ca capacitate de cunoaștere, deoarece scopul activității umane este cunoașterea. Epistemologia renascentistă se evidențiază prin specificul antropocentric, având ca fundament creativitatea umană și prin urmare a fost promovată îmbinarea experienței practice cu cunoașterea științifică ca cale de descoperire a adevărului. Epistemologia din epoca modernă se caracterizează prin apariția raționalismului care afirma unitatea rațiunii cu senzația în actul cunoașterii și distingea două căi de descoperire a adevărului, prin rațiune și credință. Adevărul ce urma a fi căutat era adevărul despre natură și univers creat de Dumnezeu. În acea epocă se recomanda deducția ca metodă de a prelucra în mod matematic faptele științifice și se propunea unirea dintre metodologiile experimental – inductive și abstract – deductive de cercetare a naturii ca posibilitatea de a uni gândirea științifică abstractă cu perceperea concretă a fenomenelor și a proceselor naturii. G. Galilei menționa că:

„Există și pot exista doar două căi de căutare și descoperire a adevărului. Una din ele zboară de la simțuri și lucrurile particulare la axiomele cele mai generale, conform principiilor al căror adevăr îl consideră stabilit și imuabil. Cealaltă derivă axiomele din simțuri și lucrurile particulare, printr-o ascensiune graduală și neîntreruptă, până ajunge la axiomele cele mai generale. Aceasta este adevărata cale, neîncercată încă...” în *Prima carte de aforisme*, publicată în 1620.

În contextul revoluției științifice a secolului al XVII-lea a fost elaborată epistemologia realismului raționalist a dogmatismului metodologic de către Rene

Descartes care și-a expus ideile filosofiei sale conform metodologiei sale. El considera că rațiunea constituie izvorul adevărului, plecând de la îndoiala metodologică asupra tuturor cunoștințelor dobândite anterior prin simțuri sau prin rațiune: „Mă îndoiesc, deci cuget, cuget, deci exist”. Metoda carteziană a cunoașterii științifice este una intuitiv-deductivă care cuprinde patru reguli fundamentale: evidența, analiza, sinteza și enumerarea. Se precizează că deducția carteziană presupune nu aplicarea unui adevăr general la un caz particular, ci descoperirea intuitivă de noi adevăruri din unele adevăruri inițiale.

Rene Descartes face următoarea remarcă: „Aceste lungi lanțuri de raționamente atât de simple și ușoare cu ajutorul cărora geometrii sunt obișnuiți să realizeze cele mai dificile demonstrații m-au condus la gândul că orice intră în sfera cunoașterii umane formează o succesiune asemănătoare și deci atâta timp cât evităm să acceptăm ca adevărat ceea ce nu este și păstrăm mereu ordinea corectă a deducerii ceva din altceva, nu există nimic prea îndepărtat astfel încât să nu poată fi atins până la urmă, sau prea ascuns pentru a nu putea fi descoperit...” în *Discurs asupra metodei* (1637). El căuta fundamentarea cunoștințelor nu doar în îndoiala metodică și considera că fundamentul oricărei veridicități a cunoștințelor este prezentat de subiectul epistemic care raționează și inventează. El susținea axiomele ca idei înnăscute care sunt clare și distincte, din care pot fi deduse pe cale rațională toate teoremele. Pentru perioada nominalizată au fost caracteristice și principiul identității structurilor și a cunoștinței umane, a atributelor substanței lui B. Spinoza, monadelor lui G. Leibniz etc.

Fiind reprezentant al raționalismului clasic german, Im. Kant susținea că cunoașterea este creatoare și respingea existența ideilor înnăscute. Cunoaștere este cea care organizează informația primită de la realitate prin senzorial. Agnosticismul lui Im. Kant denotă că omul nu poate cunoaște noumenul, ci numai fenomenul. Intuițiile a priori ale sensibilității sunt prezentate ca tipare a priori ale facultății umane de cunoaștere, reprezentate de spațiu și timp, iar formele cunoașterii se consideră subiective. Categoriile intelectului formează un sistem de concepte care organizează informațiile senzoriale. Ele sunt structurate conform celor patru criterii: *cantitate* (unitate, pluritate, totalitate), *calitate* (realitate, negație, limitare), *relație* (substanță și accident, cauză și efect, reciprocitate), *modalitate* (posibilitate și imposibilitate, existență și nonexistență, necesitate și contingent). Ideile rațiunii sunt în număr de trei: esența sufletului sau idee

psihologică, natura materiei sau idee cosmologică, cauza primă a lumii sau Dumnezeu ca idee teologică. Deci rațiunea este capacitatea de gândire a esenței umane ca esență finală, iar raționalitatea metodei științifice determină procesul raționalizării activității umane. Epistemologia dialectico-idealistică a lui G. W. F. Hegel se caracterizează prin studierea cunoașterii logice, analizând dialectica procesului istoric al spiritului uman. Se analizează gândirea ca proces de cunoaștere în context istoric. El considera că obiectul **este** cognoscibil, deoarece esența lui are caracter logic, iar conținutul științei este creat de rațiune. Analizând logica formală ca știință despre formele elementare și legile rațiunii, G. W. F. Hegel cerceta legitățile dezvoltării cunoașterii. El considera logica ca știință despre esența tuturor lucrurilor. Dezvoltarea ideilor are loc de la absolut la concret, de la noțiuni simple, la noțiuni complexe ce cuprind diferite aspecte și/sau contrare, iar activitatea rațională a omului este interpretată de G. W. F. Hegel ca creație, ca autocunoaștere a „ideii absolute”, ce se manifestă prin dezvoltarea naturii și a societății umane. Analizând esența practicii, se menționează că subiectul creează și transformă obiectul, prin urmare cercetătorul este rezultatul activității sale.

Vom remarca că epistemologiile științei clasice au definit cunoașterea prin interpretarea fenomenelor lumii înconjurătoare, utilizând raționalizarea experienței spirituale. Iar apariția epistemologiilor neraționalist – pozitivistice a fost determinată de analiza nu doar a proceselor raționale, dar și a proceselor iraționale. Și dacă în știința clasică intuiția, voința, motivele acțiunii și a comportamentului se studiau din perspectiva controlului supus din partea rațiunii, apoi în sec. XX s-a examinat spiritualitatea, și anume elementele neraționale. La sfârșitul sec. XIX-înc. sec. XX în epistemologia și metodologia științei s-a produs modificări care au evidențiat o reorientare a valorilor, și anume trecerea de la conceptele de *necesitate*, *perfectiune*, *precizie*, *repetabil*, *lucru la întâmplător*, *imperfect*, *aproximativ*, *irreversibil*, *schimbător*, *proces*, *aparitie* etc, punându-se la baza cercetărilor științifice *principiul deosebirii*. Prin înlocuirea principiului identității cu principiul deosebirii, au fost recunoscute ca primordiale *relațiile*. Pe parcurs apar și se dezvoltă mai multe epistemologii prepostmoderniste a științei neclasice: epistemologiile voluntariste; epistemologia intuiționistă, a anti-intelectualismului bergsonian; epistemologia psihanalitică freudistă; epistemologia fenomenologiei antipsihologice husserliene; epistemologia fenomenologiei

existențialiste; epistemologia empiriocriticismului, a relativismului psihologist; epistemologia pragmatismului; epistemologia neopozitivistă, a empirismului fenomenist, a relativismului idealist etc. În epistemologia neopozitivistă, a empirismului fenomenist, a relativismului idealist se analizează relațiile dintre filosofie și știință, fundamentarea tezelor științifice pe fapte științifice, exprimând specificul științei contemporane prin intermediul mijloacelor lingvistice. Neopozitivisti consideră înțelegerea cunoașterii științifice ca construcție logică pe baza confruntărilor senzațiilor și susțin că filosofia trebuie să fie doar o „analiză logică a științei”, iar teoria științifică e privită ca o construcție logică, care trebuie să se construiască în corespundere cu anumite reguli logice a acelei limbi care se folosește la construirea teoriei date. Pentru epistemologia postmodernismului ca trăsături caracteristice se menționează *pluralismul de adevăruri, antisistematicitatea* etc. De la concepțiile moderniste ca *formalism, scopul-orientarea, ierarhizarea, prezența, centrarea, reprezentarea, interpretarea* etc se trece la concepții postmoderniste: *antiformalism, anarhie, participare – deconstructivism, absența, text-intertext ș.a.* Ca epistemologii postmoderniste ale științei postneclasice pot fi menționate: epistemologia structuralismului, epistemologia postpozitivistă, epistemologia neoraționalismului etc

Revenind asupra conceptului de *raționalitate științifică* în cadrul raționalismului aplicat a lui G. Bachelard vom remarca specificul cunoașterii științifice, dialectica dezvoltării științifice în concordanță cu logica și metodologia cercetării științifice. Epistemologul scria că cunoștințele științifice operează cu realitatea tehnologică care este produs al activității științifice și obiect al cunoștințelor științifice. G. Bachelard considera că puterea de diversificare și curiozitate științifică se regăsește în gândirea matematică. Se abordează două direcții: una construită formal, plecând de la ecuația diferențială, cealaltă obținută din experiență determinându-le pe prima prin a doua. El atenționează faptul că este imposibil să vezi fără să prevezi, prin urmare fizicianului îi este foarte important ajutorul analistului, deoarece experiența lipsită de gândirea matematică, nu are valoare analitică. În cercetarea științifică, savantul abordează două atitudini filosofice contradictorii: raționalismul și realismul.

G. Bachelard a studiat specificul conceptelor *extindere, inferență, inducție, generalizare, completare, sinteză, totalitate* determinându-le sub un aspect epistemologico-metodologic nou. Epistemologul trebuie să se situeze între *realism* și

raționalism, sesizând noul dinamism al acestor filosofii contrare și dubla mișcare prin care știința simplifică realul și dezvoltă rațiunea, iar calea parcursă de la realitatea explicată la gândirea aplicată este foarte scurtă, deoarece gândirea creativă proiectează scheme și metodologii pentru construcția realului. Abordând spiritul științific în dialectica propusă de G. Bachelard, savantul trebuie să analizeze această dialectică ca pe o realitate psihologică. Inițial fost prezentat rolul dialecticii în gândirea geometrică, apoi caracterul sintetic și coerent specific dialecticilor exacte și complete.

În capitolul consacrat *epistemologiei non-carteziene*, s-a cercetat gândirea științifică care constă în a imobiliza perspectiva clarității intelectuale. Epistemologul francez propune să se construiască, schematic o tipologie sintetică a teoriilor matematizate, formulate în cadrul științelor exacte. El cercetează sub aspect *supraraționalistă*, parametrii cum ar fi: modalitatea matematizării, modul intern de structurare logico-semantică, sensul axiomatizării, natura funcțiilor empirice și teoretice, completitudine și consistență, relația cu realitatea și criteriile realității, testarea și evoluția, specificul metodologic al măsurării și sensul componentelor structurale izolate prin abstracție: ipoteza, legea etc. În concepția lui G. Bachelard ca factor important constituie modalitatea de a matematiza cunoașterea științifică:

„Realitatea este transformată mai întâi în realism matematic, apoi realismul matematic se dizolvă într-un soi de realism al probabilităților cuantice. Filosoful care urmează disciplina cuantelor – schola quantorum – acceptă să gândească întreg realul în organizarea lui matematică și se obișnuiește să măsoare din punct de vedere metafizic realul cu posibilul, într-o direcție strict inversă gândirii realiste. Să exprimăm deci această dublă supremație a numărului asupra lucrului și a probabilului asupra numărului printr-o formulă polemică: substanța chimică nu este decât umbra unui număr.”
[1, p.201]

G. Bachelard menționează că unui anumit nivel al matematizării unei teorii îi corespunde un anumit statut epistemologic și metodologic al teoriilor: o modalitate specifică ce determină obiectul ei, anumite criterii de realitate, standarde și exigențe de consistență și completitudine specifice, un gen al explicației și predicției, precum și o modalitate de întemeiere sau justificare a teoriilor. De asemenea tipul unei teorii este de asemenea evidențiat prin modalitatea matematizării, dinamicii caracteristice a teoriilor respective, corespunzător

unui mod distinct de evoluție a cunoașterii, conform obiectivelor și standardelor de raționalitate. Astfel știința care a fost prezentată ca o știință substanțialistă evidențiază subtilizarea progresivă a cunoașterii științifice. Se judecă obiectul după dovezile obiectivității sale, se matematizează și se apropie de obiectivele experimentului și de demonstrația matematică.

G. Bachelard analizează modul în care fizica evidențiază apropierea între experiență și matematică. Efectuând un experiment al unui fenomen nou, teoreticianul modifică teoria dominantă pentru a asimila fenomenul nominalizat, iar matematicianul printr-o metodă recurentă prevede teoria care ar fi trebuit să prevadă noutatea. Asimilarea matematică a descoperirii îi dă cercetătorului obiectivitate: faptul experimental determinat are statut rațional. Se determină valoarea unei legi empirice ca o bază a unui raționament și îl legitimează fiind baza unei experiențe, deoarece există două moduri de a inventa: *dialectizarea gândirii* și *precizarea experienței*, iar rezultatul unei cercetări științifice este în raport cu metodologia utilizată.

Realizarea raționalului se execută prin intermediul metodei matematice, ce actualizează gândirea științifică evidențiind dualismul subiectului epistemic și a obiectului epistemic. Se va pune în evidență etapele când rațiunea trece de la *de ce?* la *de ce nu?* Adevărul nou se naște în pofida evidenței, iar experiență nouă se naște în pofida experienței imediate. În gândirea științifică reflecția asupra obiectului epistemic de către subiect epistemic ia forma proiectului conform lumi construite după imaginea rațiunii. Obiectul filosofic este sesizarea gândirii științifice contemporane în dialectica ei și propunerea unui principiu epistemologic de complementaritate. Se consideră că spiritul științific nu constă în observarea determinismului fenomenelor, cât în determinarea fenomenelor, pentru ca fenomenul definit în prealabil să se producă fără deformări excesive. Revenind asupra problematicei ce ține de conlucrarea filosofilor și savanților se remarcă importanța unui dialog dintre experimentator care utilizează metodologia precisă și al raționalistului care organizează experimentul. Pentru cercetător este evidentă o sinteză, o mentalitate abstract-concretă, de la spirit la lucruri. Conlucrarea dintre experimentator și raționalist evoluează. Când experimentatorul remarcă noutate despre un fenomen nou, teoreticianul modifică teoria dominantă pentru ca ea să poată asimila faptul nou. Cu această modificare raționalistul prezintă teoria ca noutate. Experimentatorul știe că un fapt nou

acceptat primește obiectivitatea, deoarece teoria face parte dintr-un sistem de cercetare acceptată de comunitatea științifică. Perspectiva teoretică evidențiază experimentul în cadrul inovațiilor științifice. Descoperirea științifică este asimilat de teorie și este subiectul unui dialog între raționalist și empirist.

Teoreticianul, după G. Bachelard, trebuie să cunoască istoria științei cercetate, iar experimentatorul, trebuie să cunoască toate noutățile din domeniul cercetat, pentru a combina inovația tehnologică și tradiția raționalistă, un ideal afirmat în istoria progresului tehnologico-științific. Cooperarea epistemologică a celor două aspecte poate fi determinată de două întrebări:

1. În ce condiții se poate justifica rațional un fenomen precis?
2. În ce condiții se pot aduce dovezi reale asupra validității unei organizări matematice a experienței fizice?

Prin urmare nu pot fi create științele fără a aborda dialogul filosofic al raționalistului și al experimentatorului, deoarece cercetătorul științific are nevoie de o *dublă certitudine*: certitudinea că realul este în direct cu raționalitatea științifică, certitudinea că argumentele cu referire la experiență sunt raționale. Deci, în știința contemporană este permis doar sinteza teoriei și experienței, excluzând raționalitatea absolută și empirismul absolut. Această *bi-certitudine* este foarte esențială fiind exprimată printr-o *filosofie dialogată* cu două tendințe. Se menționează aspectul centrării în centrul experienței a spiritului cunoscător, determinat de obiectul cercetat. Dialectica rațiunii și a tehnicii își găsește eficacitatea prin manifestarea raționalismului aplicat și a materialismului instruit, deoarece raționalismul își cucerește valorile prin aplicațiile sale. Se va remarca specificul psihologiei spiritului științific prin abordarea de către epistemolog a evidențierii dinamismului filosofiilor contrare, *realismul* și *raționalismul* precum și dubla tendință prin care știința simplifică realul și dezvoltă rațiunea. Sunt dublate problemele științei cu problemele spiritului științific. Se întreprinde analiza evoluției *filosofiei geometrice* din punct de vedere dialectic și sintetic prin prisma reformei psihologice ce implică non-euclidismul cu deschiderea raționalismului și indicarea condițiilor sintezei între diferite științe. Se enunță principiul simplității și aplicația, precum și caracterizarea realismului matematic prin extensiunea noțiunilor, nu prin comprehensiunea lor.

Se va indica spiritului științific contemporan noțiunile de *determinism* și *indeterminism* și se va arăta că ele sunt determinate de concepțiile asupra

lucrurilor, spațiului, timpului, formelor, funcțiilor. Ele trebuie să fie regândite pe un plan psihologic complex și sesizate în ambiguitatea experienței și afectivității. Se va determina că psihologia spiritului științific privind *determinatul* și *indeterminatul* este paralelă cu psihologia unității și pluralității și va fi cercetată problema cunoașterii probabile. Se elucidează aspectul de trecere de la alegeri la abstracții, iar în cadrul determinismului științific se demonstrează fenomene simplificate. Epistemologul trebuie să selecteze formele, să aplice metodologia, altfel evoluția fenomenului va evidenția la cercetător uimire și reprezentare. [3].

Un aspect foarte important în abordarea raționalității din cadrul raționalismului aplicat este actul pedagogic care nu se detașează de conștiința de a cunoaște. Apelarea la psihologia intersubiectivității asigură obiectivitatea științei prin aplicația unui spirit asupra altuia. Aplicația nominalizată se prezintă ca o dialectică a psihologismului și non-psihologismului, adică dezvoltarea unei *filosofii a lui nu*. Raționalismul este aplicat de către cercetători, ceea ce permite dublarea *raționalismului instructor*. „Actul raționalismului aplicat este actul unui spirit care se aplică asupra lui însuși” [9, p.106].

Raționalismul instructor are o funcție epistemologică care evidențiază rezultatele unor experiențe raționale ale esenței din cadrul pluralismului demonstrațiilor pentru una și aceeași problemă. Acest raționalism predat se prezintă prin structura sa ca o valoare foarte importantă pentru cunoașterea științifică. Profesorul va fi cel care face să se înțeleagă, iar elevul prin instruire va fi cel care va face să se înțeleagă mai bine, prin urmare studierea aspectului logic al cunoașterii științifice evidențiază importanța epistemologică a subiectului abordat. Una din funcțiile instituțiilor de cercetare este de a crea aceste *dublete raționale*. Se determină raționalitatea elevului în favoarea raționalității aplicate profesorului. Profesorul se prezintă ca impediment pentru convingerile rapide ale elevului și trebuie să transforme în mijlocit ceea ce percepția oferă nemijlocit. Profesorul trebuie să conducă elevul în lupta ideilor și faptelor, făcându-l să remarce inadecvarea inițială a ideii și a faptului. Sunt evidențiate *consensul experienței vulgare* și *consensul experienței savante*, ceea ce exclude *consensul universal* afirmat ca bază a raționalului. Raționalismul este cel care ordonează ierarhic ideile, iar în raționalismul aplicat demonstrațiile sunt progrese și progresul este o demonstrație. Prin raționalism se evidențiază necesitatea *învățării pentru a înțelege sau necesitatea înțelegerii pentru a învăța*. Cercetătorii rețin ceea ce au

înțeleș și uită ceea ce numai au învățat. Se menționează despre existența unei memorii raționale și o rațiune a memoriei. Este sesizată importanța dialecticii a raționalismului *aproximat* și raționalismului *care aproximează*. Raționalismul *care aproximează* determină ceea ce lipsește pentru o adecvare totală a teoriei și aplicației, iar raționalismul *aproximat* cunoaște aproximații particulare. Prin urmare procesul gândirii științifice este reorganizat, retrăit, regândit, care exclude toate erorile ocolind *obstacolele epistemologice*. „Gândirea rațională este o gândire în continua reorganizare, deci raționalismul depășește nivelul observației, deoarece eul rațional rectifică și constituie o problematică reclamată de cercetarea științifică” [2, p. 62]. Un rol important în cadrul raționalismului aplicat îi revine și metodologiei prin intermediul căreia este cercetat obiectul epistemic. Trebuie cunoscută metoda pentru a cerceta obiectul cunoașterii științifice. *Fundare, coerență, dialectică și problemă* sunt elementele enumerării raționale. Este abordată o psihologie *bi-dimensională*, în care subiectul care cunoaște își amintește într-o dimensiune, înțelege în două dimensiuni și posedă în trei dimensiuni. Acest dublu principiu pedagogic: *gândește lent și regândește repede*, evidențiază faptul că procesul regândirii face parte integrantă din raționalism. Cercetătorul științific trebuie să unească după necesitate rapid gândurile sale retrospective, inspective și prospective deoarece datorită vitezei gândirii valorile de ordine trec de la *empirism* la raționalism. *Claritate-viteză, rigoare-vigoare, întindere-penetrație* sunt conceptele care descriu o psihologie a gândirii dinamice foarte importantă pentru cercetarea științifică. Savantul are conștiința acestui dinamism și îl poate asocia ca dificultatea. Se examinează problema *in-formării* raționale a experienței și raționalitatea experimentării științifice. Se discută problema epistemologică a valorizării cunoașterii, prin trecerea de la empirism la raționalism, prin inversarea lor continua. Pentru a caracteriza raționalismul prin aplicațiile sale epistemologul francez a examinat și a cercetat diverse domenii științifice și printr-o critică constructivă a evidențiat experiențele vechi și experiențele noi. Se abordează sub aspect epistemologic raportul dintre raționalism *general* și raționalism *regional*. Se definește un raționalism *a priori* care trebuie să fie valabil pentru orice experiență prezentă sau viitoare și un raționalism general care să stăpânească raționalismele regionale, numit raționalism *integral* sau raționalism *integrant*. Se prezintă exemple cu referire la reducția imaginilor concrete care permit definirea unor concepte operatorii. G. Bachelard a inițiat o istorie a raționalismului aplicat,

examinând raționalismele regionale printre care sunt *raționalismul mecanic* și *raționalismul electric*. Este evidențiat schimbul de aplicații, astfel încât raționalismul unei geometrii poate fi aplicat în mod algebric și raționalismul unei algebre, la rândul său aplicat în mod geometric. *Raționalismul aplicat* funcționează în ambele sensuri, deoarece metodele algebrei geometrice și cele ale geometriei algebrice pot fi atribuite acestor gânduri abstracte-concrete ce caracterizează *raționalismul aplicat*. Se explică acest fapt prin supunerea subiectului unui *raționalism aplicat* și abordarea dialecticii în care se formulează corelația *abstract-concret*. Geometricul nu este mai concret decât algebricul; algebricul nu este mai abstract decât geometricul. Geometricul și algebricul fac schimb de experiență cu invențiile lor raționaliste. Se prezintă diferența epistemologică între explicația fenomenelor prin mecanică și explicația prin mecanism. A fost respins mecanismul la nivelul empirismului și menționată aplicarea mecanicii. Se întreprinde un studiu referitor la raționalismul mecanic. Cercetând *raționalismul ondulatoriu* au fost remarcate similitudinile/deosebiri specifice *raționalismului mecanic* și *raționalismului electric*. *Raționalismul mecanic* se diversifică prin modificarea principiilor. Datorită acestui fapt știința trebuie revizuită conform principiilor mecanicii raționale, întâi sub forma sa clasică, apoi sub forma generalizată, determinând specificul filosofiei dialogate. Evoluția științei este posibilă datorită raționalismului când *aplicația* reprezintă compromis/ dialog între rațiune și natură: ipoteza se verifică sau se rectifică prin intermediul unor tehnologii din ce în ce mai complexe. Domeniile cunoașterii științifice sunt determinate prin reflecție, deoarece raționalismul este o gândire care creează. În știință totul este *construcție*, deoarece „gândirea care animă fizica matematică, ca și cea care animă matematicile pure, este o știință a totalității... gândirea nu-și află liniștea până ce o rațiune nu a pus pecetea sintetică pe construcție”, menționează autorul. Prin *raționalism aplicat* se creează lumea artificială. Pentru a fi raționalist, încheie G. Bachelard, trebuie evidențiat raționalismul în gândirea științifică, în varietățile ei axiomatice prin reorganizare și revizuire a metodologiei aplicate. *Raționalismul* este conștiința unei științe rectificate și revizuite care construiește o realitate nouă. Se menționează că știința contemporană este artificială:

„eu rup cu natura ca să construiesc lumea tehnică. Ea construiește realitatea, alege materia, dă finalitate forțelor răzlețe. Construirea, purificarea concentrarea dinamică – iată activitatea umană, iată activitatea științifică –

spiritul în cultura științifică mai mult nu se teme de artificialitate. Rațiunea în cultura științifică ne e luminată mai mult cu lumina naturalului..." [2, p.213].

Epistemologia istorică a suprarăționalismului prezentată de G. Bachelard propune o metodologie a științei care determină condiționarea cunoașterii în cadrul contextului istoric și abordarea cunoașterii științifice ca produs al dezvoltării istorico-culturale al societății umane. Realizarea raționalului, actualizează gândirea evidențiind dualismul subiect-obiect și pune în evidență aspectele când rațiunea trece de la *de ce?* la *de ce nu?* Obiectul epistemologic rezidă din regândirea gândirii științifice contemporane în dialectica ei și propunerea unui principiu epistemologic de complementaritate. Revenind asupra problematicii ce ține de conlucrarea filosofilor și savanților se remarcă importanța sintezei dintre teorie și experiență în știința contemporană. Un aspect foarte important în abordarea raționalității din cadrul raționalismului aplicat este actul pedagogic. Această aplicație prezintă o dialectică a psihologismului și non-psihologismului, adică dezvoltarea unei *filosofii a lui nu*. Este prezentată importanța dialecticii a raționalismului aproximat și raționalismului care aproximează. Prin urmare procesul gândirii științifice este reorganizat, retrăit, regândit, care exclude toate erorile și obstacolele epistemologice. Gândirea rațională este o gândire în continuă reorganizare, deoarece nu este o descriere a unei organizări, deci raționalismul a depășit nivelul observației, din perspectiva aplicațiilor sale, căci eul rațional este conștiință a rectificării și constituirea unei problematice în cercetarea științifică. Cunoașterea științifică se prezintă ca o cunoaștere dublă, simultan ca o intuiție sensibilă și intuiție intelectuală. Formarea spiritului științific este nu numai o reformă a cunoașterii științifice, dar și o convertire a intereselor. Se solicită de la cercetătorii științifici abandonarea primelor valori imediate. În activitatea științifică orice valoare obținută este valoare transformată, deoarece descoperirea este singurul mod activ de-a cunoaște. Cunoașterea științifică este prezentată prin dubletul raționalismului aplicat, iar între empirism și raționalism se recomandă să fie un dialog continuu. Psihanaliza cunoașterii obiective și a cunoașterii raționale se operează la nivelul raportului dintre conceptele: *teorie și experiență, formă și materie, riguros și aproximativ, sigur și probabil*. Raționalismul este o filosofie care se extinde prin aplicațiile sale. *Claritate-viteză, rigoare-vigoare, întindere-penetrație* concepte caracteristice gândirii științifice dinamice. Aceste dublete descriu o psihologie a gândirii științifice fără de care nu există cultura

științifică. Pentru cercetarea științifică contemporană este foarte important reflecția continuă, inovativă și creativă. G. Bachelard propune o filosofie dispersată care permite studierea unor noi obiecte ale cunoașterii științifice și construirea unor noi realități.

G. Bachelard, filosof francez, prin ideile sale despre progresul științei, abordează interconexiunea dintre cunoașterea filosofică și cea științifică. Pentru fiecare epocă istorică îi sunt specifice o anumită epistemologie determinată de metodologia științei care abordează teme și modele care sunt validate pentru o anumită ierarhie a genurilor și formelor de cunoaștere relativ distincte, atitudini și valori care mențin sistemul cunoașterii științifice. Cel mai important aspect care determină *specificul* științei contemporane este aceea că ea se concentrează în jurul teoriilor și nu al întrebărilor izolate, datelor, clasificărilor etc. Teoria este un termen derivat din cuvântul grec *theoria*, ce înseamnă *contemplare*. Pentru epistemologia contemporană, problema *științificității* unei teorii este una foarte importantă și are o relevanță deosebită în examinarea structurii și progresului științei care se determină ca mod de organizare și implică o formulare logică a principiilor care unifică rezultatele preexistente. Știința progresează inductiv de la fapte la teorii și deductiv de la un complex de ipoteze teoretice, emise și lipsite de o interpretare empirică prin intermediul unor proceduri și metodologii. Prin urmarea se cercetează un întreg complex teoretic, care susține activitatea experimentală.

În filosofia științei contemporane sunt menționate obiectivele principale ale teoretizării științifice, care îi servesc drept criterii de identificare a teoriilor științifice față de pseudoteorii:

1. Sistematizarea cunoașterii se realizează prin stabilirea relațiilor logice între elementele anterior neconectate;
2. Explicarea faptelor cu ajutorul sistemelor de ipoteze;
3. Sporirea testabilității ipotezelor, supuse controlului altor ipoteze;
4. Ghidarea cercetării științifice prin punerea sau reformularea de noi probleme fertile, evidențiind colectarea datelor noi, determinând direcții cu totul noi de cercetare;
5. Creșterea cunoașterii științifice prin derivarea de noi predicții din premise în legătură cu informația relevantă;
6. Elaborarea tabloului unei realități.

Orice teorie științifică este construită de la început ca o idealizare a situațiilor reale existente. Construcția unei teorii științifice implică simplificarea în selectarea ipotezelor. Se abordează tratarea unitară a problemelor structurii, funcțiilor și dinamicii teoriilor științifice, precum și a clarificării unor aspecte importante ale progresului și raționalității științei. În metodologia științei, se menționează diverse tipologii ale teoriilor, cum ar fi teoriile: fenomenologice, deterministe, cauzale, statistice, locale, globale, universale, specifice etc. Aceste tipuri de teorii sunt determinate conform domeniului studiat și problemelor abordate: metodologice, matematice, formale, semantice etc. Cercetarea științifică tinde spre constituirea unor teorii științifice ce se confirmă experimental, cu următoarele funcții: sintetizatoare, sistematizatoare, explicative, predictive, prescriptive, comunicative etc.

G. Bachelard menționa că: „Eu studiez. Nu sunt decât subiectul verbului a studia. Să gândesc nu îndrăznesc. Singurii filosofi gândesc înainte de a studia...”. [4] A filosofa, a medita înseamnă a gândi rațional și imaginar ce are ca componentă îndoileli spirituale. El se întreabă care este acea însușire a reflecției filosofice care transformă familiarul în uimitor. Ezitare continuă, chiar când dispune de certitudini dogmatice, gândirea filosofică înaintează transformându-se. Discursul epistemologic se prezintă ca o creație prin care spiritul științific trebuie să instruiască, prin care trebuie să se construiască.

Cercetând istoria științei pe plan epistemologic se evidențiază trei etape, formulate de G. Bachelard în „**legea celor trei stadii**” considerate ca trei stări ale spiritului științific:

1. *Starea concretă, preștiințifică*, perioada de la antichitate până în sec. XVIII, când spiritul operează cu imagini primare a fenomenelor, prezentând simultan unitatea lumii și varietatea ei, bazându-se pe experiența cotidiană și generalizarea ei;
2. *Starea concret-abstractă a spiritului științific*, specific epocii moderne, ce se formează în rezultatul revoluției științifice a sec. XVI–XVII, determinate de distrugerea obstacolelor fundamentale epistemologice a *substanțialismului, animismului*, generalizării experienței etc și formării probabilităților conform contextului – cultural, metodologic, conceptual, structural al dezvoltării cunoștințelor științifice.
3. *Starea abstract-abstractă* a „noului spiritul științific”, etapă determinată de descoperirile științifice din sec XIX și schimbările în stilul gândirii

științifice promovate de noua revoluție științifică prin refuzul de a primi adevăruri definitive și construirea unor realități noi.

G. Bachelard observă că filosofia științei contemporane se prezintă ca o dialectică a raționalismului instruit și a realității create artificial. El descrie dialectica spiritului științific conform revoluțiilor științifice în contextul epocilor istorice. G. Bachelard considera că rezolvarea unei probleme științifice înseamnă a desprinde o valoare de *raționalitate*, de aceea introduce dubletele: *ceea ce măsoară – ceea ce este măsurat, ceea ce numără – ceea ce este numărat, ceea ce determină – ceea ce este determinat*. El dădea prioritate lumii gândite, lumii construite, lumea realizate. Știința domină spiritul, dar nu îl aservește, considerând că cercetătorul științific trebuie să aibă o gândire liberă, coerentă, continua etc. O idee științifică nouă înseamnă reorganizarea ideilor vechi încât autocorectarea să determine apariția noilor idei, ce permite posibilitatea de a regândi rapid. Pentru G. Bachelard sunt foarte importante, analizele critice asupra unei problematici epistemologice generate de cercetarea științifică. El remarcă evidențierea unei rațiuni de reînnoire pentru spiritul științific, independent de cunoștințele acumulate și schimbările progresive în gândirea științifică:

„Geometria non-euclidiană nu este făcută pentru a contrazice geometria euclidiană. Ea este mai degrabă un factor complementar care permite totalizarea, desăvârșirea gândirii geometrice, absorbția într-o pangeometrie” [1, p.164].

Metodologia trebuie reînnoită:

„Întreaga gândire științifică trebuie să schimbe în fața unei experiențe noi; un discurs asupra metodei științifice va fi întotdeauna un discurs de circumstanță, nu va descrie o constituție definitivă a spiritului științific” [1, p.227].

Epistemologul francez propune o psihologie a spiritului științific care determină reorganizarea teoriilor științifice conform cunoașterii științifice ce efectuează o ruptură cu cunoașterea comună. Pe măsură ce cunoștințele științifice se acumulează, ele se restrâng ca volum, pentru că cunoașterea științifică nu este egală cu erudiție empirică, iar experiența este întotdeauna gândită ca metodă confirmată. Cunoașterea științifică este cunoașterea în care dualitatea statică a raționalului și iraționalului este înlocuită cu dialecticile raționalizării active, pentru că gândirea desăvârșește experiența. Se menționează că explicația științifică

este determinată de elemente complexe și se construiește conform elementelor condiționate. Este foarte important studiul din *Diversele explicații metafizice ale unui concept științific* privind conceptul științific particular. Se examinează *conceptul științific particular*, care este specific unei perspective filosofice, și este interpretat din punctul de vedere al *animismului*, *realismului*, *pozitivismului*, *raționalismului*, *raționalismului complex* și *raționalismului dialectic*. *Raționalismul complex* și *raționalismul dialectic* le reunește sub denumirea de *supraraționalism*. Se prezintă o evoluție filosofică al conceptelor științifice examinate prin toate aceste doctrine nominalizate. Se abordează *progresul științific* vizând ierarhia cunoștințelor, iar sensul acestui progres este luat ca axă a studiului filosofic efectuat. Se enumeră și se cercetează noțiunile prin sistemele filosofice, de la *animism* la *supraraționalism* trecând prin *realism*, *pozitivism* și *raționalismul simplu*, ce indică un progres filosofic al noțiunilor științifice. Se evidențiază evoluția filosofică a noțiunilor științifice pentru că cunoașterea științifică ordonează gândirea, iar știința ordonează filosofia însăși. Gândirea științifică oferă un principiu pentru clasificarea filosofiilor și pentru studiul progresului rațiunii. Se cercetează maturizarea filosofică a gândirii științifice a conceptului *masă*. A fost argumentată această cercetare prin conceptualizarea activă, cu schimbarea definiției unui concept, în baza a mai multor nivele.

Conform **primului nivel** *noțiunea de masă* corespunde unei aprecieri cantitative. **Al doilea nivel** al studiului privind *noțiunea de masă* corespunde unei determinări obiective empirice. Este menționată obiectivitatea instrumentală, insistându-se asupra aspectului rațional. **Al treilea nivel** conturează evidențierea mecanicii raționale. *Noțiunea de masă* se definește printr-un corp de noțiuni și nu doar ca un element primitiv al unei experiențe imediate și directe. *Noțiunea de masa* este definită ca *raport* dintre *forță* și *acelerație*. Noțiunile de *forță*, *acelerație*, *masă* se stabilesc în mod corelativ într-un raport rațional. Se precizează un aspect metodologic precum că în particular, *noțiunea de masă*, în forma ei primă, trece de la aspectul static la cel dinamic. Anterior *masa* era cercetată ca cantitate, apoi este studiată ca coeficient al devenirii fenomenelor. Prin urmare, valorile raționaliste se dezvoltă conform principiului complexității, iar rațiunea îmbogățește sensurile.

O dată stabilită relația fundamentală a dinamicii, mecanica devine rațională. Cu teoria relativității raționalismul se modifică, iar deschiderea se

produce, din interiorul noțiunii. Se observă că *noțiunea de masă* are o structură funcțională internă, ce se analizează din mai multe perspective. Se evidențiază trei expresii: *corpuri de aproximație*, *corpuri de explicație*, *corpuri de raționalizare*. Aceste corpuri sunt luate în sensul *corpus-ului* care fixează organizarea unui drept particular. Multiplicându-se, raționalismul devine condiționat. El este relativ, deoarece organizarea este rațională relativ la un corp de noțiuni, pentru că nu există rațiune absolută, raționalismul este funcțional. În continuare raționalismul se multiplică și se formează într-o dialectică. Se indică un nou aspect filosofic al conceptului de *masă*. Se analizează un element al supra-raționalismului dialectic care reprezintă *alt nivel* al *filosofiei dispersate*. *Noțiunea de masă* se dialectizează deoarece se primesc *două mase* pentru un singur obiect. Una din aceste mase rezumă perfect totul despre masă în cele patru filosofii anterioare: *realism naiv*, *empirism clar*, *raționalism newtonian*, *raționalism complet einsteinian*. Cealaltă masă dialectică celei dintâi, este o *masa negativă*, concept complet inadmisibil în cele patru filosofii anterioare menționate de G. Bachelard.

Pentru știința din secolul al XIX-lea conceptul de *masă negativă* a fost un concept neacceptat și considerat ca o eroare. Prin urmare este propusă filosofia dialectică a lui „de ce nu?” care este specifică *noului spirit științific*. De ce masa n-ar fi negativă? Ce modificare teoretică esențială ar putea legitima o masă negativă? În ce condiții experimentale ar putea fi descoperită o masă negativă? Ce proprietate ar fi considerată ca o masă negativă? Teoria se modifică conform noului concept. A gândi științific înseamnă a determina câmpul epistemologic intermediar între teorie și practică. A cunoaște în mod științific o lege înseamnă, a o cunoaște ca fenomen și ca noumen. Se consideră că una din cele două direcții trebuie să fie primordială: aceea care duce de la raționalism la experiență. Tocmai prin această abordare epistemologică se va caracteriza filosofia științei contemporane. Se va evidenția printr-o singură noțiune, examinarea doctrinelor filosofice care duc de la *realism* la *supraraționalism*. Prin acest concept s-a arătat că filosofii parțiale acoperă un singur aspect a conceptului. Este o polemică interesantă privind analiza multor abordări epistemologice. Realistul trebuie să introducă o ierarhie în experiența sa conform diverselor criterii. Se vor pune întrebări pentru a determina dacă savantul este realist:

- a) Este el realist când presupune, rezumă, sau schematizează.
- b) Este el realist când se înșală?

- c) Este el neapărat realist când afirmă?
- d) Gândurile diverse ale aceluiași spirit nu au coeficienți de realitate diverși?
- e) Realismul trebuie să interzică întrebuințarea metaforelor?
- f) Metafora este în afara realității?
- g) Metafora păstrează, în aceste diverse grade, aceiași coeficienți de realitate sau de irealitate?
- h) Coeficienții de realitate nu diferă în funcție de noțiuni, de evoluția conceptelor, de concepțiile teoretice ale epocii istorice?

Ca răspuns este prezentată această constatare: nimic nu poate legitima un raționalism absolut, invariabil și definitiv. Prin urmare filosoful propune readucerea la pluralismul culturii filosofice. În aceste condiții, se introduce conceptul de *profil epistemologic* al diverselor conceptualizări. Prin așa profil mental se va putea măsura acțiunea psihologică efectivă a diverselor filosofii în exercițiul cunoașterii. Prin urmare este prezentat în Fig. 1 *profilul epistemologic al conceptului de masă*:

		Raționalism clasic al mecanicii raționale		
	Empirism clar și pozitivism		Raționalism complet (relativitate)	
Realism naiv				Raționalism discursiv
1	2	3	4	5

Fig. 1. Profilul epistemologic al conceptului de masă

Profilul epistemologic trebuie să fie totdeauna relativ la un concept specific, deoarece nu este valabil decât pentru un spirit care se examinează la nivelul culturii sale.

Ca comparație este prezentat în Fig. 2 *profilul epistemologic al conceptului de energie*:

		Raționalism clasic al mecanicii raționale		
	Empirism clar și pozitivism		Raționalism complet (relativitate)	
Realism naiv				Raționalism discursiv
1	2	3	4	5

Fig. 2. Profilul epistemologic al conceptului de energie

Comparând profilurile nominalizate cu referire la aspectul raționalist, cele două profiluri sunt asemănătoare. Din momentul în care sunt orientate spre o organizare raționalistă, ele dețin același nivel. Prin urmare, față de cunoștințele științifice, cultura este omogenă în ce privește cele două concepte: *masă* și *energie*. Cercetările psihologice întreprinse la nivelul unor noțiuni particulare arată existența unor dezacorduri și la alte niveluri ale spiritului. Cercetarea profilurilor epistemologice pune în evidență multe nuanțe intermediare. A fost evidențiată importanța ideilor filosofice, în dezvoltarea spiritului științific și arătat că axa absciselor prin care au fost prezentate filosofii nominalizate în analiza profilurilor epistemologice, și menționat o axă care ar corespunde unei dezvoltări progresive a cunoștințelor. O cunoștință particulară poate fi expusă în contextul principiilor unui curent filosofic, dar nu se poate baza pe o singură filosofie căci progresul ei implică mai multe filosofii. Prin urmare, oricărei filosofii generale i se poate opune, ca obiecție, o noțiune al cărei profil epistemologic relevă un pluralism filosofic. O singură filosofie este deci insuficientă pentru o cunoștință. În consecință, dacă se cercetează aceeași întrebare în legătură cu o aceeași cunoștință, se va observa dezvoltându-se în mod surprinzător pluralismul filosofic al noțiunii. Dacă un filosof meditează asupra unei noțiuni descoperă mai multe aspecte filosofice. Este important de menționat că o singură filosofie nu poate să explice totul. Altfel zis, pentru a avea spectrul noțional complet al unei cunoștințe științifice este necesar să fie abordate mai multe aspecte filosofice, iar pentru a reforma gândirea științifică, trebuie să fie reformate viziunile cercetătorilor pentru a accepta noi realități. Orice construcție teoretică reprezintă o idealizare. Filosofia, după G. Bachelard, este influențată de contextul cultural, prin urmare nu se poate neglija influența ei asupra dezvoltării cunoașterii științifice. *Eroarea, încercarea, ambiguitatea* nu este posibilă, iar deschiderea apare, în sistemul ce se autodezvoltă. Acest proces constituie o *revoluție epistemologică*. Doar o formulare abstractă a unei legi științifice permite să fie stabilită limitele certitudinii modelelor teoretice. Savanții studiază lumea prin crearea diverselor filosofii ale științei: fizică, biologie etc. Evidența acestor filosofii se transformă într-un „*obstacol epistemologic*”, fără care, progresul științei este complicat.

Raționalitatea unui fapt științific care contribuie la dezvoltarea științei. Analizând evoluția istorică al științei se constată că orice descoperire științifică

reprezintă un moment al gândirii științifice în mișcarea ei determinată de spectrul problemelor abordate. Știința contemporană, scrie G. Bachelard, este artificială care va construi alte realități. Noua cunoaștere științifică reprezintă evoluția vechiului prin negarea lui, ceea ce permite dezvoltarea întregii științe. Tehnologia și industria reprezintă, după G. Bachelard, dovada obiectivă a rezultatelor cercetărilor științifice. Plasându-se pe plan psihologic, se va cerceta treptat impunerea spiritului științific noțiunile contrare de *determinism* și *indeterminism*, pentru că spiritul științific nu constă în observația determinismului fenomenelor, ci în a determina fenomenele fără deformări. În toate lucrările sale G. Bachelard examinează specificul cercetării științifice. Spiritul științific contemporan nu poate fi la același nivel cu cunoașterea comună, pentru că progresul științific manifestă totdeauna o *ruptură* între *cunoașterea comună* și *cunoașterea științifică*, între *experiența comună* și *cercetarea științifică*, iar din momentul în care se abordează o știință evoluată, datorită acestor rupturi, ea se modernizează. Cunoașterii comune îi este asociat empirismul, iar cunoașterii științifice îi specific raționalismul determinat de obiectivele științifice. Aceste rezultate arată că savantul a creat, o parte din lumea reală, iar știința reprezintă primul pas pe calea recunoașterii unei alte realități caracteristice obiectului studiat. În cercetarea științifică forța creatoare a reflecției demonstrează capacitatea ei de a realiza.

Cunoașterea științifică evidențiază, după G. Bachelard, dematerializarea materialismului. Sursa inovațiilor științifice constă în epistemologia și metodologia abordată, ori noile realizări științifice apar în activitatea științifică, datorită abstractizării cunoașterii științifice. Prin urmare, după G. Bachelard, gândirea științifică trebuie să se separe de gândirea comună. Psihologic, obiectivitatea mereu are nevoie să fie recucerită, să fie dublată de o conștiință explicită a obiectivării, iar savantul în acest context va avea două comportamente diferite. Pentru a urma știința contemporană este necesar să fie acceptată dificultatea care dă conștiința eului cultural cunoașterii științifice. Munca științifică cere ca cercetătorului să-și creeze dificultăți „constructive”. Esențialul este de a se crea dificultăți, eliminând obstacolele epistemologice, deoarece eroarea apare din convingeri, în timpul ce adevărul se constată prin probe. Pentru ca dragostea de știință să fie un dinamism psihologic, descoperirea adevărului trebuie redată clar, conștient și activ. Cercetarea științifică dezinteresată este o suferință, dacă

viață spirituală nu este împlinită prin abnegație și dăruire. Cercetând condițiile psihologice ale progreselor științei G. Bachelard ajunge la convingerea că problema cunoașterii științifice trebuie analizată în dependență de specificul obstacolelor epistemologice care nu se referă la obstacole externe ca complexitate și instabilitate a fenomenelor, sau slăbiciuni ale simțurilor sau a spiritului uman, deoarece în actul cunoașterii, apar încetinelii și tulburări ca necesitate funcțională.

Vor fi prezentate sub titlul de *obstacole epistemologice* diferite cauze de inerție, de stagnare și regres. Un obstacol epistemologic se depistează în cadrul cunoașterii neinvestigate și este studiat de G. Bachelard conform evoluției în dezvoltarea istorică a gândirii științifice și în domeniul pedagogic, promovând *raționalismul instruit*. Nu toate faptele ce se întâlnesc în istoria gândirii științifice determină evoluția ei ulterioară. Epistemologul trebuie să aleagă documentele strânse de istoric, să le judece din perspectiva raționalismului aplicat spre a putea descoperi erorile trecutului. Astfel un fapt istoric interpretat greșit într-o epocă rămâne un fapt istoric. Pentru epistemolog acest fapt este un *obstacol*. Prin analiza cercetării științifice se trec dificultățile și se depășesc obstacolele epistemologice deoarece, sesizarea conceptelor în sinteze psihologice efective, cu toate variațiile adesea neglijate de istoricul științelor. Vom prezenta în continuare specificul obstacolelor epistemologice cercetate:

1. *Experiența primă* este primul obstacol epistemologic cercetat de G. Bachelard. Psihanaliza spiritului științific evidențiază că în experiența primă ceea ce există cel mai nemijlocit sunt dorințele inconștiente. Cercetarea științifică se opune nu numai informării cantitative vagi, dar și excesului de precizie în cazul unor obiecte instabile sau nedeterminate, cantitative și calitative. Pentru spiritul științific precizia unei măsurări trebuie să se refere în mod constant la specificul metodologiei abordate și condițiile obiectului cercetat. „A pretinde că unor cantități, vagi prin natura lor, li se pot atribui valori precise, nu este nici util și nici corect, și orice pretenție de a aplica formule precise acestor cantități vag definite este o pierdere de vreme”, menționează G. Bachelard. Savantul studiind un obiect particular indefinit, determină metodologia care trebuie utilizată. Spiritul științific transpune ordinea de mărime la nivelul micro- și microscopic corespunzător, detașându-se de experiența comună. O psihanaliză a cunoașterii permite dezvăluirea unor imagini și dorințe care sunt la originea atât a creațiilor poetice și literare cât și a explicațiilor iraționale ale naturii. Tematica antică a

celor patru elemente – pământ, apă, aer și foc – inspiră atât alchimia preștiințifică, cât și poetica imaginilor literare. Astfel experiența primă produce întotdeauna prime erori care trebuie corectate, deoarece „psihologic vorbind, fizicianul contemporan își dă seama că deprinderile raționale formate în cunoașterea imediată și în acțiunea utilitară trebuie să le învingă pentru a regăsi mișcarea spirituală a descoperirii”. [1, p.183]

2. *Obstacolul animist* este determinat de privilegiile acordate de spiritul preștiințific intuițiilor vieții, fără nici o conexiune cu biologia ca disciplină științifică. Intuiția obscură a ceea ce este viu, a modificat obiectivitatea științei care obținuseră rezultate pozitive în toate fenomenele sale, iar natura fiind implicată într-o teorie generală privind credința în caracterul universal al vieții a condus la excese enorme. În perioada preștiințifică sunt evidențiate abordări ale tezei unei vieți universale, iar corpul uman este comparat cu un aparat. Determinat de diviziunea între imaginație și experiență, G. Bachelard enunță un principiu metodologic care explică opoziția radicală dintre un materialism imaginar cu convingeri de ordinul viselor și imaginilor, și un materialism instruit cu convingeri formate în baza rațiunii și experienței. Problematika abordată este actuală și pentru știința contemporană. G. Bachelard remarcă, în toate lucrările sale că sursa inițială este impură, evidența primă nu este un adevăr fundamental, obiectivitatea științifică nu este posibilă, dacă s-a refuzat seducția primei alegeri, dacă au fost oprite și contrazise gândurile apărute din observația primă. Gândirea obiectivă trebuie să ironizeze. Atitudinile lui G. Bachelard față de imaginea în domeniul culturii științifice descriu un întreg ansamblu: de la pretenția de a exorciza radical psihismul de seducția inconștientă și împovărătoare a imaginilor, trecând prin poziția intermediară care le acordă un rol secund schemelor abstracte. Știința contemporană reclamă constituirea unor intuiții mai rafinate și mai instruite. În practica pedagogică, G. Bachelard recomandă profesorului să supravegheze la elev imaginile sale familiare sau să găsească acele imagini apte pentru a determina spiritul să treacă la ideea abstractă. Nevoia de a înțelege și de a face să se înțeleagă „antrenează spiritul pe o cale medie pe care imaginile trebuie să fie realizate alternativ până ce noțiunea poate primi statutul său rațional și experimental precis”. [2, p.76] Dar elevul trebuie mereu avertizat asupra faptului că intuițiile și imaginile nu pot fi utile decât dacă sunt *supravegheate*, discutate, puse în ordine, în fine plasate în direcția care conduce la idei, angajate ca piese

ale unei raționalizări deschise deducțiilor și aplicațiilor celor mai variate. În știință se rețin doar imaginile care de fapt figurează „tranzacția abstract–concret, imaginile dublu informate: de structura matematică și de realizarea tehnică. Așadar folosirea științifică a imaginilor este reglată de structura tranzacțională a raporturilor abstract–concret” [1, p.223].

3. Obstacolul substanțialist rezidă în explicația monotonă a proprietăților prin substanță. Poliform ca toate celelalte, el reunește intuiții dispersate și chiar opuse. Printr-o tendință naturală, spiritul preștiințific îi atribuie substanței o calitate care se manifestă, superficială precum și una ocultă, profundă. Atât substanțializarea unei calități imediate sesizate într-o intuiție directă cât și afirmarea unei calități oculte împiedică progresele ulterioare ale gândirii științifice. Substanțializarea dă loc unei explicații prea scurte, lipsite de ocolirea teoretică care obligă spiritul științific să critice senzația, să facă din fenomen un moment al gândirii discursive. Spiritul științific nu poate evalua prin unirea unor elementele descriptive ale unui fenomen de o substanță, fără determinarea precisă și detaliată a relațiilor cu alte obiecte. Se disting diferite substanțialisme: al ocultului, al intimului, al calității evidente etc. Apropierea a două etimologii diferite produce adesea o mișcare psihică ce poate trece drept achiziția unei cunoașteri. Gândirea este satisfăcută de desemnarea unui fenomen cunoscut printr-un neologism. G. Bachelard promovează o concepție dinamică, funcțională și operatorie a *categoriei de substanță* și propune numele de *ex-stanță*. Aspectul normativ al *categoriei de substanță*, este determinat de raționalizarea matematică. Atribuirea unei calități nu mai are atunci un caracter descriptiv, ci normativ și fixează posibilități coerente, care corespund unei distribuții regulate a stărilor posibile ale aceleiași proprietăți. Substanțialismul este considerat un obstacol epistemologic care împiedică dezvoltarea culturii științifice.

4. Obstacolul generalității. O generalitate în procesul cunoașterii poate deveni un factor de blocare a spiritului științific contemporan. Rezumările prea generale imobilizează. Sunt blocate progresele cunoașterii științifice de false doctrine a generalului care mult timp au fost considerate o doctrină fundamentală a cunoașterii. În jurul unei cunoașteri prea generale, zona necunoscutului nu se transformă în probleme precise, iar variabilele care redau aspectul general nu permit evidențierea variabilelor esențiale. Principiile generale își pot pierde sensul dacă nu se vizează o aplicare precisă. Gândirea științifică evoluată se

concretizează prin demersurile de precizare, rectificare și diversificare. Ideea de *univers* este prezentată ca o antiteză a ideii de *obiect*, deoarece ea este ca obstacol obiectivării. G. Bachelard declara că primele caractere ale ideii de univers pot fi găsite în momentul în care ideea de obiect se dezorganizează, în care obiectul se diluează și se dizolvă. Consideră că ideea de univers realizează o pierdere de structură. În gândirea științifică unitatea este specifică, cu o perspectivă bine definită, iar coordonarea perspectivelor generează un pluralism coerent. Ideea de *univers* în loc să pregătească o multiplicare a gândirii, o distruge. Acest univers care însumează toate calitățile nu reține nici o calitate specifică decât sub forma valorizării unei reverii. Dimpotrivă credința în armonia globală a lumii conduce la o supradeterminare foarte caracteristică mentalității preștiințifice. Mult mai instructiv este cunoașterea determinismului fenomenelor și sistemelor definite. Orice determinism este parțial, particular, sesizat dintr-un punct de vedere, într-o ordine de mărime desemnată, în limite explicit sau tacit fixate.

5. Libido și cunoaștere obiectivă. Tema psihanalitică a libidoului este cea pe care G. Bachelard o evidențiază din cadrul obstacolelor epistemologice. Examinarea acestor forme ale psihismului nu trebuie neglijat când se caracterizează toate elementele energiei spirituale și se pregătește o reglare „cognito-afectivă” indispensabilă progresului spiritului științific. Iubirea este prima ipoteză științifică pentru reproducerea obiectivă a focului, astfel G. Bachelard ajunge chiar să formuleze o „lege”: orice știință obiectivă creată trece prin faza sexualistă. Sexualismul vag poate fi ilustrat și în cazul cosmologiilor preștiințifice. Actul generator este o idee pe atât de explicativă pe cât de obsedantă. O reacție chimică dintre două corpuri diferite este imediat sexualizată. Ca exemplu este reacția acidului și bazei, conform căreia G. Bachelard ar fi constatat că aproape toți elevii săi atribuiau rolul activ acidului și rolul pasiv bazei, menționând că „cunoașterea științifică este o cunoaștere dublă. Ea este simultan intuiție sensibilă și intuiție intelectuală”. [2, p.30]

6. Valori și valorizări-obstacol. Multă literatură preștiințifică a fost cercetată pentru a proba dificultatea cunoașterii obiective și a înțelege valorile care guvernează cunoștințele comune, mai ales cele conform principiilor *utilității* și *finalismului*. Aceste valori modifică orientarea științifică și o blochează în orizontul unor false probleme. Pentru o cunoaștere științifică care vizează obiectivitatea, valorizarea este semnul unei preferințe inconștiente care produce

atracție sau repulsie. Se abordează o problemă asupra căreia nu s-a putut niciodată realiza atitudinea obiectivă. Au fost examinate comparațiile între impresiile sensibile și ideile raționale. A fost explicat că prin cunoașterea comună ceea ce ar trebui să fie clarificat în mod discursiv. Comparația data aduce spiritul în inconștient, iar a trăi și a retrăi momentul de obiectivitate, a fi permanent în starea născândă a obiectivării, aceasta determină un efort constant de desubiectivare pentru cercetătorul științific.

7. Dualismul psiho-antropologic. Toate opozițiile polemice pe care le propune G. Bachelard: *natural-factic, fenomenologie-fenomenotehnică, sensibil-rațional, facil-dificil, imagine-concept...* se manifestă, ca revers al dualismului antropologic: inconștient (al reveriei arhetipale)–conștient (rațional), suflet–spirit. Necunoscutului nu-i corespunde ignoranța, ci eroarea subiectivă. Trebuie îndepărtată autoritatea arbitrară și absolută. Educația științifică pune problema menținerii unui echilibru între nevoia de ajutor și nevoia de autonomie. Critica se poate exercita de la profesor la elev, dar și de la elev la profesor, astfel încât supravegherea să rămână un factor de stimulare reciprocă. Pentru a evidenția acțiunea psihică a raționalității G. Bachelard prezintă funcția de supraveghere intelectuală de sine în forme compuse.

8. Știința, instanța psiho-pedagogică ca obstacol epistemologic. Angajarea în cercetarea științifică nu este posibilă fără realizarea experienței devenirii psihice prelungite, reînnoite, rectificate. Este necesară puterea obiectiv creatoare a cercetării științifice din partea cercetătorului științific, cu disponibilitatea unei neîncetate refaceri a vieții intelectuale. Una din marile pasiuni ale raționalistului este de a face din învățământul științific mediul unei psihanalize practice care să inițieze într-o orientare culturală în modul încât gândirea științei să fie totodată o reînnoire a ființei gânditoare, iar relația profesor-elev trebuie să fie interdependentă. În cadrul cercetării științifice poate fi situații când elevul este profesorul profesorului său. Filosofia, după Bachelard, nu reprezintă exprimarea unei cercetări obiective, dar este factorul de bază al culturii și, prin urmare nu se poate neglija influența ei asupra dezvoltării cunoașterii științifice. Uneori această influență este negativă, deoarece filosofia dogmatizează la un moment dat orice realizare a cunoașterii științifice pe care a reușit s-o asimileze. În lupta contra acestei dogmatizări, se creează „o privire polifilosofică asupra lumii” prin diverse filosofii abordând problematica științei contemporane etc. Evidența

acestor filosoffii se transformă într-un „obstacol epistemologic”, care împiedică progresul științei. După G. Bachelard, dialectica spiritului științific se prezintă astfel:

„Datorită revoluțiilor științifice contemporane ... se poate vorbi, în stilul filosofiei comtiene, de a patra perioadă, primele trei corespunzând anti-chității, evului mediu, timpurilor moderne. Aceasta a patra perioadă – epoca contemporană – săvârșește tocmai ruptura între cunoașterea comună și cunoașterea științifică, între experiența comună și tehnica științifică. De exemplu, din punctul de vedere al materialismului, începutul celei de-a patra perioade ar putea fi fixat în momentul în care materia este desemnată prin proprietățile sale... electronice” [1, p.118].

Filosofia noului spirit științific, apărut ca rezultat al dezvoltării istorico-culturale a spiritului științific, cercetează această diversitate și direcționează evoluția științei. Filosoful francez prezintă aspectele unei epistemologii ca noutate pentru spiritul științific contemporan, precum și importanța cercetării trăsăturilor specifice metodologiei noi, reînnoite în continuu. Aspectul contradictoriu al științei determină evaluarea unui un șir de cerințe față de cercetătorul științific, ce vor asigura progresul tehnico-științific. Astfel, schimbarea structurii cunoașterii și a cercetării științifice, caracterul dublu al utilizării practice al progresului tehnico-științific a contribuit la determinarea unui nou raport dintre știință și filosofie prin necesitatea aplicării principiilor etice în cercetarea științifică. Cercetarea privind perspectiva fenomenologică și psihanalitică asupra noului spirit științific este foarte importantă, deoarece epistemologia inițiată, prin evidențierea etapelor în evoluția cunoașterii științifice, și anume starea pre-științifică, starea științifică și vârsta noului spirit științific. Libertatea creației științifice nu este absolută, fiind determinată de sistemul de norme metodologice și principii acceptate de comunitatea științifică. Orientându-se la aceste norme, savantul își ajustează rezultatele activității științifice. În acest sens, se menționează despre caracterul ambivalent al libertății în știință. Savantul, trebuie să gândească liber și să accepte totodată includerea sa în comunitatea științifică respectând deontologia profesională și drepturile titularilor proprietății intelectuale.

Concluzii

În acest articol ne-am propus analiza contribuțiilor epistemologico-metodologice din perspectiva raționalismului integral al lui G. Bachelard.

În cadrul științei clasice au fost formate anumite valori, conform cărora cercetarea științifică se baza pe tabloul științific al lumii, în care natura suferea intervenții tehnologice nelimitate din partea omului care nu conștientiza consecințele. Prin urmare inițial aceste intervenții erau considerate neesențiale pentru natură, însă cu timpul ele au modificat realitatea ceea ce a determinat reevaluarea cercetării științifice. La începutul secolului al XX-lea, modelul științei clasice începe să nu corespundă realității. Pentru cercetătorii din perioada științei clasice natura constituia obiect reversibil, iar în viziunea savanților științei neclasice natura se prezintă ca obiect ireversibil, astfel încât intervențiile în natură pot foarte ușor deveni cauzele unor schimbări ireversibile ale naturii care pot duce la dispariția fizică a omeniirii. Criza științei clasice a dus la formarea unor noi reprezentări și concepții științifice, iar conștientizarea lor filosofică a ridicat problema progresului tehnico-științific, inclusiv sub raport etico-axiologic. Această reinterpretare a realității are loc atât sub aspect filosofic, cât și în științific. Știința clasică excludea comunicarea subiectului cunoscător cu obiectul, iar în știința neclasică, dimpotrivă acest aspect se include în tabloul științific al realității.

În acest context, G. Bachelard a prezentat necesitatea efectuării psihanalizei științei cu scopul identificării diferitor obstacole epistemologice: mitice, culturale, individuale, colective etc.

Știința neclasică fiind deschisă reevaluării axiologice a determinat necesitatea respectării noilor principii etice în cercetarea științifică. Prin urmare în etica științei apare acțiunea de prevenire, de formulare a problemelor ce țin de cercetarea științifică și necesitatea protecției proprietății intelectuale.

Deci, menționăm că în epistemologia și metodologia științei se produc mai multe modificări de ordin: *etiologic* (geneza fenomenelor naturale sau umane), *structural* (obiectul cercetării științifice), *metodologic* (metodologia cercetării științifice), *filosofic-științific* (mod de gândire, abordare, înțelegere a obiectului cercetat, evaluarea rezultatelor obținute și schimbarea profilului personalității cercetătorului științific, a modului de a gândi și a evalua rezultatele cercetării sale, precum și protecția proprietății intelectuale) etc

Prin urmare în cercetarea științifică este necesară respectarea principiilor etice, care va determina alt statut cercetătorului științific, dar și științei, totodată fiind necesară protecția proprietății intelectuale care fiind un bun social care va contribui la transformarea realității.

Bibliografie

1. Bachelard, G., *Dialectica spiritului științific modern*, vol. I, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, 560 p.
2. Bachelard, G., *Dialectica spiritului științific modern*, vol. II, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1986, 388 p.
3. Coandă, SV., *Metodele și formele cunoașterii științifice*. Chișinău: Ed. Universitas, 1991.
4. Țapoc, V., Aspecte ale interacțiunii dintre filosofie și știință. În: *Integrare prin cercetare și inovare*, 26–28 septembrie 2013, Chișinău: CEP USM, 2013, p. 45–47
5. Țapoc, V., Cunoaștere filosofică – cunoaștere științifică: identitate, rivalitate sau complementaritate. În: *Analele Științifice ale USM. Seria Științe socioumanistice*, vol. 3, Chișinău: 2002, pp. 13–16
6. Țapoc, V., Filosofia și știința în interacțiunea lor: tendințe dominante. În: *Filosofia în contextul științei contemporane*, 23.10.2009, coord. Dumitraș T., Ch.: ASEM, 2010, p. 9
7. Țapoc, V., Filosofie și știință: funcția metodologică a filosofiei. În: *Filosofia și metodologia științei economice*/coord. DUMITRAȘ T., Chișinău: ASEM, 2011, p. 10–27
8. Țapoc, V., Gaston Bachelard despre dialectica spiritului științific. În: *Științele socio-umanistice și progresul tehnico-științific*, 27.03. 2009, Chișinău: CE UTM, 2009, p.3–10
9. Țapoc, V., Orientarea constructivistă în epistemologie: repere metodologice. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria științe umanistice*, Chișinău: USM, p. 106–113
10. Tonoiu, V., *Spiritul științific modern în viziunea lui G. Bachelard: O viziune epistemologică constructivistă și estetizantă*, București: Ed. Edit. Științifică, 1974, 336 p.
11. www.gastonbachelard.org / Association des Amis de Gaston Bachelard

Rolul motivației pentru susținerea unei economii circulare pentru dezvoltarea economică în China și România

The Role of Motivation for Sustaining a Circular Economy for Economic Development in China and Romania

*Nicoleta VASILCOVSCHI**

Abstract

Motivation is the key tool for an organized studying process and an efficient working environment. Different studies show that motivation can be affected by internal and external factors. Economic development is an important goal for the advancement of education and research and is driven by motivation and persistence. The goal of this paper is to observe how different motivational factors in Chinese and Romanian educational systems and markets can build a strong circular economy that can help with the economic development. In this research are summarized internal and external motivational factors that can impact human productivity, entrepreneurship and can lead to the development of the circular economy for economic development in China and Romania. The first part of this paper presents the basic concepts of motivation, circular economy and economic development, showing the results of different studies for economic development and the factors that motivated this process. The second part of this paper compares different examples of motivational factors in China and Romania and observes if there are similarities or differences. Here are also included specific examples of motivation when studying economics and circular economy in the two countries considered. The last part of this paper shows how the economic development is distributed around the territories of the two countries and analyses if motivation for sustaining a circular economy plays an important role in developing successful models of economic development. Overall this paper offers a comparison of how motivation is used in China and Romania for promoting a circular economy for a sustainable economic development.

Keywords: *motivation, circular economy, creativity, economic development, motivational factors, Romania, China*

* Lector asociat la Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava și lector la Universitatea Shandong, China

1. Introducere

Motivația reprezintă un mijloc de a atinge obiective de succes în diferite domenii. Factorii motivaționali pot ajuta la crearea fundațiilor unei economii circulare competitive care să permită o creștere economică susținută.

Se consideră că motivația reprezintă un factor important în organizarea activităților umane. Factorii motivaționali atât la nivel educațional cât și pe piața muncii pot influența într-o mare măsură funcționarea economiei circulare și dezvoltarea economică.

Motivația rămâne motorul activităților umane la nivel mondial, atât în Asia cât și în Europa. Cunoașterea modelelor de aplicare a motivației în țările asiatice și europene poate încuraja dezvoltarea mai multor activități de cercetare și formare. În acest context, observarea proiectelor derulate în China și România ne poate ajuta să cunoaștem rolul motivației în promovarea economiei circulare pentru dezvoltarea economică a celor două state.

Observarea dezvoltării anumitor industrii poate înlesni crearea și promovarea de noi direcții de cercetare care să ofere posibilitatea cunoașterii factorilor motivaționali care contribuie la formarea unor direcții specializate de promovare a economiei circulare care să faciliteze dezvoltarea economică ulterioară.

Scopul acestei cercetări este de a observa modul în care motivația influențează economia circulară în România și în China și permite promovarea unei dezvoltări economice sustenabile.

În general, această lucrare oferă o prezentare a modului în care motivația poate fi folosită în diferite țări pentru promovarea economiei circulare.

Această cercetare își propune să ofere o descriere a motivației și a factorilor motivaționali pentru promovarea unei economii circulare, analizând modul în care motivația este utilizată în România și în China.

Această cercetare este structurată în trei părți.

În prima parte a acestei lucrări se începe cu o descriere a motivației, a economiei circulare și a dezvoltării economice. Aici sunt incluse câteva exemple de factori motivaționali care au contribuit la constituirea unei robuste economii circulare și au favorizat o dezvoltare economică susținută.

În cea de-a doua parte a acestei lucrări este inclusă o comparație a modului în care factorii motivaționali sunt utilizați în educația și mediul de afaceri din

China și România, observându-se asemănările și diferențele. De asemenea sunt incluse aici exemple specifice de motivație în studiul economiei ca disciplină și a economiei circulare din cele două țări considerate.

Ultima parte a acestei cercetări include o prezentare a modului în care dezvoltarea economică este distribuită de-a lungul provinciilor celor două țări analizate și cuprinde o analiză a modului în care motivația pentru susținerea unei economii circulare constituie un rol important în dezvoltarea unor modele de succes pentru promovarea dezvoltării economice.

2. Ipoteze de lucru

Ipoteza nr. 1: Factorii motivaționali pentru atingerea dezvoltării economice stau la bazele economiei circulare

Ipoteza nr. 2: Se consideră că există mai multe asemănări decât diferențe privind factorii motivaționali care influențează studiul economiei și al economiei circulare în China și în România

Ipoteza nr. 3: Localizarea într-o anumită zonă dintr-o țară poate influența economia circulară și dezvoltarea economică

3. Metodologie

În prima parte a acestei lucrări sunt analizate conceptele de bază precum motivația, economia circulară și dezvoltarea economică. Se arată aici modul în care motivația poate reprezenta o fundație a creării bazelor economiei circulare în vederea unei dezvoltări economice susținute.

Continuăm cu exemple care prezintă modul în care factorii motivaționali influențează studiul economiei și al economiei circulare. Aici includem exemple specifice mediului de afaceri din China și România.

Încheiem cu scurte observații ale aplicației motivației pentru dezvoltarea economică în diferite zone ale celor două țări considerate. Se observă aici dacă amplasarea într-o diferită zonă poate influența într-un mod puternic formarea economiei circulare și dezvoltarea economică.

Ipoteza nr. 1:

Factorii motivaționali pentru atingerea dezvoltării economice stau la bazele economiei circulare

Pe baza literaturii de specialitate se poate observa că motivația reprezintă o sursă care poate influența comportamentul uman. Motivația poate lua o formă intrinsecă sau extrinsecă.

Motivația este descrisă ca reprezentând o îmbinare de „considerente, percepții, valori, interese și acțiuni care se întrepătrund” (Lai, 2011, p.5).

Analizând diferența între factorii „personali, sociali, economici, familiali și intelectuali” s-a observat că familia este considerată ca fiind cel mai important factor motivațional, iar cel mai puțin important factor este considerat a fi factorul social (Subramanian, 2018).

Factorii motivaționali care sunt factori psihologici pentru dezvoltarea economică pot fi determinați de diferite sisteme de valori din țările asiatice, precum China, și pot influența la rândul lor creșterea economică (Mc Clelland, D.C., 1963).

Pentru orice tip de factori motivaționali, trebuie avut în vedere că un instrument de politică de susținere a motivației și de generare a unei satisfacții la locul de muncă reprezintă o importanță cheie pentru garantarea performanțelor întreprinderilor agricole mici care pot contribui la dezvoltarea economică a României (Maican et al, 2021).

Economia circulară se bazează pe principiile dezvoltării durabile, contrar modelului liniar de afaceri folosit anterior, fiind caracterizată prin:

„utilizarea resurselor → fabricarea produselor → obținerea deșeurilor”

(Boulding, 1961).

Economia circulară prezintă o eficiență sporită în utilizarea resurselor ecologice, reducând poluarea mediului și luând în considerare deficitul de resurse, poluarea mediului și creșterea economică (Ying, 2015).

Economia circulară poate contribui la reducerea devastării mediului în întregul sistem economic, sporind generarea de nouă valoare adăugată.

Comisia Europeană a evaluat că tranziția către o economie circulară ar adăuga 600 de miliarde de euro în câștiguri economice anuale pentru sectorul de producție al Uniunii Europene (UE) (Korhonen, 2018).

Utilizând factorii motivaționali, antreprenorii combină forța de muncă și resursele, identifică oportunități, își asumă riscuri și îmbunătățesc performanța organizațiilor, contribuind astfel la dezvoltarea economică sustenabilă.

Ipoteza nr. 2:

Există mai multe asemănări decât diferențe în ceea ce privește factorii motivaționali care influențează studiul economiei și economiei circulare în China și România

Motivația de a învăța și implementa sistemul unei economii circulare este dată de faptul că reutilizarea și reciclarea produselor ar putea contribui la încetinirea utilizării resurselor naturale, ar putea reduce perturbarea peisajului și a habitatelor contribuind semnificativ în același timp și la limitarea pierderii biodiversității.

Un alt important beneficiu al economiei circulare este reducerea semnificativă a emisiilor totale anuale de gaze cu efect de seră.

Un grup poate fi influențat în demersul său de studiu al economiei ca disciplină și de aplicare a rezultatelor învățării în demersul său antreprenorial de variabile culturale și instituționale, în contextul unei schimbări de paradigmă, o schimbare culturală și economică, cel puțin pentru o anumită categorie socio-profesională care poate implica o trecere bruscă de la teorie la practică.

Atunci când predau și învață în contextul educațional chinez, studenții sunt încurajați să studieze urmând profesorii ca modele și lideri în procesul de învățare.

Se consideră că motivația este necesară și că ar trebui aplicată o abordare practică de predare care să motiveze elevii să învețe și să aplice ceea ce au învățat în timpul orelor (He, 2021, p. 66).

În România, s-a observat că, deși cultura națională în ansamblu nu stimulează antreprenoriatul, putem estima că în timp se va produce o creștere a potențialului antreprenorial, cel puțin pentru derularea activităților întreprinderilor mici și mijlocii sau în cadrul anumitor sectoare economice, precum cel al agriculturii. Se consideră că potențialul emergent poate fi realizat doar prin contribuția la îmbunătățirea condițiilor instituționale și prin mai multe schimbări în educația antreprenorială (Branču et al, 2012, p.230).

Economia circulară se bazează pe tehnologie și biologie, incluzând diferite produse și materiale utilizate la cele mai înalte standarde.

Diferite studii susțin că nu există factori motivaționali generali evidenți care conduc la o economie circulară, ci ceea ce s-a numit „motoare” de motivație care pot fi întâlnite:

- la nivel extern, legat de legislație, concurență, tendințe globale de mediu și
- la nivel intern, legat de reducerea costurilor, cultura organizațională (Rovanto, S. și Finne, M. 2023).

Dezvoltarea rapidă a Chinei din ultimele decenii a fost alimentată și de o utilizare intensivă a resurselor care, în consecință, a avut un impact semnificativ asupra mediului și a dus la o epuizarea multor resurse naturale ale țării. Cu toate acestea, dezvoltarea către o economie circulară a fost promovată de sursele de conducere motivația fiind dată de posibilitatea sporirii activităților economice în vederea promovării unei dezvoltări sustenabile eficiente.

Avansul economic a favorizat dezvoltarea tehnologică, permițând mediului business să depășească barierele care restricționau anterior utilizarea și răspândirea modelelor de afaceri legate de o economie circulară.

În China sunt considerate trei cuvinte cheie care descriu economia circulară și care sunt incluse în **Cadrul 3 R**:

- reciclare,
- reutilizare și
- reducere (Liu, 2017).

În cadrul Uniunii Europene, Economia circulară este analizată în contextul utilizării ulterioare a unui produs pentru a crea o valoare viitoare.

În ceea ce privește o schimbare instituțională spre economie circulară, se poate observa că factorii motivaționali aplicabili în acest context vor fi utilizați în cadrul unor structuri instituționale diferite în România, ca membră a Uniunii Europene și China, ca stat în continuă dezvoltare și avans economic.

Totuși este foarte posibil ca în ambele țări considerate schimbările instituționale să îmbrace forme progresive, astfel încât „perspectiva instituționalistă orientată spre eterogenitate să fie utilă în dezvoltarea unei mai bune înțelegeri a evoluțiilor la nivel global” (Kaplan, 2022). Aceasta ar putea beneficia atât România, cât și China, contribuind la o promovare eficientă a economiei circulare și a dezvoltării economice atât la nivel local, cât și la nivel internațional.

Ipoteza nr. 3***Localizarea într-o anumită zonă dintr-o țară poate influența economia circulară și dezvoltarea economică***

Dezvoltarea economică în China și România și motivația pentru o economie circulară și o dezvoltare economică de succes sunt aspecte semnificative care contribuie la diversificarea activităților economice din cele două țări.

Se consideră că până în anul 2050, populația globală va ajunge la aproximativ 9 miliarde de persoane, dintre care mai mult de 50 % vor locui în zonele urbane. Astfel, este necesar a se valorifica utilizarea și reutilizarea resurselor naturale, în timp ce va fi necesar și organizarea de noi infrastructuri, servicii și locuințe. Deja, orașele reprezintă aproape două treimi din cererea globală de energie, acestea producând până la 50% din deșeurile solide și fiind responsabile pentru 70% din emisiile de gaze cu efect de seră. Se estimează că la nivel global până în 2050, nivelurile de deșeurile solide municipale se vor dubla ceea ce implică promovarea unei economii circulare care să valorifice reciclarea deșeurilor la nivel global (<https://www.oecd.org/en/topics/circular-economy-in-cities-and-regions.html>).

Cercetătorii în domeniu au observat importanța strategică a economiei circulare și consideră că economia circulară poate atinge unitatea organică între dezvoltarea economică, conservarea resurselor și protecția mediului fiind o măsură fundamentală pentru a rezolva blocajele în soluționarea gestionării resurselor și a constrângerilor de mediu, oferind căi alternative multiple pentru crearea de valoare care se bazează pe reutilizarea resurselor rare.

Economia circulară din China a fost încorporată în *Strategia Națională de Dezvoltare*.

China este împărțită în trei zone economice, care includ regiunile de est, centru și vest, dar se observă că există un decalaj mare în ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică între cele trei zone economice. În plus, resursele naturale, dar și structura economică, politicile și sistemele de dezvoltare regională variază, între cele trei zone economice ale Chinei, iar studiile recente au observat că decalajul dintre dezvoltarea economică a celor trei zone economice prezintă chiar o tendință de extindere pe termen lung. (Wang et al, 2018).

Mai multe cercetări în domeniu consideră că pentru a evalua problema disparităților regionale în România este necesară o analiză a condițiilor care au impus această problemă și ca soluție se impune o redistribuire a resurselor la

nivel inter și intraregional. S-a observat că disparitățile regionale au la bază cauze atât istorice, cât și structurale, perioada de tranziție de la o economie planificată la o economie de piață, precum și integrarea în Uniunea Europeană.

Un important motor al funcționării eficiente a instituțiilor publice din județele României este reprezentat de transferurile de la bugetul central care pot ajuta atât la dezvoltarea educațională, cât și sporirea investițiilor în capital fix, dar și modernizarea agriculturii de subzistență care este în creștere. Se consideră că o redistribuire a veniturilor care nu au fost folosite în anumite județe ar putea fi retrimisă către bugetul local, asta permițând combaterea inegalităților structurale. (Fina et al, 2021).

România a publicat în anul 2022 aspectele strategice privind includerea economiei circulare în *Strategia Națională de Dezvoltare*. Astfel, au fost analizate un număr de 14 sectoare economice, observându-se impactul asupra mediului, problemele și oportunitățile asociate cu fiecare dintre aceste sectoare privind promovarea economiei circulare.

Acestea includ:

- agricultura și silvicultura,
- industria metalurgică,
- industria chimică,
- industria constructoare de mașini, sectorul auto,
- construcții,
- alimente,
- băuturi și tutun,
- textile,
- sticlă,
- hârtie,
- materiale plastice,
- echipamente electrice și produse electronice,
- mobilier și turism.

Instituțiile responsabile cu implementarea Strategiei sunt ministerele cu atribuții și responsabilități în domeniul economiei circulare, dar și Cancelaria Prim-Ministrului, Secretariatul General al Guvernului, Administrația Prezidențială și Departamentul pentru dezvoltare durabilă (Secretariatul General al Guvernului, 2022, *Strategia Națională privind economia circulară* p.65).

Atât România, cât și China au inclus economia circulară în *Strategia Națională de Dezvoltare*.

S-a observat tot mai mult că o soluție eficientă la problema securității resurselor din lume este îndepărtarea de la economia liniară și promovarea economiei circulare pentru o dezvoltare economică sustenabilă. S-a mai observat că spre deosebire de Uniunea Europeană, Japonia și Statele Unite, unde economia circulară s-a dezvoltat de jos în sus, în China economia circulară este promovată ca un obiectiv de politică națională de sus în jos, utilizat pentru a concepe politici de mediu și de gestionare a deșeurilor. (Wang et al, 2018).

4. Rezultate

Pentru a testa ipotezele, am folosit cercetarea descriptivă.

1. Am observat că factorii motivaționali pentru implementarea unei economii circulare pot duce la dezvoltarea economică.

2. Am concluzionat, de asemenea, că factorii motivaționali care pot avea impact asupra economiei circulare și a dezvoltării economice sunt asemănători de la o țară la alta, luând ca exemple România și China.

3. Folosind exemplele celor două țări, am observat că există zone diferite din România și China care s-au dezvoltat mai rapid din punct de vedere economic, dar nu există dovezi privind factorii motivaționali specifici care au contribuit la dezvoltarea economiei circulare și a dezvoltării economice a acelor zone. S-a mai observat că ambele țări au inclus economia circulară în *Strategia Națională de Dezvoltare*.

5. Concluzii

În concluzie, motivația este un instrument de avansare, când vine vorba de factorii motivaționali pentru promovarea la nivel național a economiei circulare și implicit a dezvoltării economice, contextul de utilizare a acestor factori se poate schimba, ajusta și influența dezvoltarea economică pe termen lung în diferite țări.

Creșterea economică este distribuită în zone diferite atât în cazul Chinei, cât și în cazul României, iar motivația pentru educație economică și pentru

dezvoltarea economiei circulare este influențată atât de localizarea geografică și de dezvoltarea instituțională, cât și de modelele economice regionale de dezvoltare.

Probabil că o cercetare viitoare ne va oferi mai multe perspective asupra modului în care întreprinzătorii sunt influențați de factori motivaționali specifici și modelează dezvoltarea economică pe termen lung a celor două țări.

Bibliografie

1. Boulding, K.E. (1961). *The Image: Knowledge in Life and Society*; University of Michigan press: Ann Arbor, MI, USA.
2. Brancu, L., Munteanu, V., & Gligor, D. (2012). *Study on student's motivations for entrepreneurship in Romania. Procedia-social and behavioral Sciences*, 62, 223–231.
3. Fina, S., Heider, B., & Raț, C. (2021). *România inegală. Disparitățile socio-economice regionale din România*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
4. He, Y. (2021, May). *Analysis on the comparison between Chinese and Western classroom teaching*. In *7th International Conference on Humanities and Social Science Research (ICHSSR 2021)* (pp. 63–66). Atlantis Press.
5. Kaplan, Y. (2022). *How to achieve an institutional change towards circular economy? A comparative case study on the EU and China*. *Globalizations*, 19(8), 1346–1363.
6. Korhonen, J.; Honkasalo, A.; Seppala, J. (2018). *Circular Economy: The Concept and its Limitations*. *Ecol. Econ.*143, 37–46.
7. Lai, E. R. (2011). *Motivation: A literature review*. *Person Research's Report*, 6, 40–41.
8. Lakatos, E. S., Dan, V., Cioca, L. I., Bacali, L., & Ciobanu, A. M. (2016). *How supportive are Romanian consumers of the circular economy concept: A survey*. *Sustainability*, 8(8), 789.
9. Liu, L.; Liang, Y.; Song, Q.; Li, J. (2017). *A review of waste prevention through 3R under the concept of circular economy in China*. *J. Mater. Cycles Waste Manag.* , 19, 1314–1323. [Google Scholar] [CrossRef]
10. Maican, S. Ș., Muntean, A. C., Paștiu, C. A., Stępień, S., Polcyn, J., Dobra, I. B. & Moisé, C. O. (2021). *Motivational Factors, Job Satisfaction, and Economic Performance in Romanian Small Farms*. In *Sustainability*, 13 (11), 5832.
11. McClelland, D. C. (1963). *Motivational patterns in southeast Asia with special reference to the Chinese case I*. *Journal of Social Issues*, 19(1), 6–19.
12. Pesce, M., Tamai, I., Guo, D., Critto, A., Brombal, D., Wang, X., & Marcomini, A. (2020). *Circular economy in China: Translating principles into practice*. *Sustainability*, 12(3), 832.

13. Rovanto, S., & Finne, M. (2023). *What motivates entrepreneurs into circular economy action? Evidence from Japan and Finland*. *Journal of Business Ethics*, 184(1), 71–91.
14. Sverko Grdic, Z., Krstinic Nizic, M., & Rudan, E. (2020). *Circular economy concept in the context of economic development in EU countries*. *Sustainability*, 12(7), 3060.
15. Subramanian, S. (2018). *Motivational Factors to Become an entrepreneur*. *International Journal of Management Research and Reviews*, 8(7), 9–14.
16. Tang, J., Tong, M., Sun, Y., Du, J., & Liu, N. (2020). *A spatio-temporal perspective of China's industrial circular economy development*. In *Science of the total environment*, 706, 135754.
17. Török, I. (2019). *Regional Inequalities in Romania before and After the EU Accession*. In IOP Conference Series Earth and Environmental Science, DOI 10.1088/1755-1315/221/1/012151
18. Ying, F.; Wen-Ping, Z. (2015). *Circular economy development phase research based on the IPAT equation: The case of Shaanxi*. *Econ. Horiz.* , 17, 33–44.
19. Yu, L. (2018). *Cooperation between China and Romania under Belt and Road Initiative*. *HOLISTICA–Journal of Business and Public Administration*, 9(3), 33–44.
20. Wang, N, Lee, J,CK, Zhang, J, Chen, H, Li, H. (2018). *Evaluation of Urban circular economy development: An empirical research of 40 cities in China*, in *Journal of Cleaner Production*, Volume 180.
21. Chinese Regional GDP Disparities, Accesat pe 10 august 2024, <https://worldview.stratfor.com/article/chinese-regional-gdp-disparities>
22. Secretariatul General al Guvernului, 2022, *Strategia Nationala privind economia circulara*, Accesat pe 3 septembrie 2024, https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2022/08/Strategia-economie-circulara_18.08.2022.pdf
23. OECD, *Circular economy in cities and regions*, Accesat pe 20 septembrie 2024, <https://www.oecd.org/en/topics/circular-economy-in-cities-and-regions.html>

Schimbarea geo-psihologiei: lumină asupra crizei climatice și efectele digitale

Changing Geo-Psychology: Light on the Climate Crisis and Digital Effects

*Tapas PAL**

Abstract

The concept of psychology is a dynamic norm, and the theoretical psychological approach is not applicable in contemporary human psychological approaches. Due to changing population, demands of society, aspiration of modern people, globalization in culture, climate crisis, climate refugees, bio-terrorism, atomic invention, digital sociology, geo-political issues, food politics, disaster frequency, destroying ethics, dearth of morality, machinery livelihood, changing physiography due to urbanization & industrialization, changing geo-emotion, pollution, overuse of mobile, media based society, etc., a drastic paradigm shift has happened in contemporary psychological development. Recently, the motivation and thinking of human beings are not only controlled by the above factors but rather by the intensive impact of motivational speakers, motivational videos, digital platforms, green psychology, materialistic psychology, greediness of money, wealth, and property effects and control the mind and emotion of modern people. The psychology of Gen-Z and Gen-Y people is highly controlled by AI, digital social platforms, global tourism, mobile, and the internet. On one side, modern people want well-being and peace, but again, the same people want to be rich people in most cases; which is not possible to maintain by a single person. So, a dual psychology is played in the same people, society, or community. People want to destroy the resource of earth, again want to implement SDGs. Now, global physiographic landform has changed due to climate crisis, sea level rising, urbanization, and excavation of resources. Thus the psychology, which is related to geographical parameters that have been changed with time.

Keywords: *Digital sociology, geo-political issues, food politics, disaster frequency, destroying ethics, dearth of morality, machinery livelihood, changing physiography.*

* Asistent univ. Facultatea de Geografie, Universitatea Raiganj, India

Psihologia nu este controlată de minte și emoție; mai degrabă, acești doi parametri sunt controlați de geo-peisaj. Geo-peisajul se schimbă și, în paralel, peisajul psihologic al civilizației umane se schimbă. Acum oamenii nu vor să mai citească cărți sau ziare, ci mai degrabă vor să audă e-book-uri în aplicații. Oamenii doresc să învețe etică, valoare, lecții spirituale, educație pentru viață și educație religioasă de la vorbitorii motivaționali. Sri Sri, Satguru, Gaur Gopal Das, ISKAN, Bharat Sevashram și Ramkrishna Mission oferă toate lecții de educație religioasă prin intermediul unei platforme online. Modelul de trai uman s-a schimbat după invazia psihologiei digitale către oamenii moderni. Mediul și mijloacele de trai sunt distrugătoare. Guvernul indian a inițiat LiFE (Mijloace de trai pentru mediu), iar ONU a dezvoltat SDG-1. De fapt, acum avem nevoie de psihologia susținerii vieții, iar preocuparea de bază ar trebui să fie pe salvarea mediului, a biodiversității și a civilizației umane. Ambele sunt importante pentru dezvoltarea psihologiei durabile și a psihologiei climatice. De fapt, psihologia „la fața locului” s-a transformat în „psihologie online”. Yoga, medicamentele, terapia muzicală și discursul sacru al sfinților Sadhu-Babas online sunt folosite pentru a reduce problemele psihologice ale oamenilor. De exemplu, Dharendra Krishna Shastri din Bageshwar dham din India studiază psihologia minții devoților și identifică problemele vieții. De fapt, este o observație psihologică a lui Shashtri ji. Chiar și India folosește testul poligraf pentru a afla minciunile, care este, de asemenea, un instrument semiștiințific pentru citirea minții.

Imaginea 1. Psihologia religioasă de masă indiană contemporană este controlată de acești reprezentanți religioși (purtători de cuvânt) precum Premanand Govind Sharan, Devkinandan Thakur, Baba Bhangaraj, Dharendra Krishna Shastri etc., care vorbesc moral despre etică și prețuiesc educația socială pentru o psihologie durabilă

Geo-psihologia înseamnă psihologia ființelor umane, care este guvernată de geografie, în special de geomorfologie și geologie. De fapt, atât geologia, cât și clima controlează geomorfologia și geografia umană. Pe baza peisajului geomorfologic se dezvoltă peisajul socio-cultural. Ori de câte ori se dezvoltă peisajul

socio-cultural și economic, atunci se dezvoltă și peisajul psihologic (Fig. 1). Factorii geografiei sunt responsabili pentru apariția tipului de psihologie, a mijloacelor de trai. De exemplu, geografia dealului și psihologia dealului de naștere a peisajului, care este diferită de geografia de câmpie și peisaj. De fapt, parametrii de climă, vreme, sol și formă de relief au încadrat tipul de expresie psihologică a oamenilor. Astfel, geografia și psihologia sunt interdependente. Psihologia oamenilor fluviali și psihologia zonelor predispuse la cutremur vor diferi una de alta. Din nou, psihologia zonei de secetă și psihologia oamenilor de coastă vor fi separate. Factorul de mediu joacă întotdeauna un rol vital în exprimarea gândurilor oamenilor. Psihologia umană a dus la schimbări în natura mediului. Odată natura a domnit asupra așezărilor umane și asupra caracterului lor de gândire, dar acum oamenii au dezvoltat construcții, facilități și infrastructură anti-natură; astfel, modelul psihologic s-a schimbat și el.

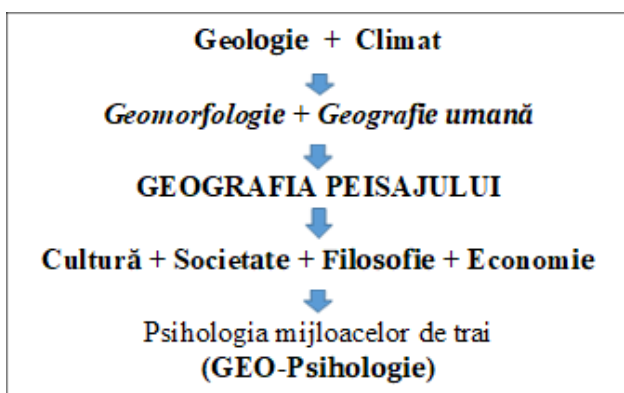

Fig. 1. Relația dintre Peisaj și geo-psiologie

Psihologia este legată de termenul „migrație”. În ceea ce privește parametrii geografici, se încadrează tipul de umanitate și natura psihologiei de la individ la comunitate, de la comunitate la societate sau chiar de la societate la țară. Dar în zilele noastre, din cauza ratei mari de migrație și exod de creiere de la o societate la o altă comunitate sau națiune, au apărut mulți factori pentru a controla geo-psiologia, de exemplu: geopolitici, meteorologici, regionali, educațional, economici, culturali, de război, pace, know-how tehnologic, spațiu verde, testare a alimentelor, îmbrăcăminte, turism, mijloace de trai, forță de muncă, scurgere de creier, etc. Odată cu migrarea oamenilor, psihologia unei zone este mutată în alt loc, iar apoi, se generează o nouă psihologie mixtă. De exemplu, o

persoană bengaleză poartă psihologie hindusă sau sanatană, dar când, din cauza studiilor superioare sau a unui loc de muncă, migrează în SUA sau Arabia Saudită, atunci aceeași persoană adoptă geo-psihologia acelei țări. Din nou, când un student sau un om de afaceri vine într-o zonă de câmpie, joasă, un tip rural se mută într-o zonă urbană sau o doamnă musulmană se căsătorește cu un tip hindus, el este obligat să adopte psihologia noii zone. Are loc un mixaj psihologic. Psihologia este expresia minții, care este reglementată de geografia socio-culturală, economică și de relief.

Fig. 2. Migrația populației

Mai mult, conceptul de diasporă a etniei a fost atașat psihologiei. Etnia înseamnă comunitatea minții sau un grup tribal care poartă identitatea geografică a practicilor tradiționale. Identifică cultura, credințele, obiceiurile, exclusivitatea psihologică, gândirea, aspirația, normele și cultura. Dar recent, din cauza migrației psihologice, a globalizării, occidentalizării, culturii pop, culturii hip-hop și modernizării, etnia aproape a dispărut. Acum, etnia tribală a devenit problema diasporei asta am constatat pe baza vizitei și studiului meu pe teren, tribul Dukpa din satul Lepchakha Buxa, tribul Garo din satul Ranksapara,

tribul Khasi din satul Mawlaylon, tribul Jarowa din insula Baratak, tribul Birhor din Jharkhand, tribul Razi din Pithoragarh, tribul Lodha din Purulia și tribul Santhal din satul Purnia din Pakistan, tribul Purnia din satul Bipora, I. etnie (Pal, 2019). Când mintea noastră vrea să accepte psihologia, etnia, cultura și tradițiile celuilalt, în acel moment este generată psihologia aculturațiilor culturale. Recent, s-a văzut că psihologia tribală acceptă mințile altora. Astfel, cultura modernă a intrat în psihologia tribală. Psihologia modernă urmează calea ușoară. Întotdeauna, psihologia umană vrea să accepte și să adopte noua cultură. Un inerent psihologic nu distruge niciodată etnia, iar aceasta este rădăcina diasporei. Deci, studiul diasporei psihologice este mai important decât diaspora fizică. Odată, psihologia a fost bariera, ca o barieră geografică. Dar, acum, datorită revoluției erei digitale și a internetului, psihologia globală a înflorit. Diaspora psihologică nu se dispersează; mai degrabă, cred că face conexiuni. De exemplu; geografic; oamenii se pot muta în diferite părți ale pământului, dar rudenția este prezentă în toate limbile și psihologia (Pal, 2019).

Schimbarea caracteristicilor geomorfologice schimbă psihologia oamenilor și invers. Oamenii moderni doresc o urbanizare imensă, clădiri zgârie-nori și urbanizare chiar și sub nivelul mării sau sub nivelul solului. Săpăturile uriașe, deformarea formelor de relief, construcțiile, fabricarea, distrugerea conturilor, umplerea iazurilor și tăierea dealurilor au schimbat forma pământului. Terenul împădurit se defrișează din nou; deșertul se confruntă cu o inundație fulgerătoare. Criza climatică, globalizarea, modernizarea, schimbarea peisajului, schimbarea formei reliefului, distrugerea biodiversității, plastic în cetățeni, armă biologică, tăierea zonelor muntoase, tăierea terenurilor joase, schimbarea ecologică a peisajului, minerit, săpături de resurse, creșterea nivelului mării, plastic, producție, modificarea caracterului solului din cauza pesticidelor sau îngrășămintelor chimice, defrișări, inundații științifice, geoplanificarea și nemigrarea coastei, geoplanificarea și dezintegrarea invazia culturii media se întâmplă pe pământ în funcție de cerințele regiunii geografice (Fig. 3). Uneori este urmată de geo-psiologie, alteori nu. Deci se întâmplă o paradigmă geo-psiologică în care tranzițiile, fazele și factorii psihologici sunt responsabili. Aici reclama digitală, gândirea media și afacerile online afectează drastic paradigma psihologică. De fapt, media digitală ghidează emoția, motivația, percepția, învățarea, atitudinea, mintea și comportamentul societății, comunității și civilizației contemporane.

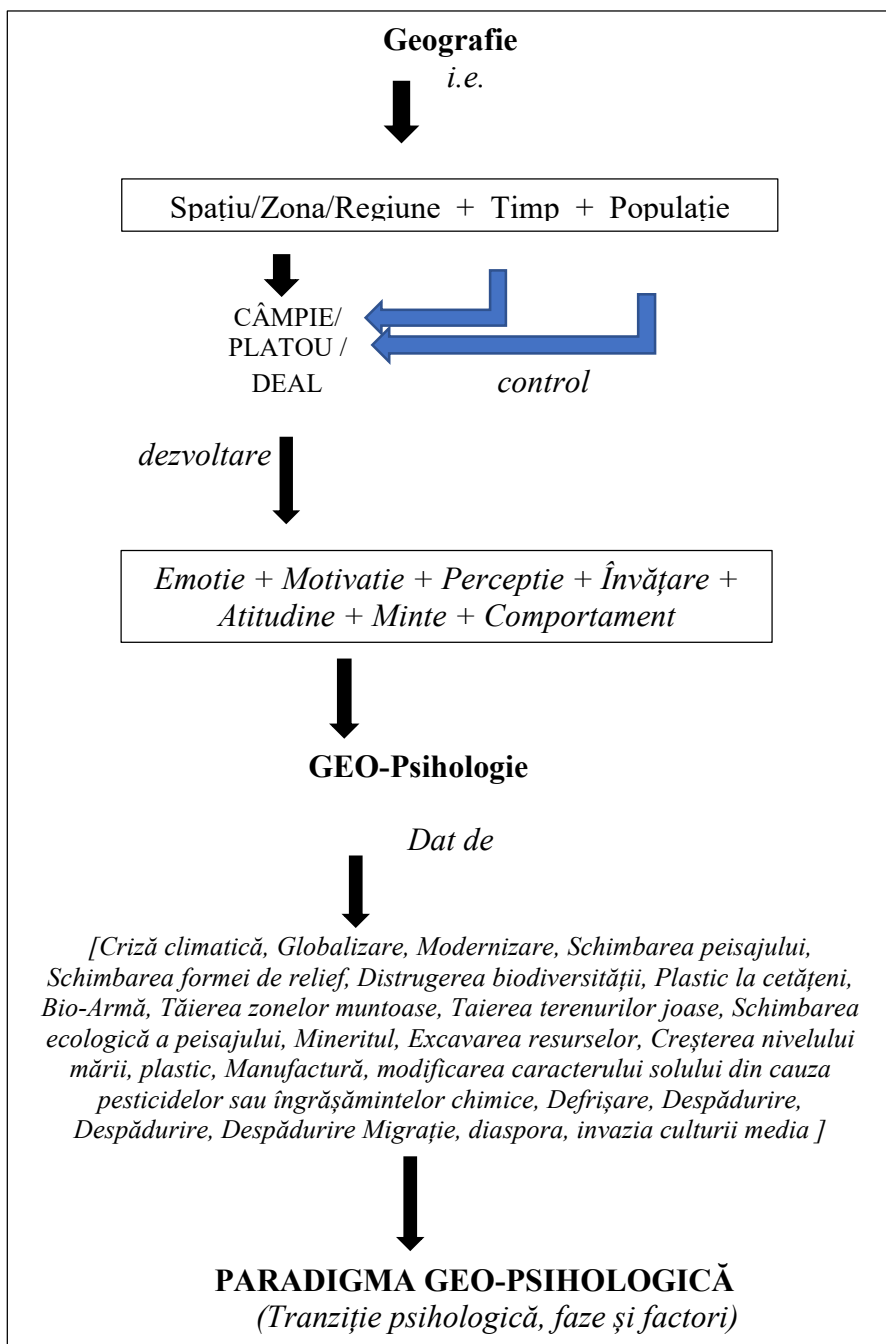
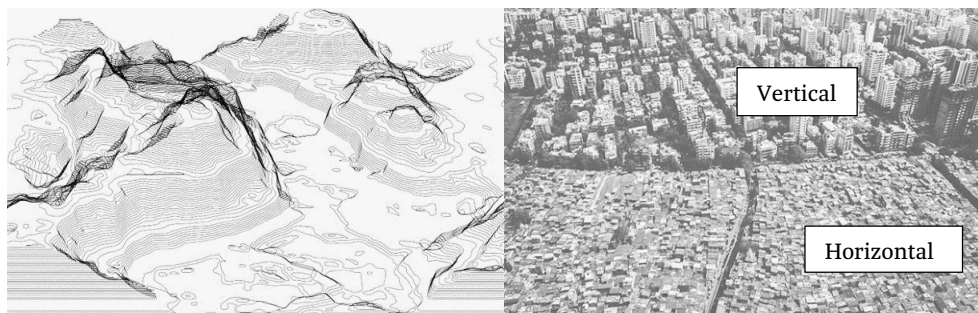
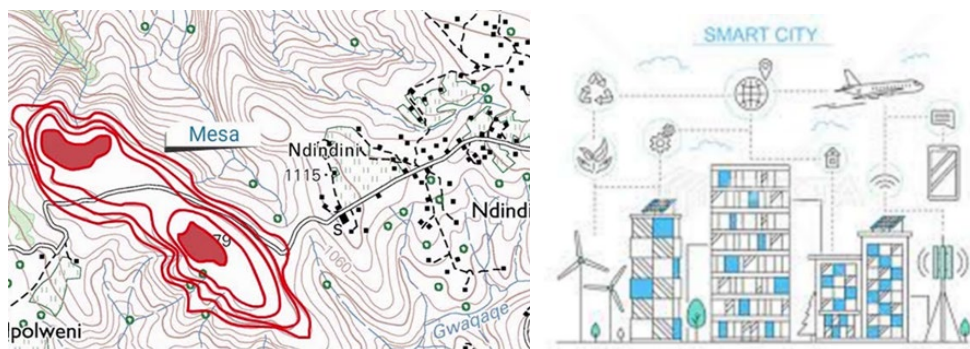

Fig. 3. Conceptul de Paradigmă Geo-Psihologică

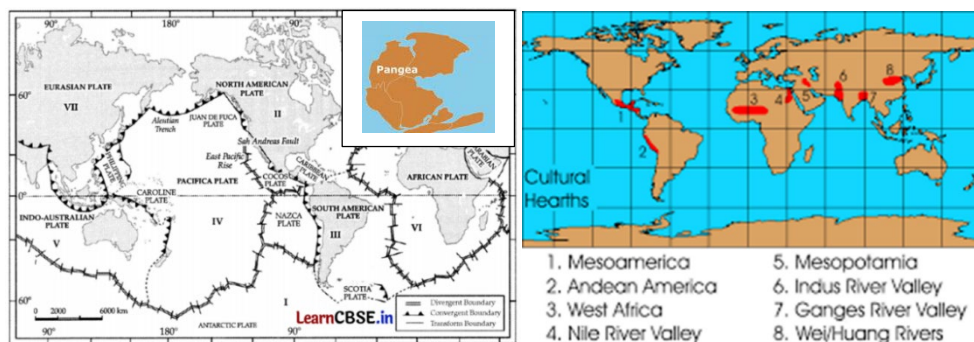

Imaginea 2.A&B.Odată conturul geomorfologic a fost factorul psihologiei formei de relief, dar acum față de conturul urban (adică, înălțimea clădirilor și natura distribuției, de exemplu, psihologia așezării orizontale și a așezării verticale) arată diversitatea psihologică

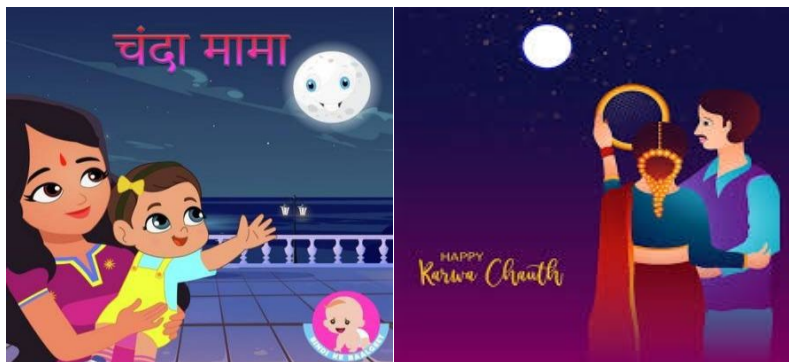
Imaginea 3.A&B. Odinioară peisajele guvernau psihologia umană, dar acum peisajele guvernează psihologia

De fapt, conceptul de psihologie este un concept dinamic care se schimbă de când a început deriva continentală și mișcarea la granița plăcilor. De la ruperea Pangeei, noile continente s-au dezvoltat și, după aceea, au apărut opt civilizații străvechi bazate pe râuri cu vetre cultural-psihologice, cum ar fi Mesoamerica, America Andină, Africa de Vest, Valea Nilului, Mesopotamia, Valea râului Indus, Valea râului Gange și râurile Wei/Huang. Dar o asemănare de bază a fost aceeași, așa cum toate aceste inimi psihologice străvechi au fost dezvoltate pe malul unui râu, adică al naturii. Dar acum societatea se poate dezvolta oriunde, precum Dubai în desertul Sahara sau cea mai înaltă clădire din lume, Burj Khalifa, în mare, cea mai înaltă statuie din lume (statuia Sardar Patel a unității) de pe albia râului Narmada, turism în Antarctica etc.

Imaginea 4.A&B. Psihologia oamenilor de la granițele plăcilor și psihologia oamenilor de pe continent sunt diferite. Pentru că oamenii și țările care sunt situate de-a lungul granițelor plăcilor se gândesc mereu la frica de cutremure și vulcani

Recent, psihologia umană este influențată de ODD-uri, AI, platforme sociale digitale, turism global, mobil, internet, economie circulară (logistică verde), modă (ex. Tاتoo), studii de traducere, studii populare, multi-limbi, limbaj de afaceri, roboți, WhatsApp, horoscoape, turism artificial, Bitcoin, criptomonedă, Swiggy, Google, culoarea și drogurile influențează chiar și culoarea umană și lumina etc. de exemplu, iluminatul colorat în timpul unui festival determină o stare psihologică mai veselă; consider că lumina albă a făcut pace în minte; rochia albă a făcut pace într-un cimitir sau o vizită la cimitir; culorile roșu și galben sunt utile pentru ceremoniile de căsătorie, mașinile agricole sunt în culoarea roșie sau galbenă mai degrabă decât în negru (pentru că indienii cred că negrul nu este de bun augur), etc. Așadar, acum se găsesc atât de multe tipuri de psihologie în societate, cum ar fi psihologia holistică, psihologia inteligentă, psihologia managementului, psihologia spațială, psihologia tribală, psihologia urbană, etc. psihologia contrastului se hrănește. De exemplu, în copilăria timpurie, o mamă indică Luna bebelușului ei; din nou, după căsătorie, acea doamnă vede aceeași Lună în Karwa Chauth (un festival de o zi celebrat anual de femeile hinduse căsătorite în care observă un post de la răsărit până la răsărit și se roagă pentru bunăstarea și longevitatea soților lor) noapte dintr-un alt unghi.

Imaginea 5.A&B. Luna în cele două ipostaze

Rădăcina psihologiei este distrugătoare și o nouă psihologie mixtă sau duală este generată printre oamenii moderni. Pe de o parte, oamenii moderni doresc să fie educați și alfabetizați; dar ei distrug natura. Pe de o parte, software-ul de plagiat a fost inventat; din nou, ChatGPT a fost dezvoltat pentru a scrie teze; din nou, ZeroGPT a fost inventat ca un instrument fiabil de detectare AI în educație; și din nou, HIX Bypass s-a lansat pe piață ca un scriitor AI nedetectabil. Deci, psihologia durabilă a rezilienței este necesară pentru o societate durabilă și rezistentă. Pentru că vine AI și o mulțime de profesii vor dispărea din societate, cum ar fi în avocatură, medicină etc. Așadar, se va dezvolta o criză a locurilor de muncă, care poate genera dezastru în psihologie. După revoluția internetului, oamenii moderni dorm dimineața și se trezesc noaptea. Marketingul digital controlează mintea umană; de exemplu, dacă celebrul jucător de cricket Birat Kohli spune ceva, oamenii îl vor urma fidel.

Bibliografie

1. Pal, Tapas.(2019). Tribal Ethnicity vs Diaspora: The result of Mind. Ethnic Communities and Diaspora in time and space. Published by Universitatea Academiei de Științe a Moldovei, Institutul de Ecologie și Geografie, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală and Asociația de Geografie și Etnologie din Moldova | Dorin Lozovanu (coordinator) | ISBN 978-9975-108-89-8
2. Pal, Tapas.(2020). Socialpedia and e-Human Resource of e-Civilization: The Future of e-Feelings. Social Media: Leisure, Health and Education (ed.) New Delhi Publishers. ISBN: 978-81-947417-2-5

Fenomenele studenților „rotten-tail” în China, origine și impact

The Phenomena of „Rotten-Tail” in China, Origin and Impact

Galena SLAVOVA*

Abstract

In China a haunting phenomenon known as rotten tail kids is exposing the harsh realities of the country's education and Employment landscape as millions of young graduates struggle to find jobs in a shrinking stock and labor markets. Their stories recently haunt the entire country and are often censored and circulate more like informal gossips rather than official news. Two months prior to this presentation, there came the story of a young woman graduate of a prestigious Beijing University who tragically starved to death in her apartment. Her body was discovered about 20 days after her passing, and this sent shock waves across entire country. Once hailed as the pride of her hometown, her fate underscores a broader crisis, fueled by systemic failures, economic downturns and an education system malfunctioning. The educational system officially acclaimed as the globally most efficient one, despite systematic problems in humanitarian, linguistic and research capacities of graduating students, could be criticized for something like molding obedient droids rather than independent thinkers. Subjects like „critical thinking” and „social sciences” are long traditionally excluded for the curricula of all mainland institutions. And recently, with the acquisition of SARS Hong Kong and Macau, these subjects were removed from schools curricular in these territories too.

Fenomenul *Rotten tail kids* este caracteristic unui grup social de tineri absolvenți de facultate, și, a crescut considerabil ca număr la sfârșitul blocajului Covid-19 în China continentală începând cu 2022. Potrivit unui raport Reuters (2024, 28 august), termenul *Rotten tail kids* a câștigat popularitate, ca absolvenții de școală, pe rețelele de socializare care au rămas absolvenți de școală chinezi, în ciuda anilor de muncă asiduă. Aceasta a devenit expresia populară, pentru a

* Profesor dr., Universitatea Tianjin, China

descrie situația dificilă a unei generații de absolvenți de facultate din China. Blocați pe piața locurilor de muncă într-o economie zbuciumată, aceștia intră online cu meme. Gazda Carmel Crimmins și șeful Biroului Greater China Kevin Krolicki (2024) se uită la consecințele viitoare ale acestei „generații pierdute”. În plus, recent, China continentală promovează roboții umanoizi, care ar putea fi în curând mai ieftin de închiriat decât absolvenții, adică mașini fără șofer, roboți în loc de chelneri și altele asemănătoare.

Recent, mulți factori dezvăluie stresului economiei chineze și declinul economic, cu milioanele de case neterminate, la datoria internă, scăderea exporturilor și paritatea scăzută de cumpărare a populației, scăderea considerabilă a numărului de unități de producție, care au împovărat economia Chinei din 2021, al doilea an al perioadei Covid-19. În vara anului 2024, un record de 11,79% noi date oficiale de productivitate de calitate arată că în iulie 2024 rata șomajului în rândul tinerilor din mediul urban pentru vârstele 16–24 de ani a crescut la 17,1%. Este cel mai mare din acest an, excluzând elevii încă în școală.

Diferiți analiști sugerează că această cifră poate subreprezenta adevăratul domeniu de aplicare, ascunzând potențial milioane de persoane fără loc de muncă în zonele rurale. În iunie 2023, după ce șomajul în rândul tinerilor a atins un nivel istoric de 21,3%, autoritățile chineze au încetat să mai publice date privind șomajul în rândul tinerilor și au modificat ulterior criteriile de excludere a studenților. Concedierii s-au extins în sectoare, inclusiv companii importante precum Tesla, IBM și chiar la locurile de muncă guvernamentale considerate cândva ca sigure. În 2023, Beijingul a redus cu 5% din funcțiile guvernamentale centrale, iar provincii precum Hunan și Shandong au redus mii de locuri de muncă. Economia gig din China este în creștere rapidă, cu peste 200 de milioane de oameni în locuri de muncă flexibile, reprezentând astfel 14,3% din forța de muncă. Cu toate acestea, se confruntă și cu probleme de supra-aprovizionare.

Mai mult, guvernul a decis lansarea masivă a vehiculelor cu conducere autonomă pentru taximetrie, în special în orașe mari precum Shanghai sau Guangzhou, care cresc presiunea asupra pieței muncii în aceste locuri. Anumite rapoarte indică peste 70.000 de studenți absolvenți din China care lucrează ca șoferi livratori. Sociologul Yao de la Universitatea Columbia estimează că aproximativ 25% dintre absolvenții chinezi cu vârsta cuprinsă între 23 și 35 de ani sunt angajați sub nivelul lor de studii.

În martie 2024, ministrul chinez al resurselor umane și al Securității Sociale, Juan Xing, a remarcat o lipsă gravă de muncitori calificați în prima linie. În timp ce talentele de înaltă calificare necesare pentru noile industrii rămân puțin anonime, economistul chinez a declarat pentru Reuters că mulți dintre cei aproape 48 de milioane de absolvenți ai universității din China își încep cariera cu salarii mici și contribuie minim la impozite pe parcursul vieții, descriind acest lucru drept o risipă semnificativă de capital uman.

În timp ce Generația Pierdută se confruntă cu respingeri pe piața muncii în această perioadă recentă din 2022, tinerii șomeri din China împărtășesc sfaturi de supraviețuire pentru a face față șomajului pe termen lung. Cu etichete de pe rețelele sociale precum „șomaj”, „jurnal de șomaj” și „fiind concediat” care strâng 2,1 miliarde de vizualizări, doar pe o singură platformă chineză similară cu Instagram, cauze ale șomajului în China, fenomenul copiilor *Rotten tail kids* evidențiază dificultățile cu care se confruntă mulți absolvenți în găsirea unui loc de muncă. Fostul formator mediatic chinez Xiao Yanan a declarat pentru Vision Times că rata ridicată a șomajului din China a împins milioane de absolvenți de universitate spre dificultăți de angajare. În ciuda faptului că au calificări educaționale înalte, mulți sunt forțați să accepte locuri de muncă prost plătite, în timp ce unii tineri s-au întors fără tragere de inimă în orașele lor natale pentru a deveni copii cu „normă întreagă”, bazându-se pe părinții lor pentru sprijin. El a spus pentru Vision Times, dacă lucrurile continuă așa, tinerii fie vor rămâne inactivi social, fie (precum femeia absolventă menționată la început) își vor lua viața în propriile mâini. Discrepanța considerabilă a dezvoltării tehnologice declarate a economiei chineze recente și caracterul real low-tech sau de producție al unei cote mai mari a economiei chineze, provoacă lipsa de locuri de muncă potrivite pentru calificări de înaltă tehnologie (pe măsură ce absolvă). Apăsăți și de scăderea menționată mai sus, a instalațiilor de producție, din cauza scăderii cererii de import și a capacității de cumpărare pe piața internă, tinerii se pot baza în principal pe locuri de muncă slab calificate, care uneori sunt respinse de politicile guvernamentale de robotizare sau inițiative similare. Ce se întâmplă atunci cu opțiunea de a aplica pentru un loc de muncă guvernamental – un sector dorit ca și carieră de secole până acum? Iată detaliile poveștii pe care am semnalat-o la începutul acestui articol despre domnișoara decedată:

Pe 16 august 2024, proprietarii Zan au împărtășit povestea unei femei de 33 de ani dintr-un sat sărac din regiunea autonomă Ning Xiawei, absolventă a unei prestigioase universități 2-2-1 din Beijing. Ea s-a dedicat urmării unor locuri de muncă în serviciul public, dar, în ciuda faptului că a obținut în mod repetat primul punctaj la examenele scrise, a picat constant la interviurile de după. La aproape un deceniu de la absolvire, ea era tot șomeră. În aprilie 2024, femeia s-a mutat la Zean pentru a-și căuta de lucru și a închiriat un apartament. Mama ei a împrumutat 10.000 de yuani aproximativ 1.411 dolari de la săteni pentru a acoperi chiria. După 20 mai, ea a încetat să mai părăsească apartamentul și nu erau semne că cineva ar mai locui înăuntru. Până la sfârșitul lunii iunie, un miros urât emana din apartament și corpul ei a fost găsit descompus. Tatăl femeii, care a călătorit la Zean pentru a se ocupa de înmormântarea fiicei sale, consideră că eșecul ei la examenele de serviciu public s-a datorat nedreptății. Raționând că, dacă nici măcar o persoană care a obținut scoruri înalte la examene nu a fost angajată, trebuie să fi fost pentru că ea provenea dintr-o familie rurală, fără legături. Iar poziția a fost luată de cineva cu legături sociale mai bune. El a remarcat că fiica lui era speranța întregii familii din sat. Proprietarul, pe de altă parte, a simțit că femeia era prea fixată să promoveze examenele de serviciu public și putea simți presiunea imensă în care se afla. Această femeie este doar una dintre milioanele de absolvenți care nu își pot găsi un loc de muncă astăzi în China. Și, din păcate, ea a devenit literalmente ilustrația fenomenului *Rotten tail kids*.

Cu toate acestea, chiar dacă China poate părea unificată sub regimul autoritar al Partidului Comunist, ea este plină de diviziuni ireconciliabile. Xia a spus: „Am mulți colegi de clasă care lucrează în securitatea publică, sistemul de procuratură, sistemul judiciar și guvernul și se numără printre contactele mele WeChat. Pentru mine sunt ca niște zombi, nu pot percepe distorsiunile și perversiunile din societatea chineză, beneficiază de sudoarea și truda oamenilor și mulți provin din medii, asemănătoare cu cea a femeii care a murit de foame.” Dacă domnișoara dispărută ar fi supraviețuit și s-ar fi alăturat sistemului PCC, ar fi putut deveni una dintre ele. Acesta este un rezultat inevitabil al unei societăți construite pe proprietatea statului, fără nicio modalitate de a scăpa de întreprinderile guvernamentale de stat. Armata a fost mult timp înrădăcinată în fenomenul nepotismului, ducând inevitabil la o opoziție severă și la o diviziune între oficiali și oamenii

obișnuiți. „Cu mai bine de 10 ani în urmă, în timp ce vizitam o anumită țară pentru o perioadă îndelungată, un coleg de clasă din sistemul procuraturii interne m-a contactat. Am avut o legătură profundă din zilele noastre de școală, când am menționat cu această ocazie subiecte precum ideologia și drepturile în mesajele mele pe WeChat. Nu s-a descurcat deloc, dar a crezut că sunt deja posedat. Dincolo de a-și salva înțelegerea a ceea ce este normal în China, este că China trebuie să se detașeze de anumiți termeni folosiți în societatea umană în urmă cu peste un deceniu. De asemenea, am fost foarte dezamăgit de situația descrisă în mass-media din China la acea vreme. Nu aveam nivelul de conștientizare pe care îl am acum, atunci, valorile mele erau deja în lumi în afară de cele ale celor mai apropiați colegi de clasă.” Și nu ne putem imagina decât amploarea diviziunii. Tânărul din acest interviu a adăugat că societatea chineză este sfâșiată de aceste prăpăstii uriașe care se intersectează. Singura chestiune unitară din China este limitările generale ale vieții din interiorul marelui firewall. Esența sistemului de învățământ este după cum descrie Xiao Lanen sistemul de învățământ chinez ca un sistem de instruire pentru ascultare, menit să transforme indivizii în servitori ascultători ai Partidului Comunist. El explică că sistemul s-a concentrat în ultimii 70 de ani pe transformarea cetățenilor în roțițe și pietre de treaptă ale orânduirii socialiste. Xiao subliniază cazul recent al unui absolvent din Naning care a murit de foame, sugerând că ea credea că moartea ei a fost aliniată cu voința partidului și a fost văzută ca o formă de patriotism. El observă că, datorită acestui sistem, multe familii bogate, inclusiv lideri ai întreprinderilor de stat și oficiali de rang înalt, își trimit copiii în străinătate pentru educație. Xiao spune că aceasta contrastează cu educația occidentală, despre care spune că se concentrează pe cultivarea gânditorilor independenți, în timp ce sistemul Chinei pune accent pe ascultare. El adaugă că chiar și cei care studiază în țările democratice se întorc adesea în China, mai bine pregătiți pentru a reuși în cadrul guvernului partidului unic, ținând deoparte valorile occidentale de credință și bunătate. Xiao se referă, de asemenea, la sistemul educațional din China ca fiind cea mai mare schemă de marketing pe mai multe niveluri din lume, comparându-l cu o structură piramidală. El își exprimă îngrijorarea că universitățile chineze produc lucrători de livrare și curieri de mâncare, absolvenții care petrec decenii sunt prinși în datorii din împrumuturile pentru taxe de școlarizare și locuințe pe care le antamează.

Aceasta se adaugă la crize sociale mai ample și cazuri de autovătămare în rândul tinerilor. Cu toate acestea, Xiao vede speranță în indivizi precum Fong și Yen Jong Jen, tineri din China care au vorbit împotriva regimului actual și au cerut schimbări de conducere. Deși acum sunt deținuți sau inaccesibili, el crede că fenomenul copiilor *Rotten tail kids* nu este rezultatul acțiunilor individuale, ci are rădăcini în sistemul de educație mai larg care produce sistematic indivizi conformatori, obedienți. Potrivit lui Xiao, abordarea acestor probleme necesită schimbări la cele mai înalte niveluri ale sistemului social, dar recunoaște costul ridicat implicat.

El avertizează că, fără o schimbare a înțelegerii ideologice, incidentele precum al absolventei înfometate de la Naning vor continua și simple măsuri precum instalarea de plase de prevenire a autovătămării pe poduri nu pot aborda distorsiunile sociale și educaționale subiacente. El face comparații cu Germania și Japonia de după cel de-al doilea război mondial, unde schimbările ideologice au dus la o dezvoltare rapidă a societății. Cu toate acestea, în China, din cauza existenței Partidului Comunist, greșelile nu pot fi recunoscute și corectate în mod corespunzător, deoarece partidul se agață de puterea sa, erorile Revoluției Culturale, Marea Foamete care a dus la moartea a milioane de oameni și persecuția brutală a Falongong nu au fost corectate, făcând China să se îndepărteze din ce în ce mai mult pe o cale greșită. Xiao concluzionează că cazul absolventei înfometate din Naning este un exemplu concret al nivelului răului în societatea chineză. „Dacă împărtășesc această știre cu mai multe persoane din Cercul meu de prieteni We Chat, voi fi blocat de către ei.” El a adăugat că majoritatea chinezilor sunt încă amorțiți de acest incident și doresc să evite să se confrunte cu realitatea.

În mod similar, evenimente precum Revoluția Culturală, Marea Foamete și persecuția Falongong reflectă probleme societale adânc înrădăcinate care continuă să afecteze China și astăzi. Revoluția Culturală din 1966 până în 1976, această Revoluție Culturală a fost o mișcare sociopolitică, inițiată de Mao Zedong, liderul Partidului Comunist Chinez. Pentru a-și reafirma controlul asupra partidului în țară, Mao credea că PCC devenea prea birocratic și că se abătea de la idealurile sale revoluționare, campania a încercat să epureze rămășițele de elemente capitaliste și tradiționale din societatea chineză, care viza oficialii intelectuali și pe oricine considera că se opune viziunii lui Mao, gărzile roșii, o

miliție de tineret, au fost încurajați să atace artefactele culturale și să închidă școli. Perioada a dus la persecuție pe scară largă a persoanelor puse la muncă forțată, umilințe publice și execuții. Bilanțul oficial al morților este incert, dar estimările variază de la sute de mii la milioane de oameni. Marea foamete din 1959 până în 1961 cunoscută și sub numele de cei trei ani de dezastre naturale, a fost una dintre cele mai devastatoare perioade din istoria omenirii. A rezultat dintr-o combinație de vreme proastă și politici economice dezastruoase.

În timp, în perioada inițiativei Marelui salt înainte (1954–1962) în Republica Populară Chineză sau numită pe scară largă „continentul Chinez”, au existat aceleași circumstanțe: urmărind transformarea rapidă a Chinei într-o societate socialistă prin industrializare și colectivizare, politicile de atunci includeau rechiziționarea forțată a cerealelor, înființarea de ferme comunale și obiective de producție nerealiste. Atunci, managementul defectuos combinat cu dezastrele naturale au fost, de asemenea, principalele circumstanțe așa cum sunt în prezent. Apoi, acestea au dus la lipsuri severe de alimente, foametea s-a răspândit în China rurală și se estimează că între 15 și 45 de milioane de oameni au murit din cauza foametei și a cauzelor conexe. Ca o informație suplimentară în acest moment, se estimează că China nu are capacitatea de a produce o cantitate considerabilă de hrană necesară pentru a menține dieta adecvată a populației și necesită un import mare de produse alimentare. Acest lucru nu este clar dacă este posibil să se întâmple în cantitatea necesară pentru viitor. În comparație cu o mișcare similară pe care guvernul chinez a considerat o amenințare de securitate pentru stat – mișcarea Falongong în anii 90 ai secolului trecut, mișcarea *Rotten tail kids* nu este considerată o astfel de amenințare care să merite să fie persecutată. Sau abordarea este diferită, deoarece tensiunile sociale sunt prea mari în țară pentru a forța o mișcare să se oprească. Să ne amintim de mișcarea *de carte albă* din 2022 care a dus la o schimbare peste noapte a politicii de blocare și la renunțarea la toate restricțiile Covid-19. Pentru schimbarea statutului economic însoțită de evoluțiile sociale din ultimele decenii și evoluțiile globale nefavorabile pentru China, așa cum au subliniat noile alegeri prezidențiale din SUA, guvernul cu greu ar lua măsuri pentru a lupta împotriva mișcării *Rotten tail kids*. Mai mult, elementele acestei atitudini și comportament sunt chiar răspândite în diferite grupuri ale societății chineze – de exemplu, recent, unii ofițeri de stat la nivel provincial sunt observați care ar avea o parte din această

atitudine în munca lor. Mai ales după oprirea aplicației 学习 – studiu Xi și a cursurilor obligatorii în instituțiile guvernamentale și provinciale, bănci și universități din China, o atitudine de masă *Rotten tail kids* s-a răspândit printre aceste birouri și instituții. Presupunerea mea este că aceste fenomene sociale pot înceta în mod natural doar în cazul în care în China este implementată o politică socială mai clară și consecventă și economia se îmbunătățește. Până în acel moment mișcarea se poate extinde și chiar se poate transforma într-un alt fenomen social. Viitorul va arăta asta.

Bibliografie

1. Dimitrova, L. (2023). Challenges in Public Expenditure Management in Bulgaria: A Comparative Perspective. *Eastern European Economic Studies*, 40(3), 214–237.
2. European Commission. (2020). *R&D and Innovation in Bulgaria: A Report on Progress and Challenges*. Brussels: European Commission Publications.
3. Gupta, S., & Verhoeven, M. (2021). The Role of Public Expenditure in Achieving Economic Competitiveness: A Global Perspective. *International Journal of Economic Policy*, 45(4), 567–590.
4. Lardy, N. R. (2022). China's Economic Growth: The Role of Public Policy and PEM. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 45(2), 91–116.
5. Li, J., & Liu, H. (2023). Human Capital Development and Innovation in China: The Role of Public Expenditure on Education. *Asian Economic Policy Review*, 18(1), 87–102.
6. Lin, J. Y. (2020). Economic Growth and Human Capital Development in China. *China Economic Review*, 22(5), 123–140.
7. Lin, J. Y. (2020). Human Capital and Innovation as Growth Drivers in China. *Journal of Asian Economics*, 15(4), 245–260.
8. Lin, J. Y. (2020). Sectoral Imbalances and Economic Growth in China. *China Quarterly Journal*, 33(2), 87–104.
9. Lin, J. Y. (2021). China's Growth Strategy and Public Expenditure. *World Economy*, 40(3), 259–281.
10. Lin, J. Y. (2021). Industrial Policy and Economic Transformation in China. *Development Policy Review*, 39(2), 123–145.
11. Lin, J. Y. (2023). Institutional Factors in China's Economic Development. *Journal of Institutional Economics*, 19(1), 15–34.
12. Porter, M. E. (2020). *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press.

13. Rodrik, D. (2007). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press.
14. Romer, P. M. (2020). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102.
15. Romer, P. M. (2020). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102.

Inițierea unui program de pregătire pentru ucenicie în domeniul tatuajelor în liceele din centrul Albertei (Canada)

Introducing a Tattoo Apprenticeship Preparatory Program in Central Alberta (Canada) High Schools

*Natalie BOWMAN**

Abstract

The introduction of a tattoo apprenticeship preparatory program at a high school located in central Alberta during the 2025–2026 school year is anticipated to bring about positive change. Given the concerning mental health statistics, including high suicide rates and a 30% absenteeism rate among students, this program aims to engage students in a hands-on, interest-based learning experience. The thesis posits that a tattooing preparation program would be beneficial in central Alberta as it would increase student engagement and attendance, better prepare students for entry-level apprenticeships, and facilitate interest-based learning.

1. Introducere

Liceele din Canada se confruntă cu provocări unice de la pandemia COVID-19, în special în regiuni precum centrul Albertei, unde problemele de sănătate mintală în rândul adolescenților sunt predominante. Cu statistici alarmante care indică o rată ridicată de sinucidere și o rată semnificativă de absenteism de aproximativ 30%, necesitatea unor abordări educaționale inovatoare și netradiționale este presantă. Un program de pregătire pentru ucenicia tatuajului este o soluție viabilă pentru a aborda unele dintre aceste provocări. Prin promovarea unui mediu de învățare antrenant, centrat pe abilități practice și expresii creative, acest program ar putea transforma experiențele educaționale ale studenților și ar putea contribui pozitiv la sănătatea mintală și perspectivele viitoare de carieră.

* Vicepreședinte Alaska Airlines, licențiată în Administrarea afacerilor

2. Fundalul

Provocări de sănătate mintală în Alberta centrală

Central Alberta se confruntă cu o criză de sănătate mintală în rândul tinerilor. Potrivit rapoartelor recente, regiunea are una dintre cele mai mari rate de sinucidere din provincie, mulți studenți prezentând semne de depresie și anxietate. Rata ridicată de absenteism de 30% exacerbează și mai mult aceste probleme, deoarece studenții dezamăgiți ratează adesea oportunități critice de interacțiune socială și dezvoltare academică (Alberta Health Services, 2023). Este posibil ca modelul educațional tradițional să nu răspundă în mod adecvat nevoilor unice ale acestor elevi, necesitând explorarea unor programe alternative care pot stimula sentimentul de apartenență și scop.

Importanța implicării și a prezenței

Cercetările indică faptul că implicarea studenților este un factor crucial în succesul academic și bunăstarea mentală. Elevii implicați au mai multe șanse să meargă la școală, să participe la activități extracurriculare și să dezvolte relații pozitive cu colegii și profesorii (Fredricks, Blumenfeld și Paris, 2004). În schimb, studenții dezactivați pot experimenta izolare, ceea ce duce la probleme suplimentare de sănătate mintală. Prin introducerea unui program de pregătire pentru ucenicia tatuajului, școala poate crea un mediu dinamic care încurajează implicarea și participarea prin învățare practică, bazată pe interese.

3. Propunere pentru Programul de pregătire pentru ucenicie tatuaje

Prezentare generală a programului

Programul de pregătire al tatuajului propus ar fi un pachet de curriculum de 10 credite, 6 cursuri, de un an, conceput pentru elevii de liceu interesați să urmeze o carieră în industria tatuajelor sau cei care au un interes general în design și tatuaje. Programul este conceput de un artist tatuator ucenic și profesoară certificată cu experiență, Natalie Bowman. Programul ar include cursuri teoretice despre istoria tatuajelor, stiluri, principii de proiectare a suprafețelor moi 3D, legislație, servicii pentru clienți, anatomie a pielii și practici de igienă (inclusiv certificarea pentru agenți patogeni transmiși prin

sânge), completate de experiență de desen de precizie în tehnicile și arta de tatuaje. Artă tatuajelor și orele de artă tradițională nu acoperă același teritoriu. Acolo unde arta tradițională are loc pentru erori și nu are structură, arta tatuajelor necesită precizie absolută; a face o greșeală ar putea afecta un client pentru tot restul vieții. Nu va exista tatuaj pe pielea umană, totuși, studenții vor absolvi mai bine pregătiți decât majoritatea pentru intrarea în domeniu. Prin parteneriat cu artiști și studiouri locale de tatuaj, școala poate oferi oportunități de învățare și poate facilita tranziția către experiențe de învățare din lumea reală.

4. Obiectivele Programului

Obiectivele principale ale programului de pregătire a uceniciei de tatuaje sunt:

- **Creșterea implicării și participării studenților:** prin oferirea unui curriculum care se aliniază cu interesele elevilor, programul își propune să motiveze elevii să meargă la școală în mod regulat și să participe activ la educația lor. De asemenea, fiind diferit de orice altceva oferit la școală, va exista un anumit nivel de intrigă în rândul tuturor părților interesate.
- **Pregătirea studenților pentru ucenicie la nivel de intrare:** programul le-ar oferi studenților cunoștințele și abilitățile de bază necesare pentru a urma ucenicia în industria tatuajelor, sporindu-le astfel capacitatea de angajare și accesul la programe de ucenicie extrem de competitive. Artiștii de tatuaje câștigă în general între 150 și 250 USD pe oră. Nu numai că este o cale de carieră viabilă, ci poate fi una profitabilă dacă talentul este încurajat și dezvoltat în mod corespunzător.
- **Facilitarea învățării bazate pe interese:** concentrându-se pe un subiect care rezonază cu studenții, programul încurajează explorarea și creativitatea, permițând elevilor să se exprime într-un mediu de sprijin.

5. Beneficiile Programului de ucenicie pentru tatuaje

Îmbunătățirea implicării studenților

Se așteaptă ca introducerea unui program de ucenicie în tatuaj să sporească semnificativ implicarea studenților. Angajarea în muncă creativă, practică, permite elevilor să vadă relevanța educației lor, stimulând un sentiment

de realizare și mândrie pentru abilitățile lor. Cercetările susțin ideea că, atunci când elevii sunt implicați, este mai probabil să meargă la școală și să participe la alte activități academice (Deci și Ryan, 2000).

Pregătirea pentru ucenicie

Programul va servi drept cale directă pentru ca studenții să intre în industria tatuajelor. Echipând studenții atât cu cunoștințe teoretice, cât și cu abilități practice, programul îi va pregăti mai bine pentru ucenicie la nivel de intrare. Această pregătire este esențială pe o piață a muncii competitivă, în care angajatorii caută candidați cu experiență și pregătire relevantă. Parteneriatul cu studiourile locale de tatuaje va reduce și mai mult decalajul dintre educație și industrie, oferind studenților oportunități valoroase de creare de rețele.

Încurajarea învățării bazate pe interese

Învățarea bazată pe interese este o abordare pedagogică eficientă care le permite studenților să exploreze subiectele care îi pasionează. Programul de ucenicie în tatuaj încurajează studenții să-și exprime creativitatea în timp ce își dezvoltă abilitățile practice. Cercetările arată că învățarea bazată pe interese poate duce la niveluri mai ridicate de motivație și realizare (Hidi și Renninger, 2006). Acest program ar permite studenților să își asume învățarea, stimulând o pasiune pe tot parcursul vieții pentru meseria lor.

6. Strategia de implementare

Dezvoltarea Curriculumului

Dezvoltarea unei lentile robuste de tatuaje pentru curriculumul existent în Artă și Estetică este esențială pentru succesul programului de ucenicie în tatuaj. Curriculumul ar trebui să cuprindă componente teoretice, cum ar fi istoria artei și principiile de proiectare a tatuajelor, alături de ateliere practice (dar nu contactul cu pielea) în care studenții își pot exercita abilitățile. Contribuția artiștilor și educatorilor locali de tatuaj va fi vitală în crearea unui curriculum care este atât relevant, cât și cuprinzător.

Parteneriat cu artiști locali de tatuaj

Stabilirea de parteneriate cu artiști și studiouri locale de tatuaj este esențială pentru a oferi studenților ucenicii la nivel de intrare și experiență în

lumea reală. Acești profesioniști pot oferi informații despre industrie, pot ghida studenții în dezvoltarea lor artistică și pot ajuta la crearea unei comunități de sprijin în jurul programului. Atelierele regulate și prelegerile invitaților pot îmbogăți experiența de învățare și pot favoriza conexiunile între studenți și profesioniștii din industrie.

Suport pentru sănătate mintală

Având în vedere provocările de sănătate mintală cu care se confruntă studenții din zonă, este esențial să se încorporeze sprijinul pentru sănătatea mintală în cadrul programului. Colaborarea cu consilierii școlari și profesioniștii din domeniul sănătății mentale poate ajuta la crearea unui mediu sigur și de sprijin pentru elevi. Atelierele despre bunăstarea mentală, managementul stresului și strategiile de coping pot fi integrate în program pentru a aborda aceste probleme în mod holist.

7. Provocări

Provocările acestui program se referă în primul rând la percepțiile asupra tatuajului în rândul comunității și celor din guvern. Inițial, guvernul Albertei a refuzat să permită ca acesta să fie un curs dezvoltat la nivel local, cu un cod unic de curs, invocând că cursurile existente acoperă aceleași materiale. S-ar putea argumenta că acest lucru nu este chiar așa, având în vedere diferențele dintre clasa tradițională de artă și cerința în tatuare pentru arta de precizie folosind o mașină vibrantă, dar este puțin probabil ca guvernul actual să fie influențat. Consiliul și administrația au decis să avanseze folosind cursurile existente, dar le predau cu o lentilă de tatuaj. De asemenea, ar trebui să fie clar că studenții nu vor tatuati pielea. Pentru a preveni ca elevii să se simtă inspirați să încerce să se tatueze pe ei înșiși sau pe alții în afara școlii, li se va cere să semneze un acord care se angajează să nu se tatueze pielea umană până când vor intra într-un program de ucenicie adecvat după absolvire. Reacția inițială în rândul familiilor ar putea fi sub forma unei reacții, din cauza concepției greșite că acest program se tatuează, dar campaniile de informare vor clarifica potențialul de neînțelegere.

8. Concluzii

Programul de pregătire al uceniciei de tatuaje propus, care urmează să fie implementat în anul școlar 2025–2026, prezintă o oportunitate unică de a aborda provocările stringente de sănătate mintală și ratele ridicate de absenteism în liceele din centrul Albertei. Concentrându-se pe implicarea studenților, pregătirea carierei și învățarea bazată pe interese, acest program are potențialul de a transforma experiențele educaționale și viitorul studenților. Cu un curriculum care combină teoria și practica, mentorat de la artiști locali și un mediu de sprijin, programul poate avea un impact semnificativ asupra vieții studenților, promovând nu numai succesul academic, ci și bunăstarea mentală.

Bibliografie

1. Alberta Health Services. (2023). Youth Mental Health: Statistics and Resources. Retrieved from [AHS website]
2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The „What” and „Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
3. Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School Engagement: Potential of the Concept, State of the Evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59–109.
4. Hidi, S., & Renninger, K. A. (2006). The Four-Phase Model of Interest Development. *Educational Psychologist*, 41(2), 111–127.

Reprezentarea Bulgariei în China (reprezentarea Bulgariei la cinema și TV în rândul publicului din China continentală)

Bulgaria on Chinese Air (Display of Bulgaria on Cinema and TV among Mainland China Audience)

*Dimi VLADIKOV**

Abstract

TV screens and computer/phone monitors are the easiest way to influence a big number of audiences and it is one of the best ways to portray a positive image to one's country. The article analyses three popular Hollywood movies, in which Bulgaria was presented, their influence among Chinese spectators and also some additional online based TV shows and programs, followed by millions of young audience in China (Tencent, Youku, Bilibili, TikTok and other web based platforms). Another influence to the local people is presentation of sport champions and famous athletes, who are representing their countries, focusing on the upcoming fight for the Heavyweight world boxing title in 4 professional organizations between Anthony Joshua vs Kubrat Pulev and UFC MMA career of Blagoy Ivanov – Bagata. Also the new Olympic heavy lifting champion Karlos Nasar from Paris 2024. For the first time a new term Bulgarianness is used to mark the typical mentality or features of Bulgarian population. Usually the word in Bulgarian language has a bad connotation, but for the purposes of the present article it includes also positive peculiarities.

* Avocat, Shanghai, China

1. Introducere

În secolul 21, telefonul mobil este cel mai bun prieten al bărbaților. Cu greu ne putem imagina viața fără telefoanele noastre. Unul dintre cele mai grele momente cu care ne putem confrunta recent în viața noastră este dacă telefonul nostru este stricat – în acest caz, sunteți literalmente deconectat de la lume. Nu puteți suna un taxi, o bicicletă comună, nu puteți comanda mâncare sau chiar să verificați cel mai apropiat atelier de reparații fără telefon. Mai ales în China, întâmpinați dificultăți în a plăti orice dacă nu aveți un telefon în mână.

Acest fenomen a început în anii 60 odată cu boom-ul TV în America și mai târziu în întreaga lume, s-a transformat în dependență de telefon odată cu crearea telefoanelor mobile în anii 90 și a dominat – de la sfârșitul anilor 90 până în zilele noastre – prin internet.

Astăzi algoritmi telefonici controlează și (încearcă să) manipuleze alegerile noastre – ne spun ce să mâncăm (Aplicațiile Eleme, Meituan, Hama și Ding Dong), unde să mergem (QuNaer, Ctrip, Trip.com), cum să cumpărăm produse conform stilului nostru de viață (Taobao, JD, Ally express) și chiar cine poate fi cea mai bună alegere pentru partenerul nostru intim (Badonder, Tanan). Ne folosim telefoanele pentru afaceri, dar mai ales pentru divertisment.

2. De ce filmele sunt importante pentru brandingul național?

Vorbind despre divertisment, în primul rând trebuie să clarificăm ce înseamnă pentru noi toți, deoarece diferiți oameni pot avea percepții sau modalități diferite de a se distra. Conform dicționarului Oxford, divertismentul este acțiunea de a oferi sau de a primi distracție sau distracție. În site-urile de internet, filme și emisiuni TV, căutarea distracției este o temă dominantă pentru mass-media modernă în general sau pentru culturile moderne. O formă străveche de distracție poate fi găsită în Roma și în Colosseumul său (Il Colloseo), când Gladiatori distrau masele cu bătăliile lor brutale. Vorbind despre oameni puternici și bătălii, putem face cu ușurință o paralelă în epoca noastră – epoca tehnologiilor digitale și a telefoanelor inteligente și să ne amintim de un serial popular de filme „Fast and Furious”.

Este un exemplu perfect de produs, conceput pentru a distra publicul din întreaga lume. Intriga este previzibilă, multe efecte vizuale și audio, eroi polarizați în film și final fericit. În același timp, acesta este un brand și o franciză extrem de de succes, așa că nu e de mirare de ce fac al 11-lea episod din acel film (în cinematografe în această vară). Răspunsul este simplu – producătorii știu că pot câștiga bani vânzând filmul. Cum știu și prezic acest efect – au experiență anterioară în care acest tip de filme distrează masele și sunt dispuși să continue să facă filme (sau, în general, să creeze produse media) pentru a-i face pe destinatari fericiți și bucuroși.

Pur și simplu spus – dacă câștigă bani, are sens.

Pentru mine este interesant cum aceste meta-emoții și meta-stări sunt atât de adânci în psihicul uman, încât sunt capabile să producă hormonul fericirii efedrina și ne oferă terenul pentru a rezuma că plăcerea este miezul divertismentului media. Dacă ne uităm mai aproape de ceea ce sunt cele mai populare sentimente în mass-media – găsim dragoste, violență, manifestare sexuală și dorință de superioritate.

Cercetătorul britanic – teoretician și savant în comunicare de masă, Dennis McQuail raportează tendința că „în esența sa programul de televiziune devine din ce în ce mai senzational, negativ, axat pe scandaluri. Distracția este din ce în ce mai axată pe sex și violență, pe stereotipuri primare, pe montaj brut ca parte a „esteticii video”, în evoluție progresivă, între realitate și realitate televizată”.

Miezul acestei ipoteze poate fi găsit în Cerințe preliminare ale utilizatorului media. În primul rând, este suspendarea neîncrederii. Ți place un film, un actor, un program sau o emisiune TV și îl accepți subconștient ca ultimă instanță a adevărului.

Conduce la a doua condiție prealabilă – cerința ca utilizatorilor media să țină cont de vedete (actori/sportivi...). S-ar putea să găsim cu ușurință multe exemple de fani, care dorm pe aeroporturi sau în afara hotelurilor cu speranța că pot vedea și face o poză cu idolul lor preferat. Această împărtășire a emoțiilor cu personajele a fost numită empatie (cf. Nathanson, 2003).

O altă condiție esențială este simțul utilizatorului de a face parte din spectacol, de a fi acolo. Ultima condiție este interesul utilizatorului pentru o anumită zonă sau subiect, problemă sau cunoștințe.

Când eram adolescent, știam numele jucătorilor echipelor mele preferate de fotbal – peste 30 de jucători. În același timp, am simțit dificultăți în a-mi aminti numele unor generali sau conducători în evenimente istorice. Cred că copiii din zilele noastre fac exact la fel și învață mult mai repede lucruri și nume de care sunt interesați, în loc de sarcini sau lecții obligatorii (plictisitoare).

Miezul divertismentului ar putea fi exact în acel cuvânt – INTERES. Am doi nepoți și au început să se joace cu tabletele de la 4–5 ani. Aici, în China, am văzut un bebeluș (-3 ani), ținând un telefon inteligent și urmărind desene animate Baby TV pe el în metrou.

Toate aceste cuvinte preliminare au fost pentru a explica de ce cred că brandingul națiunii cuiva la televizor, internet, reviste, chiar și romane populare ale scriitorilor de succes, este un instrument puternic pentru a crea o imagine pozitivă a acelei țări.

Prin urmare, am luat câteva filme populare în China, unde Bulgaria a fost menționată direct sau indirect. Apoi am discutat în conversații personale sau discuții Wechat cu aproximativ 50 de chinezi între 17 și 47 de ani, atât bărbați, cât și femei, despre percepția lor despre Bulgaria, pe baza filmelor.

3. Filme

Probabil că majoritatea bulgarilor nativi s-au simțit mândri de țara lor când se uitau la film. Mulțumiri lui Joanne (J.K.) Rowling, fostă profesoară de

engleză și scriitoare de cărți Harry Potter, cu peste 5.000.000 de cititori și milioane de spectatori și fani!

În special, prima ediție a acestei cărți din seria HP a fost vândută în total pentru mai puțin de 24 de ore, iar acest fapt a făcut-o cea mai rapidă carte de vânzări din 2003. Încă o dată vreau să subliniez atenția – aceasta este o prezentare generală pozitivă a Bulgariei, iar filmul a avut un mare succes nu numai la Hollywood, ci și în întreaga lume, inclusiv în China. Înainte de a scrie acest articol, în timpul cercetării mele, am fost plăcut surprins de cât de populare sunt filmele Harry Potter printre adolescenții chinezi. Nu doar filmele, ci și întreaga industrie suplimentară, conectată și francizată de serie – suveniruri, cărți poștale, tricouri, accesorii, bijuterii Pandora etc.

Al doilea film este unul de acțiune cu o vedetă celebră – Jason Statham, „The Mechanic: Resurrection” (2016). O parte a filmului este filmată în Bulgaria, în diferite locații precum Varna, Sofia sau dealul Buzludja, unde avem un monument în formă de OZN.

Sincer să fiu, toți prietenii mei chinezi din grupurile mele de discuție nu știau că aceste locuri sunt în Bulgaria, deși în film este scris în engleză și chineză. Motivul este că Bulgaria nu este încă o destinație turistică foarte populară sau dorită. Este terra incognita pentru un mare procent din populația chineză.

Popularitatea este într-adevăr o prioritate de top pentru țările mici, deoarece există o vorbă populară: dacă nu știi și dacă nu-ți place locul, nu vei investi și nu îl vei mai vizita. Deci, dacă o țară vrea să fie atractivă pentru investițiile străine și pentru turiști, trebuie să fie recunoscută în rețelele sociale. Trebuie să creeze un brand Nation pozitiv.

Deci, de ce m-am hotărât să iau un film ca The Mechanic? Este important pentru că face publicul să se familiarizeze cu locurile, alfabetul bulgaresc (uitați-vă la a doua poză) sau limba. Încet, dar constant, învață mai multe despre țară, văd orașe și peisaje frumoase, și semne sau plăcuțe, scrise cu litere chirilice ciudate – asemănătoare, dar ușor diferite de rusă.

Următorul dintre filmele selectate este de fapt un serial – The Expendables (2010, 2012, 2014 și 2021). Ideea lui Sylvester Stallone este să adune toate vedetele populare de acțiune din ultimele decenii, într-un singur film și să omoare cât mai mulți băieți răi.

A făcut asta acum 10 ani, toți au ajuns în Bulgaria și le-a plăcut atât de mult țara încât au decis să facă toate viitoarele lor filme în New Image & Boyana Studios, Sofia (Bulgaria).

Îmi amintesc că, când erau în distribuție, când filmau filmul, Sofia era la fel ca un mic Hollywood. Te duci la restaurant sau bar și lângă tine se află Jason Statham, Jet li, Eric Roberts, Stallone sau Jean-Claude van Damme. Apoi te duci la sală și pompezi fiare de călcat lângă Arnold Schwarzenegger, Scott Adkins, Bruce Willis sau Dolph Lundgren.

Cele mai mari superstaruri de acțiune dintr-un oraș semnificativ mic precum Sofia sau Varna. Nu mă înțelege greșit, vreau doar să spun că dacă nu le place locul, nu vor face următorul film în aceeași țară. Vorbind despre industria cinematografică, Bulgaria este capabilă să ofere prețuri mai mici la produse cinematografice de înaltă calitate, actori și locații frumoase pentru a filma. Hollywood nu este singura industrie care se uită spre Bulgaria. Există și Bollywood, niște spectacole live chinezești.

În plus, există un scurt videoclip popular al lui Sylvester Stallone pe YouTube, unde spune: „Bulgaria este locul”. În acel videoclip (aproximativ 1,30 min.) explică avantajele țării pentru realizarea de filme. Din păcate, acel videoclip nu este încărcat pe nicio platformă video chineză. Apropo de asta, trebuie să adaug că nu există nicio reclamă pentru Bulgaria pe WeChat sau Weibo.

Acesta este un alt fenomen, pe care vreau să-l menționez și, de asemenea, să subliniez atenția tuturor autorităților relevante din țara mea – Bulgaria nu are conturi oficiale în principalele aplicații de social media din China. Vecinii și concurenții noștri au – Turcia, Serbia și Croația, fără a menționa țările lider precum Finlanda, Canada și Italia.

De fapt, Ministerul Turismului dă bani pentru reclame pe Facebook, Google, YouTube și niciuna dintre ele nu este disponibilă pentru piața chineză. Publicul

chinez este literalmente orb pentru aceste reclame. Acesta este încă un motiv pentru mine să scriu articolul prestabilit.

Singurul film bulgar care este disponibil în Tencent și YouKu este „Mission London” cu subtitrare în chineză. Le-am cântat studenților mei din Beijing și Shanghai. Toți au spus că le-a plăcut, dar am senzația că a fost puțin ciudat pentru ei și este plin de cuvinte murdare, ceea ce este o mare diferență (și de prost gust) față de filmele chinezești, concentrate pe audiența tinerilor adolescenți. Recent am căutat să găesc și alte filme bulgărești pe aceste platforme și nu am găsit niciunul.

4. Un bun exemplu

Un exemplu de bună publicitate și prezentare de țară în rețelele sociale chineze este Finlanda, pe care am menționat-o deja mai sus și are 6 canale publice majore, pe categorii precum investiții, turism (Ministerul Turismului), informații despre vize și blog zilnic despre evenimente sau locuri interesante. Finlandezii știu cum să facă afaceri cu succes și chiar își promovează filmele pe piața chineză („Tom of Finland”, în special).

Acesta este ceva important, pe care guvernul bulgar ar trebui să îl facă imediat, deoarece este un model funcțional, de succes și nu costă mulți bani. Este o investiție, care poate deschide ușa către piața chineză și trebuie făcută cât mai curând posibil, împreună cu deschiderea unui zbor direct Shanghai – Sofia sau Beijing – Sofia, și încă o măsură internă – puse cât mai multe indicatoare în engleză și (de ce nu) chineză în gări, stații de autobuz, locuri turistice și orașe mari din țară.

Apropo, a fost o perioadă scurtă de 6 luni când au fost programate zboruri directe în fiecare săptămână Beijing–Sofia, dar din lipsă de pasageri, această destinație a fost închisă.

Am văzut recent un videoclip în Douying filmat în gara centrală bulgară, unde trenurile erau afișate doar cu litere chirilice, fără engleză sau altă limbă. Dacă aș fi chinez, nu aș fi dispus să vizitez o țară în care gara centrală nu are indicatoare în limba engleză.

Dimpotrivă, semnele pe limba mea sau cel puțin în engleză, care este o limbă globală, m-ar face să mă gândesc să fac o vizită în acea țară și mi-ar lăsa o impresie pozitivă despre autoritățile locale și despre oamenii guvernamentali care se gândesc la turiștii și/sau investitorii celei mai populate țări din lume.

Fiind un fost membru al administrației de stat bulgare, sunt conștient de lenea notorie, lentoarea și administrația în mare măsură pompată. Această administrație, împreună cu militari, poliție și funcționari municipali, numără peste 400.000 de persoane (pentru numărul exact, puteți verifica Institutul Național de Statistică) – o povară mare pentru bugetul național în fiecare an.

L-am întrebat pe unul dintre foștii miniștri ai Economiei de ce nu reduce 1/3 sau jumătate sau oamenii, care lucrează în ministerul său și i-a lăsat doar pe cei mai buni dintre ofițeri, care vor fi bucuroși să își îndeplinească sarcinile mai repede și pentru mai mulți bani?

Mi-a spus că dacă va face așa ceva, cei concediați vor ieși la proteste împotriva guvernului a doua zi și chiar dacă nu vor fi reangajați, la următoarele alegeri ei și familiile lor vor vota împotriva partidului de guvernământ, care va pierde alegerile.

Cuvintele lui m-au făcut să cred că cine vine să conducă țara ca prim-ministru nu va face nimic pentru a scădea numărul administrației de stat. Aici, voi mai face o comparație cu Finlanda, care este țara cu cel mai mic număr de administrații de stat pe cap de locuitor. Cu toate acestea, este una dintre cele mai bogate și, de asemenea, într-o poziție de lider în indicele celor mai fericite națiuni.

5. Sporturile

Sporturile și sportivii celebri sunt probabil cei mai populari ambasadori ai țărilor lor, iar campionii bulgari și sportivii de talie mondială sunt furnizorii

bulgarității. Probabil că sunt primul care inventează acest cuvânt, așa că va primi o explicație adecvată într-unul dintre articolele mele viitoare.

Unul dintre grupurile mele de discuții de prieteni chinezi a fost format prin interviewarea vizitatorilor obișnuiți ai sălii mele din cartier. Deoarece erau oameni care fac sport aproape în fiecare zi, erau familiarizați cu nume precum Karlos Nasar, Stoyan Koprivlenski și Lazar Angelov.

Karlos Nasar este deținătorul recordului mondial și campion olimpic la divizia de haltere de 88 kg. Stoyan Koprivlenski este un campion mondial la kickboxing K-1 Max Grand Prix din Japonia. Sunt tineri, arătoși și sunt ambasadori ai Bulgariei în lumea sportului.

În urmă cu câțiva ani, un boxer Kubrat Pulev din divizia de greutate grea a fost un provocator obligatoriu al lui Anthony Joshua – „băiatul de aur” absolut al boxului profesionist din zilele noastre. AJ este deținător al medaliei de aur olimpic, campion mondial în 4 organizații diferite, așa că lupta viitoare este intrigantă și trebuie să fie palpitant pentru toți fanii boxului.

Pulev este bulgar așa că țara este menționată în toate comentariile și analizele înainte de marele eveniment. Experții chinezi în box au comentat că o țară atât de mică precum Bulgaria oferă boxeri și luptători de top. Aproape că aud cum vor spune unii: „Pulev este singurul boxer din acea țară care luptă la nivel înalt”, dar s-ar înșela.

Toată lumea de pe această planetă, oricine a decis să practice boxul, știe numele lui Floyd Mayweather – cel mai bogat sportiv al anului 2019, depășind icoane precum Cristiano Ronaldo, Messi, LeBron James etc.

Floyd „Money” Mayweather s-a retras în urmă cu câțiva ani, cu recordul neînvinș de 50–0, iar acum face spectacole în întreaga lume. L-am pomenit, pentru că nu sunt mulți care știu că ultima înfrângere a lui Mayweather a fost în semifinala Jocurilor Olimpice de la Seul (Coreea de Sud, 1988) de boxerul bulgar Serafim Toforov. Deci, Kubrat Pulev nu este un singur maestru al acestui sport din Bulgaria.

Un alt maestru al sporturilor de luptă este Blagoy Ivanov cu porecla Bagata, care este un atlet la categoria grea în cea mai populară organizație de MMA (arte marțiale mixte) din lume UFC (Ultimate Fighting Championships). În prezent, el deține un record de 2–2 și următoarea sa luptă este pe 23 mai 2020 împotriva luptătoarei braziliene. Ivanov este un fost campion mondial la sambo și are o victorie împotriva lui Fedor Emilianenko, alias „Ultimul împărat”.

Al treilea nume bulgar, notoriu în sălile de sport din Shanghai, este Lazar Angelov – antrenor de fitness și vlogger cu milioane de urmăritori în rețelele sociale. În prezent, el se concentrează pe promovarea mărcii sale de sport LA7 din Abu Dhabi și Dubai.

Am observat că este celebru printre culturiștii chinezi pentru că, de îndată ce am ajuns în China, toți cei din sălile de sport, când au aflat că sunt din Bulgaria, se așteptau ca toți bulgarii să semene cu Lazăr. Ei bine, evident că nu toți bulgarii seamănă...

6. Concluzii

Afișarea Bulgariei în aerul chinezesc de internet, cinema și TV este crucială pentru țara noastră, deoarece a influențat mulți oameni, este ușor de memorat și face țara mai interesantă și mai atractivă în ochii publicului. Dacă nu ne interesează ceva sau cineva, nu vom căuta informații despre acesta/el/ea pe mass-media.

Dimpotrivă, atunci când ceva este distractiv pentru noi, vrem să petrecem din ce în ce mai mult timp la emisiunea noastră TV, filmul, rețelele sociale sau comunitatea profesională de internet. Pentru o țară de nivel al doilea sau al treilea în destinațiile turistice chineze, Bulgaria trebuie să creeze interes pentru populația chineză și, pentru a fi interesantă, trebuie să fie cunoscută, trebuie să fie în aerul chinezesc.

Nu am menționat muzică sau mâncare aici, dar sunt și modalități cruciale de a promova cultura locală, un loc sau o poveste din spatele unui cântec sau a unei mese delicioase.

Bulgaria are un potențial mare de a deveni destinații interesante pentru China, dar chiar și un potențial mare fără a face pași către obiectivul tău este doar imaginar. Există o vorbă populară: nu poți urca pe scara succesului cu mâinile în buzunare.

În concluzie, Bulgaria trebuie să fie proactivă în încercările sale de a fi gazdă sau din ce în ce mai multe filme americane, chinezești și indiene. Aceste filme prezintă publicului lor internațional frumusețea țării și majoritatea prezintă o imagine pozitivă a Bulgariei.

Acest lucru este esențial și crucial dacă vrem să fim populari printre tinerele generații și filmele de acțiune, iar seriale Harry Potter sunt un furnizor excelent de bulgaritate și conștientizare a existenței Bulgariei în diferite locuri de pe Pământ.

Strategii participative pentru construirea comunității în clasă și provocările pe care le reprezintă: o reflecție auto-etnografică

Participatory Strategies for Building Community in the Classroom and the Challenges They Represent: an Auto-Ethnographic Reflection

*Liliana ACEVEDO-CALLEJAS**

Abstract

This article discusses the challenges and strategies for fostering a sense of community and ownership among students within the classroom. It explores the shift from external motivations, such as grades and punishments, to internal motivations that promote active engagement and respect among peers. The article highlights community-based approaches to classroom engagement and behavioral management, drawing on existing literature and the author's experiences in both post-secondary and secondary educational settings. The findings suggest that fostering internal motivation and community can benefit students' socio-emotional development and classroom dynamics but also acknowledges the significant challenges that educators may face in implementing these strategies. This article examines the author's journey through education, emphasizing the importance of fostering a sense of community and belonging within the classroom. It highlights the influence of prominent educational theorists such as Paulo Freire and bell hooks on the author's philosophy of education, focusing on participatory learning and community building. The article further outlines research questions aimed at understanding the strategies that promote student engagement and effective classroom management, and the challenges educators may face in diverse contexts.

1. Introducere

Într-un deceniu de predare, unul dintre aspectele pe care le-am considerat cel mai provocator este stabilirea sentimentului elevilor de proprietate și apartenență la clasă. Adică, deseori m-am străduit să implic studenții fără

* Instructor la Colegiul Profesional de Comerț Exterior din Shandong, China

motivații externe (de exemplu, note, recompense, pedepse). Mai important, crearea unui sentiment de comunitate în sala de clasă s-a dovedit a fi o sarcină descurajantă. Prin „simțul comunității”, mă refer la înțelegerea de către elevi a faptului că ei fac parte dintr-o clasă și, în consecință, trebuie să arate respect unul față de celălalt și să lucreze activ împreună. Am întâmpinat această dificultate atât în sălile de clasă postliceale, cât și în cele secundare. Desigur, sunt mulți studenți care vin în mod firesc în clasă cu această atitudine. Ei se ocupă de învățarea lor și se străduiesc să-i susțină pe alții în a lor. Acești studenți lucrează activ pentru a îmbunătăți experiențele în clasă, atât personale, cât și colective, și își încurajează colegii să participe la același proces. Cu toate acestea, traducerea perspectivelor și comportamentelor acestor elevi într-o dinamică mai largă a clasei s-a dovedit mult mai complicată.

Schimbările recente ale paradigmei educaționale necesită concentrarea pe abordările bazate pe motivație, mai degrabă interne decât externe, pentru a stimula implicarea studenților și a gestiona sălile de clasă (Flannery, 2017; Payne, 2015). Motivațiile externe se referă la abordările tradiționale ale disciplinei cu consecințe precum izolarea și pedepsele (de exemplu, detenția la prânz). În timp ce motivațiile interne se referă la alegerile pe care elevii le fac cu „a face ceea ce trebuie” ca principal factor determinant. Acestea fiind spuse, există numeroase moduri de a înțelege ceea ce elevii ar putea percepe ca „lucru potrivit” și modul în care acest lucru le influențează alegerile. În același mod, adulții nu sunt, de asemenea, impermeabili la funcționarea prin motivații externe, cum ar fi munca pentru a fi plătiți sau respectarea legii de frica poliției și sistemului judiciar. Mai mult, anumite culturi au urmat istoric un cadru legalist pentru a informa alegerile etice (Lee, 2012; Nieto, 2010). În timp ce concepte precum agenție și responsabilitate personală au fost introduse mai recent și sunt străine de cultură și, mai important, de sistemul educațional.

Având în vedere cele precedente, acest articol încearcă să se angajeze într-o discuție despre viabilitatea și beneficiile abordărilor bazate pe comunitate pentru implicarea în clasă și managementul comportamental. Concluziile vor fi ghidate de literatura existentă despre relații și construirea comunității la clasă, în timp ce discuția se va concentra pe experiența mea și provocările pe care le-am întâlnit în lucrul cu aceste strategii la clasă. Pentru început, articolul va stabili motivațiile care i-au determinat pe educatori să se distanțeze de motivația

externă și de abordările bazate pe sancțiuni. Apoi, articolul va sublinia abordările și strategiile existente care se concentrează pe motivația internă și pe construirea comunității pentru a facilita implicarea studenților și managementul clasei. În continuare, articolul va rezuma beneficiile motivației interne și ale construirii comunității în ceea ce privește dezvoltarea socio-emoțională a elevilor și construirea relațiilor. În cele din urmă, articolul va discuta despre provocările construirii comunității în sala de clasă.

2. Reflexivitate: despre poziționalitatea autorului

Sunt o femeie columbiană cu un master și un doctorat la o universitate din Statele Unite. Pentru cea mai mare parte a educației mele, cel puțin de la liceu, rolul elevilor ca agenți în experiențele lor de învățare a fost înrădăcinat în părerea mea despre educație. Mai târziu, pregătirea mea formală în educație a fost puternic influențată de gânditori precum Paulo Freire și Bell Hooks, ambii care subliniază importanța învățării participative și a construirii comunității în promovarea unui mediu de clasă incluziv și egalitar (Freire, 2000; hooks, 2010). Mai mult, după ce am lucrat în comunicare și educație pentru inițiative de schimbare socială, am învățat cât de importantă poate fi acest tip de experiență într-un cadru educațional în formarea studenților ca cetățeni.

Cea mai mare parte a experienței mele la clasă până de curând a fost la nivel postliceal, inclusiv școli universitare și profesionale, ca instructor de comunicare și limbi străine. Totuși, în urmă cu câțiva ani, am făcut alegerea să trec la școala secundară. În prezent, sunt profesor de studii sociale la o școală internațională din Qingdao, estul Chinei. În poziția mea actuală, găsirea unui echilibru între încurajarea exprimării de sine a elevilor și participarea activă și gestionarea sălii de clasă a fost cea mai mare provocare pe care am întâlnit-o ca educator. Toate cele de mai sus sunt motivațiile mele pentru a cerceta acest subiect și a scrie despre el. În același timp, aceste experiențe îmi informează înțelegerea constatărilor mele și concluziile pe care le trag.

3. Întrebări de cercetare

1. Care sunt strategiile participative pentru construirea unei comunități în sala de clasă?

2. Cum beneficiază aceste strategii de implicare a studenților și de managementul clasei?
3. Există provocări speciale care ar putea apărea atunci când lucrați cu aceste strategii în contexte diferite?

4. Sfârșitul „Școlii ca închisoare”: de ce educatorii susțin abordări punitive

Literatura anterioară a constatat că tinerii studenți asociază consecințele penalizatoare, de exemplu, izolarea sau detenția, cu justiția pentru încălcarea normelor de comportament în sala de clasă (Jones et al., 2023; Payne, 2015). Cu toate acestea, studiile de caz din diferite medii în afara sălii de clasă dezvăluie că pedeapsa nu servește adesea ca un factor de descurajare pentru încălcarea legilor. De exemplu, studii multiple în țări precum Statele Unite au arătat că nivelurile mai ridicate de încarcerare nu conduc cel mai adesea la o reducere a ratei criminalității în orașe și state (Flannery, 2017; Huang, 2015). Pe de altă parte, o îmbunătățire a nivelului de trai și a bunăstării cetățenilor s-a dovedit a fi corelată pozitiv cu o scădere a criminalității în diferite cazuri (Teng, 2019; Wang & Holcombe, 2010). În multe dintre aceste cazuri, nivelurile mari de inegalitate au avut tendința de a contribui negativ la ratele criminalității (Nieto, 2010). În mod similar, literatura sugerează că, în sala de clasă, corectitudinea și egalitatea reprezintă o preocupare cheie pentru elevi atunci când evaluează așteptările și consecințele pentru anumite comportamente (Gay, 2010; Hattie, 2012). Acestea fiind spuse, concepte precum „corectitudinea” și „egalitatea” nu sunt universal agreate (Freire, 2000).

Inegalitățile ar putea preceda stabilirea așteptărilor și răspunsurile profesorilor la infrațiunile comportamentale. Mai mult, astfel de inegalități ar putea fi la baza reticenței elevilor de a se implica și a dorinței de a contesta normele sociale și comportamentale în sala de clasă (Lee, 2012; Strahan, 2013). Inegalitatea poate avea semnificații diferite în clasă. În primul rând, există inegalitatea socio-economică, care poate împiedica capacitatea elevilor de a performa în sala de clasă și îi poate stimula să provoace perturbări (Wang, L. și Zhang, 2021; Tatum, 2000). În al doilea rând, există o inegalitate relațională. Inegalitatea relațională se referă la tratamentul diferit al unui anumit elev de către profesori

(sau administratori) sau de către colegi. Conform cercetărilor educaționale, studenții percep că încălcarea normelor comportamentale va crea o prejudecată în rândul profesorilor, administratorilor și colegilor, ceea ce va duce, la rândul său, la pedepse mai dure, mai puține acomodări și excluderea suplimentară de la activitățile de învățare și sociale din clasă (Cohen & Sandy, 2019; Farrins, 2018). Astfel, acest lucru îi descurajează pe acești elevi paria de a se angaja în sala de clasă și îi încurajează să facă mai multe încălcări ale normelor clasei (Jones et al., 2023; Payne, 2015). În plus, excluderea și marginalizarea unor astfel de studenți s-a dovedit că întăresc traume preexistente și dificultăți socio-emoționale (Hattie, 2012; Huang, 2015). În consecință, filozofiile pedagogice actuale au căutat să se abată de la metodele punitive și de excludere și să se concentreze pe strategii bazate pe motivația internă pentru a încuraja implicarea elevilor și a gestiona sala de clasă în moduri care vor întări comportamentul socio-emoțional al elevilor (Gay, 2010; Nieto, 2010). Cele mai multe dintre aceste strategii se concentrează pe relațiile și construirea comunității ca obiectiv principal și îmbunătățirea angajamentului și a comportamentului ca rezultate secundare.

5. Strategii pentru construirea comunității în sala de clasă și beneficiile acestora

Prima strategie sugerată este aducerea studenților împreună pentru a lucra la norme și așteptări comune în clasă. Unul dintre cele mai importante ritualuri de la începutul anului școlar este să scrieți un „acord de clasă”. În acest acord, elevii vor scrie o listă de norme și așteptări pe care, după cum sugerează și numele, sunt de acord să le respecte pe tot parcursul anului școlar. În același timp, voi avea o listă cu normele și așteptările mele preexistente enumerate în programă. Normele sunt un aspect cheie al majorității comunităților, de la asociațiile de cartier până la triburile mai mari, deoarece creează un sentiment de coeziune în cadrul grupului (Strahan, 2013). În plus, faptul că normele sunt împărtășite de toți membrii grupului stimulează sentimentul de corectitudine și egalitate de care elevii sunt adesea preocupați (Cohen & Sandy, 2019). În cele din urmă, și poate mai important, faptul că au participat la procesul de creare a acestor norme le permite elevilor să simtă un sentiment de proprietate și responsabilitate (Cohen & Sandy, 2019). Aceasta, la rândul său, servește drept

motivație internă pentru a acționa și a face alegeri bazate pe aceste norme și încurajează colegii să facă același lucru.

A doua strategie implică activități regulate de construire a echipelor și a comunității în sala de clasă. Conform literaturii de specialitate, implementarea activităților regulate de grup care promovează munca în echipă poate stimula abilitățile de colaborare și relațiile între semeni, creând un mediu mai confortabil și mai susținător în sala de clasă (Farrins, 2018). Cel mai important beneficiu al acestei practici este că, prin distracție și joacă, elevii pot construi relații într-un mediu mai relaxat în comparație cu dinamica obișnuită a clasei (Lee, 2012). Astfel, relațiile care decurg din aceste exerciții se vor simți mai autentice pentru elevi decât cele stabilite în scopuri funcționale, cum ar fi munca la clasă și proiectele de grup. Un rezultat important al acestui lucru ar fi faptul că studenții se simt mai investiți unii în alții și, prin urmare, sunt mai dispuși să-și susțină reciproc procesele de învățare. Aceasta ne conduce la a treia strategie propusă: programele de mentorat între egali.

Mentorarea de la egal la egal se referă la gruparea studenților pentru sprijin academic și/sau socio-emoțional (Wang & Holcombe, 2010). Mentoratul de la egal la egal se poate face atât în calitate formală, cât și informală. Primul implică atribuirea studenților în rolul de mentori de la egal la egal și acordarea de responsabilități specifice, inclusiv mentorați. Al doilea implică gruparea studenților cu colegii în aranjamente care să le permită să profite de punctele forte ale celuilalt și să se ajute reciproc să treacă peste limitări. Prima abordare are avantajul de a fi mai structurată și de a stabili obiective mai concrete (Payne, 2015), în timp ce cea din urmă permite o colaborare mai organică și fortificarea relațiilor (Flannery, 2017). În general, mentorarea de la egal la egal duce la o motivație academică crescută și stimulează un sentiment de apartenență în rândul studenților (Wang & Holcombe, 2010). Mentoratul între egali îmbunătățește relațiile interpersonale și de grup mic în cadrul comunității. Totuși, rămâne esențial ca comunitatea mai largă să stabilească, de asemenea, legături și să construiască relații puternice. După cum ar argumenta mulți sociologi, dialogul este esențial pentru construirea și menținerea comunităților (Nieto, 2010). Sala de clasă nu face excepție în ceea ce privește importanța dialogului.

Bell Hooks și Paulo Freire, doi dintre cei mai influenți gânditori pedagogici ai secolului al XX-lea, au evidențiat dialogul în clasă ca nucleul oricărui

proces semnificativ de învățare (Freire, 2000; hooks, 2010). Mai mult, atât Hooks, cât și Freire susțin că schimbarea transformatoare în orice comunitate necesită dialog între membrii acesteia. În cazul mediului de clasă, schimbarea transformatoare se manifestă sub forma unor niveluri mai înalte de implicare, creștere socio-emoțională a elevilor și management al clasei condus de colegi. Pentru a încuraja și a sprijini dialogul în clasă, literatura sugerează cercuri și discuții comunitare regulate (Tatum, 2000). Aceste cercuri pot acoperi diverse subiecte, inclusiv experiențe și probleme individuale, chestiuni de clasă și subiecte sociale și academice (Hattie, 2012). Pe lângă întărirea relațiilor și ajutorarea studenților să-și dezvăluie anxietățile, aceste cercuri pot fi folosite și pentru a face față conflictelor și agresiunii (Hattie, 2012). Mai important, prin participarea la dialog, elevii se simt auziți și respectați. Faptul ca agenția să își exprime opiniile și preocupările întărește sentimentul de apartenență al elevilor și de proprietate asupra comunității. Pentru a fi eficiente și constructive, cercurile de clasă trebuie să se bazeze pe încredere și respect reciproc. Uneori, studenții s-ar putea simți descurajați de a-și exprima îngrijorările din teama de a nu deteriora o relație sau de a fi ostracizat. În plus, nemulțumirile personale sau de grup pot apărea în timpul discuțiilor de grup, perturbând astfel fluxul dialogului (Wang, 2021).

Astfel de apariții vor scădea de la scopul discuției, dar, mai important, de la construirea relației pe care aceste dialoguri sunt menite să o susțină. În legătură cu cea precedentă, a cincea strategie sugerată de literatură este crearea și asigurarea unui spațiu de clasă sigur nu numai fizic, ci și emoțional pentru elevi.

Un pas important în procesul de creare a unui mediu de clasă mai sigur este acordarea atenției conflictelor emergente și preocupărilor potențiale și abordarea acestora în grupuri mai mici înainte ca cercurile și discuțiile de grup să aibă loc (Farrins, 2018). Un alt pas important și pe termen lung este lucrul constant la învățarea socio-emoțională (SEL) a elevilor. Aceasta implică încorporarea unor activități pentru a preda elevilor abilități precum empatia, autorreglementarea și rezolvarea conflictelor în curriculum. Astfel de activități pot include „ce ar fi scenariu” sau exerciții de negociere și compromis. Astfel de experiențe de învățare, după cum au constatat studiile anterioare, îmbunătățesc inteligența emoțională și relațiile în sala de clasă, rezultând un angajament și un comportament academic mai mare în sala de clasă (Wang & Holcombe,

2010). Mai mult, atunci când acest tip de experiență de învățare îi determină pe elevi să interacționeze între ei în cadrul anumitor parametri, ei pot contribui la dezvoltarea și îmbunătățirea unei culturi a respectului și sprijinului reciproc în clasă.

În cele din urmă, o parte importantă a stabilirii unei comunități în sala de clasă este oferirea de voce și de alegere studenților nu numai în stabilirea normelor și așteptărilor, ci și în procesele de luare a deciziilor în sala de clasă pe tot parcursul anului universitar (Gay, 2010; Nieto, 2010). Pe lângă sentimentul de proprietate și de apartenență menționat mai sus, a face elevii parte integrantă a luării deciziilor la clasă sprijină și dezvoltarea lor socio-emoțională și, în plus, educația lor ca cetățeni. Dintr-o perspectivă marxistă, împuternicirea studenților să creeze norme comune și să încurajeze colegii să le urmeze ar putea fi echivalată cu lucrătorii care dețin mijloacele de producție (Marx & Engels, 1976). Aici, elevii au proprietatea comună asupra timpului și resurselor lor de clasă, în timp ce profesorul le facilitează procesul de construire.

Modelul participativ pentru educație al lui Freire (2000) stabilește, de asemenea, o legătură între participarea în mediile educaționale și participarea mai largă în comunitate și societate.

Prin urmare, elevii care sunt implicați și activi în comunitatea de la clasă pot deveni cetățeni activi și implicați în societatea lor mai largă. În mod esențial, valori precum participarea, proprietatea comună, responsabilitatea și respectul reciproc, atunci când sunt traduse în comportamente în afara sălii de clasă, pot fi transformatoare în comunitățile locale și globale. După cum a observat John Dewey, savantul de bază în pedagogie, sala de clasă este un teren de pregătire nu numai pentru viitorul forță de muncă, ci și pentru cetățeni (Dewey, 1916). Elevii care se simt investiți în construirea și susținerea comunităților bazate pe astfel de valori și responsabilizarea pe ei înșiși și pe colegii lor sunt esențiali pentru a crea nu numai un mediu de clasă mai echitabil și mai armonios, ci și o societate mai dreaptă și mai pașnică. Cu toate acestea, procesul de construire a unei comunități bazate pe valori participative și incluzive în sala de clasă este plin de provocări. Un alt avertisment important este faptul că multe dintre aceste studii se concentrează pe săli de clasă situate în contexte anglo-europene. Prin urmare, ar putea rata provocările care sunt specifice culturilor, în special cele în care idei precum educația participativă sunt încă străine. Următoarea secțiune

discută provocările identificate de literatura anterioară și le compară cu experiența mea personală de predare în contextul unei școli internaționale private din estul Chinei.

6. Provocări întâlnite într-o anumită clasă și context cultural

Una dintre primele și cele mai recurente provocări pe care literatura le menționează atunci când este vorba de setari culturale diferite și diverse este bariera lingvistică. Pentru vorbitorii non-nativi, diferențele de limbă pot împiedica comunicarea, ducând la sentimente de izolare și dificultăți de a participa pe deplin la activitățile de grup (Huang, 2015; Lee, 2012). Cu comunicarea și dialogul în centrul construirii comunității, astfel de limitări pot împiedica elevii să construiască legături interpersonale și de grup esențiale. La rândul său, nu numai performanța și interacțiunea elevilor vor fi zădărnice, dar și legăturile cu comunitatea vor fi slăbite. Din experiența mea, limitările lingvistice pot adesea izola studenții de comunitatea mai largă. De exemplu, un student dintr-o țară terță cu cunoștințe limitate de engleză și chineză va tinde să preferă să lucreze singur. Acestea fiind spuse, unii dintre studenții mei au rupt cu aceste tipare. Adesea, cu ajutorul tehnologiei, elevii se vor apropia de egalul izolat și, prin tehnologie, se vor implica cu ei și le vor sprijini învățarea. Din păcate, aceasta este uneori limitată la unul sau doi colegi, iar încorporarea elevului izolat în sala de clasă mai largă are loc în cea mai mare parte atunci când aceștia învață una dintre limbile comune.

În același timp, diferențele de abilități lingvistice tind să fragmenteze sala de clasă în clicuri bazate pe limbajul vorbit. De exemplu, vorbitorii de chineză vor avea propriul grup, în timp ce studenții vorbitori de engleză, inclusiv studenții chinezi care aleg engleza ca limbă de comunicare, vor avea un grup propriu. Problema se complică și mai mult atunci când există vorbitori de limbă a treia. De exemplu, în clasele în care există mai mulți studenți vorbitori de coreeană, ei preferă adesea să lucreze unul cu celălalt chiar și atunci când cunoștințele lor de engleză le permit să se alăture altor grupuri. În acest sens, literatura identifică, de asemenea, existența buzunarelor lingvistice în sălile de clasă multilingve ca un obstacol în calea dialogului între diferite grupuri de colegi (Nieto, 2010). Astfel de buzunare lingvistice pot exacerba mentalitatea de clic în rândul studenților,

ceea ce se leagă de o altă provocare identificată de studiile anterioare: dinamica grupului. Literatura existentă care se concentrează pe contextele chineze și din Asia de Est identifică colectivismul ca un obstacol pentru autoexprimarea și diversitatea în sala de clasă (Huang, 2015; Tatum, 2000). Aceasta înseamnă că elevii acordă mai multă atenție așteptărilor și normelor grupului decât propriilor nevoi.

Din experiența mea, totuși, tribalismul a prezentat o provocare mai mare pentru colaborare și dialogul comunitar. Adică, studenții au tendința de a avea un grup preferat de colegi cu care să lucreze și pot deveni lipsiți de răspuns atunci când au sarcina de a se implica cu colegii cu care nu au o relație existentă sau, mai des, cu care au o relație dificilă. Acest lucru creează dificultăți atunci când încercați să aveți discuții de grup sau activități de team-building, în plus față de complicarea interacțiunilor necesare pentru experiențele de învățare centrate pe SEL. Un alt aspect în care experiența mea diferă de literatură este individualismul. În loc să lipsească, individualismul se manifestă destul de puternic în alegerile și comportamentul elevilor. Se arată în mod mai ales pozitiv; de exemplu, elevii își comunică frecvent nevoile și se autoexprimă în multe feluri. În același timp, această multiplicitate de identități și nevoi se adaugă la natura provocatoare a construirii unei comunități, așa cum se întâmplă în majoritatea societăților eterogene și democratice. În plus, autoexprimarea elevilor se poate manifesta și sub forma contrarianismului. Acesta din urmă se referă la două provocări identificate de literatură: rezistența la schimbare și rezistența la participare (Wang & Zhang, 2021; Payne, 2015).

Din experiența mea, atât rezistența la schimbare, cât și rezistența la participare pot fi obstacole persistente. În ceea ce privește rezistența la schimbare, așa cum sa menționat în secțiunea anterioară, ideea de săli de clasă participative poate părea străină elevilor din medii culturale în care educația se bazează pe principii legaliste și autoritare. Astfel de dinamici au fost descrise în literatură ca fiind cazul multor societăți din Asia de Est, inclusiv China (Lee, 2012; Teng, 2019). Astfel, încorporarea unui model participativ ar putea fi percepută ca o schimbare neinvitată și, prin urmare, poate întâmpina o oarecare rezistență.

În același sens, în culturile în care luarea deciziilor este ierarhică, studenții ar putea să-și respingă rolul în proces sau să nu-l ia în serios. Experiența mea în clasă a rezonat cu aceste constatări. De exemplu, procesul de construire a unui

acord de clasă este rareori luat în serios de întreaga clasă, sau chiar de o mare parte a clasei, și este adesea perceput fie ca o activitate de „lușor” pentru a începe anul, fie ca o pacoste completă de către elevi. Drept urmare, normele și așteptările care ne ghidează comunitatea pentru restul anului sunt decise de puținii care sunt angajați în exercițiu. Apoi, există provocarea responsabilității. Adesea nu a trecut o săptămână până când studenții, în special cei mai puțin înclinați să redacteze acordul de clasă, în primul rând, încep să testeze limitele acestor norme și așteptări.

Cu toate acestea, deoarece acordurile de clasă și alte practici care implică elevii în luarea deciziilor sunt proceduri standard în școala mea, există și posibilitatea ca elevii să fie reticenți la participare, deoarece percep aceste procese ca de sus în jos, mai degrabă decât cu adevărat participative. De fapt, spre deosebire de descrierea din literatură a studenților din țările chineze și din Asia de Est ca fiind limitate în participarea lor, deoarece sunt obligați să urmeze autoritatea (Nieto, 2010; Wang, L. și Zhang, 2021), studenții mei rezistă adesea figurilor de autoritate și își exprimă dezacordul. Prin urmare, principala provocare constă în îndrumarea dorinței elevilor de a se exprima și a vocilor lor de a fi auzite într-un dialog constructiv între elevi, cu profesorul ca facilitator.

În acest scop, o strategie importantă care nu a fost menționată în secțiunea anterioară este construirea de relații puternice profesor-elev. Creșterea încrederii și a respectului între elevi și profesori duc la un angajament sporit și la reducerea problemelor de comportament (Farrins, 2018). Cu toate acestea, o altă provocare semnificativă apare atunci când profesorii nu au competența culturală de a dezvolta aceste relații fără a încălca granițele stabilite de cultură. În multe cazuri, profesorii pot lipsi de pregătire sau de conștientizare a competenței culturale, ceea ce le afectează capacitatea de a crea un mediu incluziv. Acest lucru, la rândul său, le poate limita capacitatea de a citi indicii sociale și emoționale și poate implica în mod eficient elevii în dialog (Hattie, 2012; Gay, 2010). Dintr-o perspectivă personală, în afară de barierele culturale existente, m-am obișnuit să las relațiile cu studenții să se dezvolte organic în experiențele mele anterioare și nu mă deranjează dacă nu s-au întâmplat, deoarece prioritatea mea era să mă angajez cu studenții la nivel intelectual. Astfel, acum mi se pare mai dificil să mă conectez cu studenții care nu sunt înclinați să se angajeze cu mine și să construiască aceste relații.

7. Concluzii

Stabilirea unui sentiment de comunitate în sala de clasă este un efort cu mai multe fațete și adesea provocatoare, care necesită educatorilor să navigheze în dinamica culturală complexă, barierele lingvistice și la diferite niveluri de implicare a elevilor. După cum a discutat acest articol, îndepărtarea de la abordările punitive în favoarea motivației interne și a strategiilor bazate pe comunitate poate promova un mediu de învățare mai incluziv și mai susținut (Hattie, 2012; Wang & Holcombe, 2010). Prin prioritizarea practicilor participative, cum ar fi crearea de acorduri la clasă, angajarea în activități de formare a echipei, implementarea programelor de mentorat între egali și încurajarea dialogului deschis, educatorii pot împuternici elevii să își asume învățarea și dezvoltarea (Farrins, 2018).

Cu toate acestea, este esențial să recunoaștem că aceste strategii nu sunt lipsite de provocări. Percepțiile culturale despre autoritate, barierele de comunicare și rezistența la schimbare pot împiedica eforturile de a construi o comunitate coeză în clasă (Nieto, 2010; Teng, 2019). Reflectând atât la literatura existentă, cât și la experiențele subiective, pot concluziona că succesul în promovarea relațiilor semnificative și a sentimentului de apartenență în rândul elevilor depinde de competența culturală a profesorului, de capacitatea de a adapta strategiile de implicare la diverse contexte și de angajamentul de a cultiva încrederea și respectul în clasă (Gay, 2010).

Trecerea către un mediu de clasă care pune accent pe colaborare, respectul reciproc și responsabilitatea împărtășită nu numai că îmbunătățește implicarea studenților, ci și cultivă abilitățile esențiale pentru cetățenie (Dewey, 1916). Promovând o cultură a participării și incluziunii, educatorii pot contribui nu doar la formarea unor elevi capabili, ci și a unor membri informați și responsabili ai societății. Călătoria către construirea comunității în sălile de clasă, deși plină de provocări, deține promisiunea de a transforma experiențele educaționale ale elevilor și contribuțiile lor potențiale la lumea mai largă.

Acest articol este limitat deoarece se bazează pe literatură în primul rând dintr-un context anglo-european, iar datele sale empirice provin doar din experiența mea. În plus, nu mi-am înregistrat experiențele în mod sistematic, ci m-am bazat mai degrabă pe informații anecdotice pentru a-mi relata constatările

personale și a trage concluzii. Cercetările ulterioare ar trebui să înregistreze în mod sistematic experiențele mai multor profesori care lucrează cu abordări participative și de construire a comunității în sala de clasă. Următorul pas în studiul meu este să interviuez profesorii care lucrează în același context, atât în școala mea, cât și în alte școli din zona mea și să le observ mediile de clasă. Mai târziu, intenționez să extind aceeași cercetare în contexte diferite, cum ar fi școli bilingve care urmează un curriculum chinezesc și școli publice care lucrează cu programe în limba engleză. Limitările mele de limbă ar putea fi o piedică pentru extinderea în sălile de clasă care nu vorbesc engleza. Cu toate acestea, este posibil ca, cu sprijinul unui partener de cercetare sau al unui asistent care cunoaște limba chineză, să fiu capabil să abordez această limitare.

Bibliografie

1. Cohen, J., & Sandy, S. (2019). Building a classroom community: The role of relationships in student engagement. *Journal of Educational Psychology*, *111*(4), 678–690.
2. Flannery, M. (2017). Self-determination theory: Intrinsic motivation and behavioral change. *Oncology Nursing Forum*, *44*(2), 155–156. <https://doi.org/10.1188/17.onf.155-156>
3. Farrins, C. (2018). Connected classrooms: The impact of classroom community on student behaviors. *Educational Leadership*, *76*(7), 44–48.
4. Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. Continuum.
5. Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*. Teachers College Press.
6. Hattie, J. (2012). *Visible learning for teachers: Maximizing impact on learning*. Routledge.
7. Huang, Z. (2015). Teaching and learning in Chinese classrooms: An analysis of classroom discourse. *Journal of Education and Learning*, *4*(2), 45–60.
8. Hooks, B. (2010). *Teaching critical thinking: Practical wisdom*. Routledge.
9. Jones, R., Kreppner, J., Marsh, F., & Hartwell, B. (2023). Punitive behaviour management policies and practices in secondary schools: A systematic review of children and young people's perceptions and experiences. *Emotional and Behavioural Difficulties*, *28*(2–3), 182–197. <https://doi.org/10.1080/13632752.2023.2255403>
10. Ladson-Billings, G. (1994). *The dreamkeepers: Successful teachers of African American children*. Jossey-Bass.

11. Lee, J. (2012). Cultural contexts of learning in East Asian nations. *Education, Citizenship and Social Justice*, 7(3), 265–279.
12. Nieto, S. (2010). *Language, culture, and teaching: Critical perspectives*. Routledge.
13. Payne, R. (2015). Using rewards and sanctions in the classroom: Pupils' perceptions of their own responses to current behaviour management strategies. *Educational Review*, 67(4), 483–504. <https://doi.org/10.1080/00131911.2015.1008407>
14. Strahan, D. (2013). *Creating a community of learners: A practical guide for teachers*. Corwin Press.
15. Tatum, B. D. (2000). *Why are all the black kids sitting together in the cafeteria? And other conversations about race*. Basic Books.
16. Teng, H. (2019). The role of Confucian values in educational practices in China. *Chinese Education and Society*, 52(4), 288–299.
17. Wang, L., & Zhang, Y. (2021). Navigating communication and collaboration in Asian classrooms: A study of cooperative learning strategies. *International Journal of Instruction*, 14(1), 161–182.
18. Wang, M. T., & Holcombe, R. (2010). Adolescents' perceptions of school environment, engagement, and academic achievement in middle school. *American Educational Research Journal*, 47(3), 633–662.

ISBN: 978-606-37-2558-6